Cicero de Offic. Lib. 1. 32.

Cicero de Offic. Lib. 1. 32.

M. TULLIUS CICERO
DE
OFFICIIS
AD
MARCUM F.

Ex MSS. recensuit THO. COCKMAN è Coll. Univ. A. B.

Tribues his temporis quantum poteris; poteris autem quantum voles. Lib. 3. Sect. 33.

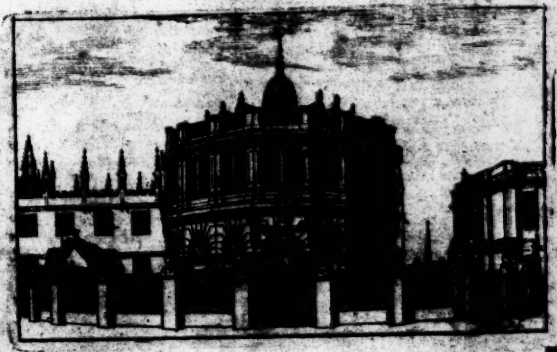

OXONIÆ,
E THEATRO SHELDONIANO.
MDCXCV.

Imprimatur,

Henr. Aldrich

VICE-CAN. *OXON.*

Martii 2°. *A. D.*
169¾.

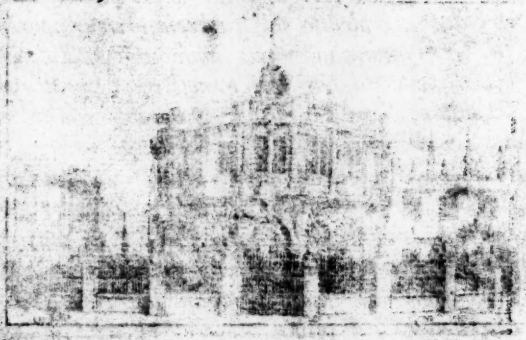

Lectori S.

OFFERO tibi, benevole Lector, M. Tull. Ciceronis de Officiis libros, cum variis Manuſcriptorum codicum lectionibus & Cl. virorum caſtigationibus: in quibus edendis quid à me præſtitum ſit paucis accipe. Id præcipuè negotii mihi datum eſt à Cl. D. Arthuro Charletto *S. Th. P. vigilantiſſimo* Coll. Univ. *Magiſtro, cujus unius hortatu hoc opus ſuſcepi, ut ipſum Textum purum putum exhiberem, ad MSS. fidem recognitum. Huic muneri mihi mandato quò plenius ſatisfacerem, primò minorem ed. Grævianam in manus ſumſi, cum qua decem bonæ fidei codd. MSS. quos noſtrum ſuppeditavit Oxonium, diligenter contuli, & varias inde lectiones fideliter excerpſi. Dein Gruteri, Gronovii & majorem Grævii editionem, utpote quæ omnium emendatiſſimæ habentur, ſummâ curâ perlegi, & quæcunque variationes, modo non omnino futiles, apud eas occurrebant, in hanc noſtram tranſtuli. Has omnes ad imam paginam ſubjiciendas curavi; ut ſi cui minus placeret ea lectio, quam textus exhibet, in meliore deligendo, ſuo, potius quam meo, judicio uteretur. Denique, ne quid hujc editioni deſit, adjectus eſt rerum & locutio-*

num Index locupletiſſimus; in quo contexendo nonnihil operæ ſtudiique ponendum erat. Judicium meum in nullis interponere ſum auſus; (neque enim licuit per ætatis imbecillitatem) ſatis habens has MSS. lectiones, tamquam facem, iis tradere, qui & in arenâ Philologicâ magis ſunt exercitati, & ingenio magis valent. Iſta tamen, qualia qualia ſunt, boni conſulas, Lector, & alia noſtri Ciceronis opera, ſi Deus annuerit, expectes. Vale.

CODICES MSS. OXON.

Quibus in hac Editione uſus ſum.

Æn. Codex in Bibliotheca Coll. Ænei Naſi; initio mutilus.

Bal. Codex in Bibliotheca Baliolenſi; initio mutilus.

Bodd. Codices duo in Bibliotheca Bodleiana.

Laud. Codex in Bibliotheca Bodleiana; ex dono Guliel. Laud, Archiepiſcopi Cantuarienſis.

Linc. Codex in Bibliotheca Lincolnenſi.

Mag. Codex in Bibliotheca Magdalenſi.

Mertt. Codices duo in Bibliotheca Mertonenſi.

Nov. Codex in Bibliotheca Collegii Novi.

M. T. CICERONIS DE OFFICIIS AD MARCUM FILIUM LIBER PRIMUS.

1. QUanquam te, Marce fili, annum jam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare [2] oportet præceptis, inſtitutiſque philoſophiæ, propter ſummam & doctoris auctoritatem, & urbis; quorum alter te ſcientia augere poteſt, altera exemplis: tamen ut ipſe ad meam utilitatem ſemper cum Græcis Latina conjunxi, neque id in philoſophia ſolum, ſed etiam in dicendi exercitatione [3] feci: [4] idem tibi cenſeo faciendum, ut par ſis in utriuſque orationis facultate. Quam quidem ad rem, nos, [5] ut videmur,

A magnum

1 *Officiorum* Bodd. 2 *Oporteat* Mert. 1. 3 *Feci* deeſt in Vet. Lib. Grævii, qui commode abeſſe poſſe cenſet. 4 *Identidem*, Mertt. Nov. *Id.* Bod. 2. *Itidem* al. quod malebat Guliemius. *Item tibi cenſeo faciendum*, al. quod præponebat Lambinus. *faciundum*, v. c. quod recepit Gronovius 5 *Ut vides*, Mag. *Ut videtur*, Mert. 1.

magnum attulimus adjumentum hominibus noſtris, ut non modo Græcarum literarum rudes, ſed etiam docti aliquantum ſe arbitrentur adeptos, & [1] ad dicendum, & ad judicandum. Quamobrem diſces tu quidem à principe hujus ætatis philoſophorum, & diſces quam diu voles: tam diu autem velle debebis, quoad te, quantum proficias, non pœnitebit. [2] Sed tamen noſtra leges, non multum à Peripateticis diſſidentia: quoniam [3] utrique, & Socratici, & Platonici eſſe volumus: de rebus ipſis utere tuo judicio: nihil enim impedio: Orationem autem [4] Latinam profecto legendis noſtris efficies pleniorem. Nec vero arroganter hoc dictum exiſtimari velim. [5] Nam philoſophandi ſcientiam concedens multis: quod eſt [6] oratoris proprium, apte, diſtincte, [7] ornate dicere, quoniam in eo ſtudio ætatem conſumpſi, ſi id mihi aſſumo, videor id meo jure quodam modo [8] vindicare. Quamobrem magnopere te hortor, mi Cicero, ut non ſolum orationes meas, ſed hos etiam de Philoſophia libros, qui jam [9] illos fere æquarunt, ſtudioſe legas. Vis enim dicendi major eſt in illis, ſed hoc quoque colendum [10] eſt æquabile, & temperatum orationis

1 *Ad diſcendum* cum Pall. Gulielmii ſex. Pith. Græv. habent Laud. & Mag. Neque Guliel. diſplicebat. Ita etiam olim videtur fuiſſe in Bod. 2. & Linc. ſed emendatoris manus in *dicendum* mutavit. 2 *Dum tamen noſtra legeres præcepta, non* Mag. *Legens* cæteri omnes; ſed in Laud. litera *n* tranſverſo calamo notatur. 3 *Utique & Mert.* 2. Tullium ſcripſiſſe *utrumque* & ſuſpicatus eſt I. Fr. Gronov. Idem cenſet Græv. ſed invitis MSS. *Et* abeſt à Mag. Laud. Bodd. eſt in Linc. ſed à nupperiore manu. 4 *Latinam profecto legendo noſtram efficiemus pleniorem* Mag. Illa *legendis noſtris* 5 ſunt in Laud. niſi ad marg. idque ab alienâ manu. 5 *Non philoſophandi rationem concedens* Laud. 6 *Orationis*, Mag. 7 *Ornateque* cum Grutero habent Laud. & Mag. *& ornate*, Bod. 1. 8 *Vendicare* noſt. omn. quomodo Gronov. habet. 9 Pro *illos* habent *ſe illis* noſtri ad unum omnes. Sed vocula *ſe* varie locum ſortitur. *Illis* omiſſo *ſe*. Pal. pr. & aliquot Langg. quibus adſtipulantur Guliel. & Gifanius: cum noſtris ſtat Gruter. 10 *Eſt, & æquabile, &* Bod. 2. Mag.

1 *Elabo-*

nis genus. Et id quidem nemini video Græcorum adhuc contigiſſe, ut idem utroque in genere [1] laboraret, ſequereturque & illud forenſe dicendi, & hoc quietum diſputandi genus: niſi forte Demetrius [2] Phalereus in hoc [3] numero haberi poteſt, diſputator ſubtilis, orator parum vehemens, dulcis [4] tamen; ut Theophraſti diſcipulum poſſis agnoſcere. Nos autem quantum in utroque profecerimus aliorum ſit judicium: utrumque certe * ſecuti ſumus. Equidem & Platonem exiſtimo, ſi [5] genus forenſe dicendi tractare voluiſſet, graviſſime & copioſiſſime potuiſſe dicere: & Demoſthenem, ſi illa, quæ à Platone didicerat, tenuiſſet, & pronuntiare voluiſſet, ornate, ſplendideque facere potuiſſe. Eodemque modo de Ariſtotele, [6] & Iſocrate judico: quorum uterque [7] ſuo ſtudio delectatus contemſit alterum.

2. Sed cum [8] ſtatuiſſem aliquid hoc tempore ad te ſcribere, [9] & multa poſthac, ab eo [10] orditi volui maxime, quod & ætati tuæ eſſet aptiſſimum, & auctoritati [11] meæ. Nam cum multa ſint in philoſophia & gravia, & utilia, acurate copioſeque à philoſophis diſputata, latiſſime patere videntur ea, quæ de officiis tradita ab [12] illis & præcepta ſunt. Nulla enim vitæ pars neque publicis, neque privatis, neque forenſibus neque domeſticis in rebus, neque ſi tecum agas quid, neque ſi cum al-

1 *Elaborares* maluit Lambin. quamvis reclament Codices. 2 *Phalerius* noſtri ferè; ut etiam P. & G. 3 *Numero inveniri poteſt* Mag. 4 *Tamen*; *tantum ut* P. * *Conſecuti ſumus* Mag. 5 *Genus id forenſe* Bodd. Laud. 6 *Et Socrate*, omnes. 7 Illa *ſuo ſtudio delectatus* non ſunt in Bod. 1. ad cujus oram recentior manus, *ſuo ſtudio contentus* appoſuit. 8 *Statuiſſem aſcribere aliquid* ſine *ad te* Mag. 9 *Et* abeſt à Bod. 2. Laud. Mag. 10 *Exordiri*, Bodd. Laud. Mag. 11 *Graviſſimum* poſt *mea*, quod Manutius retinuit, eſt in Bod. 2. Laud. Linc. Mag. 12 *Illis & præcepta ſunt & conſumpta* Mag. & *aſſumpta*, Linc. in Marg. & *præcepta ſervata ſunt* Bod. 2. Deeſt & ante *præcepta*, in Edd. Vett.

1 *Forver-*

tero contrahas, vacare officio poteſt: in eoque colendo ſita eſt vitæ honeſtas omnis, & in negligendo turpitudo. Atque hæc quidem quæſtio communis eſt omnium philoſophorum. quis eſt enim, qui nullis officii præceptis tradendis philoſophum ſe audeat dicere? Sed ſunt nonnullæ diſciplinæ, quæ propoſitis bonorum & malorum finibus officium omne [1] pervertunt. nam qui ſummum [2] bonum inſtituit, ut nihil habeat cum virtute conjunctum; idque ſuis commodis, non honeſtate metitur, hic ſi ſibi ipſe conſentiat, & non interdum naturæ bonitate vincatur, [3] neque amicitiam colere poſſit, nec juſtitiam, nec liberalitatem; fortis vero, dolorem ſummum malum judicans; aut temperans, voluptatem ſummum bonum ſtatuens, eſſe certe nullo modo poteſt. Quæ quamquam [4] ita ſunt in promptu, ut res diſputatione non egeat, tamen ſunt à nobis alio loco diſputata. Hæ diſciplinæ igitur, ſi ſibi conſentaneæ eſſe velint, de officio nihil queant dicere. neque ulla officii præcepta firma, ſtabilia, conjuncta naturæ tradi poſſunt, niſi aut ab iis, qui [5] ſolam, aut ab iis, qui maxime honeſtatem propter ſe dicant expetendam. Itaque propria eſt ea præceptio Stoicorum, [6] & Academicorum, & Peripateticorum: quoniam Ariſtonis, Pyrrhonis, [7] Herilli, jam pridem exploſa ſententia eſt: qui tamen haberent jus ſuum diſputandi

1 *Pervertant*, quod malebat Guliel. inventum in ſuis quatuor, agnoſcunt, Laud. Mertt. Nov. 2 *Bonum ſic inſtituit* noſt. omn. præter Mag. qui legit *Nam quidam ſummum bonum ſic conſtituit, ut* &c. *hic igitur ſi*, Cum noſtris facit Gronov. & (eo teſte) Victor. Junt. Hervag. Lang. & omnes qui MSS. inſpexerunt & ſtudioſe ſecuti ſunt 3 *Eſt ut neque* Cum Urſin. & Edd. Vulgg. habent Linc. & Mag. 4 *Ita ſint in promptu*, Bodd. Laud. Linc. Non agnoſcunt *in promptu* Mert. 1. & Nov. 5 *Solam virtutem, aut* Bodd. 6 Copula deeſt in Laud. Mag. Nov. Pith. nec recipit Gronov. 7 *Erilli* ſine *H*, Laud. Linc. Mag. Mert. 1. Nov. 7b *Et* vero ante eam habent Bodd. Laud. Mag. Mert. 1.

1 *Sequa-*

tandi de officio, ſi rerum aliquem delectum reliquiſſent, ut ad officii inventionem aditus eſſet. [1] Sequemur igitur hoc quidem tempore, & hac in quæſtione potiſſimum Stoicos, non ut interpretes: ſed ut ſolemus, è fontibus eorum, judicio, arbitrioque noſtro, [2] quantum, quoque modo videbitur, hauriemus. Placet igitur, quoniam omnis diſputatio [3] de officio futura eſt, ante definire, quid ſit officium: quod à Panætio prætermiſſum eſſe miror. Omnis enim quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet [4] à definitione proficiſci, ut intelligatur, quid ſit id, de quo diſputetur.

3. Omnis de officio duplex eſt quæſtio. unum genus eſt, quod pertinet ad finem bonorum: alterum, quod poſitum eſt in præceptis, quibus in [5] omnis partes uſus vitæ conformari poſſit. Superioris generis hujuſmodi exempla ſunt: Omnia ne officia [6] perfecta ſint: num quod officium aliud alio majus ſit: & quæ ſunt generis ejuſdem. Quorum autem officiorum præcepta traduntur, ea, quamquam [7] pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad inſtitutionem vitæ communis ſpectare videntur: de quibus eſt nobis his libris explicandum. Atque etiam alia diviſio eſt [8] officii. Nam & medium quoddam officium dicitur, & perfectum. Perfectum officium rectum (opinor) vocemus, quod Græci κατόρθωμα: hoc autem [9] commune

1 *Sequamur* Mag. *Sequimur* reliqui noſt. ut & omnes Gruter. ipſo probante. 2 *Quantum quoque modo* Bod. 1. *Quantumcunque* Mag. *Quomodo* Mert. 1. *Quantocunque modo videbitur* dedit Gruter. obſecutus MSS. Parrhaſii. 3 *De officiis* Nov. 4 *Ad definitionem proficiſci* Mert. 2. 5 *Omnes partes uſus vitæ confirmari poſſit.* Noſt. omn. Sic etiam Gruter. & Gronov. niſi quod ille *Omneis parteis.* 6 Pro *perfecta* legendum *paria* ſuſpicatur Muret. ſine cauſſa, ut cenſet Græv. 7 *Fertineant* Bod. 1. Laud. Linc. Mag. Græv. 8 *De Officio* Nov. 9 *Commune, officium vocant* noſt. omn. & MSS. Pall. Guliel. Græv. *Commune, quod* καθῆκον *vocant* Lambin. quem ſequitur Gruter. *Commune officium* καθῆκον

mune καθῆκον vocant. Atque ea sic definiunt, ut rectum quod sit, id perfectum officium esse [1] definiant: medium autem officium id esse dicant, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. Triplex igitur est, ut Panætio videtur, consilii [2] capiendi deliberatio. Nam, honestumne [3] factu sit, an turpe, [4] dubitant, id quod in deliberationem cadit. in quo considerando sæpe animi in contrarias sententias distrahuntur. Tum autem aut [5] anquirunt, aut consultant ad vitæ commoditatem [6] jucunditatemque, ad facultates rerum atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & se possint juvare & suos, conducat id necne, de quo deliberant. quæ deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium [7] dubitandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id quod videtur esse utile. Cum enim utilitas ad se rapere, honestas contra revocare ad se videtur, fit ut distrahatur deliberando animus, afferatque ancipitem curam [8] cogitandi. Hac divisione, (cum præterire aliquid maximum vitium in dividendo sit) duo prætermissa sunt. Nec enim solum, utrum honestum an turpe sit, deliberari solet, sed etiam, duobus propositis honestis, utrum honestius. Itemque duobus propositis utilibus, utrum utilius. [9] Ita, quam ille triplicem putavit esse rationem, in quinque partes distribui [10] debere reperitur. Primum igitur est de honesto,

καθῆκον *vocant* se in quodam spectatæ fidei libro reperisse affirmat Maturantius. *Commune officium* καθῆκον μέσον *vocant* Hervagius mirabiliter, ut censet Gronov. 1 *Definiant* abest à Laud. 2 *Capiundi* vult Gronov. 3 *Factum sit* nost. omn. 4 *Dubitatur, id quod* MS. Græv. *Dubitant, idque in* Mag. 5 *Inquirunt* nost omn. Sic etiam Gruter. *Acquirunt* al. *Anxie quærunt* Pal. sec. 6 *Jucunditatemque rerum, ad facultates atque* Mag. *Jocunditatemque* cæt. omn. *Ad facultatem rerum*, Mert. 1. Nov. 7 *Disputandi genus* Wolf. 8 Forte legendum *cogitatio*. J. Fr. Gronov. 9 *Itaque ille triplicem*, &c. *quæ in quinque* al. 10 *Debere* abest à Mag.

honeſto, [1] ſed dupliciter: tum pari ratione de utili; poſt de comparatione eorum differendum.

4. Principio generi animantium omni eſt à natura tributum, ut ſe, vitam, corpuſque tueatur, declinetque ea, quæ nocitura videantur, [2] omniaque, quæcunque ad vivendum ſint neceſſaria [3] anquirat, & paret, ut paſtum, ut latibula, ut alia generis ejuſdem. Commune [4] autem animantium omnium eſt conjunctionis appetitus, procreandi cauſâ, & cura quædam eorum, quæ procreata ſunt. Sed inter hominem & belluam hoc maxime intereſt, quod [5] hæc tantum, quantum ſenſu movetur, ad id ſolum, quod adeſt, quodque præſens eſt ſe accommodat, paullulum admodum ſentiens præteritum, aut futurum. Homo autem, [6] quod rationis eſt particeps, [7] per quam conſequentia cernit, cauſas rerum videt, earumque [8] progreſſus, & quaſi anteceſſiones non ignorat, [9] ſimilitudines comparat, & rebus præſentibus adjungit atque annectit futuras: facile totius vitæ curſum videt, ad eamque [10] degendam præparat res neceſſarias: eademque natura vi rationis hominem conciliat homini, & ad orationis, & ad vitæ ſocietatem: ingeneratque in primis præcipuum quendam amorem [11] in eos qui procreati

1 Reſpuit *ſed* Bod. 2. 2 *Omniaque quæ ſunt ad vivendum* Bod. 1. Laud. Mert. 1. *Quaque ſunt ad vivendum* omiſſo *omniaque* Bod. 2. *Ad vivendum* non eſt in Pal. pr. niſi inter lineas, à manu recentiſſima; & num ſit auctoris genuinum dubitare videtur Gruter. 3 *Inquirat* Æn. Bal. Laud Linc. cum Gruter. *Acquirat* Bodd. Nov. Pal. pr. & F. *Adquirat* Mertt. Græv. Pith. 4 *Item* al. 5 *Hæc tantum* (*tanquam* Linc.) *ſenſu movetur* Bod. 1. *Hæc, quantum ſenſu movetur*, Pith. 6 *Qui rationis* Æn. Bodd. Laud. Linc. Pal. pr. quomodo & primæ Edd. nam ſubſequæ *Quoniam rationis* cum noſt. Mag. Mertt. Nov. 7 *Per quam conſequentia ante cauſas rerum videt* Mert. 1. *Conſequentia cernit, principia & cauſas* &c. ſine *per quam* al. 8 *Prægreſſus*, quod maluit Turnebus, agnoſcunt Mert. 1. Pal. ſec. & nonnulli alii MSS. cum Edd. Lambin. & Fabr. 9 *Sed ſimilitudines*, Bal. Nov. & alii MSS. 10 *Regendam* Bal. Mertt. Nov. Pith. 11 *Inter eos, qui* Nov.

procreati ſunt: impellitque ut hominum [1] cœtus, & celebrationes eſſe, & à ſe obiri velit: ob eaſque cauſas ſtudeat parare ea, quæ ſuppeditent & ad cultum, & ad victum: nec ſibi ſoli, ſed conjugi, liberis, ceteriſque, quos caros habeat, tuerique debeat. Quæ cura exſuſcitat etiam animos, & majores [2] ad rem gerendam facit. In primiſque hominis eſt propria veri [3] inquiſitio, atque inveſtigatio. Itaque cum ſumus neceſſariis negotiis, curiſque vacui, tum avemus aliquid videre, audire, [4] addiſcere: cognitionemque rerum aut occultarum, aut admirabilium [5] ad beate vivendum neceſſariam ducimus, ex quo intelligitur, quod verum, ſimplex, ſincerumque ſit, id eſſe naturæ hominis aptiſſimum. Huic veri videndi cupiditati adjuncta eſt appetitio quædam principatus, ut nemini parere animus bene à natura informatus velit, niſi præcipienti, aut docenti, aut utilitatis cauſa, juſte & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo exſiſtit, humanarumque rerum [6] contemptio. Nec vero illa parva vis naturæ eſt rationiſque, quod unum hoc animal ſentit, [7] quid ſit ordo, quid [8] ſit quod deceat, in factis dictiſque qui modus. Itaque eorum ipſorum, quæ adſpectu ſentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem,

1 *Cœtus & celebrari inter ſe, & ſibi obediri velit* (*velint* Bal. Linc. in marg. Mert. 2. in marg.) Æn. Bodd. Mert. 1. *Cœtus, & celebrationes, & eſſe, & à ſe oboriri* (*oriri* Linc.) *velit* Linc. Mert. 2. Nov. *Et celebrari inter ſe* (*& eſſe* addit Mag.) *& ſibi obiri velit* Laud. *& à ſe obediri velint* Mag. *Cœtus & celebrari inter ſe & obediri velit*, Pal. pr. *Cœtus & eſſe, & à ſe obiri* in aliquot Vett. Libb. 2 *Ad rem quærendam*, cogitabat J. Fr. Gronov. Nec Græv̄io diſplicet: ſed non neceſſarium putat Jac. Gronov. 3 *Anquiſitio* Lang. 4 *Ac diſcere* Bod. 1. Laud. & alii MSS. *Diſcere vel adiſcere* Edd. pr. 5 *Ad bene, beateque* Bal. 6 *Contentio* Bod. 1. Laud. Mert. 1. Pall. & M. recte, ut putant Gruter. Guliel. Suffridus. 7 Omittunt *quid ſit ordo* Pall. pr. & Mert. 1. *Qui ſit ordo* edidit Lang. 8 *Quid deceat* excluſis *ſit quod* Pal. ſec. placetque Gruter.

chritudinem, venuſtatem, convenientiam partium ſentit: quam ſimilitudinem natura ratioque ab oculis ad animum transferens, multo etiam magis pulchritudinem, conſtantiam, ordinem in conſiliis, factiſque [1] conſervandum putat: cavetque ne quid indecore, effæminateve faciat: tum in omnibus & opinionibus, & factis, ne quid libidinoſe aut faciat, aut cogitet. quibus ex rebus conflatur & efficitur id, quod quærimus [2] honeſtum: quod etiam ſi nobilitatum non ſit, tamen honeſtum ſit: quodque vere [3] dicimus, etiam ſi à nullo laudetur, natura eſſe laudabile.

5. Formam quidem ipſam, Marce fili, [4] & tanquam faciem honeſti vides: quæ ſi oculis cerneretur, mirabiles amores, (ut ait Plato) [5] excitaret ſapientiæ. Sed omne quod honeſtum eſt, id quatuor partium oritur ex aliqua. aut enim in perſpicientia veri, ſollertiaque verſatur; aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendoque ſuum cuique, [6] & rerum contractarum fide; aut in animi excelſi atque invicti magnitudine, ac robore; aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine & modo, [7] in quo ineſt modeſtia, & temperantia. Quæ quatuor, quamquam inter ſe colligata, atque [8] implicita ſunt, tamen ex ſingulis certa officiorum genera naſcuntur: velut ex ea parte, quæ prima deſcripta eſt, in qua ſapientiam & prudentiam ponimus, ineſt indagatio atque inventio veri: ejuſque virtutis hoc

B munus

1 *Obſervandum* Pith. *Conſervandam* Bal. Laud. Linc. & alii MSS. Manifeſta veritas *conſervanda* inquit Gulielm. cui accedunt Bod. 2. & Æn. 2 *Honeſtum* deeſt in Laud. 3 *Dicatur, & ſi à* Bal. 4 *Etiam tanquam faciem*, Vet. Ed. quod probant Gulielm. & Gruter. male, ut putat Græv. 5 *Excitaret ſui* Faernus ex Platone. 6 *Et rerum cunctarum fide* Bod. 2. 7 *In quo vis eſt modeſtia & temperantia* Pal. pr. quam ſcripturam veram pronunciat Gruter. 8 *Implicata* Bal. Nov. Langg. & al. malebantque Gulielm. & Parrhaſius.

1 Et

munus eſt proprium. Ut enim quiſque maxime perſpicit, quid in re quaque veriſſimum ſit, quique acutiſſime, & celerrime poteſt [1] & videre, & explicare [2] rationem, is prudentiſſimus, [3] & ſapientiſſimus rite haberi ſolet. quocirca huic, quaſi materia, quam tractet, & in qua verſetur, ſubjecta eſt veritas. Reliquis autem tribus [4] virtutibus neceſſitates propoſitæ ſunt ad eas res parandas, tuendaſque, quibus actio vitæ continetur: ut & ſocietas hominum, conjunctioque ſervetur: & animi excellentia magnitudoque, cum in augendis opibus utilitatibuſque, & ſibi, & ſuis comparandis, tum multo magis in his ipſis deſpiciendis, eluceat. Ordo autem, & conſtantia, & moderatio, & ea quæ ſunt his ſimilia, verſantur in eo genere, ad quod adhibenda eſt actio quædam, non ſolum mentis agitatio. His enim rebus, quæ tractantur in vita, modum quendam & ordinem adhibentes, honeſtatem & decus conſervabimus.

6. Ex quatuor autem locis, in quos honeſti naturam, vimque diviſimus, primus ille, qui in veri cognitione conſiſtit, maxime naturam attingit humanam. Omnes enim trahimur & ducimur ad cognitionis & ſcientiæ cupiditatem: in qua excellere pulchrum putamus: labi autem, errare, neſcire, decipi, & malum, & turpe [5] ducimus. In hoc genere & naturali, & honeſto, duo vitia vitanda ſunt: unum, ne incognita pro cognitis habeamus, hiſque temere aſſentiamus. quod vitium effugere qui volet, (omnes autem velle debent) adhibebit ad conſiderandas res & tempus, & diligentiam. Alterum eſt

1 *Et videre* cum Pith. omittit Æn. 2 *Ratione* Pal. pr. *Oratione* MS. Erfurt. quod non diſplicet Gruter. 3 *Et ſapientiſſimus* non agnoſcit Bal. 4 *Virtutibus* deſideratur in Æn. 5 *Dicimus*. Æn. Bod. 1. Mag. Merit. *Putamus* Bod. 2. *Putamus & dicimus*. Bal.

1 *Ponamus*

eſt vitium, quod quidam nimis magnum ſtudium, multamque operam in res obſcuras, atque difficiles conferunt, eaſdemque non neceſſarias: quibus vitiis declinatis, quod in rebus honeſtis, & cognitione dignis operæ curæque [1] ponetur, id jure laudabitur: ut in aſtrologia [2] C. Sulpitium audivimus; in geometria [3] Sex. Pompejum ipſi cognovimus: multos in [4] dialectica, plures in jure civili. quæ omnes artes in veri [5] inveſtigatione verſantur: cujus ſtudio [6] à rebus gerundis abduci contra officium eſt. virtutis enim laus omnis in actione conſiſtit: [7] à qua tamen ſæpe fit intermiſſio: multique dantur ad ſtudia reditus: tum agitatio mentis, quæ numquam acquieſcit, poteſt nos in ſtudiis [8] cogitationis etiam ſine opera noſtra continere. Omnis autem cogitatio, motuſque animi, aut in conſiliis capiendis de rebus honeſtis, & pertinentibus ad bene, beateque vivendum, aut in ſtudiis ſcientiæ cognitioniſque [9] verſatur. [10] ac de primo quidem officii fonte diximus.

7. De tribus autem reliquis latiſſime patet ea ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos, & vitæ quaſi communitas continetur. cujus partes duæ ſunt. [11] Juſtitia, in qua virtutis ſplendor eſt maximus; ex qua

B 2 boni

1 *Ponemus* Bod. 1. 2 *Gallum Sulpicium audivimus* Mag. *G. Sulpicium* Æn. Bal. Bod. 1. Linc. Mert. 2. Nov. quod iis fere perpetuum, ubi Tò *C.* denotat *Caium. Sulpitium audimus* Bal. Nov. Pal. ſec. M. & V. recte, Grutero judice. 3 *Sex Pompeium. Ipſi cognovimus multos* Laud. Bal. Nov. 4 *Dialecticis* noſt. omn. præter Bal. ſic etiam Gronov. 5 *Veſtigatione* Æn. Bod. 2. Mert. 2. & alii MSS. Placebatque Guliel. & Gruter. 6 *A rebus agendis* omnes noſt. præter Mag. & Mertt. 7 *A quâ tamen fit intermiſſione ſæpe*: aliquot libri Vett. unde Guliel. legebat *A qua tamen fit item miſſione ſæpe*. Sed ejus conjecturæ non acquieſcit Gruter. *Fit intermiſſio ſæpe* habent aliquot noſtri, cum Pall. F. V. E. 8 *Cognitionis* Laud. Linc. & Lambinus. 9 *Verſabitur* noſt. omn. præter Mertt. 10 *Hæc de primo* &c. Bod. 2. quod conjecit Gruter. ſed is verbum *diximus* omitti voluit. *Fonte ſatis diximus* cum Urſin. habet Laud. & adlubeſcebat Guliel. *Duximus* Pal. ſec. 11 *Juſtitia, qua virtus eſt ſplendor maximus* Bal.

1 *Beneſi-*

boni viri nominantur: & huic conjuncta [1] beneficientia, quam eamdem vel benignitatem, vel liberalitatem appellari licet. Sed juſtitiæ primum munus eſt, ut ne cui quis noceat, niſi laceſſitus [2] injuria: deinde, ut communibus utatur pro communibus, privatis ut ſuis. Sunt autem privata nulla natura: ſed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt: [3] aut victoria, ut qui bello potiti ſunt: [4] aut lege, pactione, conditione, ſorte; ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tuſculanus Tuſculanorum. Similiſque eſt privatarum poſſeſſionum deſcriptio. ex quo, quia [5] ſuum cujuſque fit, eorum, quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quiſque teneat: ex quo ſi quis [6] ſibi appetet, violabit jus humanæ ſocietatis. Sed quoniam, ut præclare ſcriptum eſt [7] à Platone, non nobis ſolum nati ſumus, ortuſque noſtri partem patria [8] vindicat, partem amici: atque, ut placet Stoicis, quæ in terris gignuntur, ad uſum hominum omnia creari, homines autem hominum cauſa [9] eſſe generatos, ut ipſi inter ſe, [10] aliis alii prodeſſe poſſent: in hoc naturam debemus ducem ſequi, & communes utilitates in medium afferre, [11] mutatione officiorum, dando, accipiendo: tum artibus, tum opera, tum facultatibus devincire hominum inter homines ſocietatem. Fundamentum eſt autem juſtitiæ fides: id eſt, dictorum conventorum

1 *Beneficentia* Æn Bal. Bodd. Mag. 2 *Injuriâ* non eſt in Pal. pr. 3 *Aut bello, ut qui victoria potiti ſunt* MS. & Lamb. & Fabr. edd. 4 *Aut lege, aut pactione, conſuetudine, conditione* Bod. 2. Laud. *Aut lege, aut conſuetudine, aut pactione* Nannii Vett. exemplaria. 5 *Suum cujuſque fit, id quiſque teneat* Æn. deſunt *eorum, quæ natura* &c. ſed ad marg. à nuperiore manu reponuntur. 6 *Sibi plus appetet*, noſt. omn. præter Linc. quæ habet *plus* in marg. 7 *A Platone* deeſt in Mert. 1. 8 *Vindicat*, (*vendicat* noſt. omn.) *partem parentes, partem* &c. quidam ex Platone contra MSS. 9 *Eſſe natos, ut* Nov. 10 *Alius alii* Mert. 1. 11 *Mutuatione* al.

1 Ex

ventorumque conſtantia, & veritas. [1] ex quo quamquam hoc videbitur fortaſſe cuipiam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui ſtudioſe exquirunt, unde verba ſint ducta: credamuſque, quia fiat quod dictum eſt, appellatam fidem. Sed injuſtitiæ genera duo ſunt: unum eorum, qui inferunt: alterum eorum, qui ab iis, quibus infertur, ſi poſſint, non propulſant injuriam. Nam, qui injuſte impetum in quempiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus, is quaſi [2] manus afferre videtur ſocio. qui autem non defendit, nec obſiſtit ſi poteſt injuriæ, tam eſt in vitio, quam ſi [3] parentes, aut amicos, aut patriam deſerat. Atque illæ quidem injuriæ, quæ nocendi cauſa, de induſtria inferuntur, ſæpe a metu proficiſcuntur; [4] cum is, qui nocere alteri cogitat, timet, [5] ne, niſi id fecerit, ipſe aliquo afficiatur incommodo. Maximam autem partem ad injuriam faciendam [6] aggrediuntur, ut adipiſcantur ea, quæ concupiverunt, in quo vitio latiſſime patet avaritia.

8. Expetuntur autem divitiæ cum ad uſus vitæ neceſſarios, tum [7] ad perfruendas voluptates. In quibus autem major eſt animus, in iis pecuniæ cupiditas ſpectat ad opes, & ad gratificandi facultatem: ut nuper M. Craſſus negabat, ullam ſatis magnam pecuniam eſſe ei, qui in rep. princeps vellet eſſe, [8] cujus fructibus exercitum alere non poſſet. Delectant [9] etiam magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantia & copia: quibus rebus effectum

1 *Ex quo quamquam* deſunt Nov. 2 *Manus inferre* Bal. Bod. 1. Linc. Mag. *Violenter afferre* Æn. Bod. 2. 3 *Parentes aut patriam, aut ſocios deſerat* Gruter. Lambin. & al. 4 *Ut cum is* al. 5 *Ne, ſi id non fecerit* Pal. pr. quod auribus longe ſuavius videtur Grutero. 6 *Aggrediuntur nonnulli* Æn. Bal. Bodd. Linc. Mag. 7 *Ad perfruendas voluptates* Mag. Mert. 2. ſed Mert. habet *fruendas* ſupra. 8 *Quis ſuis fructibus* Edd. recentiores. *Cujus fructibus per annum exercitum* Mag. 9 *Enim* al.

effectum eſt, ut infinita [1] pecuniæ cupiditas eſſet. Nec vero rei familiaris amplificatio nemini nocens vituperanda: ſed fugienda ſemper injuria eſt. Maxime autem adducuntur plerique, ut eos juſtitiæ capiat oblivio, cum in imperiorum, honorum, gloriæ cupiditatem inciderunt. Quod enim eſt apud Ennium,

Nulla ſancta ſocietas nec fides regni eſt,

id latius patet. nam, quidquid ejuſmodi eſt, in quo non poſſint plures excellere, in eo fit plerumque tanta contentio, ut difficillimum ſit, ſanctam ſervare ſocietatem. Declaravit id modo [2] temeritas C. Cæſaris, qui omnia jura divina atque humana [3] pervertit, propter eum, quem ſibi [4] ipſe opinionis errore fixerat, principatum. Eſt autem in hoc genere moleſtum, quod in maximis animis, ſplendidiſſimiſque ingeniis plerumque exſiſtunt honoris, imperii, potentiæ, gloriæ cupiditates. quo magis cavendum eſt, ne quid in eo genere peccetur. Sed in omni injuſtitia permultum intereſt, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis eſt, & ad tempus, an conſulto, & [5] cogitata fiat injuria. Leviora enim ſunt, quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quæ meditata & præparata inferuntur. Ac de inferenda quidem injuria ſatis dictum eſt.

9. Prætermittendæ autem defenſionis, deſerendique officii plures ſolent eſſe cauſæ. Nam aut inimicitias, aut laborem, aut ſumtus ſuſcipere nolunt: aut

1 Vox *pecuniæ* non eſt in Erfurt. MS. & placet Gruter. 2 *Tempeſtas* placet Manutio, repertum in ſuis MSS. 3 *Subvertit* Pith. 4 *Ipſe* non eſt in Pal. pr. & Mert. 2. nec requiri putat Gruter. 5 *Cogitatæ* Bal. Linc. codex Balduini. *Cogitatæ* Laud. Mert. 1. *Cogitato* cum edd. Bod 2.

3 *Verendum*

aut etiam negligentia, pigritia, inertia: aut ſuis ſtudiis quibuſdam, occupationibuſve ſic impediuntur, ut eos, quos tutari debeant, deſertos eſſe patiantur. Itaque [1] videndum eſt ne non ſatis ſit id, quod apud Platonem eſt in Philoſophos dictum: quod in veri [2] inveſtigatione verſentur, quodque ea, quæ plerique vehementer expetunt, de quibus inter ſe digladiari ſolent, contemnant, & pro nihilo [3] ducant, propterea juſtos eſſe. [4] Nam alterum juſtitiæ genus aſſequuntur [5] inferenda ne cui noceant injuria: [6] in alterum incidunt. Diſcendi enim ſtudio [7] impediti, quos tueri debent, deſerunt. Itaque eos ad remp. ne acceſſuros quidem putant, niſi coactos, æquius autem erat id voluntate fieri. nam hoc ipſum ita juſtum eſt, quod recte ſit, ſi eſt voluntarium. Sunt etiam, qui aut ſtudio rei familiaris tuendæ, aut odio quodam hominum, ſuum ſe negotium agere dicant, ne facere cuiquam videantur injuriam: [8] qui altero injuſtitiæ genere vacant; in alterum incurrunt. deſerunt enim vitæ ſocietatem, quia nihil conferunt in eam ſtudii, nihil operæ, nihil facultatum. Quoniam igitur duobus generibus injuſtitiæ propoſitis, adjunximus cauſas utriuſque generis, eaſque res ante conſtituimus, [9] quibus juſtitia continetur: facile quod cujuſque temporis officium ſit, poterimus, niſi noſmetipſos valde amabimus, judicare. eſt enim difficilis

1 *Verendum eſt* Lambin. reclamantibus libris omnibus. 2 *Veſtigatione* Æn. Bod. 2. Laud. & alii MSS. 3 *Putent* Bal. Linc. Mag. Mertt. Nov. & alii MSS. & maluit Guliel. & Grævius. 4 *Nam dum* (vel *cum*) *alterum* noſt. omn. præter Mert. 1. cum Edd. vulgg. 5 *In inferenda* noſtri omnes præter Bal. & Bod. 2. cum aliis MSS. & Edd. *In non inferunda* exemplar Abbatiæ Parcenſis, & F. Poſſet legi *ferenda* (*i.e.* toleranda) inquit Lang. 6 *In alterum injuſtitia incidunt* Edd. 7 *Impediti* deeſt in Mert. 1. 8 *Qui dum* (vel *cum*) *altero* noſtri iterum, ut ſupra, cum vulgg. *Is dum altero juſtitia* MS. Fr. Urſini. 9 *Quibus continentur*: omiſſo *juſtitia* Mert. 1.

1 *Putat*

cilis cura rerum alienarum. quamquam Terentianus ille Chremes humani nihil à ſe alienum [1] putat. Sed tamen, quia magis ea percipimus atque ſentimus, quæ nobis ipſis aut proſpera, aut adverſa eveniunt, quam illa, quæ ceteris: quæ quaſi longo intervallo interjecto videmus: aliter de illis, ac de nobis judicamus. Quocirca bene præcipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites, æquum ſit, an iniquum. Æquitas enim lucet ipſa per ſe: dubitatio [2] cogitationem ſignificat injuriæ.

10. Sed incidunt ſæpe tempora, cum ea, quæ maxime videntur digna eſſe juſto homine, eoque, quem virum bonum dicimus, commutantur, fiuntque contraria: ut reddere [3] depoſitum, promiſſum facere, quæque pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea [4] migrare interdum, & non ſervare, ſit juſtum. Referri enim decet ad ea, quæ propoſui in principio, fundamenta juſtitiæ; primum, ut ne cui noceatur: deinde, ut communi utilitati ſerviatur. [5] ea cum tempora commutantur, commutatur officium, [6] & non ſemper eſt idem. poteſt enim accidere, promiſſum aliquod & conventum, ut id effici ſit inutile vel ei, cui promiſſum ſit, vel ei, qui promiſerit. Nam ſi, ut in fabulis eſt, Neptunus, quod Theſeo promiſerat, non feciſſet, Theſeus [7] filio Hippolyto non eſſet orbatus. Ex tribus enim optatis, ut ſcribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optavit: quo impetrato in maximos luctus incidit. Nec promiſſa igitur ſervanda

1 *Putat officii. Sed* Nov. 2 *Cognitionem* Laud. Mertt. 3 Poſt *Depoſitum*, illa verba *etiam* (vel &) *ne furioſo* habent noſt. omn. placebatque Guliel. *Ut non reddere depoſitum, etiam ne furioſo permiſſum eſt facere.* Linc. 4 *Negare* Bal. Linc. 5 *Ea cum tempore* noſt. omn. præter Bal. in quo, *Et cum ea cum tempore.* 6 *Ut non ſemper ſit idem* Guliel. cum duobus libris Suffridi. *Ut non ſemper eſt idem* Pal. ſec. 7 *Filio* deeſt in Laud. & Nov. pro quo *Suo* habet Nov.

1 *Majus*

vanda ſunt ea, quæ ſint iis, quibus promiſeris, inutilia: nec, ſi plus tibi noceant, quam illi proſint, cui promiſeris. Contra officium eſt, [1] majus non anteponi minori: ut, ſi conſtitueris te cuipiam advocatum in rem præſentem eſſe venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non ſit contra officium, non facere quod dixeris: magiſque ille cui promiſſum ſit, ab officio diſcedat, ſi ſe deſtitutum queratur. Jam illis promiſſis ſtandum non eſſe, quis non videt, quæ coactus quis metu, quæ deceptus dolo promiſerit? quæ quidem pleraque jure prætorio liberantur, nonnulla legibus. Exſiſtunt etiam ſæpe injuriæ calumnia quadam, & nimis callida, [2] ſed malitioſa juris interpretatione. Ex quo illud, ſummum jus, ſumma injuria, factum eſt jam tritum ſermone proverbium. Quo in genere etiam in rep. multa peccantur: ut ille, qui, cum [3] triginta dierum eſſent cum hoſte [4] pactæ indutiæ, noctu populabatur agros, quod dierum eſſent pactæ, non noctium indutiæ. [5] Nec noſter quidem probandus, ſi verum eſt, Q. Fabium Labeonem, ſeu quem alium, nihil enim præter auditum habeo, arbitrum Nolanis, & Neapolitanis de [6] finibus à ſenatu datum, cum ad locum veniſſet, cum utriſque ſeparatim locutum, [7] ne cupide quid agerent, [8] ne appetenter; atque ut regredi, quam progredi mallent. Id cum utrique feciſſent, aliquantum agri in medio relictum eſt. Itaque illorum

C

1 *Majus damnum anteponi minori* noſt. omn. præter Mag. & Nov. *Majus anteponere minori* Nov. *Majus anteponi* Mag. 2 *Aut malitioſa* al. *Seu malitioſa* ed. pr. 3 *Centum triginta* Bod. 2. & edd. vett. in Æn. vox *centum* virgâ notatum legitur. 4 *Facta* Bal. Mert. 1. Nov. & alii multi MSS. vocem irreptitiam, abjiciendamque ſuſpicatur Gruter. 5 *Nec videtur quidem* Bal. *Ne noſter quidem* cum Victor. Junt. Lang. præfert Gronov. 6 *Finibus agri* Æn. Bod. 2. & edd. *agrorum* Mag. 7 *Ut ne cupide* poſt Lang. Plant. aliosque, habet Gronov. 8 *Nec* (vel *ne* vel *neque*) *appeterent* noſt. omn. cum vulgg.

1 *Ipſi*

rum fines, ſicut [1] ipſi dixerant, terminavit: in medio relictum quod erat, populo R. adjudicavit. decipere hoc quidem eſt, non judicare; quocirca in omni re fugienda eſt talis ſolertia.

11. Sunt autem quædam officia etiam adverſus eos ſervanda, à quibus injuriam acceperis. Eſt enim ulciſcendi & puniendi modus. atque haud ſcio, an ſatis ſit, eum, qui laceſſierit, injuriæ ſuæ pœnitere: ut & ipſe ne quid tale [2] poſthac, & ceteri ſint ad injuriam tardiores. Atque in rep. maxime conſervanda ſunt jura belli. Nam cum ſint duo genera decertandi: unum per diſceptationem, alterum per vim: cumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum: confugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet ſuperiore. Quare ſuſcipienda quidem bella ſunt ob eam cauſam, ut ſine injuria in pace vivatur. parta autem victoria, [3] conſervandi ii, qui non crudeles in bello, [4] non immanes fuerunt: ut majores noſtri Tuſculanos, Æquos, Volſcos, Sabinos, Hernicos in civitatem etiam acceperunt: at Karthaginem, & Numantiam funditus ſuſtulerunt. nollem Corinthum: ſed credo [5] aliquid ſecutos, opportunitatem loci maxime, ne poſſet aliquando ad bellum faciendum locus ipſe adhortari. Mea quidem ſententia, paci, quæ nihil habitura ſit inſidiarum, ſemper eſt conſulendum. In quo ſi mihi eſſet obtemperatum, etſi non optimam, at aliquam rempub. quæ nunc nulla eſt, haberemus. Et cum iis, quos [6] vi deviceris, conſulendum

1 *Ipſi diſceſſerant* Pithœan. probante Græv. 2 *Poſthac faciat, &* Bal. Bod. 1. Mag. *Committat.* Bod. 2. Æn. *audeat* al. 3 *Conſervandi ſunt* noſt. omn. excep. uno Mag. 4 Abjicit *non immanes* Pal. pr. cum Pith. 5 *Aliquos ſecutos* cum Pal. pr. Ed. Rom. prim. noſt. omn. præter Æn. & Bod. 2. qui retinent *illos* cum edd. recentioribus. 6 *Vi dejeceris* ed. vet. *vi viceris* Pal.

dum est, tum ii, qui, armis positis, ad imperatorum fidem confugient, quamvis murum aries percusserit, recipiendi sunt. in quo tantopere apud nostros justitia culta est, ut ii, qui civitates, aut nationes devictas bello in fidem recepissent, earum patroni essent, more majorum. Ac belli quidem æquitas sanctissime [1] fetiali populi Rom. jure perscripta est. Ex quo intelligi potest, nullum bellum esse justum, nisi quod aut [2] rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum. [3] Poppillius imperator [4] tenebat provinciam: in cujus exercitu Catonis filius tiro militabat. Cum autem Poppillio videretur unam dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit. Sed cum amore pugnandi in exercitu remansisset, Cato ad Poppillium scripsit, ut, si eum pateretur in exercitu remanere, secundo eum obligaret militiæ sacramento: quia, priore amisso, jure [5] cum hostibus pugnare non poterat. [6] Adeo summa erat observatio in bello [7] movendo. Marci quidem Catonis senis epistola est ad M. filium, in qua [8] scripsit: se audisse, eum missum factum esse à consule, cum in Macedonia Persico bello miles esset. Monet igitur, ut caveat, ne prœlium ineat. negat enim jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste.

12. Equidem illud etiam animadverto, quod qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur,

1 *Sociali* Mag. 2 *Pro rebus* Bal. Bod. 1. Laud. *Rebus petitis* Æn. Bod. 2. Mag. Mert. 1. *Rebus petendis* Bal. 3 *Pompilius* nost. omn. cum Grutero. Cogitabat de *A. Hostilio* J. Fr. Gronov. *Paullus Æmilius* pro *Pompilius* legendum videtur Paul. Manut. 4 *Tendebat in provinciam* Mert. 1. 5 *Cum hostibus*, desunt in Æn. 6 Illa *Adeo summa erat* &c. pro glossa habet Bongars. 7 Vocem *movendo* deletam velit Lambin. 8 *Scribit* Bal. Linc. Mert. 1. cum Lang.

1 *Mitigatam*

lenitate verbi triſtitiam rei [1] mitigante. Hoſtis enim apud majores noſtros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. [2] indicant duodecim tabulæ: aut [3] ſtatus dies cum hoſte. Itemque: adverſus hoſtem æterna auctoritas. Quid ad hanc manſuetudinem addi poteſt? eum, qui cum bella geras, tam molli nomine appellari? Quamquam id nomen durius jam effecit vetuſtas. à peregrino enim jam receſſit, & proprie in eo, qui arma contra ferret, remanſit. Cum vero de imperio decertatur, belloque quæritur [4] gloria, cauſas omnino ſubeſſe tamen oportet eaſdem, quas dixi paulo ante juſtas cauſas eſſe bellorum. Sed ea bella, quibus imperii gloria propoſita eſt, minus acerbe gerenda ſunt. Ut enim cum [5] civi aliter contendimus, ſi eſt inimicus, aliter, ſi competitor: cum altero certamen honoris & dignitatis eſt: cum altero capitis & famæ. ſic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum, ut cum inimicis gerebatur, uter eſſet, non uter imperaret: cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho, de imperio dimicabatur. Pœni fœdifragi; crudelis Hannibal, reliqui juſtiores. Pyrrhi quidem de captivis reddendis illa [6] præclara:

Nec mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis,
[7] Nec cauponantes bellum, ſed belligerantes:
Ferro, non auro vitam certamus utrique.

Voſne

1 *Mitigatam* edidit Gronov. ſecutus MSS. fidem. 2 *Indicant enim XII.* poſteriores edd. *Indicant hoc XII.* Pal. pr. & Nov. nec Grutero diſplicuit. *Indicant enim hoc* Bal. 3 *Statutus dies* noſt. omn. præter Mert. 2. 4 *Tò gloria* inculcatum videtur Guliel. & Gruter. 5 *Civiliter contendimus, aliter, ſi eſt* noſt. omn. 6 *Præclara ſententia eſt* Æn. Bal. Bod. 2. Laud. Linc. Mag. cum vulgatis. *Præclara verba ſunt* in quodam MS. & ed. Rom. 7 *Non cauponantes* Pal. pr. quod placet Grutero. *Ut cauponantes belli, ſed* Laud.

1 Virgulam

Vosne velit, an me regnare[1] hera; quidve ferat[2] fors
Virtute experiamur. & hoc simul accipe dictum:
[3] Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem me libertati parcere certum est:
[4] Dono, ducite, doque,[5] volentibu' cum magnis diis.

Regalis ſane & digna Æacidarum genere ſententia.

13. Atque etiam, ſi quid [6] ſinguli, temporibus adducti, hoſti promiſerint, eſt in eo ipſo fides conſervanda: ut primo Punico bello Regulus captus à Pœnis, cum de captivis commutandis Romam miſſus eſſet, juraſſetque ſe rediturum, primum, ut venit, captivos [7] reddendos in ſenatu non cenſuit: deinde, cum retineretur à propinquis, & [8] ab amicis, ad ſupplicium redire maluit, quam fidem hoſti datam fallere. [9] [*Secundo autem Punico bello poſt Cannenſem pugnam, quos decem Hannibal Romam adſtrictos miſit jurejurando ſe redituros eſſe, niſi de redimendis iis, qui capti erant, impetraſſent: eos omnes cenſores, quo ad quiſque eorum vixit, qui pejeraſſent, in ærariis reliquerunt: nec minus illum, qui* [10] *jurisjurandi fraude culpam invenerat. Cum enim Hannibalis permiſſu exiſſet de caſtris, rediit paullo poſt, quod ſe oblitum neſcio quid diceret.*

Deinde

1 Virgulam diſtinctionis poſt *hera* delendam eſſe, & *hera* ac *fors* jungenda, vidit J. Fr. Gronov. quo nil certius putat Græv. 2 *Sors* noſtri ferè, cum vulgg. 3 *Suorumve virtute belli* eſſe in M. F. V. D. monet Guliel. ſuſpicabaturque *Si veſtrorum virtutei fortuna*; maximè quod in uno MS. *bello* gloſſæ loco lineis interjectum eſſet. 4 *Dono ducite*, al. 5 *Volentibus id magnis* al. 6 *Singulis temporibus* noſt. omn. præter Bod. 2. & Laud. in quibus litera s eraſa eſt. 7 *Reddendos non eſſe, in ſenatu cenſuit* Pal. pri. quod auribus ſuavius inſuere videtur Gruter. *In ſenatum* MSS. Guliel. unde ſuſpicatur Gruter. *Ut venit in ſenatum, captivos reddendos non cenſuit.* 8 Vocula *ab* non eſt in Bal. Nov. & ed. Rom. pr. *Ab amicis & propinquis* Pal. pr. quod Grutero non diſplicet. 9 Locus uncis incluſus eſt in Linc. Merr. 2. & Nov. 10 *Jurejurando fraudis culpam invenerat* Linc.

1 *Enim*

Deinde egressus è castris, jurejurando se solutum putabat: & erat verbis, re non erat. Semper [1] *autem in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum. Maximum autem exemplum est justitiæ in hostem à majoribus nostris constitutum. Cum à Pyrrho perfuga senatui est pollicitus, se venenum regi daturum, & eum necaturum: senatus, & C. Fabricius perfugam Pyrrho dedit. Ita ne hostis quidem, & potentis, & bellum ultro inferentis, interitum cum scelere approbavit.*] Ac de bellicis quidem officiis satis dictum est. Meminerimus autem etiam adversus infimos justitiam esse servandam. Est autem infima conditio & fortuna servorum: quibus, non male præcipiunt, qui ita jubent uti, ut mercenariis: [2] operam exigendam, justa præbenda. Cum autem duobus modis, id est, aut vi, aut fraude fiat injuria; fraus, quasi vulpeculæ, vis, leonis videtur: utrumque [3] homine alienissimum: sed fraus odio digna majore. Totius autem injustitiæ nulla capitalior est, quam eorum, [4] qui cum maxime fallunt, id agunt, ut viri boni esse videantur. De justitia satis dictum est.

14. Deinceps, ut erat propositum, de [5] beneficientia ac liberalitate dicatur, qua quidem nihil est naturæ hominis accommodatius; sed habet multas cautiones. Videndum est enim primum, ne obsit benignitas, & iis ipsis, quibus benigne videbitur fieri, & ceteris: deinde, ne major benignitas sit, quam [6] facultates: tum ut pro dignitate cuique tribuatur.

1 *Enim* Suffrid. & Lambin. 2 *Ad operam exigendam*, Æn. Bodd Mag. cum vulgg. *Ad exigendam operam, & præmia solvenda, & justa præbenda.* Linc. 3 *Ab homine* cum Victor. & Junt. nostri omn. præter Mert. 2. *Apponit est* Bod. 2. cum Hervag. aliisque. 4 *Qui tum, cum* Bod. 2, Laud. Mert. 1. Nov. Sic etiam edd. Grut. & Gronov. 5 *Beneficentia* præter Mertt. nost. omnes. 6 *Facultat* Æn. Bodd. Linc. Mag. cum editis.

1 Et

tribuatur. Id enim est justitiæ fundamentum, ad quam hæc referenda sunt omnia. Nam & qui gratificantur cuipiam, quod obsit illi, cui prodesse velle videantur, non benefici, neque liberales, sed pernicioſi [1] assentatores judicandi sunt; & qui aliis nocent, ut [2] in alios liberales sint, in eadem sunt injustitia, ut si in suam rem [3] aliena convertant. Sunt autem multi, & quidem cupidi splendoris & gloriæ, qui eripiunt aliis, quod aliis largiantur. Hique arbitrantur se beneficos in suos [4] amicos visum iri, si locupletent eos quacumque ratione. Id autem tantum [5] abest officio, ut nihil magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur, ut ea liberalitate utamur, quæ prosit amicis, noceat nemini. Quare L. Sullæ, & C. Cæsaris pecuniarum translatio à justis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. Nihil est enim liberale [6] quod non idem justum. Alter erat locus cautionis, ne benignitas major esset, quam facultates: quod, qui benigniores volunt esse, quam res patitur, primum in eo peccant, quod injurioſi sunt [7] in proximos. quas enim copias his & suppeditari [8] æquius est, & relinqui, eas transferunt ad alienos. Inest autem in tali liberalitate cupiditas plerumque rapiendi, & auferendi per injuriam, ut ad largiendum suppetant copiæ. Videre etiam licet pleroſque non tam natura liberales, quam quadam gloria ductos, ut [9] benefici videantur facere multa, [10] quæ proficiſci ab ostentatione magis quam à vo-

1 *Et assentatores* Bod. 1. Linc. Nov. & alii MSS. 2 *In aliis* Pith. 3 *Alienam* Æn. Bal. Bod. 2. Laud. 4 Vocem *amicos* pro spuriâ habet Gruter. 5 *Abest ab officio* vulg. *est ab officio* Pal. sec. 6 *Quod non idem sit justum* Bod. 1. Laud. Linc. Mag. Mert. 1. Nov. & editi. *Quod idem sit injustum* Bal. 7 *In proximis* M. 8 *Æquius est, & relinquere*, Æn. Bod. 2. *Æquius est, quam reliquis*, Bal. Bod. 1. 9 *Beneficè* Linc. 10 *Qua videntur ab ostentatione magis quam à voluntate proficiſci* vulgg. *Qua ab ostentatione magis quam à voluntate* dixisse suffeciſet Gruter.

1 *Beneficia*

à voluntate videantur. Talis autem ſimulatio, vanitati eſt conjunctior, quam aut liberalitati, aut honeſtati. Tertium eſt propoſitum, ut in beneficientia delectus eſſet dignitatis: in quo & mores ejus erunt ſpectandi, in quem beneficium conferetur, & animus erga nos, & communitas ac ſocietas vitæ, & ad noſtras utilitates [1] officia ante collata: quæ, ut concurrant omnia, optabile eſt: ſin minus, plures cauſæ [2] majoreſque ponderis plus habebunt.

15. Quoniam autem vivitur [3] non cum perfectis hominibus, [4] pleneque ſapientibus, [5] ſed cum iis, in quibus præclare agitur ſi ſunt ſimulacra virtutis: etiam hoc intelligendum [6] puto, neminem omnino eſſe negligendum, in quo aliqua ſignificatio virtutis appareat: colendum autem eſſe ita quemque maxime, ut quiſque maxime his virtutibus lenioribus erit ornatus, modeſtia, temperantia, hac ipſa, de qua jam multa dicta ſunt, juſtitia. Nam fortis animus & magnus in homine non perfecto [7] nec ſapiente ferventior plerumque eſt: illæ [8] virtutes virum bonum videntur potius attingere. Atque hæc [9] in moribus. De benevolentia autem, quam quiſque habeat erga nos, primum illud eſt in officio, ut ei plurimum tribuamus, à quo plurimum diligimur: ſed benevolentiam non adoleſcentulorum more, ardore quodam amoris, ſed ſtabilitate potius,

1 *Beneficia* Bod. 1. Mert. 1. 2 *Majoriſque ponderis in eo plus* Mert. 1. 3 *Non ſolum cum* Mag. 4 *Flaneque* Laud. Mert. 2. Nov. & alii opt. libri. 5 *Sed cum* (*ſed & cum* Pal. pr. nec diſplicet Gruter.) *iis quibuſcum* (vel *cum quibus*) *præclare agitur, ſi ſint* al. *Quibus non præclare agitur, ſed ſunt* Bodd. *Quibus præclare agitur, ſi inſunt* Lambin. ex MSS. ſuis, uti quidem jactat. *Sed cum civibus: præclare agitur ſi ſunt* Pal. ſec. 6 *Puto* non legitur in Pith. & ut ſit à ſciolis intextum veretur Græv. 7 Illas voces *nec ſapiente* aſſutas putat Lang. nam Pariſienſis MS. non habet. 8 *Virtutes bonorum virorum videntur propius attingere*, al. 9 *In moribus conſiderantur* Æn. Bal. Bodd. Linc. Mag. cum vulgatis.

1 *Toſſit*

potius, & constantia judicemus. Sin erunt merita, ut non ineunda, sed referenda sit gratia, major quædam cura adhibenda est. Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est. Quod si ea, quæ utenda acceperis, majore mensura, si modo [1] possis, jubet reddere Hesiodus: quidnam beneficio provocati facere debemus? [2] an imitari agros fertiles, qui multo plus [3] efferunt, quam acceperunt? [4] Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre; quales in eos esse debemus, qui jam profuerunt? Nam cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi: demus, nec ne, in nostra potestate est: non reddere viro bono non licet, modo id facere possit sine injuria. Acceptorum autem beneficiorum sunt delectus habendi. Nec dubium quin maximo cuique plurimum debeatur. In quo tamen in primis, quo quisque animo, studio, benevolentia fecerit, ponderandum est. Multi enim faciunt multa temeritate quadam, sine judicio, [5] vel morbo, in omnes, vel repentino quodam, quasi vento, impetu animi incitati: quæ beneficia æque magna non sunt habenda, atque ea, quæ judicio, considerate, constanterque [6] delata sunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia, si cetera paria sint, hoc maxime officii est, ut quisque maxime opis indigeat, ita ei potissimum opitulari: quod contra fit à plerisque. [7] A quo enim plurimum sperant, etiamsi ille his non eget, tamen ei potissimum inserviunt.

D 16. Opti-

1 *Possit* maluit Guliel. è Mauritiano. 2 *An non imitari* Æn. cum vulgg. 3 *Afferunt* al. quomodo Gruter. *Offerunt* Pith. 4 *Etenim qui in eos* J. Fr. Gronov. 5 *Vel modo* nost. omn. excep. Linc. quæ etiam habet suprà. *Vel modo, quasi quodam vento, vel repentino impetu animi incitati.* Mag. 6 *Delecta sunt* Nov. 7 Omiserunt *A* edd. recentissimæ.

1 *Natura*

16. Optime autem societas hominum conjunctioque servabitur, si, ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur. Sed quæ [1] natura principia sint communitatis, & societatis humanæ, repetendum altius videtur. est enim primum, quod cernitur [2] in universi generis humani societate. ejus autem vinculum est, ratio & oratio, quæ docendo, discendo, communicando, disceptando, judicando conciliat inter se homines, conjungitque naturali quadam societate. Neque ulla re longius absumus à natura ferarum, in quibus inesse fortitudinem sæpe dicimus, ut in equis, in leonibus: justitiam, æquitatem, bonitatem non dicimus. Sunt enim rationis & orationis expertes. Ac latissime [3] quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus inter omnes, societas hæc est: in qua omnium rerum, quas ad communem hominum usum natura genuit, est servanda communitas: ut quæ descripta sunt legibus & jure civili, hæc ita teneantur, ut sit [4] constitutum: è quibus ipsis cetera sic observentur, ut in Græcorum proverbio est: Amicorum esse omnia communia. Omnia autem communia hominum videntur ea, quæ sunt generis ejus, quod ab Ennio positum in una re transferri [5] in permultas potest:

[6] Homo, qui [7] erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, [8] facit:
Nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit.

[1] Una

1 *Naturæ* nost. omnes; sic etiam ed. Gruter. 2 *Ut in* abest M. non male, ut vult Guliel. 3 *Quidem patens est: hominibus inter ipsos omnibus societas hæc est*: Bal. 4 *Constitutum legibus ipsis, cætera* malebat Gulielm. 5 *In multas* Mag. Mertt. Nov. Sic etiam Gruter. &, eo teste, ante sæculum cusi, & Pall. & F. D. *Per multas* Æn. Bod. 2. Laud. cum edd Lambin. Manut. aliisque. 6 *Ut, Homo qui* Mag. *Domo qui* malit Gulielm. 7 *Errantis comiti* nost. omnes. 8 *Facit ut nihilominus ipsi luceat*, Æn Bal. Bodd. Mag. *Ipsi ut luceat* Mertt. Ennii versus legendus *Nihilominus*

[1]Una ex re ſatis [2]præcipit, ut, quidquid ſine detrimento poſſit commodari, id [3]tribuatur vel ignoto. Ex quo ſunt illa communia: non prohibere [4]aqua profluente; pati ab igne ignem capere, ſi quis velit; conſilium fidele deliberanti dare; quæ ſunt iis utilia, qui accipiunt, danti non moleſta. Quare & his utendum eſt, & ſemper aliquid ad communem utilitatem afferendum. Sed quoniam copiæ parvæ ſingulorum ſunt, eorum autem, qui his egeant, infinita eſt multitudo, vulgaris liberalitas referenda eſt ad illum Ennii finem, Nihilominus ipſi lucet: ut facultas ſit, qua in noſtros ſimus liberales.

17. Gradus autem plures ſunt ſocietatis hominum. Ut enim ab [5]infinita illa diſcedatur, propior eſt ejuſdem gentis, nationis, linguæ, qua maxime homines conjunguntur: [6]interius etiam eſt, ejuſdem eſſe civitatis. Multa enim ſunt civitatibus inter ſe communia, forum, fana, porticus, viæ, leges, jura, [7]judicia, ſuffragia, conſuetudines præterea, & familiaritates, [8]multiſque cum multis res rationeſque contractæ. Arctior vero colligatio eſt ſocietatis propinquorum. ab illa enim immenſa ſocietate humani generis in exiguum anguſtumque concluditur. nam cum ſit hoc [9]natura commune

D 2 animan-

Nihilominus ut ipſi luceat Urſin. Sic Linc. *Luceat* habent, omiſſo *ut*, Laud. Nov. Gruteri ed. 1 *Qua ex re* Æn. Bodd. Laud. Mag. 2 *Præcipitur* Bodd. Sic edd. Manut. Lambin. Gruter. & aliorum. 3 *Tribuatur cuique vel* Æn. Bodd. Laud. cum edd. vett 4. *Aquam profluentem* noſt. omn. Sicque vett. edd. neque ſecus MSS. etiam Pal. pr. probantque Gruter. & Gulielm. 5 *Illâ diſcedatur infinitate* Æn. Bod. 2. Laud. 6 *Interior* magis placet Gulielm. & ei Gruterus acquieſcit, ſed ut publicetur tantum *Interior etiam ejuſdem civitatis:* quomodo Linc. & ed. Rom. pr. niſi quod hæc *interius*. 7 Non agnoſcunt *Judicia* Æn. Bal. Bod 2. 8 *Multæque cum multis* Bal. Bodd. Laud. Linc. Mag. Sic etiam ed. Gruter. *cum multis & à multis res* Bal. 9 *Naturâ commune animantium* Bed. 1. Laud. Mert. 2. *Commune naturæ animalium* Pal. pr. quod rotundius, judicio Gruteri. vocem *omnium* addunt alii.

1 *Domus*

animantium, ut habeant lubidinem procreandi, prima ſocietas in ipſo conjugio eſt: proxima in liberis: deinde una [1] domus, communia omnia. Id autem eſt principium urbis, & quaſi ſeminarium reip. Sequuntur fratrum conjunctiones: poſt conſobrinorum, ſobrinorumque, qui cum una domo jam capi non poſſint, in alias domos, tanquam in colonias exeunt. Sequuntur connubia & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui. Quæ propagatio & [2] ſoboles origo eſt rerumpublicarum. Sanguinis autem [3] conjunctio & benevolentia devincit homines caritate. Magnum eſt enim eadem habere monumenta majorum, iiſdem uti ſacris, ſepulchra habere communia. Sed omnium ſocietatum nulla præſtantior eſt, [4] nulla firmior, quam cum viri boni, moribus ſimiles, ſunt familiaritate conjuncti. Illud enim honeſtum (quod ſæpe dicimus) etiam ſi in alio cernimus, tamen nos movet, atque [5] illi, in quo id ineſſe videtur, amicos facit. Et quamquam omnis virtus nos ad ſe [6] alliciat, faciatque ut eos diligamus, in quibus ipſa ineſſe videatur; tamen juſtitia, & liberalitas [7] id maxime efficit. nihil autem eſt [8] amabilius, nec [9] copulatius, quam morum ſimilitudo bonorum. In quibus enim eadem ſtudia ſunt, eædemque voluntates, in his fit, ut æque quiſque altero delectetur, ac

1 *Domus cui ſunt communia* Laud. F. ed. Rom. pr. ſine *ſunt* Bod. 1. *Domus & communia* Pal. pr. quod malit Gruter. 2 *Suboles* vett. libb. 3 *Conjunctio benevolentiâ homines devincit & caritate*, legi jubet Gronov. *caritate homines* junt. Steph. Hervag. 4 *Nulla firmior, quam viri boni moribus ſimiles.* ſuffeciſſet Gruter. ceteris omn. abjectis. 5 *Illi quo videtur ineſſe* Ed Rom. pr. recte; reformato *quo* in *quoi*, Gruter. vocula *id* non eſt in Pal. pr. 6 *Allicit, facitque* Bal. Bod. 1. Mertt. cum vulgg. Dubitare incepit J. Fr. Gronov. an non Tullius dederit *allicefacit*. 7 Illa *id* & *efficit* deleri vult Gruter. 8 *Stabilius* Bal. 9 *Copulantius* MSS. nonnulli.

1 *Pythagoras*

ac ſe ipſo, efficiturque id, quod [1] Pythagoras ultimum in amicitia putavit, ut [2] unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas eſt, quæ conficitur ex beneficiis ultro citro datis acceptis: quæ & mutua, & grata dum ſunt, inter quos ea ſunt, firma devinciuntur ſocietate. Sed cum omnia ratione animoque luſtraris, omnium ſocietatum nulla eſt [3] gravior, nulla carior, quam ea, quæ cum rep. eſt unicuique noſtrum: cari ſunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: ſed omnis omnium caritates patria una complexa eſt: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, ſi ei ſit profuturus? Quo eſt deteſtabilior iſtorum immanitas, qui lacerarunt omni ſcelere patriam, & in ea funditus delenda occupati & ſunt, & fuerunt. Sed ſi contentio quædam, & comparatio fiat, quibus plurimum [4] tribuendum officii, [5] principes ſint patria & parentes, quorum beneficiis [6] maximis obligati ſumus: proximi liberi, totaque domus, quæ ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere [7] perfugium: deinceps bene convenientes propinqui, quibuſcum etiam communis plerumque fortuna eſt. Quamobrem neceſſaria præſidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi: vita autem victuſque communis, conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam objurgationes, [8] in amicitiis vigent maxime: eſtque ea jucundiſſima amicitia, quam ſimilitudo morum conjugavit.

18. Sed

1 *Pythagoras vult in amicitia*, libri MSS. omnes. 2 *Unum* Pal. pr. 3 *Gratior* Æn. Bal. Bodd. Laud. cum vulgg. 4 *Tribuendum ſit officii* Bal. Laud. Linc. Nov. 5 *Principes ſunt* Bal. Mag. Sic ed. Gruter. & Gronov. 6 *Maxime* Æn. Bal. Bodd. Hervag. Gruter. & Gronov. 7 *Profugium* Bal. Bodd. Mag. Mertt. Pall. & F. item edd. pr. nec cur non debeat recipi videt Gruter. *Refugium* Nov. cum Pith. 8 *In amicitiis vigent: maximeque eſt ea* in Hottorpiano. idque amplectitur Gulielm. *In amicis* Bod. 2. Laud. Mert' 1. cum vulgatis.

1 *Quiſque*

18. Sed in his omnibus officiis tribuendis videndum erit, quid cuique maxime neceſſe ſit, & quid [1] quiſque vel ſine nobis aut poſſit conſequi, aut non poſſit. Ita non iidem erunt neceſſitudinum gradus, qui temporum; ſuntque officia, quæ aliis magis, quam aliis debeantur: ut vicinum citius adjuveris in [2] fructibus percipiendis, quam aut fratrem, aut familiarem. at, ſi lis in judicio ſit, propinquum [3] potius & amicum, quam vicinum defenderis. Hæc igitur & talia circumſpicienda ſunt in omni officio: & conſuetudo exercitatioque [4] capienda, ut boni ratiocinatores officiorum eſſe poſſimus, & addendo, [5] deducendoque videre, quæ reliqui ſumma fiat: ex quo, quantum cuique debeatur, intelligas. Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamvis artis præcepta perceperint, quidquam magna laude dignum ſine uſu & exercitatione conſequi poſſunt: ſic officii [6] conſervandi præcepta traduntur illa quidem, ut [7] facimus ipſi: ſed rei magnitudo uſum quoque, exercitationemque deſiderat. Atque ab iis rebus, quæ ſunt in jure ſocietatis humanæ, quemadmodum ducatur honeſtum, [8] ex quo aptum eſt officium, ſatis fere diximus.

Intelligendum eſt autem, cum propoſita ſint genera quatuor, è quibus honeſtas officiumque manaret, ſplendidiſſimum videri, quod animo magno elatoque, humanaſque res deſpiciente factum ſit. Itaque in probris maxime in promptu eſt, ſi quid tale dici poteſt:

Vos

1 *Quiſque nobiſcum vel* Bodd. Laud. Linc. Mag. ed. Gruter. 2 *Fructibus* al. 3 *Potius, ut aiunt, quam vicinum* Nov. 4 *Adhibenda* quidam. *Facienda* Gulielm. 5 *Ducendoque* Bal. Linc. Mert. 2. in quam vocem inclinabant Lang. & Gulielm. *Utendoque* Mert. 1. & Nov. 6 *Conſervanda* Laud. 7 *Faciamus* noſt. omn. præter Mert. 2. 8 *Ex quo ortum etiam vel aptum officium* Mag. *Ex quo ortum eſt officium* al. *Actum eſt* Bodd.

Vos etenim juvenes [1] *animum geritis muliebrem; Illa virago viri.*

Et ſi quid ejuſmodi:

[2] *Salmaci da ſpolia ſine ſudore & ſanguine.*

Contraque in laudibus, quæ magno animo, & fortiter excellenterque geſta ſunt, ea neſcio quomodo quaſi pleniore ore laudamus. Hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Platæis, Thermopylis, [3] Leuctris. hinc noſter Cocles, hinc Decii, hinc Cnæus, & Publius Scipiones, hinc M. Marcellus, innumerabileſque alii: maximeque ipſe populus Romanus animi magnitudine excellit. [4] Declaratur autem ſtudium bellicæ gloriæ, quod ſtatuas quoque videmus ornatu fere militari.

19. Sed ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, ſi juſtitia vacat, pugnatque non pro ſalute communi, ſed pro ſuis commodis, in vitio eſt. non enim modo id virtutis non eſt, ſed potius immanitatis, omnem humanitatem repellentis. Itaque [5] probe definitur à Stoicis fortitudo, cum eam virtutem eſſe dicunt propugnantem pro æquitate. Quocirca nemo, qui fortitudinis gloriam [6] conſecutus eſt, inſidiis, & malitia laudem eſt adeptus. nihil enim honeſtum eſſe poteſt, quod juſtitia vacat. Præclarum igitur Platonis illud: non

1 *Animos geritis muliebres Illaque virgo* vulgg. *Illa virgo* noſtri omnes. 2 *Salmacida ſpolia* al. 3 *Leuctris, Stratocle.* Bod. 2. Linc. ſuprà. *Stratoque* al. *Stercodes* Æn. Mag. & alii MSS. *Stercocles* al. *Sterocles* al. *Leuctris, Strato: hinc noſter Cocles* maluit Lang. *Leuctris, hinc ſunt Cocles, hinc* quod indicârat Parrhaſius, legitur in Bal. & olim in Linc. niſi quod hic non admittit *hinc* ante *ſunt*; quæ lectio non aſpernanda videtur Gruter. *Leuctris. Hercules, Decii.* (vel *Hercules hinc, Decii.*) *Leuctris. & Cocles, Decii*, hoc eſt *ſunt.* Conjecturæ Gronovii. 4 *Declarat* Nov. 5 *Proprie* Bal. 6 *Secutus eſt* Bod. 1.

1 *Et*

non ſolum, inquit, ſcientia, quæ eſt remota à juſtitia, calliditas potius, quam ſapientia eſt appellanda: verum etiam animus paratus ad periculum, ſi ſua cupiditate, non utilitate communi impellitur, audaciæ potius nomen habeat, quam fortitudinis. Itaque viros fortes, magnanimos, eoſdem bonos, [1] & ſimplices, veritatis amicos, minimeque fallaces eſſe volumus: [2] quæ ſunt ex media laude juſtitiæ. Sed illud odioſum eſt, quod in hac elatione, & magnitudine animi, facillime pertinacia, & nimia cupiditas principatus innaſcitur. Ut enim apud Platonem eſt, [3] omnem morem Lacedæmoniorum inflammatum eſſe cupiditate vincendi, ſic, ut quiſque animi magnitudine maxime [4] excellit, ita maxime vult princeps omnium, vel potius ſolus eſſe. Difficile autem eſt, cum præſtare omnibus concupieris, ſervare æquitatem, quæ eſt juſtitiæ maxime propria. Ex quo fit, ut neque diſceptatione vinci ſe, nec ullo publico ac legitimo jure patiantur. exſiſtuntque in rep. plerumque largitores, & factioſi, ut opes quam maximas conſequantur, & ſint vi potius ſuperiores, quam juſtitia pares. Sed quo difficilius, hoc præclarius. nullum eſt enim tempus, quod juſtitia vacare debeat. Fortes igitur, & magnanimi ſunt habendi, non qui faciunt, ſed qui propulſant injuriam. Vera autem & ſapiens animi magnitudo, honeſtum illud, quod maxime [5] natura ſequitur, in factis poſitum, non in gloria judicat: principemque ſe eſſe mavult, quam videri. [6] Etenim

1 *Et ſimplicis veritatis* Bal. Bodd. Laud. Mert. 1. 2 *Quæ ſunt ex* &c. non ſunt in Nov. 3 *Omnem vim Lacedæmoniorum inflammatam* vet. cod. Tullium ſcripſiſſe *omnem moram* in animo hæret Gronov. 4 *Excellet* MSS. nonnulli. *Excelluerit* Bod. 1. 5 *Naturam.* Laud. Mag. 6 *Eſt enim qui ex errore imperita multitudinis pendet*, ceteris omiſſis, in vetuſto M.

1 *Gloria*

nim qui ex errore imperitæ multitudinis pendet, hic in magnis viris non eſt habendus. Facillime autem ad res injuſtas impellitur, ut quiſque eſt altiſſimo animo, & [1] gloriæ cupiditate. qui locus eſt ſane lubricus, quod vix invenitur, qui, laboribus ſuſceptis, periculiſque aditis, non quaſi mercedem rerum geſtarum deſideret gloriam.

20. Omnino fortis animus, & magnus, duabus rebus maxime cernitur: quarum una in rerum externarum deſpicientia ponitur, cum perſuaſum ſit, nihil hominem, [2] niſi quod honeſtum, decorumque ſit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere: nullique neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunæ ſuccumbere. Altera eſt res, ut, cum ita ſis affectus animo, ut ſupra dixi, res geras magnas illas quidem, & maxime utiles, [3] ſed & vehementer arduas, plenaſque laborum, & periculorum [4] cum vitæ, tum multarum aliarum rerum, quæ ad vitam pertinent. Harum rerum duarum [5] ſplendor omnis, & amplitudo, addo etiam utilitatem, [6] in poſteriore eſt: cauſſa autem & ratio efficiens magnos viros eſt in priore. In eo enim eſt illud, quod excellentes animos, & humana contemnentes facit. Id autem ipſum cernitur in duobus, ſi & ſolum id, quod honeſtum ſit, bonum judices, [7] & omni animi perturbatione liber ſis.

E Nam

1 *Gloria cupido* Bod. 2. ſed ab emendatoris manu, conſpicitur enim lacuna quatuor literarum capax. *Cupidus* Bal. Mertt. *Cupidiſſ.* pro *cupidiſſimo* olim ſcriptum fuiſſe putant Fabr. & Lambin. *& gloriæ & cupiditate* MS. Auguſtan. & prim. Græv. nec diſplicuit Gruter. *ex gloriæ cupiditate* Pal. ſec. *Gloria cupiditate* Grævii ſec. 2 *Niſi juſtum, quod honeſtum* Mert. 1. 3 *Sed ut vehementer* Bal. Bodd. Laud. Nov. M. F. Pal. ſec. 4 *Tum cauſſa vitæ* Mag. Bod. 2. *Tum pro uſu vitæ, tum multarum rerum cauſſa, quæ* Æn. Bal. Bod. 2. (niſi quod hic non admittit *cauſſa*) *Tum vitæ, tum aliarum cauſſa rerum* Pal. pr. *Tum vitæ, tum aliarum rerum* voluit Gruter. 5 *Splendor omnis, animi amplitudo eſt.* Linc. Mag. 6 *In poſteriore eſſe* Linc. *quæ in poſteriore eſt.* Mag. 7 *Et ab omni* Bod. 1. Laud. Linc. Mag. edd. Victor. Junt. Hervag. Lang.

1 *Dicendum*

Nam & ea, quæ eximia pleriſque & præclara videntur, parva ducere : eaque ratione ſtabili firmaque contemnere fortis animi, magnique [1] ducendum eſt : & ea, quæ videntur acerba, [2] quæ multa & varia in hominum vita fortunaque verſantur, ita [3] ferre, ut nihil à ſtatu naturæ diſcedas, nihil à dignitate ſapientis, robuſti animi eſt, magnæque conſtantiæ. Non eſt autem conſentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate : nec, qui invictum ſe à labore præſtiterit, vinci à voluptate. Quamobrem & hæc [4] videnda ; & pecuniæ fugienda cupiditas : nihil enim eſt tam anguſti animi, tamque parvi, quam amare divitias : nihil honeſtius, magnificentiuſque, quam pecuniam contemnere, ſi non habeas : ſi habeas, ad beneficientiam liberalitatemque conferre. Cavenda eſt etiam gloriæ cupiditas, ut ſupra dixi. Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet eſſe contentio. Nec vero imperia expetenda, [5] ac potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnumquam. Vacandum autem eſt omni animi perturbatione, tum cupiditate, & metu, tum etiam ægritudine, & voluptate animi, & iracundia ; ut [6] tranquillitas & ſecuritas adſit, quæ affert cum conſtantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem & ſunt, & fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis ſe [7] removerint, ad otiumque perfugerint. In his & nobiliſſimi philoſophi, longeque principes, & quidam homines ſeveri &

1 *Dicendum eſt* noſt. omn. præter Bod. 1. Linc. & Mert. 1. 2 *Quæ inulta & alia.* eadem manu *varia* M. quod placet Gulielm. 3 *Ferre, ut nihil à dignitate ſapientis, & nihil diſcedas à ſtatu, vere robuſti* &c. Mag. 4 *Vitanda* Mag. cum vulgg. 5 *At potius non accipienda, aut deponenda nonnunquam* ed. Rom. pr. *aut non deponenda,* excluſo *nonnunquam,* reliquis autem retentis, M. 6 *Tranquillitas animi & Æn.* Bod. 1. Linc. Mag. Mertt. 7 *Removerunt* & mox *perfugerunt* vel *profugerunt.* noſtri ferè.

& graves, nec populi nec principum mores ferre [1] potuerunt: vixeruntque nonnulli in agris, delectati re ſua familiari. His idem propoſitum fuit, quod regibus, ut ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate uterentur: cujus proprium eſt, ſic vivere ut velis.

21. Quare, cum hoc commune ſit potentiæ cupidorum, cum iis, quos dixi, otioſis: alteri ſe adipiſci id poſſe arbitrantur, ſi opes magnas habeant: alteri, ſi contenti ſint & ſuo, & parvo. in quo neutrorum omnino contemnenda eſt ſententia: ſed & facilior, & tutior, & minus aliis gravis, aut moleſta vita eſt otioſorum: fructuoſior autem hominum generi, & ad claritatem, amplitudinemque aptior eorum, qui ſe ad remp. & ad res magnas gerendas accommodaverunt. Quapropter & iis forſitan concedendum ſit, remp. non capeſſentibus, qui excellenti [2] ingenio doctrinæ ſeſe dediderunt: & iis, qui aut valitudinis imbecillitate, aut aliqua graviore cauſſa impediti, à repub. receſſerunt, cum ejus adminiſtrandæ poteſtatem aliis, laudemque concederent. Quibus autem talis nulla [3] ſit cauſſa, ſi deſpicere ſe dicant ea, quæ plerique mirentur, imperia, & magiſtratus, iis [4] non modo non laudi, verum etiam vitio dandum puto. Quorum judicium in eo, quod gloriam contemnant, & pro nihilo putent, difficile factu eſt non probare: ſed videntur labores, & moleſtias tum offenſionum, [5] tum repulſarum, quaſi quandam ignominiam timere, & infamiam. Sunt enim, qui in rebus contrariis parum

1 Pro *potuerunt*, ſubſtituebat Langianorum codd. *potentes* Guliel. utrumque potius removerit Gruter. 2 *Ingenio, otio doctrinaque ſe* vulgg. *Ingenio, otio ſe* Pith. 3 *Fit cauſſa* conjectura Guliel. *eſt cauſſa* al. quomodo Gruter. 4 *Non modo laudi* Bal. Bod. 1. Linc. 5 *Et repulſarum* Laud. Linc. Mertt. M. F. item Carrionis MS. nec non Pall. edd. Victor. Fabr. probabatque Guliel. *& repulſionum* Bod. 1.

1 Magiſtratus

rum ſibi conſtent: voluptatem ſeveriſſime contemnant, in dolore ſint molliores: gloriam negligant, frangantur infamia: atque ea quidem non ſatis conſtanter. Sed iis, qui habent à natura adjumenta rerum gerendarum, abjecta omni cunctatione, adipiſcendi [1] magiſtratus, & gerenda reſp. eſt. nec enim aliter aut regi civitas, aut declarari animi magnitudo poteſt. Capeſſentibus autem remp. nihilo minus, quam philoſophis, haud ſcio an magis etiam, & magnificentia, & deſpicientia adhibenda ſit rerum [2] humanarum, quam ſæpe dico, & tranquillitas animi, atque ſecuritas: ſi quidem nec anxii futuri ſunt, & cum gravitate conſtantiaque victuri. Quæ eo faciliora ſunt philoſophis, quo minus multa patent in eorum vita, quæ fortuna feriat, & quo minus multis rebus egent: & quia, ſi quid adverſi [3] eveniat, tam graviter cadere non poſſunt. Quocirca non ſine cauſſa majores motus animorum concitantur, [4] majoraque efficienda remp. gerentibus, quam quietis. quo magis his & magnitudo animi eſt adhibenda, & vacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caveat, ne id modo conſideret, quam illa res honeſta ſit: [5] ſed etiam ut habeat efficiendi facultatem. in quo ipſo conſiderandum eſt, ne aut temere deſperet propter ignaviam: aut nimis confidat propter cupiditatem. In omnibus autem negotiis, prius quam aggrediare, adhibenda eſt præparatio diligens.

22. Sed cum plerique arbitrentur res bellicas majores

1 *Magiſtratus ſunt, &* Bal. Bod. 2. Laud. Mag. 2 *Humanarum, &, quam ſæpe dico, tranquillitas* quidam liber. 3 *Eveniat* deeſt in Æn. 4 *Majoraque efficienda* MSS. nonnulli; quomodo ediderunt Lang. & Victorius. *majorque cura efficienda* Nov. Merten. unus Fabrit. C. & D. & ita repoſitum ibat Gulielm. 5 *Id etiam* &c.

1 *Ingeniuſque*

majores esse, quam urbanas: minuenda est hæc opinio. multi enim bella sæpe quæsierunt propter gloriæ cupiditatem: atque id in magnis animis, [1] ingeniisque plerumque contingit: eoque magis, si sunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorum. Vere autem si volumus judicare, multæ res exstiterunt urbanæ majores, clarioresque, quam bellicæ. Quamvis enim Themistocles jure laudetur, & sit ejus nomen, quam Solonis, illustrius, citeturque Salamis clarissimæ testis victoriæ, quæ anteponatur consilio Solonis ei, quo primum constituit Areopagitas: non minus præclarum hoc, quam illud, judicandum est. illud enim semel profuit, hoc semper proderit civitati: hoc consilio leges Athenienſium, hoc majorum institutа servantur. Et Themistocles quidem nihil dixerit, in quo ipse Areopagum adjuverit: [2] at ille vere, ab se adjutum Themistoclem. Est enim bellum gestum consilio senatus ejus, qui à Solone erat constitutus. Licet eadem de Pausania, Lysandroque dicere: quorum rebus gestis quamquam imperium Lacedæmoniis [3] dilatatum putatur, tamen ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus, & disciplinæ conferendi sunt. Quinetiam ob has ipsas causas & [4] parentiores habuerunt exercitus, & fortiores. Mihi quidem neque pueris nobis, M. Scaure C. Mario, neque

1 *Ingenuisque* Mert. 1. 2 *At ille adjuvit Themistoclem* Bodd. Grævii pr. Manut. Ursin. edd. pr. Mogunt. & Roman. accedit Gruter. sic etiam Linc. Nov. Pal. pr. nisi quod *vere* inserunt. *At illo verum est adjutum esse Themistoclem* Mert. 1. & Parcensis. *At ille verum est* (*vere* Mert. 2.) *esse adjutum*, tres Gulielm. *At ille vere* (*vero* Pal. sec.) *se adjutum* Æn. Bal. Mag. *vere à se dixerit adjutum* codd. Lambin. *vere se adjuvisse* alii codd. Lambin. *At ille potuit dicere vere se adjutum* Laud. 3 *Dilatatum* abest à Mert. 1. M. D. & aliis opt. libris; & delevit Gruter. Pro eo *partum* dedit Lambin. *datum* Jac. Gronov. *delatum* (i. e. comparatum) J. Fr. Gronov. *Dilatatum putant* Linc. 4 *Parationes* Æn. Bodd. Nov. cum vulgg.

neque, cum verſaremur in rep. Qu. Catulus Cn. Pompeio cedere videbatur. [1] Parvi enim ſunt foris arma, niſi eſt conſilium domi. Nec plus Africanus, ſingularis & vir & imperator, [2] in exſcindenda Numantia reip. profuit, quam eodem tempore P. Naſica privatus, cum Ti. Gracchum interemit: quamquam hæc quidem res non ſolum ex domeſtica eſt ratione, [3] attingit etiam bellicam, quoniam vi manuque confecta eſt: ſed tamen id ipſum geſtum eſt conſilio urbano, ſine exercitu. Illud autem optimum eſt, [4] in quod invadi ſolere ab improbis, & invidis audio:

Cedant arma togæ, concedat laurea [5] *laudi.*

Ut enim alios omittam, nobis remp. [6] gubernantibus, nonne togæ arma ceſſere? neque enim in repub. periculum fuit gravius unquam, nec majus [7] otium. Ita conſiliis diligentiaque noſtra celeriter de manibus audaciſſimorum civium delapſa arma [8] ipſa ceciderunt. Quæ res igitur geſta umquam in bello tanta? qui triumphus conferendus? Licet [9] enim, Marce fili, apud te gloriari, ad quem & hæreditas hujus gloriæ, & factorum imitatio pertinet. Mihi quidem certe vir abundans bellicis laudibus Cn. Pompejus, multis audientibus, hoc tribuit,

1 *Parva enim* noſtri ferè. 2 *Excidenda* noſt. omn. cum Steph. Junt. Hervag. *Excidunda* maluit Gronov. 3 *Sed attingit etiam* Mag. Mert. 2. *attingit enim* & al. edd. 4 *In quo me invadi* noſtri ferè, cum Grutero. *In quo invadi* ſine *me* Bal. cum Lang. & Victor. 5 *Lingua* noſt. omn. præter Linc. ſic etiam Pal. pr. aliique MSS. cum edd. Fabr. Lambin. Victor. & Gruter. *Paci* unus Lambini. 6 *Gubernantibus, in me togæ* Æn. 7 *Odium* Bal. Bod. 1. Laud. Linc. Mert. 1. Nov. 8 *Ipſa* delendum putat J. Fr. Gronov. omittuntque Linc. Mert. 1. & Plantin. In locum genuinæ *impia* ſucceſſiſſe opinatur Jac. Gronov. 9 *Enim mihi* noſt. omn. præter Mert. 2. admiſitque Gronov.

1 *In*

tribuit, ut diceret, fruſtra ſe triumphum tertium deportaturum fuiſſe, niſi meo [1] in remp. beneficio, ubi triumpharet, eſſet habiturus. Sunt ergo domeſticæ fortitudines non inferiores militaribus: in quibus plus etiam, quam in his, operæ, ſtudiique ponendum eſt.

23. Omnino illud honeſtum, quod ex animo excelſo magnificoque quærimus, animi efficitur, non corporis viribus. Exercendum tamen corpus, & ita [2] afficiendum eſt, ut obedire conſilio rationique poſſit in exſequendis negotiis, & in labore tolerando. Honeſtum autem id, quod exquirimus, totum eſt poſitum in animi cura & cogitatione: in quo non minorem utilitatem afferunt, qui togati reip. præſunt, quam qui bellum gerunt. Itaque eorum conſilio ſæpe aut non ſuſcepta, aut confecta bella ſunt, nonnumquam etiam illata: ut M. Catonis bellum tertium Punicum: in quo etiam mortui valuit auctoritas. Quare expetenda quidem magis eſt decernendi ratio, quam decertandi [3] fortitudo: ſed cavendum, ne id bellandi magis fuga, quam utilitatis ratione faciamus. Bellum autem ita ſuſcipiatur, ut nihil aliud niſi pax quæſita videatur. [4] Fortis vero [5] & conſtantis eſt, non perturbari in rebus aſperis, nec tumultuantem de gradu dejici, ut dicitur; ſed [6] præſenti animo uti & conſilio, nec à ratione diſcedere: quamquam hoc animi, illud etiam ingenii magni eſt, [7] præcipere cogitatione futura, & [8] aliquanto ante conſtituere, quid

1 *In repub.* Bal. Laud. 2 *Efficiendum* ed. Vict. 3 *Fortitudo* delevit Lang. invitis MSS. quem ſequitur Lambin. & Fabrit. 4 *Fortis vero animi* MSS. omnes. 5 *Et conſtantis* deſunt in Nov. 6 *Præſentis animi uti* (*niti* Rivius & Fabrit.) *conſilio* Æn. Bodd. edd. Gruter. Gronov. Manut. *Præſenti animo niti* probat Lambin. 7 *Tercipere* noſtri ferè. *Præripere* al. 8 *Aliquando ante* omnes MSS.

1 *Committere*

quid accidere poſſit in utramque partem: &, quid agendum ſit, cum quid evenerit: nec [1] committere, ut aliquando dicendum ſit, non putaram. Hæc ſunt opera [2] magni animi & excelſi, & prudentia conſilioque fidentis. [3] Temere autem in acie verſari, & manu cum hoſte confligere, immane quiddam & beluarum ſimile eſt. ſed cum [4] tempus [5] neceſſitaſque poſtulat, decertandum manu eſt, & [6] mors ſervituti turpitudinique anteponenda.

24. De evertendis autem, diripiendiſque urbibus, [7] valde conſiderandum eſt, ne quid temere, ne quid [8] crudeliter. idque eſt [9] viri magnanimi, rebus agitatis, punire ſontes, multitudinem conſervare, in omni fortuna recta atque honeſta retinere. Ut enim ſunt, quemadmodum ſupra dixi qui urbanis rebus bellicas anteponant: ſic reperies multos, quibus periculoſa & calida conſilia [10] quietis cogitationibus & ſplendidiora, & majora videantur. Numquam omnino periculi fuga committendum eſt, ut imbelles timidique videamur. ſed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis ſine cauſa: quo nihil poteſt eſſe ſtultius. Quapropter in adeundis periculis conſuetudo imitanda medicorum eſt, qui leviter ægrotantes [11] leniter curant: gravioribus autem morbis periculoſas curationes, & ancipites adhibere coguntur. Quare in tranquil-

1 *Committere aliquid, ut* Bal. Bodd. Laud. Mag. Mert. 1. 2 *Magni & excelſi animi*, quomodo eſt in Pal. pr. ſuavius auribus videtur Grutero. *Magni animi, & excellentis* Nonius Marcellus. 3 Illa *Temere autem* &c. uſque ad *ſed cum* abſunt à Mert. 1. 4 *Tempus eſt* al. 5 *Neceſſitaſque* non eſt in Mert. 1. 6 *Mors, ſed virtutis, turpitudini* Laud. 7 *Valde illud* Bod. 2. Nov. 8 *Crudeliter fiat* Bod. 1. Mag. cum edd. 9 *Viri, magnis rebus* libri vett. 10 *Et quietis & cogitationis* Mertt. Nov. M. F. D. Pal. ſec. ed. Rom. pr. nec diſplicuit Gulielm. qui tamen præpoſuit lectionem Lambin. *quietis & cogitatis*, quomodo MSS. Langg. edd. Victor. Junt. recepitque Gronov. *Quietis & cogitationibus ſplend.* Æn. cum Pal. pr. 11 *Leviter curant* Bod. 1. Linc. cum vulgg.

tranquillo tempeſtatem adverſam optare dementis eſt: ſubvenire autem tempeſtati quavis ratione ſapientis: eoque magis, ſi plus adipiſcare re explicata boni, quam addubitata mali. Periculoſæ autem rerum actiones partim iis ſunt, qui eas ſuſcipiunt, partim reip. Itemque alii de vita, alii de gloria, & benivolentia civium in diſcrimen vocantur. Promtiores igitur debemus eſſe ad noſtra pericula, quam ad communia, dimicareque paratius de honore, & gloria, quam de cæteris commodis. Inventi autem multi ſunt, qui non modo pecuniam, ſed vitam etiam profundere pro patria parati eſſent: iidem gloriæ jacturam ne minimam quidem facere vellent, ne rep. quidem poſtulante: ut Callicratidas, qui cum Lacedæmoniorum dux fuiſſet Peloponneſiaco bello, multaque feciſſet egregie, vertit ad extremum omnia, cum conſilio non paruit eorum, qui claſſem ab Arginuſſis removendam, nec cum Athenienſibus dimicandum putabant. Quibus ille reſpondit, Lacedæmonios, claſſe illa amiſſa, aliam parare poſſe: ſe fugere ſine ſuo dedecore non poſſe. Atque hæc quidem [1] Lacedæmoniis plaga mediocris: illa peſtifera, qua, cum Cleombrotus, invidiam timens, temere cum Epaminonda conflixiſſet, Lacedæmoniorum opes corruerunt. Quanto Qu. Maximus melius? de quo Ennius:

[2] *Unus homo nobis cunctando reſtituit rem.*
[3] *Non ponebat enim rumores ante ſalutem.*
[4] *Ergo poſtque, magiſque viri nunc gloria claret.*

F Quod

1 *De Lacedæmoniis* Bod. 1. Linc. Mert. 2. Nov. M. F. D. G. *De Lacedæmoniis* auſus fuit delere Gulielm. 2 *Unus qui nobis* al. 3 *Non enim ponebat* plurimi MSS. unde legebat Guliel. *Non eni ponebat* veteres quippe *eni* dixiſſe, quod nos *enim*. *Non hic ponebat* Bal. cum Pariſienſ. 4 *Ergo magiſque magiſque* Bod. 1.

1 *Profuturi*

Quod genus peccandi vitandum eſt etiam in rebus urbanis. Sunt enim qui quod ſentiunt, etſi optimum ſit, tamen invidiæ metu non audent dicere.

25. Omnino qui reipub. [1] præfuturi ſunt, duo Platonis præcepta teneant: Unum, ut utilitatem civium ſic tueantur, ut [2] quæcunque agunt, ad eam referant, obliti commodorum ſuorum: alterum, ut totum corpus reip. curent: ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deſerant. Ut enim tutela, ſic procuratio reip. ad utilitatem eorum, qui commiſſi ſunt, non ad eorum, quibus commiſſa eſt, gerenda eſt. Qui autem parti civium conſulunt, partem negligunt, rem perniciosiſſimam in civitatem inducunt, ſeditionem atque diſcordiam: ex quo evenit, ut alii populares, alii ſtudioſi optimi cujuſque videantur, pauci univerſorum. Hinc apud Athenienſes magnæ [3] diſcordiæ: in noſtra rep. non ſolum ſeditiones, ſed peſtifera etiam bella civilia: quæ gravis, & fortis civis, & in repub. dignus principatu fugiet, atque oderit: tradetque ſe totum reipub. [4] neque opes, aut potentiam conſectabitur, totamque eam ſic tuebitur, ut omnibus conſulat. Nec vero criminibus falſis in odium aut invidiam quemquam vocabit: omninoque ita juſtitiæ honeſtatique adhæreſcet, ut, [5] dum ea conſervet, quamvis graviter offendat, [6] mortemque oppetat potius, quam deſerat illa, quæ dixi. Miſerrima eſt omnino ambitio, honorumque contentio: de qua præclare apud eundem eſt Platonem: Similiter

1 *Profuturi* Bodd. Mag. Mertt. olim etiam Linc. 2 *Quicquid agunt* Bod. 2. Laud. 3 *Diſcordia orta*; Bal. Bodd. Laud. 4 *Neque aut pecuniam aut opes conſectabitur* Bal. 5 *Dum eam* Bodd. Bal. Mert. 2. 6 *Mortem oppetat* Bod. 1. Laud. Linc. Pall. *Mortemque appetat* al.

1 *Conferant*

liter facere eos, qui inter ſe contenderent, uter potius remp. adminiſtraret, ut ſi nautæ certarent, quis eorum potiſſimum gubernaret. Idemque præcepit, ut eos adverſarios exiſtimemus, qui arma [1] contra ferant: non eos, qui ſuo judicio tueri rempub. velint: qualis fuit inter P. Africanum, & Qu. Metellum ſine acerbitate diſſenſio. Nec vero audiendi, qui graviter iraſcendum inimicis [2] putabunt, idque magnanimi & fortis viri eſſe cenſebunt. Nihil enim [3] laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate, atque clementia. In liberis vero populis, & in juris æquabilitate, exercenda etiam eſt facilitas, & [4] altitudo animi, quæ dicitur: ne, ſi iraſcamur aut intempeſtive accedentibus, aut [5] impudenter rogantibus, in moroſitatem inutilem & odioſam incidamus. Et tamen ita probanda eſt manſuetudo, atque clementia, ut adhibeatur reip. cauſa ſeveritas, ſine qua adminiſtrari civitas non poteſt. Omnis autem & animadverſio & caſtigatio contumelia vacare debet: neque ad ejus, qui [6] punitur aliquem, aut verbis caſtigat, ſed ad reipub. utilitatem referri. Cavendum eſt etiam, ne major pœna, quam culpa ſit: & ne iiſdem de cauſis alii plectantur, alii ne appellentur quidem. Prohibenda autem maxime eſt ira in puniendo. numquam enim, iratus qui accedit ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ eſt inter nimium & parum: quæ placet Peripateticis; & recte placet, modo ne laudarent iracundiam, & dicerent utiliter à

F 2 natura

1 *Conferant* liber M. non male, ut vult Gulielm. 2 *Putabant* &c. *cenſebant* noſtri ferè. *Putant* &c. *cenſent* vulgg. *Putabant* &c *viri cenſebitur* Pal. ſec. 3 *Amabilius* Mert. 2. 4 *Lenitudo animi* Linc. 5 *Imprudenter* Bod. 1. Laud. Mag. cum Langio. 6 *Punies* (vel *punis*) *aliquem* noſt. omn. niſi quod in Laud. litera r à nuperiore manu ſuperimponitur, ut fiat *punitur*.

1 *Voluptatem*

natura datam. Illa vero omnibus in rebus repudianda est: optandumque ut ii, qui præsunt reip. legum similes sint, quæ ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur.

26. Atque etiam in rebus prosperis, & ad [1] voluntatem nostram fluentibus, [2] superbiam, fastidium, arrogantiamque magno opere fugiamus. nam ut adversas res, sic secundas immoderate ferre, levitatis est: præclaraque est æquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eademque frons, ut de Socrate, item de C. Laelio accepimus. Philippum quidem Macedonum regem, rebus gestis, & gloria superatum à filio: facilitate & humanitate video superiorem fuisse. Itaque alter semper magnus, alter sæpe turpissimus fuit: ut recte præcipere videantur, qui monent, ut quanto superiores sumus, tanto nos geramus summissius. Panætius quidem Africanum auditorem, & familiarem suum solitum ait dicere, ut equos propter crebras [3] contentiones prœliorum ferocitate exsultantes domitoribus tradere soleant, ut his facilioribus possint uti: sic homines secundis rebus effrenatos, [4] sibique præsidentes, tamqnam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportere, ut [5] perspicerent rerum humanarum imbecillitatem, varietatemque fortunæ. Atque etiam in secundissimis rebus maxime est utendum consilio amicorum, hisque major etiam, quam ante, tribuenda auctoritas. iisdemque temporibus cavendum est, ne [6] assentatoribus patefaciamus aures,

[1] nec

1 *Voluptatem* Mert. 1. vet. cod. 2 *Superbiam magnopere, fastidium*, noſt. omn. præter Nov. 3 *Cont. plerumque prœliorum* Pal. ſec. unde ne ſub his verbis ulcus occultius lateat veretur Gruter. 4 *Sibique præſidentes* noſtri ferè, cum Gruterianis. *Sibique* non habetur in v. c. 5 *Proſpicerent* Æn. Bod. 1. Laud. Mag. cum Erfurt. 6 *Aſſentationibus* ex uno MS. & Nonio. *aſſentationi* F. non male, ut vult Gruter.

1 *Neve*

[1] nec adulari nos ſinamus: in quo falli facile eſt. Tales enim [2] nos eſſe putamus, ut jure laudemur: ex quo naſcuntur innumerabilia peccata, cum homines inflati opinionibus turpiter irridentur, & in maximis verſantur erroribus. Sed hæc quidem hactenus. Illud autem ſic eſt judicandum, maximas [3] geri res, & maximi animi ab iis, [4] qui reſp. regant, quod earum adminiſtratio latiſſime pateat, ad plurimoſque pertineat. Eſſe autem magni animi, & fuiſſe multos etiam in vita otioſa, qui aut inveſtigarent, aut conarentur magna quædam, ſeſeque ſuarum rerum finibus continerent: aut interjecti inter philoſophos, & eos, qui remp. adminiſtrarent, delectarentur re ſua familiari, non eam quidem omni ratione exaggerantes, neque excludentes ab ejus uſu ſuos: potiuſque & amicis impartientes, & reip. ſi quando uſus eſſet. quæ primum bene parata ſit, nullo neque turpi quæſtu, neque odioſo: tum quam plurimis, modo dignis, ſe utilem præbeat: deinde augeatur ratione, diligentia, parſimonia: nec libidini potius luxuriæque, quam liberalitati & beneficientiæ [5] pateat. Hæc præſcripta ſervantem licet magnifice, graviter, animoſeque vivere, atque etiam ſimpliciter, [5] fideliter, vitæque hominum amice.

27. [7] Sequitur, ut de una reliqua parte honeſtatis dicendum ſit: in qua verecundia, & quaſi quidam ornatus vitæ temperantia, & modeſtia, omniſque

1 *Neve* (*ne* Pal. ſec.) *adulari nos* Nonius. *Nec adulari nobis* al. 2 *Nos tunc eſſe* Bod. 1. edd. Victor. Junt. & Gronov. 3 *Geri res eſſe maximi* Bod. 1. Mertt. Nov. 4 *Qui remp. gerunt* Bal. *gerant* Æn. 5 *Pareat* noſtri ferè, cum MSS. Victor. Guliel. Græv. Pith. quod genuinum putat Guliel. 6 *Fideliter, vere, hominum amice* Æn. Bal. Bod. 1. Mertt. niſi quod *homini* habet Bod. 1. *hominumque* Mert. 1. *Natura hominum* Mag. *vere vita hominum* Linc. *& vita* al. 7 *Sequitur de unâ &c. dicendum: in qua* Bod. 1.

1 Illa

que ſedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur. Hoc loco continetur id, quod dici Latine decorum poteſt: Græce enim [1] πρέπον dicitur. Hujus vis ea eſt, [2] ut ab honeſto non queat ſeparari. Nam & quod decet, honeſtum eſt, & quod honeſtum eſt decet. Qualis autem differentia ſit honeſti & decori, facilius intelligi, quam explanari poteſt. quidquid eſt enim, quod deceat, id tum apparet, cum antegreſſa eſt honeſtas. Itaque non ſolum in parte hac honeſtatis, de qua hoc loco diſſerendum eſt, ſed etiam in tribus ſuperioribus, quid deceat, apparet. nam & ratione uti atque oratione prudenter, & [3] agere quod agas conſiderate: omnique in re quid ſit [4] veri, videre, & tueri decet: contraque falli, errare, labi, decipi tam dedecet, quam delirare & mente eſſe captum. & juſta omnia, decora ſunt: injuſta contra, ut turpia, ſic indecora. Similis eſt ratio fortitudinis. quod enim viriliter animoque magno fit, id dignum viro, & decorum videtur: quod contra, id ut turpe, ſic indecorum. Quare pertinet quidem ad omnem honeſtatem hoc, quod dico, decorum: & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, ſed ſit in promptu. eſt enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat: quod cogitatione magis à virtute poteſt, quam re ſeparari. Ut venuſtas & pulcritudo corporis [5] ſecerni non poteſt à valitudine: ſic hoc, de quo loquimur, decorum, totum illud quidem eſt cum virtute confuſum, ſed mente & cogitatione diſtinguitur. Eſt autem ejus deſcriptio duplex.

1 Illa *Græcè enim πρέπον dicitur* deſunt in Bod. 1. *πρέπον dicitur decorum. Hujus* Bal. Laud. Linc. Mag. Mertt. 2 *Ut nequeat ab honeſtate ſeparari* Mag. 3 *Agere quid deceat conſiderate* Mag. 4 *Verum* Linc. cum Pith. 5 *Secerni, non autem ſeparari poteſt à valitud.* Bod. 1. *Secerni; ſeparari non poteſt* Linc.

1 *Servatur*

duplex. nam & generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honeſtate [1] verſatur: & aliud huic ſubjectum, quod pertinet ad ſingulas partes honeſtatis. Atque illud ſuperius [2] ſic fere definiri ſolet: Decorum id eſſe, quod conſentaneum ſit hominis excellentiæ, in eo, in quo natura ejus à reliquis animantibus differat. Quæ autem pars ſubjecta generi eſt, eam ſic definiunt, ut id decorum eſſe velint, quod ita naturæ conſentaneum ſit, ut in eo moderatio, & temperantia [3] appareat cum ſpecie quadam liberali.

28. [4] Hæc ita intelligi exiſtimare poſſumus ex eo [5] decoro, quod Poetæ [6] ſequuntur, de quo alio loco plura dici ſolent. Sed tum ſervare [7] illud poetas dicimus, quod deceat, cum id, quod quaque perſona dignum eſt, & fit, & dicitur. ut, ſi Æacus, aut Minos diceret,

Oderint dum metuant: -- aut,
[8] *Natis ſepulcro ipſe eſt parens*:

indecorum videretur: quod eos fuiſſe juſtos accepimus. at Atreo dicente, plauſus [9] excitantur. eſt enim digna perſona oratio. Sed poetæ quid quemque deceat ex perſona judicabunt. nobis autem perſonam impoſuit ipſa natura, magna cum excellentia præſtantiaque animantium reliquarum. Quocirca poetæ in magna varietate perſonarum, etiam vitioſis

1 *Servatur* Mert. 1. 2 *Sic vere definiri* Nov. 3 *Appareant* Æn. 4 *Hæc ita intelligi à philoſophis exiſtimare* Æn. Bod. 2. cum vulgg. *Hæc ita intelligere poſſumus ex eo* Mert. 2. Nov. 5 *Decore* Pith. Grævii pr. 6 *Exſecuntur* Pal. pr. 7 *Illud poetas, quod deceat, dicimus, cum* præter Æn. & Bod. 2. noſtri omnes. 8 *Satis ſepulcro* Pal. & Græv. pr. *Natis ſepulcrum* vulgg. *Ipſe ſit parens*, quod cogitabat J. Fr. Gronov. habent Bal. & Mag. 9 *Excitaretur* Nov.

1 *Et*

ſis quid conveniat, [1] & quid deceat, videbunt: nobis autem cum à natura conſtantiæ, moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes datæ ſint: cumque eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos adverſus homines geramus: efficitur, ut & illud, quod ad omnem honeſtatem pertinet, decorum, quam late fuſum ſit, appareat: [2] & hoc, quod ſpectatur in unoquoque genere virtutis. Ut enim pulcritudo corporis apta compoſitione membrorum movet oculos, & delectat hoc ipſo, quod inter ſe omnes partes cum quodam lepore conſentiunt: ſic hoc decorum, quod elucet in vita, movet approbationem eorum, quibus cum vivitur, ordine, & conſtantia, & moderatione dictorum omnium, atque factorum. Adhibenda eſt igitur quædam reverentia adverſus homines, & optimi cujuſque, & reliquorum. nam negligere quid de ſe quiſque ſentiat, non ſolum arrogantis eſt, ſed etiam omnino diſſoluti. [3] Eſt autem quod differat, in hominum ratione habenda, inter juſtitiam & verecundiam. Juſtitiæ partes ſunt non violare homines: Verecundiæ, non offendere: in quo maxime [4] perſpicitur vis decori. His igitur expoſitis, quale ſit id, quod decere dicimus, intellectum puto. Officium autem, quod ab eo ducitur, [5] hanc primum habet viam, quæ deducit ad convenientiam, conſervationemque naturæ: quam ſi ſequemur ducem, numquam aberrabimus: [6] ſequemurque & id, quod acutum, & perſpicax natura eſt: & id quod ad [1] homi-

1 *Et quid dedecuat* Æn. Bod. 1. 2 *Et hoc quidem ſpectatur* Linc. Mert. 2. 3 *Eſt autem quidem omnino differentia, in omni ratione habenda* Nov. *Eſt autem quadam differentia, in hominum* Linc. *Omni ratione* habent etiam Bod. 1. Laud. Mag. Mert. 1. 4 *Perficitur vis decori* Bod. 1. 5 *Hanc primam habet vim* Victor. *primam* legitur in Linc. & Mert. 1. nec diſplicet Gronov. 6 *Conſequemurque* Pal.

2 *Hominum*

[1] hominum conſociationem accommodatum: & id, quod vehemens atque forte. Sed maxima vis decori in hac ineſt parte, de qua diſputamus. neque enim ſolum corporis, qui ad naturam apti ſunt, ſed multo etiam magis animi motus probandi, qui item ad naturam acommodati ſunt. Duplex eſt enim vis animorum, [2] atque naturæ: una pars in appetitu poſita eſt, quæ eſt ὁρμὴ Græce, quæ hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet, & explanat, [3] quid faciendum fugiendumve ſit. ita fit, ut ratio præſit, [4] appetitus obtemperet.

29. Omnis autem actio vacare debet temeritate & negligentia: nec vero agere quidquam, cujus non [5] poſſit cauſam probabilem reddere. Hæc eſt enim fere deſcriptio officii. Efficiendum autem eſt, ut appetitus rationi obediant, eamque neque præcurrant, nec propter pigritiam, aut ignaviam deſerant: ſintque tranquilli, atque omni perturbatione animi careant. Ex quo elucebit omnis conſtantia, omniſque moderatio. nam qui appetitus longius evagantur, [6] & tanquam exſultantes ſive cupiendo, ſive fugiendo, non ſatis à ratione retinentur, hi ſine dubio finem, & modum tranſeunt. relinquunt enim, & abjiciunt obedientiam, nec rationi parent, cui ſunt ſubjecti lege naturæ: à quibus non modo animi perturbantur, ſed etiam corpora. Licet ora ipſa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti ſunt, aut voluptate nimia geſtiunt: quorum

G omni-

1 *Hominum conſolationem* Bodd. cum ed. pr. *Conſervationem* ed. ſec. *Societatem* Mag. Pal. pr. cum multis edd. *Conſocietatem* Bal. 2. *Atque natura* videtur legendum Lambin. 3 *Quid fugiendum* F. *quid faciendum fugiendumque ſit* noſtri ferè cum Gruter. 4 *Et appetitus obtemp.* Pal. pr. *appetitus vero obtemp.* Bod. 2. cum vulgg. 5 *Poſſit cauſa probabilis eſſe* Bod. 1. 6 *Et tanquam exultantes* Bal. Bod. 2. Mag. Mert. 2. Nov.

1 *Vultus*,

omnium [1] vultus, voces, motus, ſtatuſque mutantur. Ex quibus illud intelligitur (ut ad officii formam revertamur) appetitus omnis contrahendos ſedandoſque, [2] excitandamque animadverſionem, & diligentiam, ut ne quid temere, ac fortuitu, inconſiderate, negligenterque agamus. neque enim ita generati à natura ſumus, ut ad ludum, & jocum facti eſſe videamur: ſed ad ſeveritatem potius, & ad quædam ſtudia graviora atque majora. Ludo autem & joco uti [3] illo quidem licet: ſed ſicut ſomno & [4] quietibus ceteris, tum cum [5] gravibus ſeriiſque rebus ſatisfecerimus. Ipſumque genus jocandi non profuſum, nec immodeſtum, ſed ingenuum & facetum eſſe debet. Ut enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, ſed eam, quæ ab [6] honeſtis actionibus non ſit aliena: ſic in ipſo joco [7] aliquod probi ingenii lumen eluceat. Duplex omnino eſt jocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum: alterum, elegans, urbanum, ingenioſum, facetum. quo genere non modo Plautus noſter, & Atticorum antiqua comœdia, ſed etiam philoſophorum Socraticorum libri referti ſunt: multaque multorum facete dicta: ut ea, quæ à ſene Catone collecta ſunt, quæ [8] vocant ἀποφθέγματα. Facilis igitur eſt diſtinctio ingenui & illiberalis joci. alter eſt, [9] ſi tempore fit, [10] ac remiſſo animo, [11] homine dignus: alter ne libero quidem,

1 *Vultus, voces, geſtus, motus, ſtatus mutantur.* Cod. Fabrit. *Motus* non habet Pal. pr. 2 *Exercendamque* Mag. 3 *Illo* Bod. 2. cum Vulgg. Deeſt in Mag. & Mert. 1. 4 *Quietibus* delevit Lang. quia non compareat in opt. cod. 5 *Gravioribus ſeveriſque rebus* Pith. 6 *Honeſtatis actionibus* Æn. Bodd. Mag. Mert. 1. Nov. cum MSS. Fabrit. omnibus præter duos. 7 *Aliquid probi ingenii eluceat* Gruter. *aliquid* habent aliquot noſtri, *lumen* vero nullus ejicit 8 *Vocantur* Vulgg. 9 *Si congruo tempore* Æn. Bal. 10 *Ut ſi* (*Ut ſit* Linc.) *remiſſo* Bal. Mert. 1. cum Fabrit. 11 *Libero dignus, alter ne homine quidem* Manut. Lambin. aliique.

quidem, ſi rerum turpitudini adhibetur verborum obſcœnitas. Ludendi etiam eſt quidam modus retinendus, ut [1] ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur. Suppeditant autem & campus noſter, & [2] ſtudia venandi, honeſta exempla ludendi.

30. Sed pertinet ad omnem officii quæſtionem, ſemper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus, reliquiſque [3] belluis antecedat. Illæ nihil ſentiunt, niſi voluptatem, ad eamque feruntur omni impetu. hominis autem mens diſcendo alitur, & cogitando, ſemper aliquid aut anquirit, aut agit, videndique & audiendi delectatione ducitur. Quinetiam ſi quis eſt paullo ad voluptates [4] propenſior, modo ne ſit ex pecudum genere, (ſunt enim quidam homines non re, ſed nomine) ſed ſi quis eſt [5] paullo erectior, quamvis voluptate capiatur, occultat, & diſſimulat appetitum [6] voluptatis, propter verecundiam. ex quo intelligitur, corporis voluptatem non ſatis eſſe dignam hominis præſtantia, eamque contemni & rejici oportere. ſin ſit quiſpiam, qui aliquid tribuat voluptati, diligenter ei [7] tenendum eſſe ejus fruendæ modum. [8] Itaque victus cultuſque corporis ad valetudinem [9] referantur, & ad vires, non ad voluptatem. atque etiam ſi conſiderare volumus, quæ

1 *Ne nimis profundamur* vel *animo profundamur* Lang. in poſterius propendet Gulielm. *joca profundamus* Lambin. *Ludum profundamus* al. *Ne, cum nimis omnia profundamus, elatione voluptate in aliquam* &c. Pithœi excerpta: probatque Græv. niſi quod *elatiores* ponat pro *elatione*. *Elatione & voluptate in aliq.* Mert. 1. & Nov. 2 *Studia venantum* Mag. 3 *Beſtiis antecedat* Linc. Bod. 2. & al. *Beſtiis antecellit* al. 4 *Propenſior, caveat modo ne* Bodd. Linc. *caveat monemus, modo ne* Bal. 5 *Tanto ad virtutes erectior* Bodd. 6 *Voluptatis* non eſt in M. abjecitque Guliel. *appetitum* etiam ſcioli additamentum eſſe ſuſpicatur Gruter. 7 *Tenendum eſſe dico* Mert. 1. *Dicimus* Linc. & locum habet poſt *modum*. 8 *Itaque fructus victuſque corporis* M. quod amplectitur Gulielm. 9 *Referatur* Bal. Mertt. Nov. Pal. *Referat* M. F. D.

1 *Erat*

ſit in natura excellentia & dignitas; intelligemus quam ſit turpe, diffluere luxuria, & delicate ac molliter vivere: quamque honeſtum, parce, continenter, ſevere, ſobrie. Intelligendum eſt etiam, duabus quaſi nos à natura indutos eſſe perſonis: quarum una eſt communis, ex eo, quod omnes participes ſumus rationis, præſtantiæque ejus, qua antecellimus beſtiis, à qua omne honeſtum, decorumque trahitur, & ex qua ratio inveniendi officii exquiritur: altera autem, quæ proprie ſingulis eſt tributa. Ut enim in corporibus magnæ diſſimilitudines ſunt (alios enim videmus velocitate ad curſum, alios viribus ad luctandum valere: itemque in formis aliis dignitatem ineſſe, aliis venuſtatem) ſic in animis exſiſtunt etiam majores varietates. [1] Erat in L. Craſſo, & in L. Philippo multus lepos: major etiam magiſque de induſtria in C. Cæſare, L. F. At iiſdem temporibus in M. Scauro. & in M. Druſo adoleſcente, ſingularis ſeveritas: in C. Lælio multa hilaritas: in ejus familiari Scipione ambitio major, vita triſtior. De Græcis autem, dulcem & facetum, feſtivique ſermonis, atque in [2] omni oratione ſimulatorem, [3] quem εἴρωνα Græci nominaverunt, Socratem accepimus: contra Pythagoram & Periclem, ſummam auctoritatem conſecutos, ſine ulla hilaritate. Callidum Hannibalem ex Pœnorum, ex noſtris ducibus Q. Maximum accepimus: facile celare, tacere, diſſimulare, inſidiari, [4] præcipere hoſtium conſilia. In quo genere Græci Themiſtoclem, & Pheræum Jaſonem ceteris anteponunt.

1 *Erat in C. Cæſare L. F. atque iiſdem temporibus* reliquis omiſſis, Mert. 1. 2 *Omni ratione* al. 3 *Quem εἴρωνα Græci nominaverunt* non eſſe in Baſilicano annotavit Guliel. puratque eſſe poſſe à Gloſſemate. *Nominaverunt* abeſt à Pal. pr. & abeſſe poſſe videtur Grutero. 4 *Præripere* noſt omn præter Laud. cum Urſin. Pith. & ed pr.

1 *Fuere*

teponunt. in primisque versutum & callidum factum Solonis, qui, quo & tutior vita ejus esset, & plus aliquanto reip. prodesset, [1] furere se simulavit. Sunt his alii multum dispares, simplices & aperti: qui nihil ex occulto, nihil [2] ex insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici: itemque alii, qui quidvis perpetiantur, cuivis deserviant, dum, quod velint, consequantur: ut [3] Sullae M. Crassum videbamus. quo in genere versutissimum, & patientissimum Lacedæmonium Lysandrum accepimus. Contraque Callicratidam, qui præfectus classi proximus post Lysandrum fuit. Itemque in in sermonibus [4] alium quemque, quamvis præpotens sit, efficere, ut unus de multis esse videatur. quod in Catulo, & in patre, & in filio, idemque in Q. [5] Mutio Mancia vidimus. Audivi ex majoribus natu hoc idem fuisse in P. Scipione Nasica: contraque patrem ejus, illum, qui T. Gracchi conatus perditos vindicavit, nullam comitatem habuisse sermonis: [6] ne Xenocratem quidem, severissimum philosophorum, ob eamque rem ipsam magnum clarumque fuisse. Innumerabiles aliæ dissimilitudines sunt naturæ, morumque, minime tamen vituperandorum.

31. Admodum autem [7] tenenda sunt sua cuique, non vitiosa, [8] sed tamen propria, quo facilius decorum illud, quod quærimus, retineatur. Sic enim est

1 *Furere simulavit* Pal. probatque Gruter. 2 *De insidiis* plerique nostri, cum M. F. D. Pal. sec. Grævianis. probatque Guliel. 3 *Sullam, & M. Crassum* nostri omnes; sic Gruter. & Gronov. 4 *Alium quemque (quidem* al.) *videmus, quamvis* al. *quemque accepimus, quamvis* Æn. Bodd. Mert. 1. *alium, quamvis*, reliquis omissis, scribendum censet Græv. cum quo facit Mag. 5 *Mucio Numantino* Bod. 2. Laud. *Numantio* al. *Mancino* al. 6 *Nec non Xenocratem* nostri ferè. 7 *Tuenda* Bod. 2. Manut. ed. pr. 8 *Sed tandem* conjicit Guliel. *Sed tantum* Bod. 1. & edd. pr. placueratque Suffrido.

1 *Propria*

eſt faciendum, ut contra univerſam naturam nihil contendamus: ea tamen conſervata, [1] propriam naturam ſequamur: ut, etiam ſi ſint alia graviora, atque meliora, tamen [2] nos ſtudia noſtra naturæ regula metiamur. [3] neque enim attinet repugnare naturæ, nec quidquam ſequi, quod aſſequi non queas. Ex quo magis emergit, quale ſit decorum illud, ideo, quia nihil decet invita ([4] ut aiunt) Minerva, id eſt, adverſante, & repugnante natura. Omnino ſi quidquam eſt decorum, nihil eſt profecto magis, quam [5] æquabilitas univerſæ vitæ, tum ſingularum actionum: quam conſervare non poſſis, ſi aliorum naturam [6] imitans omittas tuam. Ut enim ſermone eo debemus uti, qui notus eſt nobis, ne, ut quidam, Græca verba inculcantes jure optimo irrideamur: ſic in actiones omnemque vitam nullam diſcrepantiam conferre debemus. Atque hæc differentia naturarum tantam habet vim, ut nonnunquam mortem ſibi ipſe conſciſcere alius debeat, alius [7] in eadem cauſa non debeat. [8] Num enim alia in cauſa M. Cato fuit, alia ceteri, qui ſe in Africa Cæſari tradiderunt? Atqui ceteris forſitan vitio datum eſſet, ſi ſe interemiſſent, propterea quod eorum vita lenior, & mores fuerant faciliores: Catoni

1 *Propriam noſtram ſequamur* MSS. Græv. & alii. 2 *Noſtra ſtudii noſtri regulam metiamur.* Æn. *Nos ſtudia noſtra regulæ metiamur* Bal. Mag. *Nos ſtudia noſtra naturæ regula metiamur* Bod. 2. Laud. & Bod. 1. niſi quod hic omittit *naturæ. Studia noſtri regulâ* cod. Balduini. 3 *Atque enim* M. unde ſuſpicio incidit Grutero Tullium ſcripſiſſe *Ad quod enim attinet, repugnare naturæ, & nequicquam ſequi quod aſſequi nequeas.* 4 *Ut aiunt* non conſpicitur in M. alii MSS. poſt *Minervæ* locant. poſt *ideo* Æn. quare exſcriptorum putat Gruter. *In vitâ, Minervâ obſtante, ut aiunt, id eſt adverſante, &c.* Mag. & ed. Rom. Sic etiam Æn. & Bodd. niſi quod *ut aiunt* aliter locant. 5 *Æqualitas* Bodd. Mert. 2. ed. Lang. Petreius. 6 *Imiteris* Vulgg. *Imitaris* Æn. Bal. Mag. 7 *In eadem cauſa* non habetur in Mag. & M. forſan non male, inquit Guliel. Cum iis tribus vocibus, etiam verbum *debeat* omittit Bal. 8 *Non enim* Æn. Bal. Linc. Mag. Mert. 1.

1 *Incre-*

Catoni autem cum [1] incredibilem tribuiſſet natura gravitatem, eamque ipſe perpetua conſtantia roboraviſſet, ſemperque in propoſito, ſuſceptoque conſilio permanſiſſet, moriundum potius, quam tyranni vultus [2] adſpiciendus fuit. Quam multa paſſus eſt Ulyxes in illo errore diuturno, cum & mulieribus, (ſi Circe & Calypſo, mulieres appellandæ ſunt) inſerviret, & in omni ſermone omnibus affabilem [3] & jucundum ſe eſſe vellet? domi vero etiam contumelias ſervorum, ancillarumque pertulit, ut ad id aliquando, quod cupiebat, perveniret. At Ajax, quo animo traditur, millies oppetere mortem, quam illa [4] perpeti maluiſſet. quæ contemplantes expendere oportebit, quid quiſque habeat ſui: eaque moderari, nec velle experiri, quam ſe aliena deceant. id enim maxime quemque decet, quod eſt cujuſque [5] maxime ſuum. Suum igitur quiſque noſcat ingenium, acremque ſe & [6] bonorum & vitiorum ſuorum judicem præbeat: ne ſcenici plus quam nos videantur habere prudentiæ. illi enim non optimas, ſed ſibi accommodatiſſimas fabulas eligunt. qui voce freti ſunt, Epigonos, [7] Medumque: qui geſtu, Menalippam, Clytæmneſtram: ſemper Rupilius, quem ego memini, Antiopam: non ſæpe Æſopus Ajacem. Ergo hiſtrio hoc videbit in ſcena, [8] non videbit vir ſapiens in vita? Ad quas igitur

1 *Incredibilem fuiſſet natura* M. unde *Incredibili fuiſſet naturâ gravitate.* aut magis *habuiſſet naturâ gravitatem* conjicit Gulielm. *Incredibilem tuliſſet natura* illum cod. ſignificare ait Gruter. 2 *Aſpiciendum fuit* Bod. 2. M. 3 *Et jucundum* abeſt ab omn. noſt. præter Linc. & Mert 1. 4 *Perpeti ab alio maluiſſet* Æn. Bodd. Mag. Nov. cum Vulgg. 5 *Cujuſque maxime. Suum igitur* Bal. Mert. 1. Nov. excerpta Pith. cod. Græv. *Maxime ſuum. Quiſque igitur noſcat ingenium ſuum* Pal. quem ſequitur Grut. *Quiſque igitur ſuum noſcat* Linc. & Mag. 6 *Bonorum & malorum* Bal. Linc. cum libb. Nonii. 7 *Medumque* deeſt in Bal. *Medeamque* Bod. 2. utrumque legitur in Mert. 2. 8 *Quod non videbit ſapiens* noſt. omn. exceptis Linc. & Nov. ſic Gronov. & Gruter.

1 *Quæ*

igitur res aptiſſimi erimus, in iis potiſſimum elaborabimus. ſin aliquando neceſſitas nos ad ea detruſerit, quæ noſtri ingenii non erunt, omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea, ſi non decore, at quam minimum indecore facere poſſimus. Nec tam eſt enitendum, ut bona, [1] quæ nobis data non ſint, ſequamur, quam ut vitia fugiamus.

32. Ac duabus iis perſonis, quas ſupra dixi, tertia adjungitur, quam [2] caſus aliquis, vel tempus imponit: quarta etiam, quam nobiſmetipſis judicio noſtro accommodamus. nam regna, imperia, [3] nobilitates, honores, divitiæ, opes, eaque, quæ ſunt his contraria, [4] in caſu ſita, temporibus gubernantur. Ipſi autem [5] gerere quam perſonam velimus, à noſtra voluntate proficiſcitur. itaque ſe alii ad philoſophiam, alii ad jus civile, alii ad eloquentiam applicant: ipſarumque virtutum in alia alius mavult excellere. Quorum vero patres, aut majores aliqua gloria præſtiterunt, [6] ii ſtudent plerumque eodem in genere laudis excellere. [7] ut Q. Mucius, P. filius, in jure civili; Pauli filius Africanus in re militari. Quidam autem ad eas laudes, quas à patribus acceperunt, addunt aliquam ſuam: ut hic idem Africanus eloquentia cumulavit bellicam gloriam. quod idem fecit Timotheus, Cononis F. qui, cum belli laude non inferior fuiſſet, quam pater: ad eam laudem doctrinæ & ingenii gloriam adjecit.

1 *Quæ data non ſint aſſequamur* Pal. pr. cum Linc. *conſequamur* cod. Auguſtan *Quæ nobis data ſunt, ſequamur* Æn. Laud. 2 *Caſus aliqui* M. & D. quod ſatisfacit Guliel. & Gronov. 3 *Nobilitatem, honores, divitias* Mert. 1. cum Pall. M. F. D. & Græv. pr. 4 *Ut caſu, ita temporibus* Bod. 1. Linc. Mag. Pith. *Ut ſunt caſu* Pal. pr. *In caſu, velut in cauſis, ſita* Nov. 5 *Agere* Edd. 6 *Eorum plerique in hoc genere laudis ſtudent excellere* Bod. 2. cum Vulgg. *Eorum in genere* Mertt. cum Ed. Rom. pr. 7 *Ut Q. Mutii Publius filius* Mag.

1 *Elaborant:*

cit. Fit autem interdum, ut nonnulli, omissâ imitatione majorum, suum quoddam institutum consequantur: maximeque in eo plerumque [1] elaborant ii, qui magna sibi proponunt, obscuris orti majoribus. Hæc igitur omnia, cum quærimus, [2] quid deceat, complecti animo, & cogitatione debemus. In primis autem constituendum est, quos nos, & quales esse velimus, & in quo genere vitæ: quæ deliberatio est omnium difficillima. Ineunte enim adolescentia, [3] cum est maxima imbecillitas consilii, tum id sibi quisque genus ætatis degendæ constituit, quod maxime adamavit. itaque ante implicatur aliquo certo genere, cursuque vivendi, quam potuit, quod optimum esset, judicare. [4] Nam quod Herculem Prodicium dicunt, ut est apud Xenophontem, cum primum pubescret (quod tempus à natura ad deligendum, quam quisque viam vivendi sit ingressurus, datum est) exisse in solitudinem, atque ibi sedentem, diu secum, multumque dubitasse, cum duas cerneret vias, unam Voluptatis, alteram Virtutis, utram ingredi melius esset; hoc Herculi [5] Jovis fatu edito potuit fortasse contingere: nobis non item, qui imitamur, [6] quos cuique visum est, atque ad eorum studia institutaque impellimur. Plerique autem [7] parentium præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem, [8] moremque deducimur. alii multitudinis judicio feruntur, quæ-

H que

1 *Elaborant*: *iique magna* Mag. 2 *Quæ deceant* al. 3 *Cui ineſt maxima* Bod. 2. cum Victor. & ed. pr. *Cum ineſt maxima, &c. tunc* al. 4 *Namque Herculem prodigum dicunt* noſtri plerumque. *Prodigum vita dicunt* Æn. Bod. 1. *Nam quod Herculem Prodicus dicit* al. quomodo edidit Gruter. 5 *Jovis ſatu* cum *edito* in marg. Laud. *Jovis ſato edito* Linc. ſed *edito* punctis notatur, quo ſignificatur eam vocem debere deleri. *Jovis ſato*, ſine *edito* cum plurimis aliis, habent reliqui noſtri præter Mert. 2. qui diſerte præfert *Jovis ſatu edito*. 6 *Quoſcunque viſum eſt* Pal. pr. 7 *Parentum* noſt. omn. tàm hic quàm infrà. 8 *Moteſque* Pith. excerpta, cum Nonio.

1 *Conſe-*

que majori parti pulcherrima videntur, ea maxime exoptant. nonnulli tamen ſive felicitate quadam, ſive bonitate naturæ, ſive parentium diſciplina, rectam vitæ [1] ſecuti ſunt viam.

33. Illud autem maxime rarum genus eſt eorum, qui aut [2] excellentis ingenii magnitudine, aut præclara eruditione, atque doctrina, aut utraque re ornati, ſpatium etiam deliberandi habuerunt, quem potiſſimum vitæ curſum ſequi vellent: in qua deliberatione ad ſuam cujuſque naturam conſilium eſt omne revocandum. Nam cum in omnibus, quæ aguntur [3] ex eo modo, quo quiſque natus eſt, (ut ſupra dictum eſt) quid deceat, exquirimus; tum in tota vita conſtituenda [4] multo eſt ei rei cura major adhibenda, ut conſtare in vitæ perpetuitate poſſimus [5] nobiſmetipſis, nec in ullo officio claudicare. Ad hanc autem rationem quoniam maximam vim natura habet, fortuna proximam, utriuſque omnino ratio habenda eſt in deligendo genere vitæ: ſed naturæ magis. multo enim & firmior eſt, & [6] conſtantior, ut fortuna nonnumquam, tanquam ipſa mortalis cum immortali natura pugnare videatur. Qui igitur ad naturæ ſuæ non vitioſæ

1 *Conſecuti ſunt* Linc. 2 *Excellente* vel *excellenti* noſt. omn. 3 *Ex eo modo quem quiſque nactus eſt* (*tractus eſt* Bod. 1. *natus eſt* Mag.) vett. edd. & excerpta Pith. *quo quis nactus eſt* Ed. pr. *Ex eo quomodo quiſque natus eſt* Mert. 1. M. F. Pal. *modo* abeſt à Mert. 2. & Nov. 4 *Multo eſt ei cura* Mert. 2. Nov. F. & C. *Multo eſt ejus* (*hujus* Manut.) *rei cura* Pal. pr. Linc. *Multo etiam rei cura* Bal. & ed. pr. *Multo eſt rei cura* Bodd. Laud. Mag. Mert. 1. *Multo ei rei* vult Gruter. Illa *ei rei* delevit Lang. 5 *Nobiſmetipſi* Lang. quem ſequitur Gronov. 6 *Conſtantior naturâ ut* Æn. Bal. *Conſtantior quam fortuna nonnunquam tanquam ipſa mortalis* Mag. ed. Rom. pr. Sic Bod. 1. & Linc. niſi quod ille habet *ut nonnunquam tanquam*, & hic *tanquam nonnunquam ipſa*. Legitur *Mortalitas cum mortali in naturâ* in M. Vox *tanquam* non eſt in Laud Græv. ſec. ed. pr. Ciceronem ſcripſiſſe *Ut Fortuna non nunquam cum natura, tanquam mortalis cum immortali pugnare videatur* ſibi fere perſuaſit Græv.

oſæ genus [1] conſilium vivendi omne contulerit, is conſtantiam teneat. id enim maxime decet: niſi forte ſe intellexerit erraſſe in deligendo genere vitæ. Quod ſi acciderit (poteſt autem accidere) facienda morum inſtitutorumque mutatio eſt. [2] eam mutationem ſi tempora adjuvabunt, facilius commodiuſque faciemus. ſin minus, ſenſim erit pedetentimque facienda: ut amicitias, quæ minus delectent, & minus [3] probentur, magis decere cenſent ſapientes ſenſim [4] diſſuere, quam repente præcidere. Commutato autem genere vitæ, omni ratione curandum eſt, ut id bono conſilio feciſſe videamur. Sed quoniam paullo ante dictum eſt, imitandos eſſe majores, primum illud [5] exceptum ſit, ne vitia ſint imitanda: deinde, ſi natura non feret, ut quædam imitari poſſint, ut ſuperioris Africani filius, qui hunc Paullo natum adoptavit, propter infirmitatem valitudinis non tam potuit patris ſimilis eſſe, quam ille fuerat ſui. Si igitur non poterit ſive cauſas defenſitare, ſive populum concionibus tenere, ſive bella gerere: illa tamen præſtare debebit, quæ erunt in ipſius poteſtate, juſtitiam, fidem, liberalitatem, modeſtiam, temperantiam, quo minus ab eo id, quod deſit, requiratur. Optima autem hereditas à patribus traditur liberis, omnique patrimonio præſtantior, gloria virtutis, rerumque geſtarum: cui dedecori eſſe, [6] nefas & impium judicandum eſt.

34. Et quoniam officia non eadem diſparibus ætatibus tribuuntur, aliaque ſunt juvenum, alia ſeniorum,

H 2

1 *Conſilium vitæ* Bodd. cum ed. pr. & Rom. ſec. 2 *Eam igitur mutationem* Bodd. cum edd. 3 *Probent* Maurit probatque Guiliel. non ſubſcribente Græv. *Probantur* & ſupra *delectant* Bal. Laud. 4. *Diluere* noſt. omn. excepto Laud. cum plurimis aliis 5 *Exceptum ſit, ſi ſint imitandi* Mert. 1. 6 *Nefas & vitium* noſt. omn.

1 *Inſcitia*

niorum, aliquid etiam de hac distinctione dicendum est. Est igitur adolescentis majores natu vereri, exque his deligere optimos, & probatissimos, quorum consilio atque auctoritate nitatur. Ineuntis enim ætatis [1] inscientia, senum constituenda & regenda prudentia est. Maxime autem hæc ætas à libidinibus arcenda est, exercendaque in labore, patientiaque & animi & corporis, ut eorum & in bellicis, [2] & civilibus officiis vigeat industria. atque etiam cum relaxare animos, & dare se [3] jucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ: quod erit facilius, [4] si in ejusmodi quidem rebus majores natu interesse velint. Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augendæ videntur. danda vero opera, ut & amicos, & juventutem, & maxime rempub. consilio, & prudentia quam plurimum adjuvent. Nihil autem magis cavendum est senectuti, quam ne languori se desidiæque dedat. Luxuria vero [5] cum omni ætati turpis, tum senectuti fœdissima est. sin autem libidinum etiam intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiorem intemperantiam. Ac ne illud quidem alienum est, de magistratuum, [6] de privatorum, de civium, de peregrinorum officiis dicere. Est igitur proprium munus

1 *Inscitia* Bal. Linc. Mertt. Græviani. cum edd. deest in Æn. 2 *Et in civilibus* Bal. Laud. Linc. Mertt. cum edd. Victor. Junt. Lang. Gronov. 3 *Se jucunditati* nost. omn. cum excerpt. Pith. *Se* abest à Pal. pr. neque desideraverit Gruter. 4 *Si ejusmodi quoque rebus* Æn. Bodd. cum Gruteri ed. *Ejusmodi quidem in rebus, &c. nolint interesse* M. & D. unde *non nolint interesse* conjicit Lambin. *ne ejusmodi &c. nolint interesse* Guliel. *Si quidem majores natu volent interesse* simplicitus videretur Grutero, intermediis omissis. *Volent* vel *volint* Pall. Græv. pr. & Pith. *vellent* Laud. 5 *Cum omni ætate turpis, tum maxime senibus.* Pith. *tum etiam senectuti* Græv. pr. *ætate* habent Linc. & Mert. 1. 6 *De privatorum civium, de peregr.* Bod 2. omittit *civium* Laud. & Mert. 1.

munus magiſtratus, intelligere, ſe gerere perſonam civitatis, debereque ejus dignitatem, & decus ſuſtinere, ſervare leges, jura deſcribere, ea fidei ſuæ commiſſa meminiſſe. Privatum autem oportet æquo & pari cum civibus jure vivere, neque ſubmiſſum & abjectum, neque ſe efferentem: tum in rep. ea velle, quæ tranquilla & honeſta ſint. talem enim & ſentire bonum civem, & dicere ſolemus. Peregrini autem & incolæ officium eſt, nihil præter ſuum negotium agere, nihil [1] de alieno anquirere, minimeque in aliena eſſe rep. curioſum. Ita fere officia reperientur, cum quæretur, quid deceat, & quid aptum ſit perſonis, temporibus, ætatibus. Nihil eſt autem, quod tam deceat, quam in omni re gerenda, conſilioque capiendo ſervare conſtantiam.

35. Sed quoniam decorum illud in omnibus factis, & dictis, in corporis denique motu & ſtatu cernitur, idque poſitum eſt in tribus rebus, formoſitate, ordine, ornatu ad actionem apto, [2] difficilibus ad eloquendum, ſed [3] ſatis erit intelligi. In his autem tribus continetur cura etiam illa, ut probemur iis, [4] quibus cum, & apud quos vivamus: his quoque de rebus pauca dicantur. Principio, corporis noſtri magnam natura ipſa videtur habuiſſe rationem, quæ formam noſtram, reliquamque figuram, in qua eſſet ſpecies honeſta, [5] poſuit in promtu. quæ partes autem corporis ad naturæ neceſſi-

1 *De alio* Linc. Mert. 2. Nov. codd. Baluin. & Fabrit edd. Lang. Gruter. Gronov. 2 *Difficilius ad eloquendum, ſed* noſtri ferè, cum plurimis aliis. τὸ *eſt* addunt alii. *Difficilibus ad eloquendum rebus* Pal. pr. Græv. pr. *Difficile eſt ad eloquendum*, Pith. nec diſplicebat Guliel. 3 *Satis facile erit (poterit* alii MSS.) *intelligi* Bodd. Linc. Mag. 4 *Quibuſcum, apud quoſque vivamus* plerique noſtri, cum Pith. & Græv. pr. placetque Victor. Lang. Junt. Gronov. *vivimus* Bal. & cod. Urſini, cui etiam magis placet. 5 *Eam poſuit* noſt. omn. præter Mag.

1 *Habituræ,*

neceſſitatem datæ, adſpectum eſſent deformem [1] habituræ ac turpem, eas contexit, atque abdidit. Hanc naturæ tam diligentem [2] fabricam imitata eſt hominum verecundia. Quæ enim natura occultavit, eadem omnes, qui ſana mente ſunt, removent ab oculis, ipſique neceſſitati dant operam ut quam occultiſſime pareant: quarumque partium corporis uſus ſunt neceſſarii, eas neque partes, neque earum uſus ſuis nominibus appellant: quodque facere turpe non eſt modo occulte; id dicere obſcœnum eſt. itaque nec aperta actio rerum illarum petulantia vacat, [3] nec orationis obſcœnitas. Nec vero audiendi ſunt Cynici, aut ſi qui fuerunt Stoici pæne Cynici, qui reprehendunt, & irrident, quod ea, quæ re turpia non ſint, [4] nominibus ac verbis flagitioſa [5] ducamus: illa autem, quæ turpia ſint, nominibus appellemus ſuis. Latrocinari, [6] fraudare, adulterare re turpe eſt: ſed dicitur non obſcœne: liberis dare operam re honeſtum eſt, nomine obſcœnum: pluraque in eam ſententiam ab eiſdem contra verecundiam diſputantur: Nos autem naturam ſequamur, [7] & omne, quod [8] abhorret oculorum auriumque approbatione, [9] fugiamus. Status, inceſſus, ſeſſio, [10] accubitio, vultus, oculi, manuum motus, teneant illud decorum. Quibus in rebus duo

1 *Habitura, ac* (vel *atque*) *formam* noſt. omn. cum plurimis aliis. *ac turpem formam* ed. Victor. 2 *Fabricam* deſideratur in Mert. 2. 3 *Nec oratio obſcœnitate* Gruter. & edd. recentiores. 4 *Nominibus ac* deeſt in Æn. Bodd. Laud. Mert. 1. Nov. ed. Gruter. 5 *Dicamus* noſtri, præter Bod. 2. & Linc. omnes. 6 *Fraudare, adulterare* non leguntur in Æn. *Adulterari re* al. τὸ re non eſt in Bal. Bod. 2. Linc. Pal. pr. M. D. Langg. 7 *Et ab omni* noſtri ferè: quomodo Gruter. & Gronov. 8 *Abhorret ab oculorum* noſt. omn. tribus exceptis. Sic ed. Victor. & Rom. pr. neque aliter M. D. quos ſequitur Gruter. *Ab ipſa oculorum* Æn. cum edd. 9 *Refugiamus* Fabrit. ex conjectura Lambini; adſtipulatur Græv. ſec. 10 *Accubatio* noſt. omn. quomodo eſt in Gruter. & aliis.

duo maxime ſunt fugienda: nequid effæminatum, aut molle, & nequid durum, aut ruſticum ſit. Nec vero hiſtrionibus oratoribuſque concedendum eſt, ut iis hæc apta ſint, nobis diſſoluta. Scenicorum quidem mos tantam habet [1] veteri diſciplina verecundiam, ut [2] in ſcenam ſine ſubligaculo prodeat nemo. verentur enim, ne ſi quo caſu evenerit, ut corporis partes quædam aperiantur, adſpiciantur non decore. Noſtro quidem more cum parentibus puberes filii, cum ſoceris generi non lavantur. Retinenda eſt igitur hujus generis verecundia, præſertim natura ipſa magiſtra & duce.

36. Cum autem pulchritudinis duo genera ſint, quorum in altero venuſtas ſit, in altero dignitas; venuſtatem muliebrem ducere debemus; dignitatem virilem. Ergo & [3] à forma removeatur omnis viro non dignus ornatus: & huic ſimile vitium in geſtu, motuque caveatur. Nam & palæſtrici motus, ſæpe ſunt odioſiores; & hiſtrionum nonnulli [4] geſtus inepti non vacant offenſione: & in utroque genere, quæ ſunt recta & ſimplicia laudantur. Formæ autem dignitas coloris bonitate tuenda eſt: color exercitationibus corporis. Adhibenda eſt præterea munditia non odioſa, neque exquiſita nimis; tantum quæ fugiat agreſtem, & inhumanam negligentiam. eadem ratio eſt habenda veſtitus: in quo, ſicut in pleriſque rebus, mediocritas optima eſt. Cavendum eſt autem ne aut tarditatibus utamur in greſſu [5] mollioribus, ut pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur: aut in feſtinationibus ſuſcipiamus nimias celeritates: quæ cum fiunt, anhelitus [6] movetur, vultus

1 *A veteri diſciplina* al. *Veteris diſciplinæ* Æn. Bal. Bodd. Laud. Mag. cum vett. edd. 2 *In ſcenâ* al. 3 *A formâ virili removeat.* Bal. 4 *Geſtus ineptiis non vacant* Æn. Bal. Mag. Mertt. Nov. cum aliis quamplurimis. 5 *Mollioribus* non eſt in Pal. pr. 6 *Moveatur* cum Gruter. habent plerique noſtri.

1 A

vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna ſignificatio fit, non adeſſe conſtantiam. Sed multo etiam magis elaborandum eſt, ne animi motus à natura recedant: quod aſſequemur, ſi cavebimus, ne in perturbationes atque exanimationes incidamus, & ſi attentos animos [1] ad decoris conſervationem tenebimus. Motus autem animorum duplices ſunt, alteri cogitationis, alteri appetitus. Cogitatio in vero exquirendo maxime verſatur: appetitus impellit ad agendum. curandum eſt igitur, ut cogitatione ad res quam optimas utamur: appetitum rationi obedientem præbeamus.

37. Et quoniam magna vis orationis eſt, eaque duplex: altera contentionis, altera ſermonis: contentio diſceptationibus tribuatur judiciorum, concionum, ſenatus: ſermo in circulis, diſputationibus, congreſſionibus familiarium verſetur: [2] perſequatur etiam convivia. contentionis præcepta rhetorum ſunt; nulla ſermonis: quamquam haud ſcio an poſſint hæc quoque eſſe. ſed diſcentium ſtudiis inveniuntur magiſtri, huic autem qui ſtudeant ſunt nulli: rhetorum turba referta omnia: quamquam quæ verborum ſententiarumque præcepta ſunt, eadem ad ſermonem pertinebunt. Sed cum orationis indicem vocem habeamus, in voce autem duo ſequamur, ut clara ſit, ut ſuavis: utrumque omnino à natura petendum eſt: verum alterum exercitatio augebit, alterum imitatio preſſe loquentium & leniter. [3] Nihil aliud fuit in Catulis, [4] ut eos exquiſito judicio putares [5] uti litterarum; quamquam erant litterati: ſed & alii. hi autem optime uti lingua

1 *Ad decori* al. 2 *Sequatur* noſt. omn. præter Mert. 2. & Laud. cum Lang. & v. c. Gothofredi. 3 *Nihil fuit in Catulis* Bod. 1. Laud. Mert. 1. Nov. cum Lang. *Quod fuit in Cat.* Æn. Mert. 2. *Quid fuit* al. 4 *Quam ut eos* Palt. 5 *Uti beneficio literarum* voluit Parrhaſius.

1 *Tutri-*

gua Latina putabantur. Sonus erat dulcis, litteræ neque expreſſæ, neque oppreſſæ, ne aut obſcurum eſſet, aut [1] putidum. Sine contentione vox nec languens, nec canora. Uberior oratio L. Craſſi, nec minus faceta: ſed beneloquendi de Catulis opinio non minor. Sale [2] vero & facetiis Cæſar, Catuli patris frater, vicit omnes: ut in ipſo illo forenſi genere dicendi contentiones aliorum ſermone vinceret. in omnibus igitur his elaborandum eſt, ſi [3] in omni quid deceat exquirimus. Sit igitur hic ſermo, in quo Socratici maxime excellunt, lenis, minimeque pertinax: inſit in eo lepos, nec vero, tanquam in poſſeſſionem ſuam venerit, excludat alios: ſed cum reliquis in rebus, tum in ſermone communi, [4] viciſſitudinem non iniquam putet. ac videat in primis, quibus de rebus loquatur: ſi ſeriis, ſeveritatem adhibeat, [5] ſi jocoſis leporem. in primiſque provideat, ne ſermo vitium aliquod [6] indicet ineſſe moribus: quod maxime tum ſolet evenire, cum ſtudioſe de abſentibus detrahendi [7] cauſa, aut per ridiculum, aut ſevere, maledice contumelioſeque dicitur. Habentur autem plerumque ſermones aut de domeſticis negotiis, aut de rep. aut de artium ſtudiis atque doctrina. Danda igitur opera eſt, ut etiam ſi aberrare ad alia cœperit, ad hæc revocetur oratio: ſed, [8] utcumque aderunt res. neque enim

I [1] omnes

1 *Tutridum* Bal. Bodd. Mag. Mert. 1. Nov. *aut nimis putidum* al. 2 *Verò conditus & facetiis* Bod. 2. Laud. Nov. etiam Linc. niſi quod excludit *&* *facetiis*, pro quo *facetus* habetur in Bod. 1. 3 *In omni re* noſt. omn. præter Bod. 2. qui *in omnibus*. cum noſtris ſtat Gronov. 4 *Viciſſitudinem* (*viciſſitudine* al.) *nonnunquam utendum putet* Æn. Bal. *nonnunquam putet* ceteri noſtri ſine *utendum*. Sed *utendam* eſt in marg. Laud. & Linc. *In ſermone, communi conſuetudine nonnunquam utendum putet* vett. edd. 5 *Si otioſi, leporem* Bal. 6 *Indicet in moribus* Bal. *Indicet ineſſe in moribus* Bod. 1. Mert. edd. Victor. Junt. Lang. Gronov. 7 *Cauſſa aliquid per ridiculum* Bod. 1. 8 *Utcunque aderunt*. ſine *res* omnes MSS. Eſt quidem *res* in Linc. ſed ſuper lineam, & à recentiſſima manu: eſt etiam in omni ed. vet. ſed MSS. ſequitur Gronov.

1 *Omnes*

[1] omnes iisdem de rebus, nec omni tempore, nec similiter delectamur. Animadvertendum est etiam, quatenus sermo delectationem habeat, & [2] ut incipiendi ratio fuerit, ita sit [3] desinendi modus.

38. [4] Sed quomodo in omni vita rectissime præcipitur, ut perturbationes fugiamus, id est, motus animi nimios, rationi non obtemperantes: sic ejusmodi motibus sermo debet vacare, ne aut ira exsistat, aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignavia, aut tale aliquid appareat. maximeque curandum est, ut eos, quibus cum sermonem conferemus, & vereri, & diligere videamur. Objurgationes etiam nonnunquam incidunt necessariæ, in quibus utendum est fortasse & vocis contentione majore, & [5] verborum gravitate acriore. [6] id agendum etiam, ut ne ea facere videamur irati: sed, ut ad urendum, & [8] secandum, sic & ad hoc genus castigandi raro invitique [9] veniemus. nec unquam, nisi necessario, si nulla reperietur alia medicina. sed tamen ira procul absit, cum qua nihil recte fieri, nihil considerate potest. Magna autem [10] parte clementi castigatione licet uti, gravitate tamen adjuncta, [11] ut & severitas adhibeatur, & contumelia repellatur. atque etiam illud ipsum, quod acerbitatis habet objurgatio, significandum est, [12] ipsius causa, qui objurgetur,

1 *Omnes* abest ab omn. nost. præter Linc. & Mert. 2. statim τὸ *de* tollit Lambin. 2 *Ut incipiendi fuit, ita sit* Æn. 3 *Destinandi* Turnebiani duo. 4 *Sed quoniam* Bod. 2. Laud. Mert. 2. cum edd. 5 *Verborum acritate graviore* Bal. Nov. *Acriore* non habetur in Laud. 6 *Id satagendum etiam* al. τὸ *etiam* in *tantum* vel *tamen* mutandum censet Gruter. 7 Vocabulum *ne* rejecit Lang. ex auctoritate duorum MSS. quem sequitur Fabrit *Ut ea facere non videamur* Bal. cum Manutianis. *ne videamur* duo Fabritii. 8 *Secandum medici veniunt, sic* Bal. Mag. ed. Camerarii. *Secandum medici, sic nos ad* al. 9 *Veniamus* Laud. 9 *Ex parte* Nov. & edd. quædam. *Magnam autem partem* Fabrit. & Lambin. ed. 11 *Ut severitas* nost. omn exceptis Mag. & Mertt. 12 *Ipsius id causa* Bodd. Laud. Mag. Nov. *ipsius ob causam* Mert. 2.

1 *Fellere*

getur, ſuſceptum eſſe. Rectum eſt autem etiam in illis contentionibus, quæ cum inimiciſſimis fiunt, etiam ſi nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam [1] repellere. quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, nec conſtanter fieri poſſunt, nec [2] iis, qui adſunt, probari. Deforme etiam eſt de ſe ipſo prædicare, falſa præſertim, & cum irriſione audientium, imitari militem glorioſum.

39. Et quoniam [3] omnia perſequimur, volumus quidem certe, dicendum eſt etiam, qualem hominis honorati & principis domum placeat eſſe, cujus [4] finis eſt uſus, ad quem accommodanda eſt ædificandi deſcriptio: & tamen adhibenda dignitatis commoditatiſque diligentia. Cn. Octavio, qui primus ex illa familia conſul factus eſt, honori fuiſſe accepimus, quod præclaram ædificaſſet in [5] Palatio, & plenam dignitatis domum: quæ cum vulgo viſeretur, ſuffragata [6] domino, novo homini, ad conſulatum putabatur. hanc Scaurus demolitus acceſſionem adjunxit ædibus. Itaque ille in ſuam domum conſulatum primus [7] attulit: hic ſummi, & clariſſimi viri filius, in domum multiplicatam, non repulſam ſolum retulit, ſed ignominiam, [8] etiam calamitatem. Ornanda eſt enim dignitas domo, non ex [9] domo tota quærenda: nec domo dominus, ſed domino domus honeſtanda eſt. & ut in ceteris habenda ratio non [10] ſua ſolum, ſed etiam aliorum: ſic in domo

1 *Tollere* noſt. omn. præter Bod. 2. 2 *Abſit* Æn. Linc. Mag. quomodo Gruter. ex Pal. pr. 3. *Omnia perſequi volumus quidem* Æn. Mag. Mag cum Parrhaſio. *Perſequi mo* (i. e. *modò*) *volumus* Bal. *volumus quidem* abſunt à Linc. *volumus quidem certè* à Merr. 2. 4 *Finis & uſus* noſtri ferè, cum M. F. D. & vett. edd. malebatque Guliel. 5 *Palatino* Bal. Danielis MS. ed Rom. pr. accedit Gruter. 6 Excludunt *domino* Lang. Victor. Fabrit. cum quibus faciunt Laud. Mert. 1 duo Fabritii. 7 *Intulit* vulgò. 8 *Et calamitatem* Æn Bal. Mert. 1. cum Gruter. *Etiam &* Mag. Mert. 2. Nov. 9 *Domo dignitas tota* Bod 2. cum edd. 10 *Sui* edd. ex conjecturâ Eraſmi.

1 *Cujuſque*

clari hominis, in quam & hoſpites multi recipiendi, & admittenda hominum [1] cujuſque modi multitudo, adhibenda eſt cura laxitatis. aliter ampla domus dedecori domino ſæpe fit, ſi eſt in ea ſolitudo. & maxime, ſi aliquando alio domino ſolita eſt frequentari. odioſum eſt enim cum à prætereuntibus dicitur:

O domus antiqua, [2] heu quam diſpari dominare domino!

quod quidem his temporibus [3] in multis licet dicere. [4] Cavendum autem eſt, præſertim ſi ipſe ædifices, ne extra modum ſumtu & magnificentia prodeas: quo in genere multum mali etiam in exemplo eſt. ſtudioſe enim plerique, præſertim [5] in hanc partem, facta [6] principum imitantur: ut L. Luculli ſummi viri virtutem quis? at quam multi villarum magnificentiam imitati ſunt. quarum quidem certe eſt adhibendus modus, ad mediocritatemque revocandus: eademque mediocritas [7] ad uſum cultumque vitæ [8] referenda eſt. Sed hæc hactenus. In omni autem actione ſuſcipienda tria ſunt tenenda: primum, ut appetitus rationi pareat, quo nihil eſt ad officia conſervanda accommodatius: deinde, ut animad-

1 *Cujuſque generis* Bod. 2. Laud. Mertt. Linc. in marg. quomodo Gruter edidit ex edd. vett. *Cujuſcunque generis* Nov. *Cujuſque multitudo* ſine intermediâ voce Æn. Bal. Bod. 1. 2 Pro *heu* habent & Mertt. 2. Græv. pr. excerpta Pith. cum Turnebo: neutrum Laud. & alii *MSS. O domus Anci, quam* Alciat. *& à quam diſpari domino dominanda.* olim in in Linc. ſed recentior manus in *heu quam* &c. *dominaru* mutavit. *Nominare* ſe in 2 MSS. reperiſſe teſtatur Lambin. 3 *In multis* non ſunt in cod. D. Laurentii; & recte, ni fallitur Lang. *in multos* Laud. Nov. 4 *Cavendum eſt etiam* Bod. 2. & Nov. cum edd. 5 *In hac parte* Bal. Bod. 2. Mag. Mert. 2. 6 *Principium* Mauritianus MS. & ed. Rom. pr. 7 *Ad omnem* (*communem* al.) *uſum* Æn. Bodd. Linc. Mertt. Nov. cum aliis. Et ita edidit Gruter. poſt Victor. 8 *Transferenda eſt* Lang. Victor. & Gruteri edd. nec ſecus Æn. Bal. Linc. Mertt. nec non alii quidam MSS.

1 *Ad*

animadvertatur, quanta illa res ſit, quam efficere velimus: ut neve major, neve minor cura & opera ſuſcipiatur, quam cauſa poſtulet. tertium eſt, ut caveamus, ut ea, quæ pertinent [1] ad liberalem ſpeciem & dignitatem moderata ſint. Modus autem eſt optimus decus ipſum tenere, de quo ante diximus, nec progredi longius. Horum tamen trium [2] præſtantiſſimum eſt, appetitum obtemperare rationi.

40. Deinceps de ordine rerum, & temporum opportunitate dicendum eſt. [3] Hac autem ſcientia continetur ea, quam Græci εὐταξίαν nominant, [4] non hæc, quam interpretamur modeſtiam: quo in verbo modus ineſt: [5] ſed illa eſt εὐταξία, in qua intelligitur ordinis conſervatio. Itaque, ut eandem nos modeſtiam appellemus, ſic definitur à Stoicis, ut modeſtia ſit ſcientia earum rerum, quæ agentur, aut dicentur, loco ſuo collocandarum. itaque videtur eadem vis ordinis & collocationis fore. Nam & ordinem ſic definiunt, compoſitionem rerum aptis & accommodatis locis. locum autem actionis opportunitatem temporis eſſe dicunt. tempus autem actionis opportunum, Græce εὐκαιρία, Latine appellatur occaſio. ſic fit, ut modeſtia hæc, quam ita interpretamur, ut dixi, ſcientia ſit opportunitatis idoneorum ad agendum temporum. Sed [6] poteſt eadem eſſe prudentiæ definitio, de qua principio diximus. hoc autem loco de moderatione, & temperantia, & earum ſimilibus virtutibus quærimus.

1 *Ad liberalitatem, ſpecie & dignitate moderata ſint* Pal. pr. Auguſtan. Græv. pr. nec aliter edidit Gronov. *Moderanda ſint* noſtri fere; atq; ita ed. Victor. 2 *Præſentiſſimum* Mauritianus MS. 3 *Hac autem ſcientia continet ea (eam* al.) ed. Lang. 4 *Non hanc, quam* Bal. Bod. 2. Linc. Mag. ed. Gruter. *Hac* Mert. 1. *in hac* Æn. 5 *Sed & illa* legi vult. J. Fr. Gronov. 6 *Poteſt eſſe eadem* ed. Gruter. *hac eadem eſſe* Nov. cum Pal. pr. quod perplacet Grutero.

rimus. Itaque, quæ erant prudentiæ propria, ſuo loco dicta ſunt. quæ autem harum virtutum, de quibus [1]jamdiu loquimur, quæ pertinent ad verecundiam, & ad eorum approbationem, quibus cum vivimus, nunc dicenda ſunt. Talis eſt igitur ordo actionum adhibendus, ut, quemadmodum in oratione conſtanti, ſic in vita omnia ſint apta inter ſe & convenientia, Turpe eſt enim valdeque vitioſum, in re ſevera [2] convivii dicta, aut delicatum aliquem inferre ſermonem. Bene Pericles, cum haberet collegam in prætura Sophoclem poetam, hique de communi officio convenirent, & caſu formoſus puer præteriret, dixiſſetque Sophocles, O puerum [3] pulchrum, Pericle! At enim prætorem, Sophocle, decet non ſolum manus, ſed etiam oculos abſtinentes habere. Atque hoc idem Sophocles ſi in athletarum probatione dixiſſet, juſta reprehenſione caruiſſet. [4] tanta vis eſt & loci, & temporis. Ut ſi quis, cum cauſam ſit acturus, in itinere, aut in ambulatione ſecum ipſe meditetur, aut ſi quid aliud attentius cogitet, non reprehendatur: at hoc idem ſi in convivio [5] faciat, inhumanus videatur, [6] inſcitia temporis. Sed ea, quæ multum ab humanitate diſcrepant, ut, ſi quis in foro cantet, aut ſi qua eſt alia magna perverſitas, facile [7] apparent, nec magnopere admonitionem & præcepta deſiderant. quæ autem parva videntur eſſe delicta, neque à multis intelligi poſſunt, ab iis eſt diligentius declinandum:

1 *Jamdudum* Bod. 2. cum edd. *tamdiu* Mert. 2. 2 *Convivio (conjugio* Mert. 1.) *dignum, aut* noſt omn. præter Mertt. *convivio digna* Mert. 2. cum M. F. D. *ut delicatum* Æn. 3 *Pulchrum! Pericles ait, Praterem* Æn. *Pericles ait, at enim Prætorem* Bal. Bod. 2. Laud. 4 Illa *tanta vis* &c. ad ſequentem periodum referunt noſtri fere, tollendo punctum poſt *temporis*. 5 *Faciat* non eſt in Laud. 6 *Inſcientia temporis* edidit Gronov. ſecutus Steph. apud Victor. Junt. Lang. & ex hoc Plantin. 7 *Apparet* &c. *deſiderat* Bal. Mert 2. *Apparet, ne* &c. *deſideret* Mert. 1.

1 *In*

clinandum: ut [1] in fidibus, aut in tibiis, quamvis paullum diſcrepent, tamen id à ſciente animadverti ſolet: [2] ſic videndum eſt in vita, ne forte quid diſcrepet; vel multo etiam magis, quo major & melior actionum, quam ſonorum concentus eſt.

41. Itaque ut in fidibus muſicorum aures vel minima ſentiunt: ſic nos, ſi acres ac [3] diligentes eſſe volumus, animadverſoreſque vitiorum, magna ſæpe intelligemus ex parvis. Ex oculorum obtutu, [4] ex ſuperciliorum aut remiſſione, aut contractione, ex mœſtitia, ex hilaritate, ex riſu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, ex ſubmiſſione, ex ceteris ſimilibus, facile judicabimus, quid eorum apte fiat, quid ab officio naturaque diſcrepet. Quo in genere non eſt incommodum, quale quodque eorum ſit, ex aliis judicare: ut, ſi quid [5] dedeceat alios, vitemus & ipſi. fit enim neſcio quo modo ut magis in aliis cernamus, quam in nobiſmetipſis, ſi quid [6] delinquitur. Itaque facillime [7] corriguntur in diſcendo, quorum vitia imitantur emendandi cauſa, magiſtri. Nec vero alienum eſt, ad ea [8] eligenda, quæ dubitationem afferunt, [9] adhibere doctos homines, vel etiam uſu peritos, &, quid his [10] de quoque officii genere placeat,

1 *In fidibus tibiis* Mert. 1. cum Pal. pr. 2 *Sic vivendum eſt* Mag. Mertt. 3 *Diligentes eſſe volumus animadverſores vitiorum* Æn. Mertt. Nov. F. ed. Rom. pr. nec aliter Bod. 1. & Laud. niſi quod *velimus* dant. *Diligentes judices eſſe volumus animadverſoreſque vitiorum* Bod. 2. Linc. ed. Gruter. 4 *Ex elevatione ſuperciliorum, aut remiſſione* Bal. & Laud. cum Parrhaſio. 5 *Dedeceat* (vel *non deceat*) *in illo* Bal. Bod. 1. Laud. Mertt. cum aliis MSS. & Parrhaſio. *in illos* ceteri noſtri, cum Pith. Maurit. edd. prim. & Victor. *in aliis* ed. Gruter. 6 *Delinquatur* Bal. Bod. 1. ed. Rom. pr. *Delinquimus* Pal. pr. quod & genuinum putavit Gruter. 7 *Corrig. illi* (*diſcipuli* Nov.) *in diſcendo* vulgg. *in diſcernendo vitia quorum* Bod. 2. ed. pr. & Rom. ſec. Ut *in diſcendo* inculcatum ſuſpicetur Gruter. *Corriguntur vitia in diſcendo* Pith. excerp. 8 *Dirigenda* Pal. pr. 9 *Adire doctos* Bod. 1. 10 *De unoquoque* Bodd. Laud. Nov. cum edd.

1 *Atque*

placeat, exquirere. Major enim pars eo fere deferri ſolet, quo à natura ipſa deducitur. in quibus videndum, non modo quid quiſque loquatur, ſed etiam quid quiſque ſentiat, [1] atque etiam qua de cauſa quid quiſque ſentiat. Ut enim pictores, & ii, qui ſigna [2] fabricantur, [3] & vero etiam poetæ, ſuum quiſque opus à vulgo conſiderari vult: ut, ſi quid [4] reprehenſum ſit à pluribus, id corrigatur: hique & ſecum, & cum aliis, quid in eo peccatum ſit, exquirunt; ſic aliorum judicio permulta nobis & facienda, & non facienda, & mutanda, & corrigenda ſunt. Quæ vero more aguntur, inſtitutiſque civilibus, de iis nihil eſt præcipiendum. Illa enim ipſa præcepta ſunt: nec quemquam hoc errore duci oportet, ut, ſi quid Socrates, aut Ariſtippus contra morem, conſuetudinemque civilem fecerint, locutive ſint, idem ſibi arbitretur licere. Magnis illi, & divinis bonis hanc licentiam aſſequebantur. Cynicorum vero ratio tota eſt [5] ejicienda. eſt enim inimica verecundiæ, ſine qua nihil rectum eſſe poteſt, nihil honeſtum. Eos autem, quorum vita perſpecta in rebus honeſtis, atque magnis eſt, bene de repub. ſentientes, ac bene meritos, aut merentes, [6] ſicut aliquo honore aut imperio affectos obſervare & colere debemus: tribuere etiam multum ſenectuti: cedere iis, qui magiſtratum habebunt: habere dilectum civis, & peregrini: [7] in ipſoque peregrino, privatimne an publice venerit: ad

1 *Aque etiam qua de cauſa quid quiſque ſentiat* à typographo Mediolanenſi adjecta ait Parrhaſ. nec ſunt in Bal. & Bod. 2. *quiſque ſentiat* omittunt nonnulli MSS. & edd. Lang. & Fabr. *etiam qua cauſa ſentiat* dat Æn. 2 *Fabricant* noſt. omn. præter Mertt. cum multis aliis MSS. & edd. 3 *Et veri etiam* noſt omn. cum Pal. pr. aliiſque MSS. & edd. 4 *Reprehendendum ſit, à pluribus* Laud. Nov. *à pluribus* deſunt Æn. 5 Forſan *rejicienda*, inquit Gulielm. 6 τὸ *ſicut* abeſt ab omn. noſtris, & aliis MSS. & edd. 7 *In ipſo quoque* Bod. 2. Laud. Linc. edd. vulgg.

1 De-

ad ſummam, ne agam de ſingulis, communem totius generis hominum conciliationem, & conſociationem colere, tueri, ſervare [1] debemus.

42. Jam de artificiis, & quæſtibus, qui liberales habendi, qui ſordidi ſint, hæc fere accepimus. Primum improbantur ii quæſtus, qui in odia hominum incurrunt: [2] ut portitorum, ut fœneratorum. Illiberales autem & ſordidi quæſtus mercenariorum [3] omnium, quorum operæ, non quorum artes emuntur. eſt enim illis ipſa merces auctoramentum ſervitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur à mercatoribus, quod ſtatim vendant, nihil enim [4] proficiunt, niſi admodum mentiantur. nec vero quidquam eſt turpius [5] vanitate, opificeſque omnes in ſordida arte verſantur. nec enim quidquam ingenuum poteſt habere officina. minimeque artes hæ probandæ, quæ miniſtræ ſunt voluptatum, cetarii, lanii, coqui, ſartores, [6] piſcatores, ut ait Terentius. [7] adde huc, ſi placet, unguentarios, ſaltatores, [8] totumque ludum talarium. Quibus autem artibus aut prudentia major ineſt, aut non mediocris utilitas quæritur, [9] ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honeſtarum, hæ ſunt iis, quorum ordini conveniunt, honeſtæ. Mercatura autem, ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt. ſin magna, & copioſa, multa undique apportans, multiſque ſine vanitate impertiens: non eſt admodum vituperanda. atque etiam, ſi ſatiata quæſtu, vel

K contenta

1 *Debemus* non eſt in multis MSS. 2 *Ut portitorum, fœneratorum* ed. Rom. pr. *& fœneratorum* Bod. 1. Mag. Nov. Græv. pr. 3. *Omnium* non eſt in Pal. pr. *Omniumque quorum* Gronov. poſt Victor. Junt. Lang. 4 *Proficiant* Pal. pr. Græv. pr. M. D. 5 *Vanitate opificum, qui omnes* Linc. Pal. pr. Græv. pr. quam lectionem ferè meliorem vulgatâ habuerit Gruter. *Opifices qui omnes* F. 6 *Piſtores* pro *piſcatores* in Laud. Mag. Nov. 7 *Adde huic* Mag. Nov. ed. Rom. pr. *adde hic* Bod. 2. cum vulgg. 8 *Totum ludum tabularium* Pal. pr. *tablinarium* Maurit. *talarem* al. 9 *Ut medicina, architectura* noſtri ferè.

1 *Ex*

contenta potius, ut ſæpe ex alto in portum, [1] ex ipſo portu ſe in agros, poſſeſſioneſque contulerit, videtur jure optimo poſſe laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid [2] acquiritur, nihil eſt agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil [3] homine, nihil libero dignius. de qua, quoniam in Catone majore ſatis multa diximus [4] illinc aſſumes quæ ad hunc locum pertinebunt.

43. Sed ab iis partibus, quæ ſunt honeſtatis, quemadmodum officia ducerentur, ſatis expoſitum videtur. Eorum autem ipſorum, quæ honeſta ſunt, poteſt incidere ſæpe contentio & comparatio; de duobus honeſtis utrum honeſtius: qui locus à Panætio eſt prætermiſſus. Nam cum omnis honeſtas manet à partibus quatuor, quarum una ſit cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: [5] hæ in diligendo officio ſæpe inter ſe comparentur neceſſe eſt. Placet igitur aptiora eſſe naturæ ea officia, quæ ex communitate, quam ea, quæ ex cognitione ducantur: idque hoc argumento confirmari poteſt, quod, ſi contigerit ea vita ſapienti, [6] ut in omnium rerum affluentibus copiis, quamvis omnia, quæ cognitione digna ſunt, ſummo otio ſecum ipſe conſideret, & contempletur, tamen, ſi ſolitudo tanta ſit, ut hominem videre non poſſit, [7] excedat è vita. Princepſque omnium virtutum illa ſapientia, quam σοφίαν [8] Græci vocant: prudentiam enim, quam Græci,

1 *Ex ipſo quæſtu ſe* Æn. 2 *Anquiritur* ed. Lang. *Exquiritur* Laud. & alii MSS. *Adquiritur* Linc. Mertt. Nov. Græv. pr. 3 *Homine libero dignius* Æn. Bal. Linc. Mag. Mert. 1. Nov. 4 *Illa aſſumes* Guliel. ſecutus fidem Maurit. ſicque Bod. 1. Nov. Pal. pr. *Illim* pro *illinc* MS. opt. Fabritii. 5 *Hæ (Hæc* Bal.) *in deligendo* noſt. omn. quomodo ed. Gruter. & al. 6 *Ut omnium* &c. *copiis ditetur, quamvis* Bal. Bodd. Laud Mag. Nov. 7 *Excidat* Plantinus; quod vehementer placebat J. Fr. Gronov. 8 *Nominant* Bal.

1 φρόνησιν

Græci [1] φρόνησιν, aliam quandam intelligimus, quæ eſt rerum expetendarum, fugiendarumque ſcientia; illa autem ſapientia, quam principem dixi, rerum eſt divinarum atque humanarum ſcientia: in qua continetur deorum & hominum communitas & ſocietas inter ipſos. ea ſi maxima eſt, ut eſt certe; neceſſe eſt, quod à communitate ducatur officium, id eſſe maximum. [2] Etenim cognitio contemplatioque naturæ [3] manca quodammodo atque inchoata ſit, ſi nulla actio rerum conſequatur. ea autem actio in hominum commodis tuendis maxime cernitur. pertinet igitur ad ſocietatem generis humani. ergo hæc cognitioni anteponenda eſt, atque id optimus quiſque [4] re ipſa oſtendit, & judicat. Quis enim eſt tam cupidus [5] in perſpicienda cognoſcendaque rerum natura, ut, ſi ei tractanti contemplantique res cognitione digniſſimas ſubito ſit [6] oblatum periculum diſcrimenque patriæ, cui ſubvenire opitularique poſſit, non illa omnia relinquat atque abjiciat, etiam ſi dinumerare ſe ſtellas, aut metiri mundi magnitudinem poſſe arbitretur? atque hoc idem in parentis, in amici re, aut periculo fecerit. quibus rebus intelligitur, ſtudiis officiiſque ſcientiæ præponenda eſſe officia juſtitiæ, quæ pertinent ad hominum [7] caritatem, qua nihil homini eſſe debet antiquius.

34. Atque illi, quorum ſtudia, vitaque omnis in rerum cognitione verſata eſt, tamen ab augendis hominum utilitatibus [8] & commodis non receſſe-

K 2 runt.

1 φρόνησιν *dicunt* Æn. Laud. Mag. Mertt. Nov. *vocant* ceteri, præter Bal. & Bod. 2. qui omittunt cum Pal. pr. Græv. pr. ed. prim. & Rom. ſec. 2 *Eſt autem cognitio* Æn. *Eſt enim cogn.* Mert. 1. omiſſo ſequente *ſit.* 3 *Mortua quodammodo* Linc. deeſt *quodammodo* Bal. 4 *Re ipſa indicat, & oſtendit* Bal. 5 *Cupidus perſpicienda cognoſcendaque rerum natura* al. 6 *Allatum* noſt. omn. cum edd. 7 *Utilitatem* noſtri ad unum omnes. 8 *Et commodis* non eſt in Mert. 1.

1 *Et*

runt. nam & erudiverunt multos, quo meliores cives, utilioresque rebus [1] suis publicis essent: ut Thebanum Epaminondam [2] Lysis Pythagoreus, Syracusium [3] Dionem Plato, multique multos: nosque ipsi, quidquid ad remp. attulimus, [4] si modo aliquid attulimus, à doctoribus, atque doctrina instructi ad eam & ornati accessimus. Neque solum vivi atque præsentes studiosos discendi erudiunt, atque docent: sed hoc idem etiam post mortem monumentis litterarum assequuntur: nec enim locus ullus prætermissus est ab iis, qui ad leges, qui ad mores, qui ad disciplinam reip. pertineret, ut otium suum ad nostrum negotium contulisse videantur. ita illi ipsi doctrinæ studiis & sapientiæ dediti ad hominum utilitatem [5] suam intelligentiam prudentiamque potissimum conferunt. [6] Ob eamque causam eloqui copiose, [7] modo prudenter, melius est, quam vel acutissime sine eloquentia cogitare: quod cogitatio in se ipsa vertitur, eloquentia complectitur eos, quibuscum communitate juncti sumus. Atque ut [8] apium examina non fingendorum favorum [9] causa congregantur, sed, cum congregabilia natura sint, fingunt favos: sic homines, ac multo etiam magis, natura congregati adhibent [10] agendi cogitandique sollertiam. Itaque

1 *Et suis & publicis* Bod. 1. Mag. Mert. 1. Nov. edd. Lambin. & Manut. & in id inclinasse videtur Guliel. 2 *Lisias* MSS. omnes præter unicum, qui *Lysis*. 3 *Dionem & Plato* Pal. pr. 4 Illa *Si modo aliquid attulimus* non leguntur in Laud. & Mert. 1. 5 *Suam sapientiam, prud. intellig.* Bod. 1. 6 *Ob eamque* (*eam* vulgg.) *etiam causam* Bal. Bodd. Laud. Mertt. ed. Victor. 7 *Modo & prudenter* Pal. pr. 8 *Apum* nostri fere, cum vulgg. 9 *Causa* abest à membranis J. Fr. Gronov. 10 *Agendi* (*Augendi* Bal. Bod. 2.) *congregandique sollertiam* nostr. omn. præter Linc. cum MSS. Victorii, Langii, Cratandri, Marsi, Fabritii. *sollertiam, Ilta magnitudo animi*, &c. intermediis omissis Bal.

que nisi ea virtus, quæ constat ex hominibus tuendis, id est, ex societate generis humani, attingat cognitionem rerum, solivaga cognitio, & jejuna videatur. itemque magnitudo animi, remota communitate, conjunctioneque humana, feritas sit quædam & immanitas. Ita fit, ut vincat cognitionis studium consociatio hominum atque communitas. Nec verum est, quod dicitur à quibusdam, propter necessitatem vitæ, quod ea, quæ natura desideraret, consequi sine aliis, atque efficere non possemus, [1] idcirco initam esse cum hominibus communitatem, & societatem : quod si omnia nobis, quæ ad victum cultumque pertinent, quasi virgula divina, ut aiunt, [2] suppeditarent, tum optimo quisque ingenio, negotiis omnibus omissis, totum se [3] in cognitione & scientia collocaret. Non est ita. nam & solitudinem fugeret, & socium studii quæreret : tum docere, tum discere vellet, tum audire, tum dicere. Ergo omne officium, quod ad conjunctionem hominum, & ad societatem tuendam valet, anteponendum est illi [4] officio, quod cognitione & scientia continetur.

45 Illud forsitan quærendum sit, num hæc communitas, quæ maxime est apta naturæ, sit etiam moderationi, modestiæque semper anteponenda. Non placet. sunt enim quædam, [5] ita fœda, partim ita flagitiosa, ut ea ne conservandæ quidem patriæ causa sapiens facturus sit. ea Posidonius collegit permulta, sed ita tætra quædam, ita obscœna, ut dictu quoque videantur turpia. Hæc igitur

1 *Idcirco unitam esse* Laud. *sitam* Mag. *istam* reliqui nost. præter Linc. qui recte *initam*. 2 *Suppeditarentur* nost. omn. nec aliter ed. Gruter. 3 *In cognitione scientiæ* mallet Parrhasius. *In cognitionem & scientiam* Æn. 4 Vocem *officio* expunxit Gulielm. 5 *Partim ita fœda, partim ita* nost. omn. cum vulgg.

1 *Susci-*

tur non [1] ſuſcipiet reip. cauſa, [2] ne reſp. quidem pro ſe ſuſcipi volet. [3] Sed hoc commodius ſe res habet, quod non poteſt [4] accidere tempus, ut interſit [5] reip. quidquam illorum facere ſapientem. Quare hoc quidem effectum ſit, in officiis deligendis id genus officiorum [6] excellere, quod teneatur hominum ſocietate. etenim cognitionem prudentiamque [7] ſequitur conſiderata actio. ita fit, ut agere conſiderate pluris ſit, quam cogitare prudenter. Atque hæc quidem hactenus. patefactus eſt enim locus ipſe, ut non ſit difficile in exquirendo officio, quod cuique ſit præponendum, videre. In ipſa autem communitate ſunt gradus officiorum, ex quibus, quid cuique præſtet, intelligi poſſit: ut prima diis immortalibus; ſecunda patriæ; tertia parentibus, deinceps [8] gradatim reliquis debeantur. Quibus ex rebus breviter diſputatis intelligi poteſt, non ſolum id homines ſolere dubitare, honeſtumne an turpe ſit: ſed etiam, [9] duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius. Hic locus à Panætio eſt, ut ſupra dixi, prætermiſſus. Sed jam ad reliqua pergamus.

1 *Suſcipiat quiſquam (quis* Laud. Mag.) *reip.* Bal. Bodd. cum vulgg. *Suſcipiantur reip.* Mert. 1. 2 *Nec res quidem publica* Bod. 1. Pal. pr. & unus Aldi. 3 *Sed & hæc commodius ſe* Aldi quatuor; Bod. 2. nec aliter edd. Victor. & Gruter. Illa *ſe res habet* ab interpolatore eſſe ſuſpicatur Gruter. eo quod *habebit* ſit in Pal.pr. putatq; olim fuiſſe *Sed & hoc commodius, quod.* 4 *Accidere res, & tempus* Bod. 1. 5 *Reip.* non eſt in Bal. 6 *Excellat, quod* Bal. Bod. 1. Laud. Linc. Mag. 7 *Sequatur* Æn. Bal. Bod. 2. 8 *Gradatim reliqua reliquis* Bodd. Mag. 9 *De duobus* Bal. *In duobus* Bod. 1. & Mert. 1.

M. T.

M. T. CICERONIS DE OFFICIIS AD MARCUM FILIUM LIBER SECUNDUS.

1. QUemadmodum officia ducerentur ab honeſtate, Marce fili, atque ab omni genere virtutis, ſatis explicatum arbitror libro ſuperiore. Sequitur, ut hæc officiorum genera perſequar, quæ pertinent ad vitæ cultum, & ad earum rerum, quibus utuntur homines, facultatem, ad opes, ad copias. in quo tum quæri dixi, quid utile, quid inutile: [1] tum ex utilibus quid utilius, aut quid maxime utile. de quibus dicere aggrediar, ſi pauca prius de inſtituto, ac de judicio

1 Illa *tum ex utilibus* &c. ſunt in Bal. Laud. Linc. Mag. cum Pal. pr. Pith. cod. opt. Grævii, qui tamen rectius abeſſe poſſe putat. In Bod. 2. leguntur paulo ſuprà poſt *vitæ cultum*. Lambin. edidit *tum ex duobus utilibus quid utilius, aut ex pluribus quid maxime utile*. Totum ab *in quo tum quæri*, &c. ad uſque *de quibus dicere* &c. pro irreptitio habet, rejicitque Lang.

1 *Rerum*

judicio meo dixero. Quamquam enim libri noſtri complures non modo ad legendi, ſed etiam ad ſcribendi ſtudium excitaverunt, tamen interdum vereor, ne quibuſdam bonis viris philoſophiæ nomen ſit inviſum, mirenturque in ea tantum me operæ & temporis ponere. Ego autem quamdiu reſp. per eos gerebatur, quibus ſe ipſa commiſerat, omnis meas curas cogitationeſque in eam conferebam: cum autem dominatu unius omnia tenerentur, neque eſſet uſquam conſilio, aut auctoritati locus, ſocios denique tuendæ reip. ſummos viros, amiſiſſem, nec me angoribus dedidi, quibus eſſem confectus, niſi iis reſtitiſſem, nec rurſum indignis homine docto voluptatibus. Atque utinam reſp. ſtetiſſet quo cœperat ſtatu, nec in homines non tam commutandarum, quam evertendarum [1] rerum cupidos incidiſſet. primum enim, ut ſtante rep. facere ſolebamus, in agendo plus, quam in ſcribendo operæ poneremus; deinde ipſis ſcriptis non ea, quæ nunc, ſed actiones noſtras mandaremus, ut ſæpe fecimus. Cum autem reſp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni ſolebat, nulla eſſet omnino, illæ ſcilicet litteræ conticuerunt, forenſes, & ſenatoriæ. nihil agere autem cum animus non poſſet, in his ſtudiis ab initio verſatus ætatis, exiſtimavi honeſtiſſime [2] moleſtias poſſe deponi, ſi me ad philoſophiam retuliſſem. cui cum multum adoleſcens diſcendi cauſa temporis tribuiſſem, poſtea quam honoribus inſervire cœpi, meque totum reip. tradidi, tantum erat philoſophiæ loci, quantum ſuperfuerat amicorum, & reipub. [3] temporibus. Id autem

1 *Rerum* non eſt in Pal. pr. *commutandarum rerum, quam* Linc. Mag. 2 *Moleſtias* abeſt à Bod. 1. Laud Mert. 1. M. D. ed. Rom. pr. & Victor. nec recepit Gruter. *eas exiſtimavi honeſtiſſime poſſe* J. Fr. Gronov. 3 *Temporis* noſt. omn. cum plurimis aliis, nec aliter Gruter. *tempori* Pal. pr. & cod. opt. Grævii.

1 *Igitur*

autem omne conſumebatur in legendo: ſcribendi otium non erat.

2. Maximis igitur in malis hoc tamen boni aſſecuti videmur, ut ea litteris mandaremus, quæ nec ſatis erant nota noſtris, & erant cognitione digniſſima. Quid eſt enim, per deos, optabilius ſapientia? quid præſtantius? [1] quid homini melius? quid homine dignius? Hanc [2] igitur qui expetunt, philoſophi nominantur: nec quidquam aliud eſt philoſophia, ſi interpretari velis, quam ſtudium ſapientiæ. Sapientia autem eſt, (ut à veteribus philoſophis definitum eſt) rerum divinarum & humanarum, cauſarumque, quibus hæ res continentur, ſcientia: cujus ſtudium qui vituperat, haud ſane intelligo quidnam ſit, quod laudandum putet. Nam ſive oblectatio quæritur animi, requieſque curarum, quæ conferri cum eorum ſtudiis poteſt, qui ſemper aliquid anquirunt, quod ſpectet & valeat ad bene beateque vivendum? ſive ratio [3] conſtantiæ virtutiſque ducitur, aut hæc ars eſt, aut nulla omnino per quam eas aſſequamur. nullam dicere maximarum rerum artem eſſe, cum minimarum ſine arte nulla ſit, hominum eſt parum conſiderate loquentium, atque in maximis rebus errantium. Si autem eſt aliqua diſciplina virtutis, ubi ea [4] quæretur, cum ab hoc diſcendi genere diſceſſeris? Sed hæc, cum ad philoſophiam cohortamur, accuratius diſputari ſolent: quod alio quodam libro fecimus. Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur orbati reip. muneribus

L

1 *Quid homini melius? quid dignius?* vet. cod. Grævii. 2 *Igitur qui exſpectant* Mertt. Pal. ſec. M. F. D. deeſt *Igitur* in Bod. 1. & ed. Rom. pr. poſt *expetunt* collocant edd. Rom. ſec. Mogunt. 3 Pro *Conſtantiæ, vivendi* eſt in Pal. pr. 4 *Quæritur* Bodd. Nov. ed. Rom. ſec.

neribus ad hoc nos ſtudium potiſſimum contuliſſemus. Occurritur autem nobis, & quidem à doctis, & eruditis, quærentibus, ſatiſne conſtanter facere videamur, qui, cum percipi nihil poſſe dicamus, tamen & aliis [1] de rebus diſſerere ſoleamus, & hoc ipſo tempore præcepta officii perſequamur. Quibus vellem [2] ſatis cognita eſſet noſtra ſententia. non enim ſumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat umquam, quid ſequatur. quæ enim eſſet iſta mens, vel quæ vita potius, non modo diſputandi, [3] ſed vivendi ratione ſublata? Nos autem, ut ceteri, alia certa, alia incerta eſſe dicunt, ſic ab his diſſentientes, alia probabilia, contra alia [4] non probabilia eſſe dicimus. Quid eſt igitur, quod me impediat, ea, quæ mihi probabilia videantur, ſequi: quæ contra, improbare: atque affirmandi arrogantiam vitantem, fugere temeritatem, [5] quæ à ſapientia diſſidet plurimum? Contra autem omnia [6] diſputatur à noſtris, quod hoc ipſum probabile elucere non poſſet, niſi ex utraque parte cauſarum eſſet facta contentio. Sed hæc explanata ſunt in Academicis noſtris ſatis, ut arbitror, diligenter. Tibi autem, mi Cicero, quamquam in antiquiſſima, nobiliſſimaque philoſophia, Cratippo auctore, verſaris, iis ſimillimo, qui iſta præclara pepererunt, tamen hæc noſtra, [7] finitima veſtris, ignota eſſe nolui. Sed jam ad inſtituta pergamus.

3. Quinque igitur rationibus propoſitis officii perſe-

1 *De rebus* non eſt in Æn. 2 *Satis eſſe cognitam ſententiam* Mert. 1. 3 *Sed etiam vivendi* noſt. omn. 4 *Non probabilia* ex gloſſemate eſſe putant Lang. & Fabrit. neque comparent in Æn. Mag. Mertt. M. F. D. Pal. ſec. ut nec *eſſe* in Æn. & Mertt. *Improbabilia* habent Bodd. Laud. Nov. cum edd. 5 *Quæ ſapientiæ diſſidet* Laud. 6 *Diſputantur* noſtri ferè. 7 *Finituma* MSS. Gulielm. qui & ſic Ciceronem ſcripſiſſe putat.

1 *Perfecta*

perſequendi, quarum duæ ad decus, honeſtatemque pertinent, duæ ad commoda vitæ, copias, opes, facultates, quinta ad eligendi judicium, ſi quando ea, quæ dixi, pugnare inter ſe viderentur, honeſtatis pars [1] confecta eſt, quam quidem tibi cupio eſſe notiſſimam. Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipſum eſt, quod utile appellatur. [2] in quo lapſa conſuetudo deflexit de via, ſenſimque eo deducta eſt, [3] ut honeſtatem ab utilitate ſecernens, & conſtituerit honeſtum eſſe aliquid, quod utile non eſſet, & utile quod non honeſtum, qua nulla pernicies major hominum vitæ potuit afferri. Summa quidem auctoritate philoſophi ſevere ſane atque honeſte, hæc tria genera confuſa cogitatione diſtinguunt. quidquid enim juſtum ſit, id etiam utile eſſe cenſent: itemque quod honeſtum, idem juſtum. ex quo efficitur, ut, quidquid honeſtum ſit, idem ſit utile. Quod qui parum perſpiciunt, hi ſæpe verſutos homines & callidos admirantes, malitiam ſapientiam judicant: quorum error eripiendus eſt, opinioque omnis [4] ad eam ſpem traducenda, ut honeſtis conſiliis juſtiſque factis, non fraude & malitia ſe intelligant ea, quæ velint, conſequi poſſe. Quæ ergo ad vitam hominum tuendam pertinent, partim ſunt inanima, ut aurum, argentum, ut ea, quæ gignuntur è terra, ut alia ejuſdem generis: partim animalia, quæ habent ſuos impetus, & rerum appetitus. Eorum autem alia rationis expertia ſunt, alia ratione utentia. Expertes rationis equi, boves, reliquæ pecudes, apes,

1 *Perfecta eſt* Bod. 1. Mag. Nov. 2 *In quo verbo lapſa* noſt. omn. præter Laud. Mag. & Nov. cum aliis MSS. & edd. *Loco lapſa* Laud. in textu, ſed *verbo* in marg. 3 *Ut ab honeſto utile ſecerneretur* (*ſecerneret* Bod. 1.) *& conſtitueret* Bodd. & Æn. ſed *& conſtitueret* in hoc deeſt. nec recedit Mert. 1. niſi quod *ſecernent & conſtituent* exhibet. 5 *Ad eam ſpeciem* Bal. Bodd. Mag. cum edd.

quarum [1] opere efficitur aliquid ad hominum uſum atque vitam. Ratione autem utentium duo genera [2] ponuntur, unum deorum, alterum hominum. deos placatos pietas efficiet & ſanctitas: proxime autem, & ſecundum deos, homines hominibus maxime utiles eſſe poſſunt. Earumque rerum, quæ noceant & obſint, eadem diviſio eſt. Sed quia deos nocere non putant, [3] his exceptis, homines hominibus [4] obeſſe plurimum arbitrantur. ea enim ipſa, quæ inanima diximus, pleraque ſunt [5] hominum operis effecta, quæ nec haberemus, niſi manus, & ars acceſſiſſent: nec his ſine hominum adminiſtratione uteremur. neque enim valitudinis curatio, neque navigatio, neque agricultura, neque frugum fructuumque reliquorum perceptio [6] & conſervatio, ſine hominum opera ulla eſſe potuit. Jam vero & earum rerum, quibus abundaremus, exportatio, & earum, quibus egeremus, invectio, certe nulla eſſet, niſi his muneribus homines fungerentur. eademque ratione nec lapides è terra exciderentur [7] ad uſum noſtrum neceſſarii: [8] Nec ferrum, æs, aurum, argentum effoderetur penitus abditum, ſine hominum labore, & manu.

4. Tecta vero, quibus & frigorum vis pelleretur & calorum moleſtiæ ſedarentur, unde aut initio generi humano dari potuiſſent, aut poſtea [9] ſubveniri, ſi aut vi tempeſtatis, aut terræ motu, aut vetuſtate cecidiſſent, niſi communis vita ab hominibus

1 *Operâ* Bal. Mert. 2. cum Lambin. 2 *Tonum* noſtri ferè. 3 Illas voces *his exceptis* eraſit Lang. 4 *Obeſſe plurimum &* (aut *vel*) *prodeſſe* Bodd. Linc. cum edd. 5 *Hominum* deſideratur in Bod. 1. 6 *Et aſſumptio ſine* Mert. 1. deeſt Linc. 7 *Ad uſum hominum neceſſ.* Æn. Bal. 8 *Nec ferrum, aurum, æs, argentum effoderentur penitus abdita*, al. 9 *Submœniri* aut *ſubmoliri* reſcribendum putabat Guliel. *Subvenire* plerique noſtri, cum editis.

1 *Adde*

nibus harum rerum auxilia petere didiciſſet? [1] At deductus aquarum, derivationes fluminum, agrorum irrigationes, moles oppoſitas fluctibus, portus manu factos, [2] quæ unde ſine hominum [3] opera habere poſſemus? ex quibus, multiſque aliis perſpicuum eſt, qui fructus, quæque utilitates ex rebus iis, quæ ſunt inanimæ, percipiantur, eas nos nullo modo ſine hominum manu atque opera capere potuiſſe. Qui denique ex beſtiis fructus, aut quæ commoditas, niſi homines adjuvarent, percipi poſſet? nam & qui principes inveniendi fuerunt, quem ex quaque belua uſum habere poſſemus, homines certe fuerunt: nec hoc tempore ſine hominum opera aut [4] paſcere eas, aut domare, aut tueri, aut tempeſtivos fructus ex his capere poſſemus: [5] ab eiſdemque & eæ, quæ nocent, interficiuntur: & quæ uſui poſſunt eſſe capiuntur. Quid enumerem artium multitudinem, ſine quibus vita omnino nulla eſſe potuiſſet? [6] quis enim ægris ſubveniret: quæ eſſet oblectatio valentium, qui victus, aut cultus, niſi tam [7] multæ nobis artes miniſtrarent? quibus rebus exculta hominum vita tantum [8] diſtat à victu & cultu beſtiarum. Urbes vero ſine hominum cœtu non potuiſſent nec ædificari, nec frequentari: ex quo leges, moreſque conſtituti, tum juris æqua deſcriptio, certaque vivendi [9] diſciplina. quas res & manſuetudo animorum conſecuta, & verecun-

1 *Adde ductus* Æn. Bodd. Laud. Mert. 1. cum plurimis aliis. *Aut deductus* cod. Guliel. *Ac* Linc. 2 *Quæ non ſine* Bod. 2. cum vulgg. *Quæſo unde ſine* reſtituendum putabat Guliel. ex ed. vet. 3 *Opere* Linc. Nov. Græv. pr. Pal. & F. ac D. cum edd. vett. 4 *Paſcere equos aut* Æn. Bodd. 5 *Ab iis denique* al. 6 *Quid enim* plerique noſtri, cum aliis antiquis. 7 *Multæ* Pal. pr. ſtatim *miniſtrarentur* Æn. Bod. 2. Mag. cum edd. 8 *Deſtitit* Bal. Bod. 2. Laud. Mertt. *deſiſtit* Bod. 1. *diſtitit* Æn. Mag. cod. Santenſis, Lambin. 9 *Diſciplina, per quas bene beateque vivitur. quæ res* Bod. 2. cum vulgg.

1 *Permu-*

verecundia eſt: effectumque ut eſſet vita munitior; atque ut dando, & accipiendo, [1] mutandiſque facultatibus, & commodis nulla re egeremus.

5. Longiores hoc loco ſumus, quam neceſſe eſt. Quis eſt enim, cui non perſpicua ſint illa, quæ pluribus verbis à Panætio commemorantur, neminem neque ducem [2] belli, nec principem domi, magnas res & ſalutares ſine hominum ſtudiis gerere potuiſſe? Commemoratur ab eo Themiſtocles, Pericles, Cyrus, Ageſilaus, Alexander, quos negat ſine [3] adjumentis hominum tantas res efficere potuiſſe. Utitur in re non dubia teſtibus non neceſſariis. Atque ut magnas utilitates adipiſcimur conſpiratione hominum, atque conſenſu; ſic nulla tam deteſtabilis peſtis eſt, quæ non homini ab homine naſcatur. Eſt Dicæarchi liber de interitu hominum, Peripatetici magni & copioſi: qui collectis ceteris cauſis eluvionis, peſtilentiæ, valitatis, beluarum etiam repentinæ multitudinis, quarum impetu docet quædam hominum genera eſſe conſumta: deinde comparat, quanto plures deleti ſint homines hominum impetu, id eſt, bellis, aut ſeditionibus, quam omni reliqua calamitate. Cum igitur hic locus nil habeat dubitationis, quin homines plurimum [4] hominibus & proſint & obſint: [5] primum hoc ſtatuo eſſe virtutis, conciliare animos hominum, & ad uſus ſuos adjungere. Itaque, quæ in rebus inanimis, quæque in [6] uſu & tractatione beluarum

1 *Permutandis* Æn. Bod. 2. *mutandi* Nonius; qui præterea pro *commodis* legit *commodandi*, accedente Fabrit. 2 *Bello* noſt. omn. præter Linc. cum Victorianis, Langg. Fabritt. ed. Gruter. In uno Fabrit. emendatum eſt *belli*. *In bello* Manut. 3 *Adjuvamentis* Pal. pr. 4 *Hominibus* deeſt in Æn. & Linc. 5 *Proprium hoc* noſt. omn. cum aliis MSS. & edd. 6 Non agnoſcunt *Uſu &* Æn. Bod. 1. Laud. Linc. Mag. Mertt. ſed in Linc. ſuprà ſcribitur alia manu. abeſt etiam à Pal. ſec. Guliel. duodecem, Manut. duodecem, ed. Victor. & Lang.

1 *Rerum*

beluarum fiunt utiliter ad hominum vitam, artibus ea tribuuntur operosis: hominum autem studia ad amplificationem nostrarum [1] rerum prompta ac parata, [2] virorum præstantium sapientia & virtute excitantur. [3] Etenim virtus omnis tribus in rebus fere vertitur: quarum una est in perspiciendo, quid in quaque re verum sincerumque sit, quid consentaneum cuique, quid consequens, [4] ex quo quidque gignatur, quæ cujusque rei causa sit: [5] alterum cohibere motus animi turbatos, quos Græci πάθη nominant: appetitionesque, quas illi ὁρμὰς, obedientes efficere rationi: tertium iis, [6] quibus cum congregamur, uti moderate & scienter, quorum studiis ea, quæ natura desiderat, expleta cumulataque habeamus: [7] per eos denique, si quid importetur nobis incommodi, propulsemus [8] ulciscamurque eos, qui nocere nobis conati sunt, tantaque pœna afficiamus, quantam æquitas humanitasque patitur.

6. Quibus autem rationibus hanc facultatem assequi possimus, ut hominum studia complectamur, eaque teneamus, dicemus, [9] neque ita multo post: sed pauca ante dicenda sint. Magnam vim esse in fortuna in utramque partem, vel secundas ad res, vel adversas, quis ignorat? nam & cum prospero [10] flatu ejus utimur, ad exitus [11] pervehimur optatos:

1 *Rerum reperta, prompta* &c Mert. 1. 3 *Virorum sapientiam & virtute præstantium excitantur* Pal. pr. *exercitantur* Pal. sec. 3 *Eorum etenim* Mert. 1. 4 *Ex quo quaque gignantur* nost. omn. præter Laud. Mert. 1. & Nov. qui *ex quoque gignantur* cum Maur. 5 *Alterum* Laud. & mox *tertia. alterum est* Pal. pr. 6 *Quibuscum ageremus* Nov. 7 *Per eosdemque* Æn. Bal. Mag. Mertt. Nov. Græv. pr. Pal. pr. M. F. D. ed. Victor. 8 *Ulciscc. in eos* Æn. Bal. Mert. 1. olim etiam Linc. 9 *Neque ista multo* Æn. Bal. Linc. Mag. Mert. 1. Nov. 10 *Fluctu* Mag. cum vetere M. 11 *Provehimur* Æn. Bal. Bodd. Laud. cum aliis MSS. & edd. multis.

1 *Inflavit*

tos: & cum [1] reflavit, affligimur. Hæc igitur ipſa fortuna ceteros caſus rariores habet, primum ab inanimis procellas, tempeſtates, naufragia, ruinas, incendia: deinde, à beſtiis ictus, morſus, impetus. Hæc ergo, ut dixi, rariora. At vero interitus exercituum, ut proxime trium, ſæpe multorum, clades imperatorum, ut nuper ſummi ac ſingularis viri: invidiæ præterea multitudinis, atque ob eas, bene meritorum ſæpe civium expulſiones, calamitates, fugæ: rurſuſque ſecundæ res, honores, imperia, victoriæ, quamquam fortuita ſunt, tamen ſine [2] hominum opibus & ſtudiis neutram in partem effici poſſunt. Hoc igitur cognito dicendum eſt, quonam modo hominum ſtudia ad utilitates noſtras allicere, atque excitare poſſimus. quæ ſi longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparetur. ita fortaſſis etiam brevior videbitur. Quæcumque igitur homines homini tribuunt ad eum augendum, atque honeſtandum, aut benivolentiæ gratia faciunt, cum aliqua de cauſa quempiam diligunt: aut honoris, ſi cujus virtutem ſuſpiciunt, [3] quemque dignum fortuna quam ampliſſima putant: aut cui fidem habent, & [4] bene rebus ſuis conſulere arbitrantur: aut cujus opes metuunt: aut contra à quibus aliquid exſpectant, ut cum reges populare ſve homines largitiones aliquas proponunt: aut poſtremo pretio ac mercede ducuntur: quæ ſordidiſſima eſt illa quidem ratio, & inquinatiſſima, & iis, qui ea tenentur, & illis, qui ad eam confugere conantur. Male enim ſe res habet, cum, quod virtute effici debet, id tentatur pecunia. Sed quoniam nonnumquam hoc ſubſidium neceſſarium eſt, quemad-

1 *Inflavit* vetus M. quod perplacet Guliel. 2 *Hominum operibus* Æn. Bal. Mag. Mert. 1. cum codd. Langg. Fabritt. & vulgatis. 3 *Et ſi quem dignum* vulgati. 4 *Bene de rebus* noſtri fere.

quemadmodum ſit utendum eo dicemus, ſi prius iis de rebus, quæ virtuti propiores ſunt, dixerimus. Atque etiam ſubjiciunt ſe homines imperio alterius, & poteſtati de cauſis pluribus. ducuntur enim aut benevolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præſtantia, aut ſpe, ſibi id utile futurum, aut metu, ne vi parere cogantur, aut ſpe largitionis, [1] promiſſiſque capti: aut poſtremo, ut ſæpe in noſtra repub. videmus, mercede conducti.

7. Omnium autem rerum nec aptius eſt quidquam ad opes [2] tuendas, quam diligi, nec alienius, quam timeri. Præclare enim Ennius: "Quem metuunt, oderunt: quem quiſque odit, [3] periſſe expetit." Multorum autem odiis nullas opes poſſe obſiſtere ſi antea fuit ignotum, nuper eſt cognitum. Nec vero hujus tyranni ſolum, quem armis oppreſſa [4] pertulit civitas, paret quæ cum maxime mortuo, interitus declarat, quantum odium hominum valeat ad peſtem: ſed [5] reliquorum ſimiles exitus tyrannorum: quorum haud fere quiſquam [6] interitum talem effugit. Malus enim eſt cuſtos diuturnitatis metus: contraque benevolentia fidelis vel ad perpetuitatem. Sed iis, qui vi oppreſſos imperio coercent, ſit ſane adhibenda ſævitia, ut heris

M in

1 *Promiſſoniſque* vel *promiſſomiſve* noſt. omn. cum Pal. pr. Guliel. tribus, ed. Gruter. *Promiſſionibuſque* al. 2 *Tuendas ac tenendas* noſt. omn. præter Æn. & ita reſtituit Gronov. ſecutus Victor. Jupt. Lang. Hervag. 3 *Periſſe expedit* Bod. 2. 4 *Pertulit civitas, interitus* noſt. omn. præter Mert. 2. nec aliter Pal. pr. & Gruter. *civitas, apparet cujus maxime mortui,* (*protervi* Pal. ſec. *portui MSS.* Guliell. *oportuit* al. *opportune* al.) *interitus* Mert. 2. Excerpta Pith. interſerunt *opportune* poſt *mortui. Apparet, cujus maxime oportuit interitu, quantum* conject. Langii. *Apparere cuivis maxime potuit, quantum* Guliel. *Quaque paret cum maxime mortuo* malit Græv. *Civitas, paretque cum* &c. ed. Gronov. 5 *Reliquorum exitus* Pal. pr. 6 *Exitum talem effugit* al. *interitum ſimilem* al. unde ſuſpicio de gloſſemate oritur Fabrit. præſertim cum eas duas voces omiſerit Lang. *Subterfugit* Bodd. Mag.

1 *Treme-*

in famulos, ſi aliter teneri non poſſunt. qui vero in libera civitate ita ſe inſtruunt, ut metuantur, his nihil eſſe poteſt dementius. quamvis enim demerſæ ſint leges alicujus opibus, quamvis [1] timefacta libertas, emergunt tamen hæc aliquando aut judiciis tacitis, aut occultis de honore ſuffragiis. Acriores autem morſus ſunt intermiſſæ libertatis, quam retentæ. Quod igitur latiſſime patet, neque ad incolumitatem ſolum, ſed etiam ad opes & potentiam valet plurimum, id amplectamur, ut metus abſit, caritas retineatur, ita facillime quæ volemus, & privatis in rebus, & in rep. conſequemur. etenim, qui ſe metui volent, à quibus metuentur, eoſdem metuant ipſi neceſſe eſt. Quid enim cenſemus ſuperiorem illum Dionyſium, quo cruciatu timoris angi ſolitum, qui cultros metuens tonſorios, candenti carbone [2] ſibi adurebat capillum? quid? Alexandrum Pheræum, quo animo vixiſſe arbitramur? qui (ut ſcriptum legimus) cum uxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum, & eum quidem, ut ſcriptum eſt, compunctum notis Threiciis, [3] diſtricto gladio jubebat anteire: præmittebatque de ſtipatoribus ſuis, qui ſcrutarentur arculas muliebres, &, ne quod in veſtimentis occultaretur [4] telum, exquirerent. O miſerum, qui fideliorem & barbarum, & [5] ſtigmatiam putaret, quam conjugem! nec eum [6] fefellit. ab ea enim eſt ipſe propter pellicatus ſuſpicionem interfectus. Nec vero ulla vis imperii

1 *Trèmefacta* noſtri fere, cum aliis vett. codd. 2 *Sibi adulebat*, antiquè pro *adolebat*, Baſilicanus. *Sibi barbam adurebat & capillum* Bod. 1. 3 *Deſtricto* vet. cod. nec aliter ed. Gronov. 4 *Telum* non eſt in Pal. pr. placetque Gruter. 5 *Stigmaticum* Æn. Bal. Bodd. Laud. Mag. cum vulgg. 6 *Fefellit opinio, ab ea* Æn. Bal. Bodd. Mag. Linc. in marg. cum priùs editis.

imperii tanta eſt, quæ premente metu, poſſit eſſe diuturna. Teſtis eſt Phalaris, cujus eſt [1] præter ceteros nobilitata crudelitas: qui non ex inſidiis interiit, ut is, quem modo dixi, Alexander: non à paucis, ut hic noſter: ſed in quem univerſa Agrigentinorum multitudo impetum fecit. Quid? Macedones nonne Demetrium reliquerunt, univerſique ſe ad Pyrrhum contulerunt? Quid? Lacedæmonios injuſte imperantes nonne repente omnes fere ſocii deſeruerunt, [2] ſpectatoreſque ſe otioſos præbuerunt Leuctricæ calamitatis?

8. Externa [3] libentius in tali re, quam domeſtica recordor. Verumtamen quamdiu [4] imperium populi R. beneficiis tenebatur, non injuriis, bella aut pro ſociis, aut de imperio gerebantur, exitus erant bellorum aut mites, aut neceſſarii. Regum, populorum, nationum [5] portus erat & refugium ſenatus. Noſtri autem magiſtratus, imperatoreſque ex hac una re maximam laudem capere ſtudebant, ſi provincias, ſi ſocios æquitate & fide defendiſſent. Itaque illud patrocinium orbis terræ verius, quam imperium poterat nominari. Senſim hanc conſuetudinem & diſciplinam jam antea minuebamus, poſt vero Syllæ victoriam penitus amiſimus. deſitum eſt enim videri quidquam in ſocios iniquum, cum extitiſſet in cives tanta crudelitas. Ergo in illo ſecuta eſt honeſtam cauſam non honeſta victoria. eſt enim auſus dicere, haſta poſita, cum bona in foro venderet & bonorum virorum, & locupletium, & certe civium, prædam ſuam ſe vendere. [6] ſecutus eſt, qui in cauſa impia, victoria

1 *Præ cæteris* Mert. 2. 2 *Spectatoreſque otioſos* Pal. pr. 3 *Licentius* Mag. 4 *Imperium reip. benef.* Æn. Bod. 1. Laud. Mert. 1. *Imperium Romanum benef.* Bal. 5 *Portus erat Romæ, &* Bal. 6 *Secutus eſt alius* Bod. 1. *eſt nequam* Bal. Laud. *eſt alius nequam* Æn.

1 *Non*

etiam fœdiore, [1] non ſingulorum civium bona publicaret, ſed univerſas provincias, regioneſque uno [2] calamitatis jure comprehenderet. Itaque vexatis & perditis exteris nationibus, ad exemplum amiſſi imperii portari in triumpho Maſſiliam vidimus, & ex ea urbe triumphari, ſine qua numquam noſtri imperatores ex tranſalpinis bellis triumpharunt. multa præterea commemorarem nefaria in ſocios, ſi hoc uno ſol quidquam vidiſſet indignius. Jure igitur plectimur. niſi enim multorum impunita ſcelera tuliſſemus, nunquam ad unum tanta perveniſſet licentia: à quo quidem rei familiaris ad paucos, cupiditatum ad multos improbos venit hereditas. Nec vero unquam bellorum civilium ſemen & cauſa deerit, dum homines perditi haſtam illam [3] cruentam & meminerint, & ſperabunt, quam [4] P. Scylla cum vibraſſet, dictatore propinquo ſuo, idem ſexto triceſimo anno poſt à ſceleratiore haſta non receſſit. alter autem, qui in illa dictatura ſcriba fuerat, in hac fuit quæſtor urbanus. Ex quo debet intelligi, talibus præmiis propoſitis numquam defutura bella civilia. Itaque parietes urbis modo ſtant, & manent, iique ipſi jam [5] extrema ſcelera metuentes: rem vero publicam penitus amiſimus: atque in has clades incidimus (redeundum eſt enim ad propoſitum) dum metui, quam cari eſſe & diligi maluimus. Quæ ſi populo R. injuſte imperanti accidere potuerunt, [6] quid debent putare ſinguli? Quod cum perſpicuum

1 *Non ſolum ſing.* Æn. Bodd. Linc. Mag. 2 *Calamitatis genere* Bodd. Laud. Linc. duo Fabrit. edd. vett. Lambin. Camerar. 3 *Cruentam* abeſt à Mert. 1. & Nov. 4 *L. Sylla* noſt. omn. 5 *Extrema pericula metuentes* Mert. 1. 6 *Quid deberent putare ſinguli* Pal. ſec. *Quid debetur putare ſingulis* Pal. pr.

ſpicuum ſit, benivolentiæ vim eſſe magnam, metus imbecillam, ſequitur, ut differamus, quibus rebus poſſimus facillime eam, quam volumus, adipiſci cum honore & fide caritatem. Sed ea non pariter omnes egemus. nam ad cujuſque [1] vitam inſtitutam accommodandum eſt, à multiſne opus ſit, an ſatis à paucis diligi. Certum igitur hoc ſit, idque & primum & maxime neceſſarium, familiaritates habere fidas amantium nos amicorum, & noſtra mirantium. hæc enim eſt una res prorſus, ut non multum differat inter ſummos & mediocres viros; eaque utriſque eſt [2] propemodum comparanda. Honore, & gloria, & benevolentia civium fortaſſe non æque omnes egent, ſed tamen ſi cui hæc ſuppetunt, adjuvant aliquantum tum ad cetera, tum ad amicitias comparandas.

9. Sed de amicitia alio libro dictum eſt, [3] qui inſcribitur Lælius. Nunc dicamus de gloria, quamquam ea quoque de re duo ſunt noſtri libri: ſed attingamus, quando quidem ea in rebus majoribus adminiſtrandis adjuvat plurimum. Summa igitur, & perfecta gloria conſtat ex tribus his, ſi diligit multitudo, ſi fidem habet, ſi cum admiratione quadam honore dignos putat. Hæc autem, ſi eſt ſimpliciter breviterque dicendum, quibus rebus [4] pariuntur à ſingulis, eiſdem fere à multitudine. Sed eſt alius quoque quidam aditus ad multitudinem, ut in univerſorum animos tanquam influere poſſimus. Ac primum de illis tribus, quæ ante dixi [5] benevolentiæ præcepta, videamus: quæ quidem

1 *Vitam inſtituendam* Laud. cum Gruter. *tuendam* Bal. 2 Forſan eſt *pari modo* vel *bono modo comparanda*. J. F. Gronov. *Comparanda honore &c. civium. Fortaſſe &c.* malit Gronov. cum Victorio: & ita noſtri ferè. 3 Illa *qui inſcribitur Lælius* vix à Cicerone eſſe arbitratur Gulielm. 4 *Parantur à ſingulis* Pal. pr. & Auguſt. 5 *Benevolentiæ multitudinis præcepta* quidam invitis MSS.

1 *Cariptur*

dem beneficiis [1] capitur maxime: ſecundo autem loco benefica voluntate [2] benevolentia movetur, etiam ſi res forte non ſuppetit. vehementer autem amor multitudinis commovetur ipſa fama & opinione liberalitatis, [3] beneficentiæ, juſtitiæ, fidei, omniumque earum virtutum, quæ pertinent ad manſuetudinem morum & ad facilitatem. Etenim illud ipſum, quod honeſtum decorumque dicimus, quia per ſe nobis placet, animoſque omnium natura, & ſpecie ſua commovet, maximeque quaſi [4] perlucet ex eis, quas commemoravi, virtutibus: idcirco illos, in quibus eas virtutes eſſe remur, à natura ipſa diligere cogimur. Atque hæ quidem cauſæ diligendi graviſſimæ: [5] poſſunt enim præterea nonnullæ eſſe leviores. Fides autem ut habeatur, duabus rebus effici poteſt: ſi exiſtimabimur adepti conjunctam cum juſtitia prudentiam, nam & iis fidem habemus, quos plus intelligere quam nos arbitramur, quoſque & futura [6] proſpicere credimus, & cum res agatur, in diſcrimenque ventum ſit, expedire rem, & conſilium ex tempore capere poſſe. hanc enim utilem homines exiſtimant, veramque prudentiam. Juſtis autem & fidis hominibus, id eſt, [7] bonis, ita fides habetur, ut nulla ſit in his fraudis injuriæque ſuſpicio. Itaque his ſalutem noſtram, his fortunas, his liberos rectiſſime committi arbitramur. Harum igitur duarum ad fidem faciendam juſtitia plus pollet: quippe cum ea ſine prudentia ſatis habeat auctoritatis, prudentia

1 *Capitur* Lang. è lib. uno. 2 *Benevolentia* delendum putat Lambin. 3 Quod *Beneficientiæ* non legatur hîc, ſicut aliàs, in ed. Lang. Gruter. & utraque Græviana, miratur Gronov. certè noſt. MSS. idem præ ſe ferunt quod ſuprà. 4 *Prolucet* Bal. cum duobus Langii. deeſt *Perlucet* in uno Lang. 5 *Poſſunt enim præterea nonnulla eſſe leviores* non habentur in Pal. pr. & poſſe abeſſe putat Gruter. 6 *Perſpicere* Bal. 7 *Boni viri, ita* plerique noſtri.

1 *In*

prudentia ſine juſtitia nihil valeat ad faciendam fidem. quo enim quis verſutior & callidior eſt, hoc inviſior & ſuſpectior, detracta opinione probitatis. Quamobrem intelligentiæ juſtitia conjuncta quantum volet habebit ad faciendam fidem virium. juſtitia ſine prudentia multum poterit: ſine juſtitia nihil valebit prudentia.

10. Sed ne quis ſit admiratus, cur, cum inter omnes philoſophos conſtet, à meque ipſo ſæpe diſputatum ſit, qui unam haberet, omnes habere virtutes, nunc ita ſejungam, quaſi poſſit quiſquam, qui non idem prudens ſit, juſtus eſſe: alia eſt illa, cum veritas ipſa limatur [1] in diſputatione, ſubtilitas: alia, cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio. Quamobrem ut vulgus, ita nos hoc loco loquimur, ut alios fortes, alios bonos viros, alios prudentes dicamus. Popularibus enim verbis eſt agendum & uſitatis, cum loquimur de opinione populari, idque eodem modo fecit Panætius. Sed ad propoſitum revertamur. Erat igitur ex tribus, quæ ad gloriam pertinent, hoc tertium, ut cum admiratione hominum honore ab iis digni judicaremur. Admirantur igitur communiter illi quidem omnia, quæ magna, & præter opinionem ſuam animadverterunt: ſeparatim autem in ſingulis, ſi perſpiciunt nec opinata quædam bona itaque eos viros ſuſpiciunt, maximiſque efferunt laudibus, in quibus exiſtimant ſe excellentes quaſdam, & ſingulares virtutes perſpicere: deſpiciunt autem eos & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant. non enim omnes eos contemnunt, de quibus male exiſtimant. nam quos improbos,

1 *In diſputationem ſubtilitatis* Bal.

1 *Eos*

probos, maledicos, fraudulentos putant, & ad faciendam injuriam inſtructos, [1] eos contemnunt quidem neutiquam, ſed de his male exiſtimant. Quamobrem, (ut ante dixi) contemnuntur ii, qui nec ſibi, nec [2] alteri, ut dicitur; in quibus nullus labor, nulla induſtria, nulla cura eſt. [3] Admiratione afficiuntur ii, qui anteire ceteros virtute putantur, & cum omni carere dedecore, tum vero iis vitiis, quibus alii non facile poſſunt obſiſtere. nam & voluptates, blandiſſimæ dominæ, majores partes animi à virtute detorquent: & dolorum cum admoventur faces, præter modum plerique exterrentur: vita, mors, divitiæ, paupertas, omnes homines vehementiſſime permovent. Quæ qui in utramque partem excelſo animo magnoque deſpiciunt, cumque aliqua his ampla & honeſta res objecta eſt, totos ad ſe convertit & rapit, tum quis non admiretur ſplendorem pulchritudinemque virtutis?

11. Ergo & hæc animi deſpicientia admirabilitatem magnam facit: & maxime juſtitia (ex qua una virtute viri boni appellantur) mirifica quædam multitudini videtur: nec injuria. nemo enim juſtus eſſe poteſt, qui mortem, qui dolorem, qui exſilium, qui egeſtatem timet, aut qui ea, quæ his ſunt contraria, æquitati anteponit. maximeque admirantur eum, qui pecunia non movetur: quod in quo viro perſpectum fit, hunc [4] igni ſpectatum arbitrantur. Ita illa tria, quæ propoſita ſunt ad gloriam,

1 *Eos haud contemnunt quidem* noſt. omn. except. Mert. 2. nec aliter ed. Gruter. *Eos contemn. quidem numquam* Pal. ſec. 2 *Alteri proſunt* noſtri fere, cum vulgg. 3 *Admiratione quadam affic.* Laud. *quadam vero affic.* al. *autem quadam affic.* Æn. *admiratione autem affic.* al. quomodo ceteri noſtri. 4 *Dignum ſpectatu*, vel *expectatu*, vel *aſpectu* noſt. omn. præter Linc. & Mert. 2. in quibus olim *igni ſpectatum* legebatur, ſed emendator aliquis vulgatam lectionem repoſuit.

1 *Admi-*

gloriam, omnia juſtitia conficit: & benevolentiam, quòd prodeſſe vult plurimis: & ob eandem cauſam, fidem: & [1] admirationem, quòd eas res ſpernit & negligit, ad quas plerique inflammati aviditate rapiuntur. Ac meâ quidem ſententiâ omnis ratio atque inſtitutio vitæ adjumenta hominum deſiderat: in primiſque ut [2] habeas quibuſcum poſſis familiares conferre ſermones, quod eſt difficile, niſi ſpeciem præ te boni viri feras. Ergo etiam ſolitario homini, atque in agro vitam agenti, opinio juſtitiæ neceſſaria eſt: eoque etiam magis, quod ſi eam non habebunt, injuſti habebuntur: nullis præſidiis ſepti multis afficientur injuriis. Atque iis etiam, qui vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendiſque negotiis implicantur, juſtitia ad rem gerendam neceſſaria eſt. cujus tanta vis eſt, [3] ut nec illi quidem, qui maleficio & ſcelere paſcuntur, poſſint ſine ulla particula juſtitiæ vivere. nam qui eorum cuipiam, qui una latrocinantur, furatur aliquid, aut eripit; is ſibi ne in latrocinio quidem relinquit locum: ille autem, qui archipirata dicitur, niſi æquabiliter prædam diſpertiat, aut interficiatur à ſociis, aut relinquatur. quin etiam leges latronum eſſe dicuntur, quibus pareant, quas obſervent. Itaque propter æquabilem prædæ partitionem & [4] Bardylis Illyrius latro, de quo eſt apud Theopompum, magnas opes habuit, & multo majores Viriatus Luſitanus, cui quidem etiam exercitus noſtri imperatoreſque ceſſerunt: quem C. Lælius, is, qui ſapiens uſurpatur, prætor fregit,

1 *Admirationem habere, quod* Mert. 1. *habet* Bod. 2. 2 *Habeat quibuſcum (quicum* Pith. exc.) *poſſit* plerique noſtri. 3 *Ut ne illi* Gronov. cum Victor. Junt. Lang. nec aliter noſtri pene omnes. 4 *Bargulus* Bal. Bodd. Mag. Mertt. cum vulgg. *Barguru* al. *Barcnlus* Æn. *Bartulus* Laud. *Bargullus* Nov. *Bargilius* Linc.

1 *Judicia*

& comminuit, ferocitatemque ejus ita repreſſit, ut facile bellum reliquis traderet. Cum igitur tanta vis juſtitiæ ſit, ut ea etiam latronum opes firmet atque augeat, quantam ejus vim inter leges & [1] judicia in conſtituta rep. fore putamus?

12. Mihi quidem non apud Medos ſolum, ut ait Herodotus, ſed etiam apud majores noſtros, [2] juſtitiæ fruendæ cauſa videntur olim bene morati reges conſtituti. Nam cum [3] premeretur inops multitudo ab iis, qui majores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant, virtute præſtantem, qui cum [4] prohiberet injuria tenuiores, æquitate conſtituenda [5] ſummos cum infimis pari jure retinebat. Eademque conſtituendarum legum fuit cauſa, [6] quæ regum. Jus enim ſemper quæſitum eſt æquabile. neque enim aliter eſſet jus. id ſi ab uno juſto & bono viro conſequebantur, eo erant contenti. cum id minus contingeret, leges ſunt inventæ, quæ cum omnibus ſemper una atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perſpicuum eſt, eos ad imperandum deligi ſolitos, quorum de juſtitia magna eſſet opinio multitudinis. Adjuncto vero, ut iidem etiam prudentes haberentur, nihil erat, quod homines his auctoribus non poſſe conſequi

1 *Judicia, & conſtituta reip.* Linc. cum aliis. *Et in conſtit. reip.* Æn. Laud. *& inſtituta reip.* Bod. 2. Mertt. Nov. cum Victor. Manut. Gruter. *Judicia conſtituta reip.* ed. Rom. pr. *Judicia, & in conſtituta rep.* Æn. Bal. Bod. 1. Mag. 2 *Juſtitia ſervanda.* Bod. 1. *fovenda* Nov. 3 *Premeretur in otio mult.* Æn. Bod. 1. Mert. 1. Pall. *initio multitudo* ceteri fere noſtri. *Initio inops mult.* Bal. *in otio inops mult.* placebat Guliel. inventum in tribus Suffrid. *innoxia multitudo* legendum putat J. F. Gron. Deeſt *inops multitudo* Mert. 2. 4 *Prohib. injuriam tenuioris* Bal. Mert. 1. Pal. pr. ed. Victor. 5 *Summi cum infimis pari jure vivebant* unus MS. *Ad ſummos cum infimis paria jura pertinebant* Lambin. *Summos cum infimis pari jure vivere pertinebat* Linc. *pari jure pertinebat* plerique noſtri, cum aliorum MSS. *continebat* Nov. *tenebat* Bal. Bod. 1. 6 *Quæ regum* non legitur in Æn.

consequi se arbitrarentur. Omni igitur ratione colenda, & retinenda justitia est; tum ipsa propter sese: nam aliter justitia non esset: tum propter amplificationem honoris & gloriæ. Sed ut pecuniæ non quærendæ solum ratio est, sed etiam collocandæ, quæ perpetuos sumtus suppeditet, nec solum necessarios, sed etiam liberales: sic gloria & quærenda & collocanda ratione est. Quamquam præclare Socrates, hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, ut, qualis haberi vellet, talis esset. Quod si qui simulatione, & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam vultu, stabilem se gloriam consequi posse rentur, vehementer errant. Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter, tanquam flosculi, decidunt, nec simulatum potest quidquam esse diuturnum. Testes sunt permulti in utramque partem, sed brevitatis causa, familia erimus contenti una. Tiberius enim Gracchus, P. F. tamdiu laudabitur, dum memoria rerum Romanarum manebit. At ejus filii, nec vivi probabantur bonis, & mortui [1] numerum obtinent jure cæsorum.

13. Qui igitur adipisci veram gloriam volet, justitiæ fungatur officiis. ea quæ essent, dictum est libro superiore. Sed, ut facillime, quales simus, tales esse videamur, etsi in eo ipso vis maxima est, ut simus ii, qui haberi velimus, tamen quædam præcepta danda sunt. nam si quis ab ineunte ætate habet causam celebritatis & nominis, aut à patre acceptam, (quod tibi, mi Cicero, arbitror contigisse) aut aliquo casu atque fortuna, in hunc oculi omni-

1 *Nomen obtinent* Bal. Linc. Mag. Mert. 2. Nov. Pal. pr. ed. Gruter. & Lang.

1 *Non*

um conjiciuntur, atque in eum, quid agat, quem-admodum vivat, anquiritur; & tanquam in clarissima luce versetur, ita nullum obscurum potest nec dictum ejus esse, nec factum. Quorum autem prima ætas propter humilitatem, & obscuritatem in hominum ignoratione versatur, hi simul ac juvenes esse cœperunt, magna spectare, & ad ea rectis studiis debent contendere, quod eo firmiore animo facient, quia non modo [1] non invidetur illi ætati, verum etiam favetur. Prima igitur est adolescenti [2] commendatio ad gloriam, si qua ex bellicis rebus comparari potest, in qua multi apud majores nostros exstiterunt: semper enim fere bella gerebantur. Tua autem ætas incidit in id bellum, cujus altera pars sceleris nimium habuit, altera felicitatis parum. Quo tamen in bello, cum te Pompeius alæ alteri præfeciset, magnam laudem & à summo viro, & ab exercitu consequebare equitando, jaculando, [3] omni militari labore tolerando. atque ea quidem tua laus pariter cum repub. cecidit. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed [4] de genere toto. quamobrem pergamus ad ea, quæ restant. Ut igitur in reliquis rebus multo majora sunt opera animi, quam corporis: sic hæ res, quas persequimur ingenio ac ratione, graviores sunt, quam illæ, quas viribus. Prima igitur commendatio proficiscitur à modestia, tum pietate in parentes, tum in suos benivolentia. Facillime autem, [5] & in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros, [6] & sapientes

1 *Non videtur* Pal. pr. quod à genuino *livetur* manasse putat Gruter. 2 *Accommodatio ad gloriam* Mert. 2. 3 *Omnem militarem laborem tol.* Linc. Mag. Pith. exc. *omnia (omniaque* al.) *militari labore tol.* Bal. Bodd. Laud. Deest *tolerando* Mert. 1. 4 *De hominum genere* Bal. exc. Pith. *juvenum* Æn. 5 *Et in opt. partem* desunt in Æn. 6 *Et sapientes* abest à Mag. Mert. 1.

ſapientes viros, bene conſulentes reip. contulerunt: quibuſcum ſi frequentes ſint, opinionem afferunt populo, eorum fore ſe ſimiles, quos ſibi ipſi delegerint ad imitandum. P. Rutilii adoleſcentiam ad opinionem & innocentiæ & juris ſcientiæ, P. Mucii commendavit domus. nam Lucius quidem Craſſus, cum eſſet admodum adoleſcens, non aliunde mutuatus eſt, ſed ſibi ipſe peperit maximam laudem ex illa accuſatione nobili & glorioſa. [1] &, qua ætate qui exercentur, laude affici ſolent, ut de Demoſthene accepimus; ea ætate L. Craſſus oſtendit, id ſe in foro optime [2] jam facere, quod [3] etiam tum poterat domi cum laude meditari.

14. Sed cum duplex ratio ſit orationis, quarum in altera ſermo ſit; in altera contentio: non eſt id quidem dubium, quin [4] contentio orationis majorem vim habeat ad gloriam. ea eſt enim quam eloquentiam dicimus. ſed tamen difficile dictu eſt, quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitaſque ſermonis. Exſtant epiſtolæ & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Caſſandrum, & Antigoni ad Philippum filium, trium prudentiſſimorum, ſic enim accepimus, quibus præcipiunt, ut oratione benigna multitudinis animos ad benivolentiam alliciant, militeſque [5] blande appellando deliniant. Quæ autem in multitudine cum contentione habetur oratio, ea ſæpe univerſam [6] excitat.

1 *Ex qua ætate* noſt. omn. 2 *Jam impræmeditatum facere* Æn. Bod. 1. *jam præmeditatum* Bod. 2. 3 *etiam* valde ſuſpectum eſt Grævio. 4 *Contentio maximam habeat vim ad gloriam* Mert. 1. *Contentio orationis plurimum poſſit, & majorem vim habeat ad gloriam* Æn. cum edd. *plus poſſit, majoremque vim habeat, & ad gratiam, & ad gloriam.* Lambin. *habeat etiam (& al.) ad gloriam* Laud. Pall. ed. Gruter. 5 *Blando (blandè* Mert. 2. cum vulgg.) *appellando ſermone delin.* noſt. omn. cum edd. vett. 6 *Excitat gloriam* noſt. omn. præter Mag. *excitat turbam vel gloriam* unus MS.

tat. Magna est enim admiratio copiose sapienterque dicentis: quem qui audiunt, intelligere etiam & sapere [1] plus quam ceteros arbitrantur. Si vero inest in oratione mista [2] modestiæ gravitas, nil admirabilius fieri potest; eoque magis, si ea sunt in adolescente. Sed, cum sint plura causarum genera, quæ eloquentiam desiderant, multique in nostra repub. adolescentes & apud judices, & apud senatum dicendo laudem assecuti sint, maxima admiratio est in judiciis; quorum ratio duplex est. nam & ex accusatione, & defensione constat: quarum etsi laudabilior est defensio, tamen etiam accusatio probata persæpe est. Dixi paullo ante de Crasso. idem fecit adolescens M. Antonius. etiam P. Sulpicii eloquentiam accusatio illustravit, cum seditiosum & inutilem civem, C. Norbanum, in judicium vocavit. Sed hoc quidem non est sæpe faciendum, nec umquam nisi aut [3] reipub. causa, ut ii, quos ante dixi, aut ulciscendi, ut duo Lucilli: aut patrocinio, ut nos pro Siculis; pro Sardis: [4] pro M. Albutio Julius. in accusando [5] etiam M. Aquilio L. Fufii cognita industria est. Semel igitur, aut non sæpe certe. Sin erit, cui faciendum sit sæpius, reip. tribuat hoc muneris, cujus inimicos ulciscì sæpius, non est reprehendendum. modus tamen adsit. Duri enim hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis. id cum periculosum ipsi est, tum etiam sordidum ad famam, committere ut accusator [6] nominetur: quod contigit M. Bruto, summo genere nato,

1 *Plus ceteris* Pal. pr. 2 *Modestia & gravitas* Pith. excerp. *& sermonis gravitas* Æn. 3 *Reip. causâ, ut duo Luculli* MSS. & edd. omnes, præter MS. Lang. & ed. Fabrit. 4 *Pro M. Albutio* delet Lambin. In *contra* (vel *in*) *M. Albutium* mutarunt Lang. & Manut. 5 *Etiam Manilio L. Fufii* nostri ferè. *Manlio L. Fufii* al. *Maguilio* Mert. 1. 6 *Nominere* vel *nomineris* plerique nostri.

1 *In*

nato, illius filio, qui juris civilis in primis peritus fuit. Atque etiam hoc præceptum officii diligenter tenendum eſt, ne quem umquam innocentem [1] judicio capitis arceſſas: id enim ſine ſcelere fieri nullo pacto poteſt. Nam quid eſt tam inhumanum, quam eloquentiam, à natura ad ſalutem hominum, [2] & ad conſervationem datam, ad bonorum peſtem perniciemque convertere? Nec tamen, ut hoc fugiendum eſt, [3] item habendum eſt [4] religioni, nocentem [5] aliquando, modo ne nefarium impiumque defendere. vult hoc multitudo, patitur conſuetudo, fert etiam humanitas. Judicis eſt, ſemper in cauſis verum ſequi: patroni, nonnumquam veriſimile, etiam ſi minus ſit verum, defendere: quod ſcribere, præſertim cum de philoſophia ſcriberem, non auderem, niſi idem placeret graviſſimo Stoicorum Panætio. Maxime autem & gloria paritur, & gratia defenſionibus: eoque major, ſi quando accidit, ut ei ſubveniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri, urgerique videatur. ut nos & ſæpe alias, & adoleſcentes, contra L. Sullæ dominantis opes pro Sex. Roſcio Amerino fecimus: quæ, ut ſcis, exſtat oratio.

15. Sed expoſitis adoleſcentium officiis, quæ valeant ad gloriam adipiſcendam, deinceps de beneficientia ac liberalitate dicendum eſt. Cujus eſt ratio duplex. nam aut opera benigne fit indigentibus, aut pecunia. facilior eſt hæc poſterior, locupleti præſertim: ſed illa lautior ac ſplendidior, & viro forti claroque dignior. quamquam enim in utroque

1 *In judicio capitis* Bal. Bod. 2. *in judicium* Manut. Delet *judicio* Lang. 2 *Et ad conſervationem* deſunt in Nov. 3 *Ita habendum* ed. Gruter. nec aliter plerique noſt. MSS. 4 *Religioni contrarium, noc.* Bal. Bodd. Laud. cum nonnullis edd. 5 *Aliquando & nefarium* MSS. omnes præter Græv. pr. nec ſecus edd.

1 Illa

que ineſt gratificandi liberalis voluntas, tamen [1] altera ex arca, altera ex virtute depromitur: largitioque, quæ fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhaurit. ita benignitate benignitas tollitur: qua quo in plures uſus ſis, eo minus [2] in multos uti poſſis. At qui opera, id eſt, virtute & induſtria, benefici & liberales erunt, primum quo pluribus profuerint, eo plures ad benigne faciendum adjutores habebunt: deinde conſuetudine beneficientiæ paratiores erunt, & tamquam exercitatiores ad bene de multis promerendum. Præclare [3] epiſtola quadam Alexandrum filium Philippus accuſat, quod largitione benivolentiam Macedonum conſectetur. [4] Quæ te, malum, inquit, ratio in iſtam ſpem induxit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupiſſes? An tu id agis, ut Macedones non te regem ſuum, ſed miniſtrum, & [5] præbitorem ſperent fore? [6] Bene miniſtrum, & præbitorem; quia ſordidum regi: melius etiam, quod largitionem corruptelam eſſe dixit. Fit enim deterior, qui accipit, atque ad idem ſemper exſpectandum paratior. Hoc ille filio: ſed præceptum putemus omnibus. Quamobrem id quidem non dubium eſt, quin illa benignitas, quæ conſtat ex opera & induſtria, & honeſtior ſit, & latius pateat, & poſſit prodeſſe pluribus. nonnumquam tamen eſt largiendum, nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum eſt: & ſæpe idoneis hominibus

1 Illa *altera ex arcâ* rejicit Lang. cùm non inveniſſet in uno MS. 2 *In multis* Bal. Bod. 1. Laud. Mert. 2. 3 *In epiſtolâ* noſt. omn. præter Mag. 4 *Quid te malum, inquit, in iſtam* Pal. pr. *Quod*, vel *quid te malum, inquit, rationi* octo noſtri: *Qua te mala, inquit ratio* Linc. 5 *Præbitorem exiſtiment* Æn. Linc. Pal. ſec. ed. Rom. pr. *exiſtimarent* Mag. *putent* ceteri noſtri. 6 *Bene miniſtrum & præbitorem* abſunt omn. noſt. cum Victorr. & Aldd. pro *præbitorem* quidam *diribitorem* ſcribunt.

1 *In*

nibus indigentibus de re familiari impertiendum: ſed diligenter, atque moderate. Multi enim patrimonia effuderunt inconſulte largiendo. Quid autem eſt ſtultius, quam quod libenter facias, curare ut id diutius facere non poſſis? Atque etiam ſequuntur largitionem rapinæ. Cum enim dando egere cœperint, alienis bonis manus afferre coguntur. ita, cum benivolentiæ comparandæ cauſa benefici eſſe velint, non tanta ſtudia aſſequuntur eorum, quibus dederunt, quanta odia eorum, quibus ademerunt. Quamobrem nec ita claudenda eſt res familiaris, ut eam benignitas aperire non poſſit; nec ita reſeranda, ut pateat omnibus. modus adhibeatur, iſque referatur ad facultates. Omnino meminiſſe debemus id, quod à noſtris hominibus ſæpiſſime uſurpatum jam [1] in proverbii conſuetudinem venit, largitionem fundum non habere. etenim quis poteſt modus eſſe, cum & idem qui conſuerunt, & idem illud alii deſiderent?

16. Omnino duo ſunt genera largorum, quorum alteri [2] prodigi, alteri liberales: prodigi, qui epulis, & viſcerationibus, & [3] gladiatoriis muneribus, ludorum venationumque apparatu pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut brevem, aut nullam omnino ſint relicturi. Liberales autem, qui ſuis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum ſuſcipiunt [4] amicorum, aut in filiarum collocatione adjuvant, aut opitulantur in re vel quærenda, vel augenda. Itaque miror, quid in mentem venerit Theophraſto, in eo libro, quem de divitiis [5] ſcripſit: in quo multa præclare,

O illud

1 *In proverbium conſuetudinemque* Bal. 2 *Prodigi dicuntur, alteri* Mert. 2. Nov. cum vulgg. 3 *Gladiatorum muneribus* noſt. omn. cum ed. Gruter. 4 *Amicorum cauſa* noſt. omn. præter Linc. & Mert. 2. cum Manutianis & aliis vulgg. 5 *Inſcripſit* Linc.

1 *Ariſto*

illud absurde. Est enim multus in laudanda magnificentia, & apparatione popularium munerum, taliumque sumtuum facultatem fructum divitiarum putat. Mihi autem ille fructus liberalitatis, cujus pauca exempla posui, multo & major videtur, & certior. Quanto [1] Aristoteles gravius & verius [2] nos reprehendit, qui has pecuniarum effusiones [3] non admiremur, quæ fiunt ad multitudinem deleniendam. at ii, qui [4] cum ab hoste obsidentur, si emere aquæ sextarium [5] mina cogerentur, hoc primo [6] auditu incredibile nobis videri, omnesque mirari: sed, cum attenderint; veniam necessitati dare: in his immanibus jacturis, infinitisque sumtibus, nihil nos magnopere mirari; cum præsertim nec necessitati subveniatur, nec dignitas augeatur; ipsaque illa [7] delectatio multitudinis sit ad breve exiguumque [8] tempus; eaque à levissimo [9] quoque; in quo tamen ipso una cum satietate memoria quoque moriatur voluptatis. Bene etiam colligit, hæc pueris, & mulierculis, & servis, & servorum simillimis liberis esse grata. gravi vero homini, & ea, quæ fiunt, judicio certo ponderanti, probari posse nullo modo. quamquam [10] intelligo, in nostra civitate [11] inveterasse jam à bonis

1 *Aristo* malebatMuretus. 2 Illa *nos reprehendit* de medio tollit Lang. *Hos reprehendit* exc. Pith. 3 *Non* deleri posse putabat Ursin. cui accedunt Mert. 1. & exc. Pith. quæ statim habent *admirentur*, cum uno Manut. *Non admiretur* Græv. pr. *non demiretur* al. 4. *Cum* non reperitur in nost. MSS. nec ed. Gruter. aliorumque. 5 *Mina argenti cogantur* Pal. pr. nec Gruter. displicet. 6 *Auditu* est à Græv. MS. pr. nec in nostris aut aliorum MSS. legitur: ut nec in edd. Statim, *nobis* expungunt editi nonnulli. 7 *Delinitio multitud.* Æn. Bodd. cum edd. 8 *Exiguumque tempus duratura sit* Æn. Bod. 1. Laud. *duret* al. *exiguumque sit tempus* Linc. Nov. *sit* abest à Mertt. cod. Græv. & Pith. ed. Victor. pro quo *assit* est in Mag. 9 *Quoque animo: in quo* &c. Æn. Bal. Bodd. Laud. vulgg. 10 *Intelligo* non est in uno MS. in alio transponitur. pro eo *intelligam* legitur in Parc. quare libenter ejiceret Lang. 11 *Inveterasse jam bonis* nost. omn. præter Linc. quæ legit *Invet. etiam bonis* cum Pal. pr. & Græv. pr. *Invet. & jam à bonis* ed. Gronov.

1 *Deinde*

bonis temporibus, ut ſplendor ædilitatum ab optimis viris poſtuletur. itaque & P. Craſſus cum cognomine dives, tum copiis, functus eſt ædilitio maximo munere. Et paulo poſt L. Craſſus cum omnium hominum moderatiſſimo, Q. Mutio, magnificentiſſima ædilitate functus eſt: [1] deinde C. Claudius, Appii F. multi poſt, [2] Luculli, Hortenſius, Silanus. omnes autem P. Lentulus, me conſule, vicit ſuperiores. hunc eſt Scaurus imitatus. Magnificentiſſima vero noſtri Pompeii munera ſecundo conſulatu: in quibus omnibus quid mihi placeat, vides. Vitanda tamen eſt ſuſpicio avaritiæ.

17. [3] Mamerco, homini divitiſſimo, prætermiſſio ædilitatis conſulatus repulſam attulit. Quare & ſi poſtulatur à populo, bonis viris ſi non deſiderantibus, attamen approbantibus, faciendum eſt, modo pro facultatibus; nos ipſi ut fecimus: &, ſi quando aliqua res major, atque utilior populari largitione acquiritur: ut Oreſti nuper prandia in ſemitis decumæ nomine magno honori fuerunt. ne Marco quidem [4] Seio vitio datum eſt, quod in [5] caritate aſſe modium populo dedit. magna enim ſe & inveterata invidia, nec turpi jactura, quando erat ædilis, nec maxima liberavit. Sed honori ſummo nuper noſtro Miloni fuit, quod gladiatoribus emtis reip. cauſa, quæ ſalute noſtra continebatur, omnes P. Clodii conatus furoreſque compreſſit. Cauſa igitur largitionis eſt, ſi aut neceſſe eſt, aut utile. In his autem ipſis mediocritatis regula optima eſt. L. quidem Philippus Q. filius, magno vir ingenio, in

1 *Deinde Claudius Q. Pauli filius*; Bal. 2 *Lucullus* Bal. Mert. ſec. Nov. cum vulgg. *poſt Lucullum* Græv. pr. 3 *Nam Mamerco* vel *Marco homini ditiſſimo* noſt. omn. præter Mert. 2. 4 *Sergio* Bal. cum uno Langii, 5 *Caritate annona aſſe* Æn. Bal. Bod. 2. Laud. cum vulgatis.

primiſque clarus, gloriari ſolebat, ſe ſine ullo munere adeptum eſſe omnia, quæ haberentur ampliſſima. dicebat idem [1] C. Curio. Nobis quoque licet in hoc quodammodo gloriari. Nam pro amplitudine honorum, quos cunctis ſuffragiis adepti ſumus noſtro quidem anno, quod contigit eorum nemini, quos modo nominavi, ſane exiguus ſumtus ædilitatis fuit. Atque etiam illæ impenſæ meliores, muri, navalia, portus, aquarum ductus, omniaque quæ ad uſum reip. pertinent. quamquam quod præſens tamquam in manum datur, jucundius eſt, tamen hæc in poſterum gratiora. Theatra, porticus, nova templa verecundius reprehendo propter Pompeium: ſed doctiſſimi [2] non probant, ut & hic ipſe Panætius, quem multum [3] in his libris ſecutus ſum, non interpretatus: & Phalereus Demetrius, qui Periclem, principem Græciæ vituperat, quod tantam pecuniam in præclara illa propylæa conjecerit. Sed de hoc genere toto, in iis libris, quos de repub. ſcripſi, diligenter eſt diſputatum. Tota igitur ratio talium largitionum, genere vitioſa eſt, temporibus neceſſaria; & tum ipſa & ad facultates accommodanda, & mediocritate moderanda eſt.

18. In illo autem altero genere largiendi, quod à liberalitate proficiſcitur, non uno modo in diſparibus cauſis affecti eſſe debemus. Alia cauſa eſt ejus, qui calamitate premitur, & ejus, qui res meliores quærit nullis ſuis rebus adverſis. Propenſior benignitas eſſe debebit in calamitoſos, niſi forte erunt

1 *Cotta Curio* Mert. 1. Pith. *Cotta Curio* Æn. Bod. 2. Laud. *Coram Curio* al. *Copta Curiano* Bod. 1. *Quotta Curio* al. *Contra Curio* Bal. *Corta* omiſſo *Curio* Mag. Totus complexus deeſt Linc. 2 *Improbant* Mert. 2. cum vulgg. 3 Prætermittunt *in* Græv. pr. & Pal. pr.

erunt digni calamitate. [1] in iis tamen, qui se adjuvari volent, non ut ne affligantur, sed ut altiorem gradum adscendant, restricti omnino esse nullo modo debemus: sed in deligendis idoneis judicium & diligentiam adhibere. nam præclare Ennius:

Benefacta male locata malefacta arbitror.

Quod autem tributum est bono viro & grato, in eo cum ex ipso fructus est, tum etiam ex ceteris. temeritate enim remota, [2] gratissima est liberalitas; eoque eam studiosius plerique laudant, quod summi cujusque bonitas commune perfugium est omnium. Danda igitur opera est, ut iis beneficiis quam plurimos afficiamus, quorum memoria liberis posterisque prodatur, ut iis ingratis esse non liceat. omnes enim immemorem beneficii oderunt: eamque injuriam [3] in deterrenda liberalitate sibi etiam fieri; eumque, qui faciat, communem hostem tenuiorum putant. Atque hæc benignitas etiam reip. utilis est, redimi è servitute captos, locupletari tenuiores: quod quidem vulgo solitum fieri ab ordine nostro in oratione Crassi scriptum copiose videmus. Hanc ergo consuetudinem benignitatis largitioni munerum [4] longe antepono. hæc est gravium hominum, atque magnorum: illa [5] quasi adsentatorum populi, multitudinis levitatem voluptate quasi titillantium. Conveniet autem cum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum, in omnique re contrahenda, vendendo,

1 *In eo tamen* al. 2 *Gravissima* Pal. pr. 3 *In deterenda* Mag Pal. pr. & alii duo: probatque Camerar. 4 *Longe* delet Manut. nec reperitur in plerisque nostris. 5 *Quasi* non est in Pal. pr. nisi à manu recent. nec requiri putat Gruter.

dendo, emendo, conducendo, locando, [1] vicinitatibus & confiniis, æquum & facilem; multa multis [2] de jure ſuo cedentem: à litibus vero, quantum liceat, & neſcio an paullo plus etiam quam liceat, abhorrentem. Eſt enim non modo liberale, paullum nonnumquam de ſuo jure decedere, ſed interdum etiam fructuoſum. Habenda autem eſt ratio rei familiaris, quam quidem [3] dilabi ſinere flagitioſum eſt: ſed ita ut illiberalitatis avaritiæque [4] abſit ſuſpicio. Poſſe enim liberalitate uti, non ſpoliantem ſe patrimonio, nimirum [5] is eſt pecuniæ fructus maximus. Recte etiam à Theophraſto eſt laudata hoſpitalitas, eſt enim, ut mihi quidem videtur, valde decorum, patere domos hominum illuſtrium illuſtribus hoſpitibus: idque etiam reip. eſt ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe noſtra non egere. Eſt autem etiam vehementer utile iis, qui honeſte poſſe multum volunt, per hoſpites apud externos populos valere opibus & gratia. Theophraſtus quidem ſcribit, Cimonem Athenis etiam in ſuos curiales Laciadas hoſpitalem fuiſſe. ita enim inſtituiſſe, & villicis imperaviſſe, ut omnia præberentur, quicumque Laciades in villam ſuam devertiſſet.

19. Quæ autem operâ, non largitione beneficia dantur, hæc tum in univerſam remp. tum in ſingulos cives conferuntur. nam in jure cavere, conſilio juvare, atque hoc ſcientiæ genere prodeſſe quam plurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaque cum multa præclara majorum,

1 *In vicinitatibus & confiniis* Linc. cum edd. *In civitatibus* Æn. Bal. Mag. Mert. 1. Nov. *vicinantibus* exc. Pith. duo Manut. *vicinitatibus & confinibus* Bod. 1. cum Græv. pr. 2 *De jure ſuo concedentem* Bod. 2. cum edd. 3 *Delabi* noſtri ferè, cum Victor. ed. 4 *Abſit opinio* Mert. 1. 5 Vocabulum *is* non agnoſcunt plerique noſtri.

rum, tum quod optime conſtituti juris civilis ſummo ſemper in honore fuit cognitio, atque interpretatio: quam quidem ante hanc confuſionem temporum in poſſeſſione ſua principes retinuerunt: nunc ut honores, ut omnes dignitatis gradus, ſic hujus ſcientiæ ſplendor deletus eſt: idque eo indignius, quod eo tempore hoc contigit, cum is eſſet, qui omnes ſuperiores, quibus honore par eſſet, ſcientia facile viciſſet. Hæc igitur opera grata multis, & ad beneficiis obſtringendos homines accommodata. Atque huic arti finitima eſt dicendi gravior facultas, [1] & gratior, & ornatior. Quid enim [2] eloquentia præſtabilius, vel admiratione audientium, vel ſpe indigentium, vel eorum, qui defenſi ſunt, gratia? huic quoque ergo à majoribus noſtris eſt [3] in toga dignitatis principatus datus. Diſerti igitur hominis, & facile laborantis, quodque in patriis eſt moribus, multorum cauſas, & non gravate, & gratuito, defendentis, beneficia, [4] & patrocinia late patent. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermiſſionem eloquentiæ, ne dicam interitum, deplorarem, ni vererer, ne de meipſo aliquid viderer queri. Sed tamen videmus, [5] quibus, exſtinctis oratoribus, quam in paucis ſpes, quanto in paucioribus facultas, quam in multis ſit audacia. Cum autem omnes non poſſunt, ne multi quidem, aut juriſperiti eſſe aut diſerti, licet tamen opera prodeſſe multis, beneficia petentem, [6] commendantem judicibus & magiſtratibus, vigilantem pro re alterius, eos ipſos, qui

1 *Et gratior* non habetur in Mag. & Mert. 1. 2 *Eloquentiâ laudabilius & præſtantius* Bod. 2. cum vulgg. 3 *In togâ gradus dignitatis* &c. Mert. 1. *In totâ dignitate* ceteri noſt. cum edd. 4 *Et patrimonia late* Mert. 1. Linc. in textu, ſed *patrocinia* marg. appoſuit recens manus. 5 *Quibus* non eſt in Mert. 1. 6 *Commendare jud. mag. invigilare pro re* Mag. *judicibus, magiſt.* ſine copulâ plerique noſt.

1 *Animad-*

qui aut conſuluntur, aut defendunt, rogantem: quod qui faciunt, plurimum gratiæ conſequuntur, latiſſimeque eorum manat induſtria. Jam illud non ſunt admonendi, eſt enim in promtu, ut [1] animum advertant, cum juvare alios velint, ne quos offendant. ſæpe enim aut eos lædunt, quos non debent; aut eos, quos non expedit. ſi imprudentes, negligentiæ eſt: ſi ſcientes, temeritatis. Utendum etiam eſt excuſatione adverſus eos, quos invitus offendas, quacumque poſſis, quare id, quod feceris, neceſſe fuerit, [2] nec aliter facere potueris: [3] ceteriſque operis & officiis [4] erit id, quod violatum eſt, compenſandum.

20. Sed cum in hominibus juvandis aut mores ſpectari, aut fortuna ſoleat: dictu quidem eſt proclive, itaque vulgo loquuntur, ſe in beneficiis collocandis mores hominum, non fortunam ſequi. honeſta oratio eſt. ſed quis eſt tandem, qui inopis, & optimi viri cauſæ non anteponat in opera danda [5] gratiam fortunati & potentis? à quo enim expeditior & celerior remuneratio fore videtur, in eum fere eſt voluntas noſtra propenſior. Sed animadvertendum eſt diligentius, quæ natura rerum ſit. nimirum enim inops ille, ſi bonus eſt vir, etiam ſi referre gratiam non poteſt, habere certe poteſt. Commode autem, quicumque dixit, pecuniam qui habeat, non reddidiſſe, qui reddiderit, non habere, gratiam autem & qui retulerit habere, & qui habeat retuliſſe. At, qui ſe locupletes, honoratos, beatos putant, hi ne obligari [6] quidem beneficio volunt. quinetiam beneficium ſe dediſſe arbitrantur, cum ipſi quamvis magnum aliquod accepe-

1 *Animadvertant* noſt. omn. 2 *Nec aliter potueris* Bal. 3 *Certiſque* Linc. cum vulgg. 4 *Erit quicquid compenſandum* Bod. 1. *penſandum* ed. Victor. 5 *Gratiam & fortunam potentis* Bal. 6 *Quidem officio vel beneficio* Mert. 1.

acceperint: [1] atque etiam à se postulari, aut exspectari aliquid suspicantur: patrocinio vero [2] tuo se usos, & clientes appellari, mortis instar putant. At vero ille tenuis, cum, quidquid factum sit, se spectatum non fortunam putet, non modo illi, qui est meritus, sed etiam illis, à quibus exspectat, eget enim multis, gratum se videri studet. neque vero verbis auget suum munus, si quo forte fungitur, sed etiam extenuat. Videndumque illud est, quod si opulentum fortunatumque defenderis, in uno illo, aut forte in liberis ejus manet gratia. sin autem inopem, probum tamen, & modestum, [3] omnes non improbi humiles, quæ magna in populo multitudo est, præsidium sibi paratum vident. Quamobrem melius apud bonos, quam apud fortunatos, beneficium collocari puto. Danda omnino opera est, ut omni generi satisfacere possimus. sed si res [4] in contentionem veniet, nimirum Themistocles est auctor adhibendus, qui cum consuleretur, utrum bono viro pauperi, an minus probato diviti filiam collocaret: Ego vero, inquit, malo virum, qui pecunia egeat, quam pecuniam, quæ viro. Sed corrupti mores, depravatique sunt admiratione divitiarum: quarum magnitudo quid ad unumquemque nostrum pertinet? Illum fortasse adjuvat, qui habet, ne id quidem semper. sed fac juvare, [5] utentior sane sit, honestior vero quomodo? Quod si etiam bonus erit vir, ne impediant divitiæ, quo minus juvetur, modo ne adjuvent: sitque omne judicium, non quam locuples,

P sed

1 *Æque etiam* Bal. Bod. 2. Laud. Mag. Mert. 1. Pith. exc. & sic ed. Gruter. quæ etiam statim *aut postulari* habet cum nost. penè omnibus. 2 *Tuo* non est in nost. MSS. nec ed. Gruter. 3 *Omnes vero improbi* Bal. *Omnes non probi* Mert. 1. 4 *In contentione* Æn. Linc. Nov. 5 *Potentior* nostri fere cum vulgg. *Opulentior* Lambin. *locupletior* al. *divitior* al. *juvantior* al.

I to

ſed qualis quiſque ſit. Extremum autem præceptum in beneficiis, operaque danda [1] eſt, ne quid contra æquitatem contendas, ne quid [2] per injuriam. Fundamentum enim perpetuæ commendationis & famæ eſt juſtitia, ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile.

21. Sed quoniam de eo genere beneficiorum dictum eſt, quæ ad ſingulos ſpectant, deinceps de iis, quæ ad univerſos, quæque ad remp. pertinent, diſputandum eſt. Eorum autem ipſorum partim ejuſmodi ſunt, ut ad univerſos cives pertineant, partim ſingulos ut attingant, quæ ſunt etiam gratiora. danda eſt opera omnino, ſi poſſit, utriſque, nec minus, ut etiam ſingulis conſulatur: [3] ſed ita, ut ea res aut proſit, aut certe [4] non obſit. [5] C. Gracchi frumentaria magna largitio; exhauriebat igitur ærarium: modica M. Octavii, & reip. tolerabilis, & plebi neceſſaria. [6] ergo & civibus, & reipub. ſalutaris. In primis autem videndum erit ei, qui rempub. adminiſtrabit, ut ſuum quiſque teneat, neque de bonis privatorum publice [7] deminutio fiat. pernicioſe enim Philippus in tribunatu, cum legem agrariam ferret, quam tamen antiquari facile paſſus eſt, & in eo vehementer ſe moderatum præbuit: ſed cum in agendo multa populariter, tum illud male: non eſſe in civitate duo millia hominum, qui rem haberent. Capitalis [8] oratio, & ad æquationem bonorum pertinens: qua peſte

1 τὸ *eſt* non reperitur in noſtris. 2 *Pro injuriâ* ſeptem è noſtris. 3 *Sed ea res ita fiat ut proſit* Æn. 4 *Ne obſit* Æn. Laud. Linc. Mertt. Nov. ed. Lang. & Junt. 5 *Calis Gracchi* Bodd. *T. Gracchi* Nov. *C. Helii & T. Gracchi* al. *C. Gracchi frumentarii* J. Fr. Gronov. membran. 6 *Ergo & civis & res ſalutaris* Mert. 2. deſunt Mert. 1. 7 *Minutio fiat* Pal. pr. & Græv. pr. 8 *Oratio ad æquat.* Linc. cum Junt. & Lang. nec diſplicet Gronov. *oratio eſt (fuit* Bal.) *ad æquat.* Æn. Mag. Mertt. Nov. membran. J. Fr. Gronovii.

peſte quæ poteſt eſſe major? Hanc enim ob cauſam maxime, ut [1] ſua tenerent, reſp. civitateſque conſtitutæ ſunt. Nam etſi duce natura congregabantur homines, tamen ſpe cuſtodiæ rerum ſuarum, urbium præſidia quærebant. Danda etiam opera eſt, ne quod apud majores noſtros ſæpe fiebat, propter ærarii tenuitatem, aſſiduitatemque bellorum, tributum ſit conferendum? idque ne eveniat, multo ante erit providendum. ſin quæ neceſſitas hujus muneris alicui reip. obvenerit, malo [2] enim quam noſtræ ominari, [3] neque tamen de noſtra, ſed de omni repub. diſputo, danda erit opera, ut omnes intelligant, ſi ſalvi eſſe velint, neceſſitati eſſe parendum. atque etiam omnes, qui remp. gubernabunt, conſulere debebunt, ut earum rerum copia ſit, quæ [4] ſunt neceſſariæ. quarum qualis comparatio fieri ſoleat, & debeat, non eſt neceſſe diſputare. eſt enim in promtu: tantum locus attingendus fuit. Caput autem eſt in omni procuratione negotii, & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima ſuſpicio. Utinam, inquit, C. Pontius Samnis, ad illa tempora me [5] fortuna reſervaviſſet, & tum eſſem natus, [6] quando Romani dona accipere cœpiſſent! non eſſem paſſus diutius eos imperare. [7] Næ illi multa ſæcula exſpectanda fuerunt. modo enim hoc malum in hanc rempub. invaſit. itaque facile patior tum [8] potius Pontium fuiſſe, ſiquidem in illo tantum

P 2

1 *Sua tuerentur* Bodd. Laud. Mag. *tenerentur* reliqui noſtri, cum Gruter. 2 *Enim alii* vel *alteri quam noſtræ* noſt. omn. præter Mag 3 *Neque tantum de* Bod. 1. Mag. cum edd. nonnullis. *Neque enim tantum de* Bal. *neque tam de* placet Urſin. ut eſt in ſuo MS. 4. *Sunt ad victum neceſſ.* Linc. 5 *Fortuna ſervaſſet* Bod. 2. cum ed. Gruter. 6 τὴ *ſi* eſt à Græv. pr. nec in noſtris, aut aliorum MSS. aut edd. reperitur. 7 *Ne illi quidem multa* noſtri ferè. *Nec illi multa* Laud. 8 *Potius quam hoc tempore Pontium fuiſſe* Bal.

1 *Niti-*

tum fuit roboris. Nondum centum & decem anni ſunt, cum de pecuniis repetundis à L. Piſone lata eſt lex, nulla antea cum fuiſſet. At vero poſtea tot leges, & proximæ quæque duriores: tot rei, tot damnati, tantum Italicum bellum propter judiciorum metum excitatum: tanta, ſublatis legibus & judiciis, expilatio [1] direptioque ſociorum, ut imbecillitate aliorum, non noſtra virtute valeamus.

22. Laudat Africanum Panætius, quod fuerit abſtinens. Quid ni laudet? ſed in illo alia majora. [2] laus abſtinentiæ, non hominis eſt ſolum, ſed etiam temporum illorum. Omni Macedonum gaza, quæ fuit maxima, potitus eſt Paullus: [3] tantam in ærarium pecuniam invexit, ut unius imperatoris præda finem attulerit tributorum. at hic [4] nihil domum ſuam præter memoriam nominis ſempiternam detulit. Imitatus patrem Africanus, nihilo locupletior Karthagine everſa. Quid? qui ejus collega in cenſura fuit L. Mummius, numquid copioſior, cum copioſiſſimam urbem funditus ſuſtuliſſet? Italiam ornare, quam domum ſuam maluit. quamquam Italia ornata, domus ipſa mihi videtur ornatior. Nullum igitur [5] vitium tetrius, ut eo, [6] unde digreſſa eſt, referat ſe oratio, quam avaritia, præſertim in [7] principibus rempub. gubernantibus.

1 *Nitidioque ſociorum* Græv. opt. cod. unde conjicit ille Ciceronem reliquiſſe *nudatioque*. nec quidquam renuit Gronov. qui tamen putat ex ea voce erui poſſe *violatio*. ut *ni* mutetur in *ui*, & *d* in *ol*. 2 *Laus ſapientiæ* noſt. omn. excepto Mag. 3 *Tantum in ærarium pecuniæ (pecuniâs* Mag.) *invexit* noſt. omn præter Bod. 1. & Linc. qui *tantas pecunias* habent. 4 *Nihil domum ſuam intulit præter* &c. omiſſo *detulit* noſt. ad unum omnes, niſi quod *in domum* habeatur in Bal. Linc. Mert. 1. in hoc etiam *retulit* pro *intulit*. 5 *Vitium deterius* Mert. 1. cum Pith. exc. & uno Manut. 6 *Unde egreſſa eſt* omnes noſtri præter Laud. & ita ed. Gruter. 7 *Princip. & rempub. gubernantibus* noſtri ferè. *Et reip. gubernatoribus* unus MS. *& remp gubernantibus* auferri pateretur Gruter.

1 *Oraculo*

nantibus. habere enim quæſtui rempub. non modo turpe eſt, ſed ſceleratum etiam & nefarium. Itaque quod Apollo Pythius [1] oraculum edidit, Spartam nulla re alia, niſi avaritia perituram, id videtur non ſolum Lacedæmoniis, ſed & omnibus opulentis populis prædixiſſe. Nulla autem re conciliare facilius benivolentiam multitudinis poſſunt ii, qui reipub. præſunt, quam abſtinentia & continentia. Qui vero ſe [2] populares volunt, ob eamque cauſam aut agrariam rem tentant, ut poſſeſſores [3] ſuis ſedibus pellantur: aut pecunias creditas debitoribus condonandas putant, ii labefactant fundamenta reipublicæ; concordiam primum, quæ eſſe non poteſt, cum aliis adimuntur, aliis condonantur pecuniæ: deinde æquitatem, quæ tollitur omnis, ſi habere ſuum cuique non licet. id enim eſt proprium (ut ſupra dixi) civitatis, atque urbis, ut ſit libera & non ſollicita [4] ſuæ rei cujuſque cuſtodia. Atque in hac pernicie reip. ne illam quidem conſequuntur, quam putant, gratiam. nam cui res erepta eſt, eſt inimicus: cui data, etiam diſſimulat ſe accipere voluiſſe: & maxime in pecuniis creditis occultat ſuum gaudium, ne videatur non fuiſſe ſolvendo. At vero ille, qui accipit injuriam, & meminit, & præ ſe fert dolorem ſuum: nec, ſi plures ſunt ii, quibus improbe datum eſt, quam illi, quibus injuſte ademtum eſt, idcirco plus etiam valent. Non enim numero hæc judicantur, ſed pondere. Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis, aut etiam ſæculis

1 *Oraculo edidit* Bal. Bodd. Linc. nec aliter ed. Gruter. 2 *Populares eſſe volunt* Æn. Bal. Laud. Linc. cum vulgg. 3 *Patriis ſedibus* Laud. 4 *Sua rei cuique*, quod malebat J. Fr. Gronov. eſt in Bal. & Laud. nec non in Linc. ſed ab emendatoris manu.

culis ante poſſeſſum, qui nullum habuit, habeat, qui autem habuit amittat?

23. Ac propter hoc injuriæ genus Lacedæmonii Lyſandrum [1] Ephorum expulerunt: Agin regem, quod numquam antea [2] apud eos acciderat, necaverunt: [3] exque eo tempore tantæ diſcordiæ ſecutæ ſunt, ut & tyranni exſiſterent, & optimates exterminarentur, & [4] præcliriſſime conſtituta reſp. dilaberetur. nec vero ſolum ipſa cecidit, ſed etiam reliquam Græciam evertit contagionibus malorum, [5] quæ à Lacedæmoniis profectæ manarunt latius. Quid? noſtros Gracchos, Ti. Gracchi, ſummi viri, filios, Africani nepotes, nonne agrariæ contentiones perdiderunt? At vero Aratus Sicyonius jure laudatur, qui cum ejus civitas quinquaginta annos à tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandeſtino introitu [6] urbe eſt potitus. Cumque tyrannum [7] Nicoclem improviſo oppreſſiſſet, ſexcentos exſules, qui fuerant ejus civitatis locupletiſſimi, reſtituit, remque pub. adventu ſuo liberavit. Sed cum magnam animadverteret in bonis, & poſſeſſionibus difficultatem, quod & eos, quos ipſe reſtituerat, quorum bona alii poſſederant, egere iniquiſſimum arbitrabatur, & quinquaginta annorum [8] poſſeſſiones moveri [9] non nimis æquum putabat, propterea quod tam longo ſpatio multa hereditatibus, multa emtionibus, multa dotibus

1 *E foro expulerunt: Nam Girum regem* Mag. *Ephoro expulerunt: Hargini regem* Bal. 2 Illa *apud eos acciderat* poſſe abeſſe putat Gruter. 3 *Ex quo eo* Bal. Bod. 2. Mag. cum edd. *ex eoque* Laud. *atque eo* Bod. 1. 4 *Præclariſſima conſtituta reip. dilaberentur* Bod. 1. *præclariſſima conſtit. reip.* Bod. 2. 5 *Quæ à Laced. profecta manar. latius* interpretis potiùs quam Tullii eſſe videntur Grutero. *Profecta* Lambin. cum duobus MSS. 6 *Urbem eſt potitus* Bal. Linc. cum Lang. 7 *Metoclem* Mert. 2. cum edd. *Modoclem* al. *Methodeum* Bod. 3. *Nicoclem* eſt in marg. Linc. *Niclodem* Græv. pr. alii aliàs valde mendoſè. 8 *Poſſeſſiones* (*poſſeſſores* Bal. Mert. 1.) *movere* noſtri ferè. 9 *Non minus iniquum* Bal.

dotibus tenebantur ſine injuria, judicavit, neque illis adimi, neque his non ſatisfieri, quorum illa fuerant, oportere. Cum igitur ſtatuiſſet, opus eſſe ad eam rem conſtituendam pecunia, Alexandriam ſe proficiſci velle dixit, remque integram ad reditum ſuum juſſit eſſe: iſque celeriter ad Ptolemæum, ſuum hoſpitem venit, qui tum regnabat alter poſt Alexandriam conditam: cui cum expoſuiſſet, patriam ſe liberare velle, cauſamque docuiſſet, à rege opulento vir ſummus facile impetravit, ut grandi pecunia adjuvaretur. Quam cum Sicyonem attuliſſet, adhibuit ſibi in conſilium quindecim principes, cum quibus cauſas cognovit & eorum, qui aliena tenebant, & eorum, qui ſua amiſerant: [1] perfecitque æſtimandis poſſeſſionibus, ut perſuaderet aliis, ut pecuniam accipere mallent, poſſeſſionibus cederent: aliis, ut commodius putarent numerari ſibi [2] quod tanti eſſet, quam ſuum recuperare. Ita perfectum eſt, ut omnes concordia conſtituta ſine querela diſcederent. O virum magnum, dignumque qui in noſtra repub. natus eſſet! Sic par eſt agere cum civibus, non, ut bis jam vidimus, haſtam in foro ponere, & bona civium voci ſubjicere præconis. At ille Græcus, [3] id quod fuit ſapientis & præſtantis viri, omnibus conſulendum putavit: eaque eſt ſumma ratio [4] & ſapientia boni civis, commoda [5] civium non divellere, atque omnes æquitate eadem continere. [6] Habitant gratis in alieno. Quid ita? Ut,

1 *Præfecitque æſtim. poſſeſſ. ut perſuaderent* noſt. omn. præter Mert. 2. cum Manut. & aliis. 2 *Quod tanti eſſet* non leguntur in Laud. *Quanti eſſent* Pal. 3 *Id quod fuit* &c. fere pro gloſſatoris interpretatiuncula habuerit Gruter. 4 *Et ſapientia* non viſitur in Pal. pr. nec requiri putat Gruter. 5 *Civium defendere, non divellere* Æn. Bod. 1. cum vulgg. 6 *Habitent* Bod. 1. Mag. Mert. 2. cum Pall. F. & MSS. Turnebi.

Ut, cum ego emerim, [1] ædificarim, tuear, impendam, tu, me invito, fruare meo? Quid eſt [2] aliud aliis ſua [3] eripere, aliis dare aliena? Tabulæ vero novæ quid habent argumenti, niſi ut emas mea pecunia fundum, eum tu habeas, ego non habeam pecuniam?

24. Quamobrem ne ſit æs alienum, quod reipub. noceat, providendum eſt: quod multis rationibus caveri poteſt: [4] non ſi fuerit, ut locupletes ſuum perdant, debitores lucrentur alienum. nec enim ulla res vehementius remp. continet, quam fides: quæ eſſe nulla poteſt, niſi erit neceſſaria ſolutio rerum creditarum. Numquam vehementius actum eſt, quam me conſule, ne ſolveretur. armis & caſtris tentata res eſt ab omni genere hominum & ordine: quibus ſic reſtiti, ut [5] hoc tantum malum de repub. tolleretur. numquam nec majus æs alienum fuit, nec melius, nec facilius diſſolutum eſt. fraudandi enim ſpe ſublata, [6] ſolvendi neceſſitas conſecuta eſt. At vero hic [7] nunc victor, tum quidem victus, quæ [8] cogitarat, ea perfecit, cum ejus jam nihil intereſſet. tanta in eo peccandi libido fuit, ut hoc ipſum eum delectaret peccare, etiam ſi cauſa non eſſet. Ab hoc igitur genere largitionis, ut aliis detur, aliis auferatur, aberunt ii, qui rempub. tuebuntur: in primiſque operam dabunt,

1 *Ædificaverim, tutelam impenderim* Bal. 2 *Aliud niſi aliis* Æn. & Linc. extra verborum ordinem. cum Manut. *aliud quam aliis* Victor. 3 *Eripere, quam (niſi* Mert. 2. ſuprà) *alii* Mert. 1. 4 *Si non fuerit* Bodd. Laud. cum tribus aliis. *hoc* addit Bal. cum tribus aliis. *Nam ſi fuerit* Linc. Mag. *Non ſic fuerit* Mert. 2. Nov. 5 *Hoc totum malum* Æn. Mag. Mert. 2. Nov. Pal. ſec. *Tum hoc malum* Pal. pr. 6 *Vendendi* Pal. pr. 7 *Noſter victor, tunc quidem victus* edd. & MSS. multi, probatque Lang. *Noſter, nunc victor, tunc* &c. Lambin. 8 *Cogitarat, cum ipſius interarat, tum ea perfecit*, &c. Pal. pr. nec aliter Mert. 2. & Linc. Sed in Linc. quatuor mediæ voces punctis deletilibus notantur.

1 *Propter*

dabunt, ut juris & judiciorum æquitate ſuum quiſque teneat: & neque tenuiores [1] propter humilitatem circumveniantur, neque locupletibus ad ſua vel [2] tenenda vel recuperanda obſit invidia: præterea quibuſcumque rebus vel belli, vel domi poterunt, remp. augeant imperio, agris, vectigalibus. Hæc magnorum hominum ſunt: hæc apud majores noſtros factitata: hæc genera officiorum [3] qui perſequuntur, cum ſumma utilitate reip. magnam ipſi adipiſcentur & gratiam & gloriam. In his autem utilitatum præceptis Antipater Tyrius, Stoicus, qui Athenis nuper eſt mortuus, [4] duo præterita cenſet eſſe à Panætio, valitudinis curationem, & pecuniæ. quas res à ſummo philoſopho præteritas arbitror, quod eſſent faciles: ſunt certe utiles. Sed valitudo ſuſtentatur notitia ſui corporis; & [5] obſervatione, quæ res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe: & continentia in victu omni, atque cultu, corporis tuendi cauſa; & prætermittendis voluptatibus; poſtremo arte eorum, quorum ad ſcientiam hæc pertinent. Res autem familiaris quæri debet iis rebus, à quibus abeſt turpitudo: conſervari autem diligentia, & parſimonia: iiſdem etiam rebus augeri. has res commodiſſime Xenophon Socraticus perſecutus eſt in eo libro, qui Oeconomicus inſcribitur: quem nos iſta fere ætate cum eſſemus, qua es tu nunc, è Græco in Latinum convertimus.

25. Sed utilitatum comparatio, quoniam hic locus erat quartus à Panætio prætermiſſus, ſæpe eſt neceſſaria. Nam & corporis commoda cum externis,

Q

1 *Propter imbecillitatem* edd. 2 *Tuenda* Linc. cum Lang. *utenda* Pal. pr. 3 *Qui ſequuntur* mallet vir doctus cum duob. Manutii. 4 *Duo præcepta cenſ. eſſe à Panæt. prætermiſſa* Bod. 2. cum edd. vett. 5 *Obſervatarum rerum, quæ* Æn. Bod. 2. Laud. Mert. 1. cum edd.

1 *Compa-*

ternis, & externa cum corporis, & ipſa inter ſe corporis, & externa cum externis comparari ſolent. Cum externis, corporis hoc modo comparantur: Valere ut malis, quam dives eſſe. Cum corporis, externa hoc modo: Dives eſſe potius, quam maximis corporis viribus. Ipſa inter ſe corporis ſic: ut Bona valitudo voluptati anteponatur, vires celeritati. Externorum autem, ut gloria divitiis, vectigalia urbana ruſticis. Ex quo genere [1] comparationis illud eſt Catonis ſenis: à quo cum quæreretur, quid maxime in re familiari expediret, reſpondit, Bene paſcere. Quid ſecundum? Satis bene paſcere. Quid [2] tertium? Male paſcere Quid quartum? Arare. Et, cum ille, qui quæſierat, dixiſſet, Quid fenerari? Tum Cato, Quid hominem, inquit, occidere? Ex quo, & multis aliis, intelligi debet, utilitatum comparationes fieri ſolere, rectèque hoc adjunctum eſſe quartum exquirendorum officiorum genus. Sed toto hoc de genere, de quærenda, de collocanda pecunia, [3] vellem etiam de utenda, commodius à quibuſdam optimis viris [4] ad medium Janum ſedentibus, quam ab ullis philoſophis ulla in ſchola diſputatur. Sunt tamen ea cognoſcenda, pertinent enim ad utilitatem, de qua hoc libro diſputatum eſt. Reliqua deinceps perſequemur.

1 *Comparationis* non eſt in Pal. pr. 2 *Tertium? arare, & cum* Mert. 1. *Tertium? bene veſtire.* reliqui noſtri, cum aliis MSS. & ed. Victor. *bene vitire* unus MS. & ed. Lang. 3 *Vellem* non comparet in noſtris MSS. nec ed. Gruter. 4 *Ad janua medium* noſt. oma.

M. T.

M. T. CICERONIS DE OFFICIIS AD MARCUM FILIUM LIBER TERTIUS.

1. PUblium Scipionem, Marce fili, eum, qui primus Africanus [1] appellatus ſit, dicere ſolitum ſcripſit Cato, qui fuit fere ejus æqualis, numquam ſe minus otioſum eſſe, quam cum otioſus: nec minus ſolum, quam cum ſolus eſſet. Magnifica vero vox, & magno viro ac ſapiente digna: quæ declarat, illum & in otio de negotiis cogitare, & in ſolitudine ſecum loqui ſolitum: ut neque ceſſaret umquam, & interdum colloquio alterius non egeret. Itaque duæ res, quæ languorem afferunt ceteris, illum acuebant, otium & ſolitudo. Vellem nobis hoc idem vere dicere liceret: ſed ſi minus imitatione tantam ingenii præſtantiam conſequi poſſumus, voluntate certe proxime accedimus: nam & à rep. forenſi-

1 *Appellatus eſt* Æn Bodd. ed. Gruter. cum vulgg.

1 *Rura*

busque negotiis armis impiis vique prohibiti otium persequimur: & ob eam causam, urbe relicta, [1] rura peragrantes, sæpe soli sumus. Sed nec otium hoc cum Africani otio, nec hæc solitudo cum illa comparanda est. Ille enim requiescens à reip. pulcherrimis muneribus otium sibi sumebat aliquando, & à cœtu hominum frequentiaque interdum, tamquam in portum se in solitudinem recipiebat. nostrum autem otium negotii inopia, non requiescendi studio, constitutum est. exstincto enim senatu, deletisque judiciis, quid est, quod dignum nobis aut in curia, aut in foro agere possimus? Itaque qui in maxima celebritate, atque in oculis [2] civium quondam viximus, nunc fugientes conspectum sceleratorum, quibus omnia redundant, abdimus nos, quantum licet, & sæpe soli sumus. Sed quia sic ab hominibus doctis accepimus, non solum ex malis eligere minima oportere; sed etiam excerpere ex his ipsis, si quid inesset boni; propterea & otio fruor non illo quidem, quo [3] debeat is, qui quondam [4] peperisset otium civitati: nec eam solitudinem [5] languere patior, quam mihi adfert necessitas, non voluntas. Quamquam Africanus majorem laudem vel meo judicio assequebatur: [6] nulla enim ejus ingenii monumenta mandata litteris, nullum opus otii, nullum solitudinis munus exstat, ex quo intelligi debet, illum mentis agitatione investigationeque earum rerum, quas cogitando consequebatur, nec otio-

1 *Rura* deest in uno MS. Langii, qui *peregrinantes* legendum conjecit, accedente Lambin. 2 τὴ *civium* delendum censent Lambin. & Lang. cùm opt. MS. non habeat; non assentientibus Græv. Guliel. Gruter. postea, *vixerimus* Mag. Mertt. cum aliis MSS. 3 *Debeat uti* Bod. 2. Laud. Mag. 4 *Peperisset pacem & otium* Æn. Mag. 5 *Exlangore patior* Pal. pr. *exlanguere* conjicit Gruter. 6 *Nulla tamen ejus* Bal. Laud. Nov. cum vulgg.

otiosum, nec solum umquam fuisse. nos autem, qui non tantum roboris habemus, ut cogitatione tacita [1] à solitudine abstrahamur, ad hanc scribendi operam [2] omne studium curamque convertimus. itaque plura brevi tempore versa, quam multis annis stante rep. scripsimus.

2. Sed cum tota philosophia, mi Cicero, frugifera & fructuosa, nec ulla pars ejus inculta ac deserta sit: tum nullus feracior in ea locus est, nec uberior, quam de officiis, à quibus constanter honesteque vivendi præcepta ducuntur. Quare quamquam à [3] Cratippo nostro, principe hujus memoriæ philosophorum, hæc te assidue audire, atque accipere confido, tamen conducere arbitror, talibus aures tuas vocibus undique circumsonare. nec eas, si fieri possit, quidquam aliud audire. Quod cum omnibus est faciendum, qui vitam honestam ingredi cogitant, tum haud scio, an nemini potius, quam tibi. sustines enim non parvam [4] exspectationem imitandæ industriæ nostræ, magnam honorum, nonnullam fortasse nominis. Suscepisti onus præterea grave & Athenarum, & Cratippi: [5] ad quos cum tamquam ad mercaturam bonarum artium sis profectus, inanem redire turpissimum est, dedecorantem & urbis auctoritatem, & magistri. Quare quantum conniti animo potes, quantum labore contendere (si discendi labor est potius, quam voluptas) tantum fac ut efficias: neve committas, [6] ut, cum omnia suppeditata sint a nobis, tute tibi defuisse videare. Sed hæc hactenus. multa enim sæpe ad te cohortandi gratia scripsimus.

1 *Ad solitudinem* Laud. Mert. 1. 2 *Omne studium* non est in Linc. nisi ad marg à manu recentissimâ. 3 *Cratippo vestro* Bal. cum ed. Lang. 4 *Existimationem* Pal. pr. 5 *Ad qua* Pal. pr. statim *mercatum* malit Lamb. cum uno MS. 6 *ut ne, cum* plerique nostri.

mus. nunc ad reliquam partem propositæ divisionis revertamur. Panætius igitur, qui sine controversia de officiis accuratissime disputavit, quemque nos, correctione quadam adhibita, potissimum secuti sumus, tribus generibus propositis, in quibus deliberare homines, & consultare de officio solerent, uno, cum dubitarent, honestumne id esset, de quo ageretur, an turpe: altero, utilene an inutile: tertio, si id, quod speciem haberet honesti, pugnaret cum eo, quod utile videretur, quomodo ea discerni oporteret: de duobus generibus primis tribus libris explicavit: de tertio autem genere deinceps se scripsit dicturum, nec id exsolvit, quod promiserat. Quod eo magis miror, quia scriptum à discipulo ejus Posidonio est, triginta annis vixisse Panætium posteaquam eos libros edidisset. quem locum miror à Posidonio breviter [1] esse tactum in quibusdam commentariis; præsertim cum scribat, nullum esse locum in tota philosophia tam necessarium. minime vero assentior iis, qui negant, eum locum à Panætio prætermissum, sed consulto relictum, nec omnino scribendum fuisse: quia numquam posset utilitas cum honestate pugnare: de quo alterum potest habere dubitationem, adhibendumne fuerit hoc genus, quod in divisione Panetii tertium est, an plane omittendum: alterum dubitari non potest, quin à Panætio susceptum sit, [2] sed relictum. nam qui è divisione tripartita duas partes absolverit, huic necesse est restare tertiam. Præterea in extremo libro tertio de hac parte pollicetur se deinceps esse dicturum. Accedit eodem testis [3] locuples, Posidonius, qui etiam scribit in quadam

1 *Esse tractatum* Bod. 1. Mert. 1. cum vulgg. 2 *Sed derelictum* Bod. 2. cum edd. 3 *Locupletis* Lang. ex Nonio.

quadam epiſtola, Publium Rutilium Rufum dicere ſolere, qui Panætium audierat, ut nemo pictor eſſet inventus, [1] qui Coæ Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquiſſet, abſolveret (oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi ſpem auferebat:) ſic ea, quæ Panætius prætermiſiſſet, [2] & non perfeciſſet, propter eorum, [3] quæ perfeciſſet, præſtantiam, neminem eſſe perſecutum.

3. Quamobrem de judicio Panætii dubitari non poteſt: rectene autem hanc tertiam partem ad exquirendum officium adjunxerit, an ſecus, de eo [4] fortaſſe dubitari poteſt. Nam ſive honeſtum ſolum bonum eſt, ut Stoicis [5] placet: ſive quod honeſtum eſt, id ita ſummum bonum eſt, quemadmodum [6] Peripateticis veſtris videtur, ut omnia ex altera parte collocata, vix minimi momenti inſtar habeant: dubitandum non eſt, quin numquam poſſit utilitas cum honeſtate contendere. Itaque accepimus, Socratem exſecrari ſolitum eos, qui primum hæc natura cohærentia opinione diſtraxiſſent. Cui quidem ita ſunt Stoici aſſenſi, ut quidquid honeſtum eſſet, id utile eſſe cenſerent: nec utile quidquam, quod non honeſtum. Quod ſi is eſſet Panætius, qui virtutem propterea colendam diceret, [7] quod ea efficiens utilitatis eſſet; ut ii, qui res expetendas vel voluptate, [8] vel indolentia metiuntur: liceret ei dicere, [9] utilitatem aliquando cum hone-

1 *Qui Veneris eam* Bal. Bod. 2. Nov. *qui in templo Veneris* Æn. Laud. *Qui in Choâ Venere* Mertt. alii aliàs mendoſiſſimè. 2 *Illa & non perfeciſſet*, cum abſint ab uno Mureti, & quinque Manut. pro ſpuriis habuerit Gruter. *feciſſet* Mert. 1. 3 *Quæ feciſſet* Bal. Bod. 2. cum aliis MSS. & edd. 4 *Fortaſſe diſputari poteſt* Æn. Linc. Mag. Mertt. cum plumis aliis MSS. & ed. pr. probatque Gruter. 5 *Placet* deeſt in Laud. 6 *Peripat. noſtru* Æn. Bal. Bod. 1. Laud Mert. 1. cum olim editis. 7 *Quod eſt effic. utilitatis* Pal. pr. 8 *Vel indigentiâ* noſtri fere, cum edd. vett. 9 *Honeſtatem aliq. cum utilitate pugn.* al.

I Inde-

honeſtate pugnare, Sed, cum ſit is, qui id ſolum bonum judicet, quod honeſtum ſit: quæ autem huic repugnent ſpecie quadam utilitatis, eorum neque acceſſione meliorem vitam fieri, nec deceſſione pejorem; non videtur ejuſmodi debuiſſe deliberationem [1] introducere, in qua, quod utile videretur, cum eo, quod honeſtum eſt, compararetur. Etenim quod ſummum bonum à Stoicis dicitur, convenienter naturæ vivere, id habet hanc (ut opinor) [2] ſententiam, cum virtute congruere ſemper: cetera autem, quæ ſecundum naturam eſſent, ita legere, ſi ea virtuti non repugnarent. Quod cum ita ſit, putant quidam, hanc comparationem non recte introductam, nec omnino de eo genere quidquam præcipiendum fuiſſe. Atque illud quidem honeſtum, quod proprie vereque dicitur, id in ſapientibus eſt ſolis, neque à virtute divelli umquam poteſt; in iis autem, in quibus ſapientia perfecta non eſt, ipſum illud quidem [3] perfectum honeſtum nullo modo; ſimilitudines honeſti eſſe poſſunt. Hæc enim omnia officia, de quibus his libris diſputamus, media Stoici appellant. ea communia ſunt & late patent: quæ & ingenii bonitate multi aſſequuntur, & progreſſione diſcendi. Illud autem officium, quod rectum iidem appellant, perfectum atque abſolutum eſt, &, ut iidem dicunt, omnes numeros habet; nec, præter ſapientem, cadere in quemquam poteſt. Cum autem aliquid actum eſt, in quo media [4] officia compareant, id cumulate videtur eſſe perfectum, [5] proptereaque vulgus

1 *Inducere* ed. Lang. & Fabritii MS. 2 *Sententiam, naturam cum virtute* Mert. 2. Nov. 3 *Perfectum* omiſit Lang. 4 *Officia comparantur* Æn. Bod. Laud. cum vulgg. *Comparentur* Bal. *Comparent* Linc. Pal. pr. *Comparant* cum Pal. ſec. Mert. 1. 5 *Propterea quod vulgus* noſtri ferè; nec aliter Gronov.

1 *Quod*

vulgus quid abſit à perfecto non fere intelligit: quatenus autem intelligit, nihil putat prætermiſſum. [1] quod item in poematis, & picturis uſu evenit, in aliiſque compluribus, ut delectentur imperiti, laudentque ea, quæ laudanda non ſint, ob eam, credo, cauſam, quod inſit in his aliquid probi, quod capiat ignaros, qui iidem, quid in unaquaque re vitii ſit, nequeant judicare. itaque cum ſunt docti à peritis, facile deſiſtunt [2] ſententia.

4. Hæc igitur officia, de quibus his libris diſſerimus, quaſi ſecunda quædam honeſta eſſe dicunt, non ſapientum modo propria, ſed cum omni hominum genere communia. itaque his omnes, in quibus eſt virtutis indoles, commoventur. Nec vero cum duo Decii, aut duo Scipiones, fortes viri commemorantur, aut cum Fabricius [3] Ariſtideſve [4] juſti nominantur, aut ab illis fortitudinis, aut ab his juſtitiæ, tanquam [5] à ſapientibus, petitur exemplum. nemo enim horum ſic ſapiens eſt, ut ſapientem volumus intelligi. [6] Nec ii, qui ſapientes habiti & nominati, M. Cato, & C. Lælius, ſapientes fuerunt; ne illi quidem ſeptem: ſed ex mediorum officiorum frequentia ſimilitudinem quandam gerebant ſpeciemque ſapientum. Quocirca nec id, quod vere [7] honeſtum eſt, fas eſt cum utilitatis repugnantia comparari: nec id [8] quidem, quod communiter appellamus honeſtum, quod colitur ab iis, qui bonos ſe viros haberi volunt, cum emolumen-

R tis

1 *Quod autem* (vel *item*) *in poematibus* noſt. omn. præter Linc. 2 *A ſententiâ* ed. Gruter. nec aliter plerique noſt. cum aliis multis. 3 *Aut Ariſtides* noſt. omn. 4 *Juſtus nominatur* ſex noſt. nec aliter Gruter. 5 *A ſapiente* Bodd. Laud. Mag. 6 *Ne ii qui ſap. fuerunt. nec illi quidem ſeptem:* reliquis omiſſis, Mert. 2. Sed pro *fuerunt* reponitur *nominati* nuperâ manu. *Sunt habiti & nom.* Bodd. Laud. *Hab. ſunt & nom.* Mert. 1. *Hab. & nom. ſunt* Mag. 7 *Honeſtum eſt, cum utilitatis ratione comparari*; Gruter. ex vet. lib. Nannii. 8 τὸ *quidem* repoſuit Græv. è ſuo ſec. Gruter. ex Nannio; nec abeſt à Bod. 2. Linc. Mert. 1.

tis umquam eſt comparandum: tamque id honeſtum, quod in noſtram intelligentiam cadit, tuendum conſervandumque eſt nobis, quam id, quod proprie dicitur, vereque eſt honeſtum ſapientibus. aliter enim teneri non poteſt, ſi qua eſt ad virtutem facta progreſſio. Sed hæc quidem de iis, [1] qui conſervatione officiorum exiſtimantur boni. Qui autem omnia metiuntur emolumentis & commodis, neque ea volunt præponderari honeſtate, hi ſolent in deliberando honeſtum cum eo, quod utile putant, comparare, boni viri non ſolent. Itaque exiſtimo Panætium, cum dixerit, homines ſolere in hac comparatione dubitare, hoc ipſum ſenſiſſe, quod dixerit, ſolere modo, non etiam oportere. etenim non modo pluris putare quod utile videatur, quam quod honeſtum: ſed hæc etiam inter ſe comparare, & in his addubitare, turpiſſimum eſt. quid eſt ergo, quod nonnumquam dubitationem afferre ſoleat, conſiderandumque videatur? Credo, ſi quando dubitatio accidit, quale ſit id, de quo conſideretur. Sæpe enim tempore fit, ut, quod plerumque turpe haberi ſoleat, inveniatur non eſſe turpe. Exempli cauſa, ponatur aliquid, quod pateat latius. Quod poteſt majus eſſe ſcelus, quam non modo hominem, ſed etiam familiarem hominem occidere? Num igitur ſe adſtrinxit ſcelere, ſi qui tyrannum occidit, quamvis familiarem? Populo quidem Romano non videtur, qui ex omnibus præclaris factis illud pulcherrimum exiſtimat. Vicit ergo utilitas [2] honeſtatem, imo vero [3] honeſtas utilitatem ſecuta eſt. Itaque, ut ſine ullo errore dijudicare poſſimus, ſiquando cum illo, quod

1 *Qui coacervatione offic.* malit Guliel. 2 Notam interrogatoriam poſt *honeſtatem* poni malit Gruter. ſicut eſt in Pal. & uno Mureti; nec abit Bal. 3 *Honeſtatem utilitas conſecuta eſt* vett. codd.

quod honeſtum intelligimus, pugnare id videbitur, quod appellamus utile, formula quædam conſtituenda eſt: quam ſi ſequemur in comparatione rerum, ab officio numquam recedemus. Erit autem hæc formula, Stoicorum rationi diſciplinæque maxime conſentanea: quam quidem his libris propterea ſequimur, quod, quamquam à veteribus Academicis, & à Peripateticis veſtris, qui quondam iidem erant, [1] qui Academici, quæ honeſta ſunt, anteponuntur iis, quæ videntur utilia: tamen ſplendidius hæc ab eis [2] diſſeruntur, quibus quidquid honeſtum eſt, idem utile videtur: nec utile quidquam, quod non honeſtum: quam ab iis, quibus honeſtum aliquid non utile, aut utile non honeſtum. Nobis autem noſtra Academia magnam licentiam dat, ut, quodcumque maxime probabile occurrat, id noſtro jure liceat defendere.

5. Sed redeo ad formulam. Detrahere igitur aliquid alteri, & hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cetera, quæ poſſunt aut corpori accidere, aut rebus externis. nam principio tollit convictum humanum, & ſocietatem. ſi enim ſic erimus affecti, ut propter ſuum quiſque emolumentum ſpoliet, aut violet alterum, diſrumpi neceſſe eſt eam, quæ maxime eſt ſecundum naturam, humani generis ſocietatem. Ut, ſi unumquodque membrum ſenſum hunc haberet, ut poſſe putaret ſe valere, ſi proximi membri valetudinem ad ſe traduxiſſet, debilitari & interire totum corpus neceſſe eſt: ſic, ſi unuſquiſque noſtrum rapiat ad ſe commoda aliorum,

1 *Qui Academici* non leguntur in uno Manuſ. nec in MS. Urſin.
2 *Diſſerentur* Mert 2. cum aliis MSS.

detrahatque quod cuique poſſit emolumenti ſui gratia, ſocietas hominum & communitas evertatur neceſſe eſt. nam, ſibi ut quiſque malit, quod ad uſum vitæ pertineat, quam alteri acquirere, conceſſum eſt, non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum ſpoliis noſtras facultates, copias, opes augeamus. Neque vero hoc ſolum natura, id eſt, jure gentium, ſed etiam legibus populorum, quibus in ſingulis civitatibus [1] reſp. continetur, eodem modo conſtitutum eſt, ut non liceat ſui commodi cauſa nocere alteri. hoc enim ſpectant leges, hoc volunt; incolumem eſſe civium conjunctionem: quam qui dirimunt, eos morte, exſilio, [2] vinclis, damno coercent. atque hoc multo [3] magis exigit ipſa naturæ ratio, quæ eſt lex divina, & humana: cui parere qui velit, omnes autem parebunt, qui ſecundum naturam volent vivere, numquam committet, ut alienum appetat, & id, quod alteri detraxerit, ſibi aſſumat. Etenim multo magis eſt ſecundum naturam [4] excelſitas animi & magnitudo: itemque [5] comitas, juſtitia, liberalitas, quam voluptas, quam vita, quam divitiæ: quæ quidem contemnere, & pro nihilo ducere comparantem cum utilitate communi, magni animi & excelſi eſt. [6] Detrahere autem alteri ſui commodi cauſa, magis eſt contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cetera generis ejuſdem: itemque, magis eſt ſecundum naturam, pro omnibus gentibus, ſi

1 A Grævio, in cujus utràque ed. *reip. continetur* (neſcio undè, niſi fortè ex errore typographico) legitur, hìc recedo; Gruter. Gronov. aliorumque auctoritate. *Reſpublicæ continentur* Bod. 1. Laud. 2 *Vinclis*, non *Vinculo*, eſt etiam in opt. noſtris. 3 *Magis exigit* noſt. omn præter Bod. 2. 4 *Celſitas animi* al. 5 *Communitas* al. placetque Fabrit. *Comitas juſtitia & liberalitatis* Bod. 1. 6 *Detr. autem de altero* Bal. Bod. 1. Mertt. cum aliis multis. Tota iſta periodus Grutero ſuſpecta eſt, tanquam à ſciolo de capitis hujus principio repetita.

ſi fieri poſſit, conſervandis, aut juvandis maximos labores moleſtiaſque ſuſcipere, imitantem Herculem illum, quem hominum fama, beneficiorum memor, [1]in concilium cœleſtium collocavit: quam vivere in ſolitudine, non modo ſine ullis moleſtiis, ſed etiam in maximis voluptatibus, abundantem omnibus copiis; ut excellas etiam pulchritudine & viribus. Quocirca optimo quiſque & ſplendidiſſimo ingenio longe illam vitam huic anteponit. Ex quo efficitur, hominem naturæ obedientem homini nocere non poſſe. Deinde, qui alterum violat, ut ipſe aliquid commodi conſequatur, aut nihil ſe exiſtimat contra naturam facere; aut magis [2]fugiendam cenſet mortem, paupertatem, dolorem, amiſſionem etiam liberorum, propinquorum, amicorum, quam facere cuipiam injuriam. ſi nihil exiſtimat contra naturam fieri hominibus violandis: quid cum eo [3]diſſeras, qui omnino hominem ex homine tollat? ſin fugiendum id quidem cenſet, ſed & multò illa pejora, mortem, paupertatem, dolorem, errat in eo, quod ullum aut corporis, aut fortunæ vitium, animi vitiis gravius exiſtimat.

6. Ergo unum debet eſſe omnibus propoſitum, ut eadem ſit utilitas uniuſcujuſque & univerſorum: quam ſi ad ſe quiſque rapiat, diſſolvetur omnis humana [4]conſortio. Atque ſi etiam hoc natura præſcribit, ut homo homini, quicunque ſit, ob eam ipſam cauſam, quod is homo ſit, conſultum velit, neceſſe eſt ſecundum eandem naturam omnium utilitatem eſſe communem. quod ſi ita eſt, una

1 *In concilio* noſt. omn. præter Æn. nec aliter ed. Gruter. 2 *Fugiendum* MSS. Fabritii. *fugienda* Victor. & Junt. adſtipulante Gronov. 3 *Ediſſeras* Mag. cum tribus aliis MSS. & ed. Lang. 4 *Conſociatio* Nov. cum Manutt. & al. vulgg.

una continemur omnes, & eadem lege naturæ: idque ipſum ſi ita eſt, certe violare alterum lege naturæ prohibemur. verum autem primum; verum igitur & extremum. Nam illud quidem abſurdum eſt, quod quidam dicunt, parenti ſe, aut fratri nihil detracturos commodi ſui cauſa: aliam rationem eſſe civium reliquorum: hi ſibi nihil juris, & nullam ſocietatem, communis utilitatis cauſa, ſtatuunt eſſe cum civibus: quæ ſententia omnem ſocietatem diſtrahit civitatis. Qui autem civium rationem dicunt habendam, externorum negant, hi dirimunt communem humani generis ſocietatem: qua ſublata, beneficientia, liberalitas, bonitas, juſtitia funditus tollitur: quæ qui tollunt, etiam adverſus deos immortales impii judicandi ſunt. ab iis enim conſtitutam inter homines ſocietatem evertunt: cujus ſocietatis arctiſſimum vinculum eſt, magis arbitrari eſſe contra naturam, hominem homini detrahere ſui commodi cauſa, quam omnia incommoda ſubire vel externa, vel corporis, vel etiam ipſius animi, [1] quæ non vacent juſtitia. hæc enim una virtus, omnium eſt domina, & regina virtutum. Forſitan quiſpiam dixerit: Nonne igitur ſapiens, ſi fame ipſe conficiatur, abſtulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi eſt vita mea utilior, quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia. Quid? ſi Phalarim, crudelem tyrannum, & immanem, vir bonus, [2] ne ipſe frigore conficiatur, veſtitu ſpoliare poſſit, nonne faciat? Hæc

1 *Qua vacent juſtitia* noſtri fere cum vulgg. *qua tamen vacent* Mert. 1 *qua vacet* Linc. ubi *non* ſuperimponitur ab aliena manu. *cevatent juſtitiam* vet. lib. unde *ſervantem juſtitiam* legendum putat Muretus; *ne vacet juſtitiâ* J.Fr. Gronov. *qua vacent injuſtitia* al. *qua vocat juſtitia* Pith. exc. 2 *Ne ipſe algore pereat* vett. libb. Mureti.

1 &

Hæc ad judicandum ſunt facillima. nam, [1] ſi quid ab homine ad nullam partem utili tuæ utilitatis cauſa detraxeris, inhumane feceris, contraque naturæ legem. ſin autem is tu ſis, qui multam utilitatem reip. atque hominum ſocietati, ſi in vita remaneas, afferre poſſis; ſi quid ob eam cauſam alteri detraxeris, non ſit reprehendendum: [2] ſin autem id non ſit ejuſmodi, ſuum cuique incommodum ferendum eſt potius, quam de alterius commodis detrahendum. Non igitur magis eſt contra naturam morbus, aut egeſtas, aut quid hujuſmodi, quam detractio, aut appetitio alieni. Sed communis utilitatis derelictio contra naturam eſt. eſt enim injuſta. itaque lex ipſa naturæ, quæ utilitatem hominum conſervat & continet, decernit profecto, ut ab homine inerti atque inutili ad ſapientem, bonum fortemque virum transferantur res ad vivendum neceſſariæ: qui ſi occiderit, multum de communi utilitate detraxerit: modo hoc ita faciat, ut ne ipſe de ſe bene exiſtimans, ſeſeque diligens, hanc cauſam habeat ad injuriam. ita ſemper officio fungetur, utilitati conſulens hominum, & ei, quam ſæpe commemoro, humanæ ſocietati. Nam, quod ad Phalarim attinet, perfacile judicium eſt. nulla enim nobis ſocietas cum tyrannis, ſed potius ſumma [3] diſtractio eſt: neque eſt contra naturam, ſpoliare eum, ſi poſſis, quem honeſtum eſt necare: atque hoc omne genus peſtiferum atque impium ex hominum communitate exterminandum eſt. Etenim, ut membra quædam amputantur, ſi & ipſa ſanguine, & tamquam ſpiritu carere cœperunt, & nocent

1 *Si quid homini homo* al. 2 *Sin autem is non ſis ejuſmodi* cod. Murer. qui *autem is* delenda putat, utpote à ſuperiore membro petita, ut vera lectio ſit *ſi non ſis ejuſmodi*. noſt. omn. eas voces *autem id* habent, niſi quod *is* pro *id* habeat Mag. cum Pal. pr. 3 *Diſſolutio eſt* Bal.

cent reliquis partibus corporis: ſic iſta in figura hominis feritas, & immanitas beluæ [1] à communi tamquam humanitate corporis ſegreganda eſt. Hujus generis ſunt quæſtiones omnes eæ, in quibus ex tempore officium exquiritur.

7. Ejuſmodi igitur credo res Panætium perſecuturum fuiſſe, niſi [2] aliqui caſus, aut occupatio conſilium ejus [3] peremiſſet: ad quas ipſas conſultationes ex ſuperioribus libris ſatis multa præcepta ſunt, quibus perſpici poſſit, quid ſit propter turpitudinem fugiendum: quid ſit id, quod idcirco fugiendum non ſit, quia omnino turpe non eſt. Sed quoniam operi inchoato [4] & prope jam abſoluto, tamquam faſtigium imponimus: ut geometræ ſolent non omnia docere, ſed poſtulare, ut quædam ſibi concedantur, quo facilius, quæ volunt, explicent: ſic ego à te poſtulo, mi Cicero, ut mihi concedas, ſi potes, nihil, præter id quod honeſtum ſit, propter ſe eſſe expetendum. ſin hoc non licet per Cratippum, at illud certe dabis, quod honeſtum ſit, id eſſe maxime propter ſe expetendum. Mihi utrumvis ſatis eſt: & cum hoc, tum illud probabilius videtur, nec præterea quidquam probabile. Ac primum Panætius in hoc defendendus eſt, quod non utilia cum honeſtis pugnare aliquando poſſe dixerit (neque enim ei fas erat) ſed ea, quæ videntur utilia. Nihil vero utile, quod non idem honeſtum: nihil honeſtum, quod non idem utile ſit, ſæpe teſtatur: negatque ullam peſtem majorem [5] in vitam

1 *A comm. tamquam humanitatis corpore* malit Muret & J. Fr. Gronov. *A communitate corporis* Bod. 1. 2 *Aliquis* noſtri ferè cum edd. 3 *Praveniſſet* repoſuit Manut. Eraſmi conject. ſecutus; quod diſplicet Fabr. 4 *Et prope jam abſolute* omittit Mag. *inchoato jam tanquam* Pal. pr. quod genuinum magis videtur Gruter. *& prope tamen abſol.* cet. noſtr. cum aliis MSS. & edd. 5 *In* abeſt à Nov. Æn. Mertt. cum aliis duobus MSS. & ed. Victor. *In vitâ* Bal. Linc. Mag.

vitam hominum invaſiſſe, quam eorum opinionem, qui iſta diſtraxerint. Itaque non ut aliquando anteponeremus utilia honeſtis, ſed ut ea ſine errore dijudicaremus, ſi quando incidiſſent, induxit eam, quæ videretur eſſe, non quæ eſſet, repugnantiam. Hanc igitur partem relictam explebimus, nullius adminiculis, ſed (ut dicitur) Marte noſtro. neque enim quidquam de hac parte poſt Panætium explicatum eſt, quod quidem mihi probaretur de iis, quæ in manus meas venerunt.

8. Cum igitur aliqua ſpecies utilitatis objecta eſt, commoveri [1] neceſſe eſt. ſed ſi, cum animum attenderis, turpitudinem videas adjunctam ei rei, quæ ſpeciem utilitatis attulerit, tunc non utilitas [2] relinquenda eſt, ſed intelligendum, ubi turpitudo ſit, ibi utilitatem eſſe non poſſe. Quod ſi nihil eſt tam contra naturam quam turpitudo, (recta enim & convenientia, & conſtantia natura deſiderat, aſpernaturque contraria) nihilque tam ſecundum naturam, quam utilitas: certe [3] in eadem re utilitas & turpitudo eſſe non poteſt. itemque ſi ad honeſtatem nati ſumus, eaque aut ſola expetenda eſt, (ut Zenoni viſum eſt) aut certe omni pondere gravior habenda, [4] quam reliqua omnia, quod Ariſtoteli placet; neceſſe eſt, quod honeſtum ſit, id eſſe aut ſolum, aut ſummum bonum; quod autem bonum, id certe utile; ita quidquid honeſtum, id utile. quare error hominum non proborum, cum aliquid, quod utile viſum eſt, [5] arripuit, id continuo ſecernit ab honeſto. Hinc ſicæ, hinc venena,

S hinc

1 *Neceſſe eſt animum. Sed ſi, cum attenderis* &c. J. Fr. Gronov. 2 *Requirenda eſt* Æn. Bodd. Pal. pr. omnes Manutii, cum aliis vulgg. 3 *In eadem re utiſi turpitudo* &c. Æn. Bodd. Linc. Mag. Mort. 1. 4 *Quam reliqua omnia* non leguntur in Mert. 2. 5 *Arripuerit* Bal. *Arripuit, atque ſecernunt* Danielis cod. cum Langg. *Arripuit, & continuo* &c. J. Fr. Gronov.

1 *Falſa*

hinc [1] falſa teſtamenta naſcuntur: hinc [2] furta, peculatus, expilationes, direptioneſque ſociorum & civium: hinc opum nimiarum potentiæ non ferendæ: poſtremo etiam in liberis civitatibus regnandi [3] exſiſtunt cupiditates, quibus nihil nec tætrius, nec fœdius excogitari poteſt: emolumentum enim rerum [4] fallacibus judiciis vident: pœnam non dico legum, [5] quas ſæpe perrumpunt, ſed ipſius turpitudinis, quæ acerbiſſima eſt, non vident. Quamobrem hoc quidem [6] deliberantium genus pellatur è medio (eſt enim totum ſceleratum, [7] & impium) qui deliberant, utrum [8] id ſequantur, quod honeſtum eſſe videant, an ſe ſcientes ſcelere contaminent: in ipſa enim dubitatione facinus ineſt, etiamſi ad id non pervenerint. Ergo deliberanda omnino non ſunt, in quibus eſt turpis ipſa deliberatio. atque etiam ex omni deliberatione celandi & occultandi ſpes opinioque removenda eſt. ſatis enim nobis (ſi modo in philoſophia aliquid profecimus) perſuaſum eſſe debet, ſi omnes deos hominesque celare poſſimus, nihil [9] tamen avare, nihil injuſte, nihil libidinoſe, nihil incontinenter eſſe faciendum.

9. Hinc, ille Gyges inducitur à Platone: qui, cum [10] terra diſceſſiſſet, magnis quibuſdam imbribus, in illum hiatum deſcendit, æneumque equum, ([11] ut ferunt fabulæ) animadvertit, cujus in lateribus fores eſſent: quibus apertis [12] mortui vidit corpus

1 *Falſa teſtimonia* Bal. 2 *Furta, rapinæ, pecul.* Bal. 3 *Exſiſtunt* à gloſſâ videtur Gruter. 4 *Fallacibus indiciis* Pith. excerp. 5 *Quam ſæpe* Bal. Mag. Mertt. cum Langg. Pall. F. D. 6 *Deliberativum genus tollendum e medio* Bal. 7 *Et impium deliberare utrum*, &c. Mert. 1. 8 *Inſequantur* Bal. & ſtatim *videatur*. 9 *Tamen nos avare* Fabr. *tamen nobis avare* Pal. pr. 10 *Terra deceſſiſſet* ed. Gruter. *deſediſſet* al. 11 *Ut ferunt fabulæ* à quopiam negatore addita putat Lang. 12 *Hominis mortui* noſt. omn. Stephanus apud Victor. Junt. Lang. Gronov.

pus magnitudine inuſitata, annulumque aureum in digito: quem ut detraxit, ipſe induit: (erat autem regius paſtor) tum in concilium paſtorum ſe recepit. ibi cum palam ejus annuli ad palmam converterat, à nullo videbatur, ipſe autem omnia videbat. idem rurſus videbatur, cum [1] in locum annulum inverterat. Itaque hac oportunitate annuli uſus reginæ ſtuprum intulit: eaque adjutrice regem dominum interemit, ſuſtulit quos obſtare arbitrabatur: nec in his eum quiſquam facinoribus potuit videre. ſic repente [2] annuli beneficio rex exortus eſt Lydiæ. Hunc igitur ipſum annulum ſi habeat ſapiens, nihil plus ſibi licere putet [3] peccare, quam ſi non haberet. honeſta enim bonis viris, non occulta quæruntur. Atque hoc loco philoſophi quidam, minime mali illi quidem, ſed non ſatis acuti, fictam & commentitiam fabulam dicunt prolatam à Platone: quaſi vero ille aut factum id eſſe, aut fieri potuiſſe defendat. Hæc eſt vis hujus annuli, & hujus exempli: ſi nemo ſciturus, nemo ne ſuſpicaturus quidem ſit, cum aliquid divitiarum, potentiæ, dominationis, libidinis cauſa feceris, ſi id diis, hominibuſque futurum ſit ſemper ignotum, ſiſne facturus. negant id fieri poſſe: [4] quamquam poteſt id quidem. ſed [5] quæro, quod negant poſſe, id ſi [6] poſſet, quidnam facerent? Urgent ruſtice ſane. negant enim poſſe, & in eo perſtant: hoc verbum quid valeat, non vident. Cum enim quærimus, ſi poſſint [7] celare, quid facturi ſint: non quærimus, poſſintne celare; ſed tamquam tormenta

1 *In lucem* ed. Manut. codd. Erphurdd. Totus complexus ab *idem* uſque ad *itaque* abeſt à Bal. 2 *Annuli uſu beneficioque* Bal. 3 *Peccare* prorſus redundare putat Fabrit. omiſitque Victor. 4 *Quamquam non poteſt* Lambin. & Aldus Nepos. 5 *Quæro ab his qui negant* Bal. 6 *Poſſent* Pal. pr. & ed. Victor. 7 *Celare* omittit Pal. pr. nec omnino neceſſaria videtur Grutero.

1 *Con-*

quædam adhibemus, ut, ſi reſponderint ſe impunitate propoſita, facturos quod expediat, facinoroſos ſe eſſe fateantur: ſi negent, omnia turpia per ſeipſa fugienda eſſe concedant.

10. Sed jam ad propoſitum revertamur. Incidunt ſæpe multæ cauſæ, quæ conturbent animos utilitatis ſpecie; non, cum hoc deliberetur, relinquendane ſit honeſtas propter utilitatis magnitudinem: (nam id quidem improbum eſt) ſed illud, poſſitne id, quod utile videatur, fieri non turpiter. Cum Collatino collegæ Brutus imperium abrogabat, poterat videri facere id injuſte. fuerat enim in regibus expellendis ſocius Bruti, conſiliorum etiam adjutor. cum autem conſilium hoc principes cepiſſent, cognationem Superbi, nomenque Tarquiniorum, & memoriam regni eſſe tollendam: quod erat utile, patriæ [1] conſulere, id erat ita honeſtum, ut etiam ipſi Collatino placere deberet. Itaque utilitas valuit propter honeſtatem, ſine qua ne utilitas quidem eſſe potuiſſet. At in eo rege, qui urbem condidit, non ita. ſpecies enim utilitatis animum pepulit ejus: cui cum viſum eſſet utilius, ſolum quam cum altero regnare, fratrem interemit. Omiſit hic & pietatem, & humanitatem, ut id, quod utile videbatur, neque erat, aſſequi poſſet: & tamen muri cauſam [2] oppoſuit, ſpeciem honeſtatis neque probabilem, neque ſatis idoneam. Peccavit igitur, pace vel Quirini, vel Romuli dixerim. Nec tamen noſtræ nobis utilitates omittendæ ſunt, aliiſque tradendæ, cum his ipſi egeamus: ſed ſuæ cuique utilitati, quod ſine alterius injuria fiat, ſerviendum eſt. Scite Chryſippus,

1 *Conſulere* delevit Lang. & Lambin. 2 *Appoſuit* Mert. 1. & alii quidam libri.

1 *Qui*

pus, ut multa: Qui ſtadium, inquit, currit, eniti & contendere debet, quam maxime poſſit, ut vincat: ſupplantare eum, [1] quicum certet, aut [2] manu depellere, nullo modo debet. ſic in vita ſibi quemque petere, quod pertineat ad uſum, non iniquum eſt: [3] alteri deripere jus non eſt. Maxime autem perturbantur officia in amicitiis: quibus & non tribuere, quod recte poſſis, & tribuere, quod non ſit æquum, contra officium eſt. Sed hujus generis totius breve & non difficile præceptum eſt. quæ enim videntur utilia, honores, divitiæ, voluptates, cetera generis ejuſdem, hæc amicitiæ numquam anteponenda ſunt. At neque contra remp. neque contra jusjurandum, ac fidem amici cauſa vir bonus faciet; ne ſi judex quidem erit de ipſo amico. ponit enim perſonam amici, cum induit judicis. Tantum dabit amicitiæ, ut veram amici cauſam eſſe malit, ut orandæ liti tempus, quoad per leges liceat, accommodet. [4] cum vero jurato ſententia dicenda ſit, meminerit, deum ſe [5] adhibere teſtem, id eſt (ut arbitror) mentem ſuam, qua nihil homini dedit deus ipſe divinius. Itaque præclarum à majoribus accepimus morem rogandi judicis, [6] ſi eum teneremus, [7] quæ ſalva fide facere poſſit. Hæc rogatio ad ea pertinet, quæ paullo ante dixi honeſte amico à judice poſſe concedi. nam, ſi omnia facienda ſint, quæ amici velint, non amicitiæ tales, ſed conjurationes putandæ ſunt.

1 *Qui concertat* Bod. 1. 2 *Manu pellere* apud Nonium. 3 *Alteri ſubripere* Bod. 1. Linc. cum Manut. *diripere* Bal. Mag. Mert. 2. cum Victor. 4 *Cum vero verbo jurato ſent.* Bal. aut *juratione* aut *jurati omnia ſint.* Pal. pr. & ita olim Linc. unde conjicit Gruter. *cum vero jurato omnia ſint. Juramento* ed. Rom. pr *Juratio* Pal. ſec. 5 *Habere teſtem* Bod. 1. & ita ed. Victor. 6 *Si eo rogaremus, quo* Bal. cum exc. Pith. probatque Grav. *Ut ea ſe rogando teneremus* Linc. 7 *Quæ ſalvam fidem facere* Bod. 1.

1 *Phithiam*

ſunt. Loquor autem de communibus amicitiis. nam in ſapientibus viris perfectiſque nihil poteſt eſſe tale. Damonem & [1] Phintiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter ſe fuiſſe, ut, cum eorum alteri Dionyſius [2] tyrannus diem necis deſtinaviſſet, & is, qui morti addictus eſſet, paucos ſibi dies commendandorum ſuorum cauſa poſtulaviſſet, vas factus eſt alter ejus ſiſtendi, ut, ſi ille non [3] revertiſſet, moriendum eſſet ipſi. qui cum ad diem ſe recepiſſet, admiratus eorum fidem tyrannus, petivit, ut ſe ad amicitiam tertium adſcriberent. Cum igitur id, quod utile videtur in amicitia, cum eo, quod honeſtum eſt, comparatur, jaceat utilitatis ſpecies, valeat honeſtas. cum autem in amicitia quæ honeſta non ſunt, poſtulabuntur, religio & fides anteponatur amicitiæ: ſic habebitur is, quem exquirimus, delectus officii.

11. Sed utilitatis ſpecie in repub. ſæpiſſime peccatur, ut in Corinthi diſturbatione noſtri. durius etiam Athenienſes, [4] qui ſciverunt, ut Æginetis, [5] qui claſſe valebant, pollices præciderentur. hoc viſum eſt utile. nimis enim imminebat, propter propinquitatem, Ægina Piræeo: ſed nihil quod crudele, utile. eſt enim hominum naturæ, quam ſequi debemus, maxime inimica crudelitas. Male etiam qui peregrinos urbibus uti prohibent, eoſque exterminant, ut Pennus apud patres noſtros, Papius nuper. Nam eſſe pro cive, qui civis non ſit, rectum eſt non licere: quam tulerunt legem ſapientiſſimi conſules, Craſſus & Scævola: uſu vero urbis prohibere peregrinos, ſane inhumanum eſt. Illa præclara, in quibus publicæ utilitatis

1 *Thithiam* plerique noſt. *Pythiam* duo. *Pinthiam* al. *Pitthyam* al. 2 *Tyrannus* non eſt in Bal. 3 *Revertiſſet ad diem* vulgg. 4 *Qui ſanciverunt* Bal. 5 *Quia claſſe* al.

tatis ſpecies præ honeſtate contemnitur. Plena exemplorum eſt noſtra reſpub. [1] cum ſæpe, tum maxime bello Punico: quæ, Cannenſi calamitate accepta, majores animos habuit, quam umquam rebus ſecundis. nulla timoris ſignificatio, nulla mentio pacis. tanta vis eſt honeſti, ut ſpeciem utilitatis obſcuret. Athenienſes cum Perſarum impetum nullo modo poſſent ſuſtinere, ſtatuerentque ut urbe relicta conjugibus & liberis Troezene depoſitis, naves conſcenderent, libertatemque Græciæ claſſe defenderent, Cyrſilum quendam, ſuadentem ut in urbe manerent, Xerxemque reciperent, [2] lapidibus obruerunt. Atque ille utilitatem ſequi videbatur: ſed ea nulla erat repugnante honeſtate. Themiſtocles poſt victoriam ejus belli, quod cum Perſis fuit, dixit in concione, ſe habere conſilium reip. ſalutare, ſed id ſciri opus non eſſe. poſtulavit, ut aliquem populus daret, quicum communicaret; datus eſt Ariſtides. Huic ille, claſſem Lacedæmoniorum, quæ ſubducta eſſet ad Gytheum, clam incendi poſſe: quo facto frangi Lacedæmoniorum opes neceſſe eſſet. Quod Ariſtides cum audiſſet, in concionem magna exſpectatione venit: dixitque, perutile eſſe conſilium, quod Themiſtocles afferret, ſed minime honeſtum. [3] Itaque Athenienſes, quod honeſtum non eſſet, id ne utile quidem putaverunt: totamque eam rem, quam ne audierant quidem, auctore Ariſtide repudiaverunt. Melius hi, quam nos, qui piratas immunes, ſocios vectigales habemus.

12. Maneat ergo, quod turpe ſit, id numquam eſſe utile, ne tum quidem, cum id, quod eſſe utile putes,

1 *Cum ſæpe aliàs, tum* al. *ſæpe periculo, tum* Bod. 1. 2 *Lap. cooperuerunt* Pal. pr. quod placet Gruter. 3 *Ita quod Ath. honeſtum non eſſe* Pal. pr.

putes, adipiſcare. Hoc enim ipſum utile putare, quod turpe ſit, calamitoſum eſt. Sed incidunt (ut ſupra dixi) ſæpe cauſæ, cum repugnare utilitas honeſtati videatur, ut animadvertendum ſit, repugnetne plane, an poſſit cum honeſtate conjungi. Ejus generis hæ ſunt quæſtiones: Si (exempli gratia) vir bonus [1] Alexandria Rhodum magnum frumenti numerum advexerit in Rhodiorum inopia & fame, ſummaque annonæ caritate: ſi idem ſciat, complures mercatores Alexandria ſolviſſe, naveſque in curſu frumento onuſtas, petentes Rhodum, viderit, dicturuſne ſit id Rhodiis, an ſilentio ſuum quam plurimo venditurus? Sapientem & bonum virum fingimus: de ejus deliberatione & conſultatione quærimus, qui celaturus Rhodios non ſit, ſi id turpe judicet, ſed dubitet, [2] an turpe non ſit. In hujuſmodi cauſis aliud Diogeni Babylonio videri ſolet, magno & gravi Stoico, aliud Antipatro, diſcipulo ejus, homini acutiſſimo. Antipatro omnia patefacienda, ut ne quid omnino, quod venditor norit, emtor ignoret: Diogeni venditorem, quatenus jure civili conſtitutum ſit, dicere vitia oportere, cetera ſine inſidiis agere, & quoniam vendat, velle quam optime vendere. Advexi, expoſui, vendo meum non pluris, quam ceteri, fortaſſe etiam minoris, cum major eſt copia. cui fit injuria? Exoritur Antipatri ratio ex altera parte: [3] Quid ais? tu cum hominibus conſulere debeas, & ſervire humanæ ſocietati, eaque lege natus ſis, & ea habeas principia naturæ, quibus parere, & quæ ſequi debeas, ut utilitas tua communis utilitas

1 *Ab Alexandriâ* Æn. Bodd. Linc. Mag. cum Manut. vocem *profectus* addunt Bal. & Bod. 1. cum eodem Manut. 2 *An turpe ſit, an non* Bal. 3 *Quid agis?* Bodd. Laud. Linc. Sed hic *ais* in marg. *Ais? cum enim omnibus hom.* Bal.

1 *Sed*

tas ſit, viciſſimque communis utilitas tua ſit, celabis homines, quid iis adſit commoditatis & copiæ? Reſpondebit Diogenes fortaſſe ſic, Aliud eſt celare, aliud tacere: neque ego nunc te celo, ſi tibi non dico, quæ natura deorum ſit, quis ſit finis bonorum, quæ tibi plus prodeſſent cognita, quam tritici utilitas: [1] ſed non quidquid tibi audire utile eſt, id mihi dicere neceſſe eſt. [2] Immo vero (inquiet ille) neceſſe eſt, ſi quidem meminiſti eſſe inter homines natura conjunctam ſocietatem. Memini, inquiet ille, [3] ſed num iſta ſocietas talis eſt, ut [4] nihil ſuum cujuſque ſit? quod ſi ita eſt, ne vendendum quidem quidquam eſt, ſed donandum.

13. Vides in hac tota diſceptatione non illud dici, quamvis hoc turpe ſit, tamen, quoniam expedit, faciam: ſed ita expedire, ut turpe non ſit: ex altera autem parte; [5] ea re, [6] quia turpe ſit, non eſſe faciendum. Vendat ædes vir bonus propter aliqua vitia, quæ ipſe norit, ceteri ignorent: peſtilentes ſint, & habeantur ſalubres: ignoretur in omnibus cubiculis apparere ſerpentes: male materiatæ, ruinoſæ: ſed hoc præter dominum nemo ſciat. quæro, ſi hoc emtoribus venditor non dixerit, ædeſque vendiderit pluris multo, quam ſe venditurum putarit, num id injuſte, an improbe fecerit. Ille vero, [7] inquit Antipater. Quid enim eſt aliud, erranti viam non monſtrare (quod Athe-

T nis

1 *Sed numquid quod tibi* &c. Bal. 2 *Immo vero (inquiet ille) neceſſe eſt* deſunt in Æn. Linc. Mag. Mert. 1. pro quibus *Antipater contra* habet Linc. *Inquiet ille* non ſunt in Pal. pr. 3 *Sed non (unde* Nov.) *iſta* Bal. Mag. 4 *Nihil ſuum cuique ſit* Æn. Bod. 1. *Nihil cujuſquam ſit* vet. lib. Urſini. 5 *Ea re* deſideratur in Bal. & Nov. 6 *Quia turpe non ſit, faciendum* Pal. pr. 7 *Inquit Antipater, improbe.* Bod. 1. *improbe facit* Bod. 2. cum multis MSS. & edd. *improbe facis* Pith exc.

nis exſecrationibus publicis [1] ſanctum eſt) ſi hoc non eſt, emtorem pati ruere, & per errorem in maximam fraudem [2] incurrere? plus etiam eſt, quam viam non monſtrare. nam eſt ſcientem in errorem alterum inducere. Diogenes contra: Num te emere coegit, qui ne hortatus quidem eſt? ille quod non placebat proſcripſit: tu quod placebat emiſti. quod ſi qui proſcribunt, villam [3] bonam, beneque ædificatam, non exiſtimantur fefelliſſe, etiam ſi illa nec bona eſt, nec ædificata ratione; multo minus, qui domum non laudarunt. Ubi enim judicium emtoris eſt, ibi fraus venditoris quæ poteſt eſſe? ſin autem dictum non omne præſtandum eſt, quod dictum non eſt, id præſtandum putas? Quid vero eſt ſtultius, quam venditorem, ejus rei, quam vendat, vitia narrare? quid autem tam abſurdum, quam ſi domini juſſu ita præco prædicet? Domum peſtilentem vendo. Sic ergo in quibuſdam [4] cauſis dubiis ex altera parte defenditur honeſtas, ex altera ita de utilitate dicitur, ut id, quod utile videatur, non modo facere honeſtum ſit, ſed etiam non facere turpe. Hæc eſt illa, quæ videtur utilium fieri cum honeſtis ſæpe diſſenſio. Quæ dijudicanda ſunt. non enim, ut quæreremus expoſuimus, ſed ut explicaremus. Non igitur videtur nec frumentarius ille [5] Rhodios, nec hic ædium venditor celare emptores debuiſſe. Neque enim id eſt celare, quidquid reticeas: ſed cum, quod tu ſcias, id ignorare emolumenti tui cauſa velis eos, quorum interſit id ſcire. Hoc autem celandi genus quale ſit, & cujus hominis, quis non videt?

1 *Sancitum eſt* noſt. omn. 2 *Incidere* Bal. 3 *Bonam, ut aſſerunt, beneque* Bal. *ut ipſi aſſerunt* Bod. 2. 4 *Cauſis* abeſt à Mert. 1. *Dubiis* deleverunt Lamb. & Lang. 5 *Rhodium* noſtri fere, cum ed. Gruteri.

1 *Ut*

videt? certe non aperti, non ſimplicis, non ingenui, non juſti, non viri boni; verſuti potius, obſcuri, aſtuti, fallacis, malitioſi, callidi, veteratoris, vafri. hæc tot, & alia plura nonne inutile eſt vitiorum ſubire nomina?

14. Quod ſi vituperandi ſunt qui reticuerunt, quid de iis exiſtimandum eſt, qui orationis vanitatem adhibuerunt? C. Canius, eques Romanus, nec infacetus, & ſatis litteratus, cum ſe Syracuſas otiandi, [1] ut ipſe dicere ſolebat, non negotiandi cauſa, contuliſſet, dictitabat, ſe hortulos aliquos velle emere, quo invitare amicos, & ubi ſe oblectare ſine [2] interpellatoribus poſſet. quod cum percrebuiſſet, Pythius ei [3] quidam, qui argentariam faceret Syracuſis, venales quidem ſe hortos non habere, ſed licere uti Canio, ſi vellet, ut ſuis: & ſimul ad cœnam hominem in hortos invitavit in poſterum diem. cum ille promiſiſſet, tum Pythius, [4] qui eſſet, ut argentarius, apud omnes ordines gratioſus, piſcatores ad ſe convocavit, & ab his petivit, ut ante ſuos hortulos poſtridie piſcarentur, dixitque, quid eos facere vellet. Ad cœnam tempore venit Canius: opipare à Pythio [5] apparatum convivium: cymbarum [6] ante oculos multitudo. pro ſe quiſque quod ceperat afferebat, ante pedes Pythii piſces abjiciebantur. Tum Canius, Quæſo, inquit, quid eſt hoc Pythi, tantumne piſcium, tantumne cymbarum? Et ille, Quid mirum? inquit, hoc loco eſt, Syracuſis quidquid eſt piſcium: [7] hic aquatio: hac villa iſti ca-

 rere

1 *Ut ipſe dictabat* Bal. Bodd. Laud. Mag. 2 *Interpellationibus* Linc. cum ed. Lang. 3 *Quidam dixit, qui* Bal. Mert. 2. 4 *Ut argentarius qui eſſet* Manut. 5 *Appar. invenit conviv.* Bal. 6 *Ante hortulos* Lang. cum uno MS. & Balduin. ex Ambroſio. 7 *Hæc aquatio* ed. Lang. ex ea Plantin. unde Leidenſis; quas ſequitur Gronov. nec abit MS. Bal.

1 *Cum*

rere non poſſunt. Incenſus Canius cupiditate contendit à Pythio, ut venderet. Gravate ille primo. quid multa? impetrat, emit homo cupidus & locuples tanti, quanti Pythius voluit, & emit inſtructos: [1] nomina facit, negotium conficit. invitat Canius poſtridie familiares ſuos. venit ipſe mature. ſcalmum nullum videt. quærit ex proximo vicino, num feriæ [2] quædam piſcatorum eſſent, quod eos nullos videret. Nullæ, (quod ſciam) inquit ille: ſed hic piſcari nulli ſolent. itaque heri mirabar, quid accidiſſet. Stomachari Canius. Sed quid faceret? nondum enim Aquillius, collega & familiaris meus, protulerat de dolo malo formulas: in quibus ipſis cum ex eo [3] quæreretur, quid eſſet dolus malus: reſpondebat, cum eſſet aliud ſimulatum, aliud actum. Hoc quidem ſane [4] luculenter, ut ab homine perito definiendi. Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud ſimulantes, perfidi, improbi, malitioſi ſunt. Nullum igitur factum eorum poteſt utile eſſe, cum ſit tot vitiis inquinatum.

15. Quod ſi Aquilliana definitio vera eſt: ex omni vita ſimulatio diſſimulatioque tollenda eſt. ita nec, ut emat melius, nec ut vendat, quidquam ſimulabit, aut diſſimulabit vir bonus. Atque iſte dolus malus etiam legibus erat vindicatus, ut tutela XII tabulis, & circumſcriptio adoleſcentium lege [5] Lætoria, & [6] ſine lege judiciis, in quibus additur, ex

1 Cùm creditoris ſit nomina facere, legendum *Pythius nomina facit* cenſet J. Fr. Gronov. 2 *Quædam* non eſt in Pal. pr. ſed *aliqua* poſt *eſſent*; unde illam vocem, cum mox ſequentibus *quod eos nullos videret* Tullii non eſſe ſuſpicatur Gruter. *eo quod nullos vid.* Pith. exc. *quod eos nullus videret* Ciceronem ſcripſiſſe putat Græv. 3 *Quæreretur* Bodd. Linc. Mert. 2. cum duobus aliis, & ed. Victor. & Manut. 4 *Luculente* plerique noſtri, cum MSS. & edd. vett. 5 *Lectoriâ* Mert. 2. *Pletoria* al. *Plectoriâ* al. 6 *Sine lege, judiciis* Gruter. cum Lambin. & Fabrit.

1 *Agitur*

ex fide bona [1] agitur. Reliquorum autem judiciorum hæc verba maxime excellunt, in arbitrio rei uxoriæ, melius, æquius: in fiducia, ut inter bonos bene agier. Quid ergo? aut in eo, quod melius [2] æquius, poteſt ulla pars ineſſe fraudis? aut, cum dicitur: inter bonos bene agier, quidquam agi doloſe, aut malitioſe poteſt? Dolus autem malus [3] ſimulatione, ut ait Aquillius, continetur. tollendum eſt igitur ex rebus contrahendis omne mendacium, [4] non licitatorem venditor, nec qui [5] contra ſe liceatur, emtor [6] apponet: uterque, ſi ad eloquendum venerit, non plus, quam ſemel, eloquetur. Q. quidem Scævola, P. filius, cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cujus emtor erat, ſemel indicaretur, idque venditor ita feciſſet, dixit, ſe pluris æſtimare: addidit centum [7] millia. nemo eſt, qui hoc boni viri fuiſſe neget, ſapientis negant: ut ſi minoris, quam potuiſſet, vendidiſſet. Hæc igitur eſt illa pernicies, quod alios bonos, alios ſapientes exiſtimant. ex quo Ennius, Nequicquam ſapere ſapientem, qui ſibi ipſe prodeſſe [8] non quiret. Vere id quidem, ſi, quid eſſet prodeſſe mihi cum Ennio conveniret. Hecatonem quidem Rhodium, diſcipulum Panætii, video in iis libris, quos de officiis ſcripſit Q. Tuberoni, dicere, Sapientis eſſe nihil contra mores, leges, inſtituta facientem, habere rationem rei familiaris. neque enim ſolum nobis divites eſſe volumus, ſed liberis, propinquis, amicis, maximeque reip. ſingulorum enim facultates & copiæ,

1 *Agitur* abeſt ab omn. noſt. præter Bod. 2. 2 *Æquius dicitur* Bal. Linc. 3 *Simulatione & diſſimulatione* Bod. 2. *In ſimulando* Linc. *In ſimulatione*, reliq. noſt. cum libb. Balduini & Fabrit. accedit ed. Victor. 4 *Non illicitorem vend.* Pal. pr. 5 *Contra aſſe liceatur* Muret. 6 *Opponet* Æn. Bodd. Laud. Linc. cum vulgg. 7 *Millia nummorum* Mag. cum ed. Mog. pr. & Rom. ſec. 8 *Non curet* vel *non quæreret* noſtri fere. *nequiret* Laud.

1 *Etenim*

copiæ, divitiæ ſunt civitatis. Huic Scævolæ factum, de quo paullo ante dixi, placere nullo modo poteſt. [1] etenim omnino tantum ſe negat facturum compendii ſui cauſa, quod non liceat. Huic nec laus magna tribuenda, nec gratia eſt. Sed ſive ſimulatio & diſſimulatio dolus malus eſt; perpaucæ res ſunt, in quibus dolus iſte malus non verſetur: ſive vir bonus eſt is, qui prodeſt quibus poteſt, nocet nemini, [2] certe iſtum virum bonum non facile reperiemus. Numquam igitur eſt utile peccare, quia ſemper eſt turpe: &, quia ſemper eſt honeſtum virum bonum eſſe, ſemper eſt utile.

16. Ac de jure quidem prædiorum ſancitum eſt apud nos jure civili, ut in his vendendis vitia dicerentur, quæ nota eſſent venditori. Nam, cum ex XII tabulis ſatis eſſet ea præſtari, quæ eſſent lingua nuncupata, quæ qui inficiatus eſſet, [3] dupli pœnam ſubiret: à jureconſultis etiam reticentiæ pœna eſt conſtituta. Quidquid enim [4] eſſet in prædio vitii, id ſtatuerunt, ſi venditor ſciret, niſi nominatim dictum eſſet, præſtari oportere. Ut, cum in arce augurium augures [5] acturi eſſent, juſſiſſentque T. Claudium [6] Centumalum, qui ædes in Cœlio monte habebat, demoliri [7] ea, quorum altitudo officeret auſpiciis: Claudius proſcripſit inſulam, vendidit: emit P. [8] Calpurnius Lanarius. huic ab auguribus illud idem denuntiatum eſt. Itaque Calpurnius cum demolitus eſſet, [9] cognoſſetque, Claudium

1 *Etenim qui omnino* &c. *huic nec laus* &c. Bal. Linc. 2 *Recte iſtum virum* Æn. Mag. cum Gulielm. & Gruter. *recte juſtum virum* cet. noſt. cum Junt. 3 *Duplicem pœnam* Æn. Bal. Bod. 2. Mert. 1. *Pœnam* non eſt in Pal. pr. 4 *Eſt (ineſt* vulg.) *in prædio* Mert. 1. ed. Victor. nec ſecus Pal. ſec. 5 Forte *facturi*. Gulielm. 6 *Centho* pro *Centumalus* legendum putat Lang. 7 *Eas, quarum* Bal. Linc. & alii multi MSS. & edd. 8 *Calpurnius Lavarius* conjicit Lang. *Lanatus* Gruter. 9 *Cognoſcens* Bod. 1.

Claudium ædes poſtea proſcripſiſſe, [1] quam eſſet ab auguribus demoliri juſſus, arbitrum illum adegit, quidquid ſibi dare facere oporteret ex fide bona. M. Cato ſententiam dixit, hujus noſtri Catonis pater. ut enim ceteri ex patribus, ſic hic, qui lumen illud progenuit, ex filio eſt nominandus. Is igitur judex ita pronuntiavit: cum in venundando rem eam ſciſſet, & non pronuntiaſſet, [2] emtori damnum præſtari oportere. Igitur ad fidem bonam ſtatuit pertinere, notum eſſe emtori vitium, quod noſſet venditor. Quod ſi recte [3] judicavit: non recte frumentarius ille, non recte ædium peſtilentium venditor tacuit. ſed hujusmodi reticentiæ jure civili omnes comprehendi non poſſunt: quæ autem poſſunt, diligenter tenentur. M. Marius Gratidianus, propinquus noſter, C. Sergio Oratæ vendiderat ædes eas, quas ab eodem ipſe paucis ante annis emerat. hæ Sergio ſerviebant: ſed hoc in mancipio Marius non dixerat. Adducta res in judicium eſt. Oratam Craſſus, Gratidianum defendebat Antonius. jus Craſſus urgebat: [4] quod vitii venditor non dixiſſet ſciens, id oportere præſtari: æquitatem Antonius: quoniam id vitium ignotum Sergio non fuiſſet, qui illas ædes vendidiſſet, nihil fuiſſe neceſſe dici: nec eum eſſe deceptum, qui id, quod emerat, quo jure eſſet teneret. Quorſum hæc? ut illud intelligas, non placuiſſe majoribus noſtris [5] aſtutos.

17. Sed aliter leges, aliter philoſophi tollunt aſtutias: leges, quatenus [6] manu tenere poſſunt, philo-

1 *Quam eas eſſet* cod. vet. Urſini. 2 *Auctorem indemnem damno præſtare op.* apud Non. ubi tamen *Emptorem indemnem damno* (vel potius *auctorem emptori damnum*) *præſtare op.* malit Lang. *auctorem indemnem præſtare debere* J. Fr. Gronov. 3 *Judicavit* non legitur in Mag. 4 *Quod vitium* Æn. Mag. Mert. 2. 5 *Aſtus* edd. vulgg. 6 Voculam *res* hic inſerunt Æn. Bal. Bod. 2. cum vulgg.

1 Addunt

philoſophi, quatenus ratione & intelligentia. Ratio igitur poſtulat, ne quid inſidioſe, ne quid ſimulate, ne quid fallaciter. Sunt ne igitur inſidiæ, tendere plagas, etiam ſi excitaturus [1] non ſis, nec agitaturus? ipſæ enim feræ nullo inſequente ſæpe incidunt. ſic tu ædes proſcribas, tabulam tamquam plagam ponas, domum propter vitia vendas; in eam aliquis incurrat imprudens. Hoc quamquam video propter depravationem conſuetudinis, neque more turpe haberi, neque aut lege ſanciri, aut jure civili, tamen naturæ lege ſanctum eſt. ſocietas enim eſt, quod etſi ſæpe dictum eſt, dicendum tamen eſt ſæpius, latiſſime quidem quæ pateat, [2] hominum inter homines: interior eorum, qui [3] ejuſdem generis ſunt; propior eorum, qui ejuſdem civitatis. Itaque majores aliud jus gentium, aliud jus civile eſſe voluerunt. quod civile, non idem continuo gentium; quod autem gentium, idem civile eſſe debet. [4] Sed nos veri juris, germanæque juſtitiæ ſolidam & expreſſam effigiem nullam tenemus: umbra & imaginibus utimur: eas ipſas utinam ſequeremur! feruntur enim ex optimis [5] naturæ, & veritatis exemplis. Nam quanti verba illa, uti ne propter te, fidemve tuam captus, fraudatuſve fiem? quam illa aurea! ut inter bonos bene agier oportet, & ſine fraudatione? Sed, qui ſint boni, & quid ſit, bene agi, magna quæſtio eſt. Qu. quidem Scævola, pontifex max. ſummam vim dicebat eſſe in omnibus iis arbitriis, in quibus adderetur, ex fide bona: fideique bonæ nomen exiſtimabat manare latiſſime, idque

1 *Non ſis beſtiam* Linc. Nov. Mert. 2. *feras* Mert. 1. 2 *Omnium inter omnes* noſt. omn. 3 *Ejuſdem gentis ſunt* noſt. omn. excep. Bal. & Linc. & ita reſtituit Jac. Gronov. ſecutus Junt. Lang. & Membrana J. Fr. Gronov. 4 *Sed nos vim juris* Bal. 5 *Naturæ principiis, & veritatis exemplis* Bod. 2. Linc. cum aliis,

1 *Societas*

que verſari in tutelis, ſocietatibus, fiduciis, mandatis, rebus emtis, venditis, conductis, locatis, quibus vitæ [1] ſocietas continetur: in his magni eſſe judicis, ſtatuere, præſertim cum in pleriſque eſſent judicia contraria, quid quemque cuique præſtare oporteret. Quocirca aſtutiæ tollendæ ſunt, eaque malitia, quæ vult illa quidem videri ſe eſſe prudentiam, ſed abeſt ab ea diſtatque plurimum. Prudentia eſt enim locata in delectu bonorum, & malorum: malitia, ſi omnia, quæ turpia ſunt, mala ſunt, mala bonis [2] ponit ante. Nec vero in prædiis ſolum jus civile, ductum à natura, malitiam fraudemque vindicat: ſed etiam in mancipiorum venditione fraus venditoris omnis excluditur. qui enim ſcire debuit, de ſanitate, [3] de fuga, de furtis, præſtat edicto Ædilium. Heredum alia cauſa eſt. Ex quo intelligitur, quoniam juris natura fons ſit, hoc ſecundum naturam eſſe, neminem id agere, ut ex alterius prædetur inſcientia. nec ulla pernities vitæ major inveniri poteſt, quam in malitia ſimulatio intelligentiæ: ex quo iſta innumerabilia naſcuntur, ut utilia cum honeſtis pugnare [4] videantur. quotus enim quiſque reperietur, qui [5] impunitate, & ignoratione omnium propoſita, abſtinere poſſit injuria?

18. Periclitemur, ſi placet, in iis quidem exemplis, in quibus peccari vulgus hominum fortaſſe non putat. Neque enim de ſicariis, veneficis, teſtamentariis, furibus, peculatoribus hoc loco diſſerendum eſt: qui non verbis ſunt, & diſputatione

U philoſo-

1 *Societas contrahitur & continetur* Bal. 2 *Anteponit* Linc. Mert. 2. quomodo Gruter. 3 *De fugâ, de his præſtat* olim in Linc. ſed nunc *de fugâ, de furtis, is præſtat* cum Pal. 4 *Dicantur* al. 5 *Impun. & negligentiâ, & ignorantiâ omnium* Mag.

1 *Carere*

philoſophorum, ſed vinculis & [1]carcere fatigandi. ſed hæc conſideremus, quæ faciunt ii, qui habentur boni. L. Minutii Baſili, locupletis hominis, falſum teſtamentum quidam è Græcia Romam attulerunt: quod quo facilius obtinerent, ſcripſerunt [2]heredes ſecum M. Craſſum, & Qu. Hortenſium, homines [3]ejuſdem ætatis potentiſſimos: qui, cum illud falſum eſſe ſuſpicarentur, ſibi autem nullius eſſent conſcii culpæ, alieni facinoris munuſculum non repudiaverunt. Quid ergo? ſatin' hoc eſt, ut non deliquiſſe videantur? mihi quidem non videtur: quamquam alterum amavi vivum, alterum non odi mortuum. Sed cum Baſilus M. Satrium, ſororis filium, nomen ſuum ferre voluiſſet, eumque feciſſet heredem: hunc, [4]ait, dico patronum agri Piceni & Sabini: (o turpem notam [5]temporum illorum!) num erat æquum, [6]principes civis rem habere, ad Satrium nihil præter nomen pervenire? Etenim, ſi is, qui non defendit injuriam, neque propulſat à ſuis, cum poteſt, injuſte facit, ut in primo libro differui: qualis habendus eſt is, qui non modo non repellit, ſed etiam adjuvat injuriam? Mihi quidem etiam veræ hereditates non honeſtæ videntur, ſi ſint malitioſis blanditiis officiorum; non veritate, [7]ſed ſimulatione quæſitæ. Atqui in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honeſtum videri ſolet. Falſo: nam eadem utilitatis, quæ honeſtatis eſt regula: qui hoc non perviderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. ſic enim cogi-

1 *Carcere caſtigandi* Bod. 2. Laud. Linc. 2 Has voces *heredes ſecum* adulterinas putat Lang. cum deſint in quibuſdam MSS. 3 *Ejuſdem civitatis* Æn. Bod. 2. cum vulgg. 4 *Ait* abeſt à pleriſque noſtris. 5 *Temp. & nomen illorum* Bal. *notam & nomen temp.* Bod. 2. Laud. *temp. o nomen illorum* Nov. *temp. nomen illorum* Mertt. 6 *Principes civitatis* al. *hujus civitatis* Laud. 7 *Sed ſimulatione acquiſita* al. *Sed ſimulatione* expungunt alii, contra MSS. uncis includendum, unà cum *non veritate*, putabat Gulielm.

1 *Fraudum*

cogitans: Eſt iſtuc quidem honeſtum, verum hoc expedit, res à natura copulatas audebit errore divellere: qui fons eſt [1] fraudium, maleficiorum, ſcelerum omnium.

19. Itaque ſi vir bonus habeat hanc vim, ut, ſi digitis concrepuerit, poſſit in locupletium teſtamenta nomen ejus irrepere, hac vi non utatur, ne ſi exploratum quidem habeat, id omnino neminem umquam ſuſpicaturum. [2] At dares hanc vim M. Craſſo, ut digitorum percuſſione heres poſſet ſcriptus eſſe, qui re vera non eſſet heres, in foro, mihi crede, ſaltaret. homo autem juſtus, iſque quem ſentimus virum bonum, nihil cuiquam, quod in ſe transferat, detrahet. Hoc qui admiratur, is ſe, quid ſit vir bonus, neſcire fateatur. At vero ſi quis voluerit animi ſui complicatam notionem evolvere, jam ſe ipſe doceat, eum virum bonum eſſe, qui proſit quibus poſſit, noceat nemini, niſi laceſſitus injuria. Quid ergo? hic non [3] noceat, qui quodam quaſi veneno perficiat, ut veros heredes moveat, in eorum locum ipſe ſuccedat? Non igitur faciat, dixerit quis, quod utile ſit, quod expediat? Immo intelligat, nihil nec expedire, nec utile eſſe, quod ſit injuſtum. hoc qui non didicerit, bonus vir eſſe non poterit. Fimbriam conſularem audiebam de patre noſtro puer, judicem M. Lutatio Pinthiæ fuiſſe, equiti Rom. ſane honeſto, cum is ſponſionem feciſſet, ni bonus vir eſſet. itaque ei dixiſſe Fimbriam, ſe illam rem numquam judicaturum: ne aut ſpoliaret fama probatum hominem, ſi contra judicaſſet, aut ſtatuiſſe videretur, virum

1 *Fraudum* Bod. 1. Laud. Linc. 2 *At ſi dares* noſt. omn. præter Mert. 1. & Nov. *Addares* al. 3 *Nocet*, item *perficit* Pal. pr. *nocet*, ſed *perficiat* Bod. 2. cum olim cuſis.

1 *Aliquem*

bonum [1] aliquem esse, cum ea res innumerabilibus officiis [2] & laudibus contineretur. Huic igitur viro bono, quem Fimbria etiam, non modo Socrates noverat, nullo modo videri potest quidquam esse utile, quod non honestum sit. Itaque talis vir non modo facere, [3] sed nec cogitare quidem quidquam audebit, quod non audeat prædicare. Hæc nonne est turpe dubitare philosophos, quæ ne rustici quidem dubitent? à quibus natum est id, quod [4] jam tritum est vetustate proverbium: cum enim fidem alicujus bonitatemque laudant, dignum esse dicunt, quicum in tenebris mices. Hoc quam habet vim, nisi illam, nihil expedire, quod non deceat, etiam si id possis nullo refellente [5] obtinere? Videsne igitur, hoc proverbio neque Gygi illi posse veniam dari, neque huic, quem paullo ante fingebam digitorum percussione hereditates omnium [6] posse convertere? Ut enim, quod turpe est, id quamvis occultetur, tamen honestum fieri nullo modo potest: sic, quod honestum non est, id utile ut sit, effici non potest, adversante & repugnante natura.

20. At enim, cum permagna præmia sunt, est causa peccandi. C. Marius cum à spe consulatus longe abesset, & jam septimum annum post præturam jaceret, neque petiturus umquam consulatum videretur, Qu. Metellum, cujus legatus erat, summum virum & civem, cum ab eo, [7] imperatore suo, Romam

1 *Aliquem esse, qui forte non esset* Bod. 1. 2 *Et laudibus* non agnoscit Bal. 3 *Sed ne cog.* nostri ferè; quomodo Gronov. post Victor. Junt. & Lang. 4 *Jam contritum est* nost. omn præter Bod 2. Laud. Nov. & ita Gronov. ex aliis exemplaribus. *Jam contrarium est* Pal. pr. 5 *Obtinere* desideratur in Mert. 2. 6 *Posse converrere* Gruter. ex vet. cod. Nannii, & aliis. *Post se convertere* Pal. pr. *posse ad sese convertere* quædam edd. An *converrere post se* legi debeat, hæret Gruter. 7 Ne hæc *imperatore suo* adulterina sint metuit Lang.

1 *Bellum*

Romam miſſus eſſet, apud pop. Rom. criminatus eſt, [1] bellum ducere: ſi ſe conſulem feciſſent, brevi tempore aut vivum, aut mortuum Jugurtham ſe in poteſtatem pop. Rom. redacturum. Itaque factus eſt ille quidem conſul, ſed à fide, juſtitiaque diſceſſit, qui optimum, & graviſſimum civem, cujus legatus, & à quo miſſus eſſet, in invidiam falſo crimine adduxerit. Ne noſter quidem Gratidianus officio boni viri functus eſt tum, cum prætor eſſet, collegiumque prætorum tribuni plebis [2] adhibuiſſent, ut res nummaria de communi ſententia conſtitueretur. [3] jactabatur enim temporibus illis nummus ſic, ut nemo poſſet ſcire, quid haberet. Conſcripſerunt communiter edictum cum pœna atque judicio; conſtitueruntque, ut omnes ſimul in roſtra poſt meridiem [4] deſcenderent: & ceteri quidem alius alio, Marius è ſubſelliis in roſtra [5] recta, idque quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit, & ea res, ſi quæris, ei magno honori fuit. omnibus vicis [6] ſtatuæ: ad eas thus, & cerei. quid multa? nemo umquam multitudini fuit carior. Hæc ſunt, quæ [7] conturbant in deliberatione nonnumquam, cum id, in quo violatur æquitas, non ita magnum; illud autem, quod ex eo paritur, permagnum videtur: ut Mario, præripere collegis & tribunis pleb. popularem gratiam, non ita turpe; conſulem ob eam rem fieri, quod ſibi tunc propoſuerat, valde utile videbatur. Sed omnium una regula

1 *Bellum producere* Gruter. quomodo Laud. & Bal. niſi quod hic *illud* inſerit, iſte *illum*, cum cet. noſt. 2 *Adiiſſent* MS. Urſini. 3 Illa *jactabatur enim* &c. Ciceronis non eſſe putat Lang. cui aſſentitur Lambin. *jactabant*, & ſtatim *nummos* Mag. 4 *Aſcenderent* Bod. 1. Linc. *eſcenderent* Gruter. ex MS. Mureti, Aldi Nepotis, & Petri Danielis. 5 *Rectâ profectus eſt viâ* Linc. Bal. *ductus viâ rectâ* Bod. 2. *rectâ viâ* ſolùm, Mert. 1. 6 *Statuæ factæ ſunt* Bal. Bodd. cum vulgg. 7 *Conturbant homines* Bod. 2. *animum Æn.*

1 *Judi-*

regula eſt, quam tibi cupio eſſe notiſſimam: aut illud, quod utile videtur, turpe ne ſit: aut, ſi turpe eſt, ne videatur eſſe utile. Quid igitur? poſſumuſne aut illum Marium, virum bonum [1] judicare, aut hunc? Explica atque excute intelligentiam tuam, ut videas, quæ ſit [2] in ea ſpecies, forma, & notio viri boni. Cadit ergo in virum bonum mentiri emolumenti ſui cauſa, criminari, præripere, fallere? nihil profecto minus. Eſt ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut viri boni & ſplendorem, & nomen amittas? quid eſt, quod afferre tantum utilitas iſta, quæ dicitur, poſſit, quantum auferre, ſi boni viri nomen eripuerit? fidem juſtitiamque detraxerit? Quid enim intereſt, utrum ex homine ſe quis [3] conferat in beluam, an [4] hominis figura immanitatem gerat beluæ?

21. Quid? qui omnia recta & honeſta negligunt, dummodo potentiam conſequantur, nonne idem faciunt, quod [5] is, qui etiam ſocerum habere voluit eum, cujus ipſe audacia potens eſſet? [6] Utile ei videbatur plurimum poſſe alterius invidia. id quam injuſtum in patriam, [7] quam inutile, quam turpe eſſet non videbat. Ipſe autem ſocer in ore ſemper Græcos [8] verſus de Phœniſſis habebat, quos dicam ut potero, incondite fortaſſe, ſed tamen ut res poſſit intelligi:

Nam ſi violandum eſt jus, regnandi gratia
Violandum eſt: aliis rebus pietatem colas.

Capi-

1 *Judicare? atque hoc explica* &c. Bod. 1. *atque* pro *aut* habet etiam Linc. & Mertt. 2 *In eâ ſpecie* legendum eſſe ait Lang. 3 *Converſat* noſt. omn. & ita Gruter. 4 *Homine figuram, immun.* Bod. 2. Linc. *in hominis figurâ* Mert. 1. cum edd. 5 *Is Pompeius, qui* Bal. 6 *Utile enim vid.* Bodd. Mag. cum Manut. *enim ei vid.* Bal. 7 *Quam inutile* non ſunt in Linc. Mag. Mert. 2. 8 *Verſus Euripidis de Phœn.* Bod. 2. cum edd.

1 *Id*

Capitalis Eteocles, vel potius Euripides, qui [1] id unum, quod omnium ſceleratiſſimum fuerat, exceperit. Quid igitur minuta colligimus, hereditates, mercaturas, venditiones fraudulentas? Ecce tibi, qui rex pop. Romani dominuſque omnium gentium eſſe concupierit, idque perfecerit. Hanc cupiditatem ſi honeſtam quis eſſe [2] dicit, amens eſt. probat enim legum & libertatis interitum, earumque oppreſſionem tetram, & deteſtabilem, gloriosam putat. Qui autem fatetur, honeſtum non eſſe in ea civitate, quæ libera fuit, quæque eſſe debeat, regnare, ſed ei, qui id facere poſſit eſſe utile, qua hunc objurgatione, aut quo potius convicio à tanto errore coner [3] avellere? poteſt enim, dii immortales, cuiquam eſſe utile fœdiſſimum & teterrimum parricidium patriæ: quamvis is qui ſe eo obſtrinxerit, ab oppreſſis civibus Parens nominetur? Honeſtate igitur dirigenda utilitas eſt, & quidem ſic, ut hæc duo, verbo inter ſe diſcrepare, [4] re tamen unum ſonare videantur. [5] Non habeo, ad vulgi opinionem, quæ major utilitas, quam regnandi, eſſe poſſit: nihil contra inutilius ei, qui id injuſte conſecutus ſit, invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem. poſſunt enim cuiquam eſſe utiles angores, ſollicitudines, diurni & nocturni metus, vita inſidiarum periculorumque pleniſſima?

Multi iniqui atque infideles regno, pauci ſunt boni, inquit Accius. At cui regno? quod à Tantalo, & Pelope proditum jure obtinebatur. Nam quanto plures

1 *Id ſolum, dominium, quod* Bal. 2. *Ducit* Rivius, probante Lambin. *dixerit* Bal. 3 *Avertere* Bod. 2. ed. Gruter. *Evellere* Bal. Bod. 1. Mert. 1. *divellere* Nov. 4 *Re* ſolùm eſt in duobus noſtris; ceteri partim *ſed tamen unum*, partim *quæ unum* ſine *tamen*, partim ſolùm *unum ſonare videantur*. 5 *Nunc abeo* (vel *ab eo*) *ad vulgi opinionem. Quæ* &c. *poſſit?* noſtri ferè. *Non abeo* Linc. *Nunc ad vulgi* &c. Mert. 1.

1 *Tutas*

plures ei regi [1] putas, qui exercitu populi Romani populum ipſum Rom. oppreſſiſſet, civitatemque non modo liberam, ſed etiam gentibus imperantem, ſervire ſibi coegiſſet? Hunc tu quas conſcientiæ [2] labes in animo cenſes habuiſſe? quæ vulnera? [3] Cujus autem vita ipſi poteſt utilis eſſe, cum ejus vitæ ea conditio ſit, ut, qui illam eripuerit, in maxima & gratia futurus ſit & gloria! Quod ſi hæc utilia non ſunt, quæ maxime videntur, quia plena ſunt dedecoris, ac turpitudinis, ſatis perſuaſum eſſe debet, nihil eſſe utile, quod non [4] honeſtum ſit.

22. Quamquam id quidem, cum ſæpe alias, tum Pyrrhi bello à C. Fabricio, conſule iterum, & à ſenatu noſtro judicatum eſt. Cum enim rex Pyrrhus populo Rom. bellum ultro intuliſſet, cumque, de imperio certamen eſſet cum rege generoſo, ac potente; perfuga ab eo venit in caſtra Fabricii, eique eſt pollicitus, ſi præmium ſibi propoſuiſſet, ſe, ut clam veniſſet, ſic clam in Pyrrhi caſtra rediturum, & eum veneno necaturum. Hunc Fabricius reducendum curavit ad Pyrrhum: idque factum ejus à ſenatu laudatum eſt: Atqui ſi ſpeciem utilitatis opinionemque quærimus, magnum illud bellum perfuga unus, & gravem adverſarium imperii ſuſtuliſſet: ſed magnum dedecus & flagitium, quicum laudis certamen fuiſſet, eum non virtute, ſed ſcelere ſuperatum. [4] Utrum igitur utilius vel Fabricio, qui talis in hac urbe, qualis Ariſtides Athenis fuit, vel ſenatui noſtro, qui numquam utilitatem à dignitate ſejunxit, armis cum hoſte certare, [5] an venenis? Si gloriæ cauſa imperium expetendum eſt,

1 *Putas* non habetur in Mert. 1. 2 *Tabes* reponit Hen. Steph. 3 *Cui autem vita ipſa poteſt* cod. Urſini. 4 *Viſum igitur utilius* Laud. Pal. pr. & ita Victor quem ſequitur Maturantius. 5 *Non venenis* ed. Victor.

est, scelus absit, in quo non potest esse gloria. sin ipsæ opes expetuntur quoquo modo, non poterunt utiles esse cum infamia. Non igitur utilis illa L. Philippi, Qu. filii, sententia: quas civitates L. Sulla, pecunia accepta, ex senatusconsulto liberavisset, ut hæ rursus vectigales essent: neque his pecuniam, quam pro libertate dederant, redderemus. Est ei senatus assensus. [1] turpe imperio. piratarum enim melior fides, quam senatus. [2] At aucta vectigalia; utile igitur. Quousque audebunt dicere quidquam utile, quod non honestum? Potest autem illi imperio, quod gloria fultum esse debet, & benivolentia sociorum, utile esse odium, & infamia? Ego etiam cum Catone meo sæpe dissensi. nimis mihi [3] præfracte videbatur ærarium, vectigaliaque defendere, omnia publicanis negare, multa sociis: cum in hos benefici esse deberemus, cum illis sic agere, ut cum colonis nostris soleremus, eoque magis, [4] quo illa ordinum conjunctio ad salutem reipub. pertinebat. Male etiam Curio, cum causam Transpadanorum æquam esse dicebat: semper autem addebat, [5] Vincat utilitas. [6] Potius diceret, [7] non esse æquam, quia non esset utilis reip. quam, cum utilem esse diceret, non esse æquam fateretur.

23. Plenus est sextus liber de officiis Hecatonis talium quæstionum: Sitne boni viri in maxima caritate annonæ familiam non alere. in utramque

1 Illa *turpe imperio* &c. usque ad *At aucta* non inveniuntur in Bal. *quam senatus* non in cod. Lang. & ex glossemate esse putat Fabric. 2 *Adaucta* Bal. Bodd. *At adaucta* Æn. 3 *Prafractum videbatur* legit Nonius. 4 *Quod illa* Linc. 5 *Vincat resp. utit.* al. 6 *Potius diceret* Linc. Mert. 2. MS Fabritii, qui probat. 7 *Non esse utilem reip. quia non esset aqua, quam, cum utilem* &c. legendum esse vel invitis MSS. putat Cl. Grav. *Quam cum aquam esse fateretur, non esse utilem diceret* Paulus Manut. *aquam esse dic. non esse utilem fat.* al.

1 *Utile-*

partem disputat: sed tamen ad extremum [1] utilitate putat officium dirigi magis, quam humanitate. Quærit, si in mari jactura facienda sit, equine pretioſi potius jacturam faciat, an ſervuli vilis. hic alio res familiaris, alio ducit humanitas. Si tabulam de naufragio ſtultus arripuerit, extorquebitne eam ſapiens, ſi potuerit? negat, quia ſit injurium. Quid? dominus navis, eripietne ſuum? minime: non plus, quam ſi navigantem in alto ejicere de navi velit, quia ſua ſit. quoad enim perventum ſit eo, quo ſumpta navis eſt, non domini eſt navis, ſed navigantium. [2] Quid, ſi in una tabula ſint duo naufragi, æque ſapientes, ſibine [3] uter rapiat, an alter cedat alteri? cedat vero: ſed ei, cujus magis interſit [4] vel ſuæ, vel reipub. [5] cauſa vivere. Quid, ſi hæc paria in utroque? nullum erit certamen, ſed quaſi [6] ſorte, aut micando victus, alteri cedat alter. Quid ſi pater fana expilet, cuniculos agat ad ærarium: indicetne id magiſtratibus filius? nefas id quidem eſt. quinetiam defendat patrem, ſi arguatur. non igitur patria præſtat omnibus officiis? immo vero: ſed ipſi patriæ conducit, pios cives habere in parentes. Quid, ſi tyrannidem occupare, ſi patriam prodere conabitur pater? filebitne filius? immo vero obſecrabit patrem, ne id faciat. ſi nihil proficiet, accuſabit, minabitur etiam:

ad

1 *Utilitate, ut putat, offic. dirigit* Bod. 1. Mag. Mert. 2. Nov. Pal. ſec. ed. Victor. probatque Gronov. *Utilitate ut putat, offic. dirigi magis* Pal. pr. & ed. Rom. pr. unde primitus fuiſſe *Utilitate putat offic. magis*, omiſſo illo *dirigi* ſuſpicatur Gruter. minimè aſſentientibus Græv. & Gronov. 2 *Quid ſi una tabula ſit, duo naufragi, eique ſap.* Mertt. cum membran. J. Fr. Gronov. probatque Jac. Gronov. nec abit Linc. niſi quod *duoque naufragi ſap.* habeat, omiſſo illo *aque*, pro quo *eique* vel *hique*, vel *hisque* habent plerique noſtri, cum Victor. Junt. Lang. & aliis edd. & MSS. 3 *Uterque rapiat* Bal. Linc. 4 *Vel ſui* Bal. *vel ſuæ* cet. noſt. cum ed. Gruter. 5 *Cauſa* abeſt à Laud. 6 *Forte* cum Gruter. Mert. 2. qui etiam *aut medicando* legit cum Pal. ſec. *aut dimicando* cæt. noſt.

1 *Venenum*

ad extremum ſi ad perniciem patriæ res ſpectabit, patriæ ſalutem anteponet ſaluti patris. Quærit etiam, ſi ſapiens adulterinos nummos acceperit imprudens pro bonis: cum id reſcierit, ſoluturuſne ſit eos, ſi cui debeat, pro bonis. Diogenes ait, Antipater negat, cui potius aſſentior. Qui [1] vinum fugiens vendat ſciens, debeatne dicere. Non neceſſe putat Diogenes: Antipater viri boni exiſtimat. [2] Hæc ſunt quaſi controverſa jura Stoicorum. In mancipio vendendo dicendane vitia, [3] non ea, quæ niſi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili: ſed hæc, mendacem eſſe, [4] aleatorem, furacem, ebrioſum. Alteri dicenda videntur, alteri non videntur. Si quis aurum vendens, aurichalcum ſe putet vendere, indicetne ei vir bonus, aurum illud eſſe, an emat denario, quod ſit [5] mille denarium? Perſpicuum jam eſt, & quid mihi videatur, & quæ ſit inter eos philoſophos, quos nominavi, controverſia.

24. Pacta, & promiſſa ſemperne ſervanda ſint, quæ nec vi, nec dolo malo (ut prætores [6] ſolent,) [7] facta ſint? Si quis medicamentum cuipiam dederit ad aquam intercutem, pepigeritque, ne illo medicamento umquam poſtea uteretur; ſi eo medicamento ſanus factus fuerit, & annis aliquot poſt inciderit in eundem morbum, nec ab eo, quicum pepigerat, impetret, ut item eo liceat uti, quid faciendum ſit. Cum ſit is inhumanus, qui non concedat,

X 2

1 *Venenum fugiens* noſt. omn. cum aliis pleriſque MSS. & edd. vett. nec aliter Gruter. 2 *Hæ* vel *Hæc ſunt quaſi controverſia & jura (& juſſa* Mert. 1. *in jure* Bod. 2. cum vulgg.) *Stoicorum* noſt. omn. præter Mert. 2. & Nov. quorum hic *controverſia jura*. 3 *Non niſi ea, quæ niſi* Æn. Bal. Bodd. Laud. 4 *Amatorem* Pal. pr. quod Grutero non diſplicet. 5 *Millenarium* Bodd. Linc. *mille denariorum* cet noſt. 6 *Solent educere* al. *dicere* Æn Bal. Laud. Mag. Mert. 1. 7 *Facta ſint* non habentur in Pal pr.

1 *Promiſ-*

dat, nec ei quidquam fiat injuriæ, vitæ & saluti consulendum. Quid? si quis sapiens rogatus sit ab eo, qui eum heredem faciat, cum ei testamento sestertium millies relinquatur, ut ante, quam hereditatem adeat, luce palam in foro saltet, idque se facturum promiserit, quod aliter eum heredem scripturus ille non esset: faciat, quod promiserit, necne? [1] Promisisse nollem, & id arbitror fuisse gravitatis. sed quoniam promisit, si saltare in foro turpe ducet, honestius mentietur, si ex hereditate nihil [2] ceperit, nisi forte eam pecuniam in reip. magnum aliquod tempus contulerit: ut vel saltare eum, cum patriæ consulturus sit, turpe non sit.

25. Ac ne illa quidem promissa servanda sunt, quæ non sunt iis ipsis utilia, quibus illa promiseris. Sol Phaethonti filio, ut redeamus ad fabulas, facturum se esse dixit, quidquid optasset: optavit ut in currum patris tolleretur: sublatus est; atque [3] insanus antequam constitit, ictu fulminis deflagravit. [4] Quanto melius fuerat, in hoc promissum patris non esse servatum? Quid, quod Theseus exegit promissum à Neptuno? Cui cum tres optationes Neptunus dedisset, optavit interitum Hippolyti, filii sui, cum is patri suspectus esset de novercæ: quo [5] optato impetrato, Theseus in maximis fuit luctibus. Quid? Agamemnon cum devovisset Dianæ, quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno, immolavit Iphigeniam, qua nihil erat eo

1 *Promissione nollem* MS. Parcensis. *Promissionem* conjicit Lang. *promisisset* malit Lambin. Hæc, & sequentia, non extant in Pal. pr. nisi ad oram manu recentiori. 2 *Ceperit, quam si ceperit; nisi* &c. noſt. omn. 3 *Insanus quâ (quia* Bal.) *constitit* excerp. Pith. Guliel. cum multis MSS. *It* pro *insanus* habent noſt. septem; unus neutrum. 4 Hanc periodum Pal. pr. habet tantùm in marg. scripturâ minus veteri. 5 *Optato* deest in MS. Ursini. *quo optato & impetrato* habent Mert. 1. Nov.

1 Totus

eo quidem anno natum pulchrius. promiſſum potius non faciendum, quam tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergo & promiſſa non facienda nonnumquam: neque ſemper depoſita reddenda. Si gladium quis apud te ſana mente depoſuerit, repetat inſaniens, reddere peccatum ſit, non reddere officium. Quid? ſi is, qui apud te pecuniam depoſuerit, bellum inferat patriæ, reddaſne depoſitum? non, credo: facias enim contra remp. quæ debet eſſe cariſſima. Sic multa, quæ honeſta natura videntur eſſe, temporibus fiunt non honeſta. [1] facere promiſſa, ſtare conventis, reddere depoſita, commutata utilitate, fiunt non honeſta. Ac de iis quidem, quæ videntur eſſe utilitates contra juſtitiam ſimulatione prudentiæ, ſatis arbitror dictum. Sed quoniam à quatuor fontibus honeſtatis primo libro officia duximus, in eiſdem [2] verſabimur, cum docebimus, ea, quæ videntur eſſe utilia, neque ſunt, quam ſint virtutis inimica. Ac de prudentia quidem, quam vult imitari malitia: itemque de juſtitia, quæ ſemper eſt utilis, diſputatum eſt. Reliquæ ſunt duæ partes [3] honeſtatis, quarum altera in animi excellentis magnitudine & præſtantia cernitur, altera in conformatione & moderatione continentiæ & temperantiæ.

26. Utile videbatur Ulyſſi, ut quidem poetæ tragici prodiderunt, nam apud [4] Homerum, optimum auctorem, talis de Ulyſſe nulla ſuſpicio eſt: ſed inſimulant eum tragœdiæ, ſimulatione inſaniæ militiam ſubterfugere voluiſſe. non honeſtum conſilium. at utile, ut aliquis fortaſſe dixerit, regnare, &

1 Totus hic ambitus deſideratur in Mert. 1. 2 *Verſabimur & doceb.* legendum dicit J. Fr. Gronov. *verſabuntur, cum doceb.* Græv. pr. 3 *Honeſtatis* fruſtrà quæritur in Nov. 4 *Homerum* expunxit Lang.

& Ithacæ vivere otioſe cum parentibus, cum uxore, cum filio. Ullum tu decus in quotidianis periculis & laboribus cum hac tranquillitate conferendum putas? Ego vero iſtam contemnendam, & abjiciendam: quoniam, quæ honeſta non ſit, ne utilem quidem eſſe arbitror. Quid enim auditurum putas fuiſſe Ulyſſem, ſi in illa ſimulatione perſeveraſſet? qui cum maximas res geſſerit in bello, tamen hæc [1] audiat ab Ajace:

Cujus ipſe princeps jurisjurandi fuit,
Quod omnes ſcitis, ſolus neglexit fidem.
[2] *Furere aſſimulavit, ne coiret inſtitit.*
Quod ni Palamedis perſpicax prudentia
Iſtius percepſet malitioſam audaciam,
[3] *Fide ſacratum jus perpetuo falleret.*

Illi vero non modo cum hoſtibus, verum etiam cum fluctibus, id quod fecit, dimicare melius fuit, quam deſerere conſentientem Græciam ad bellum barbaris inferendum. Sed dimittamus & fabulas, & externa; [4] ad rem factam noſtraque veniamus. M. Atilius Regulus, cum conſul iterum in Africa ex inſidiis captus eſſet, duce Xantippo Lacedæmonio, imperatore autem patre Hannibalis Hamilcare, juratus miſſus eſt ad ſenatum, ut, niſi redditi eſſent Pœnis captivi nobiles quidam, rediret ipſe Karthaginem. is cum Romam veniſſet, utilitatis ſpeciem videbat, ſed eam, ut res declarat falſam judicavit: [5] quæ erat

1 *Audivit* Bod. 2. 2 *Furere ſe ſimulavit*. al. *ſe ſimulare* Linc. *ne quo iret inſtituit* Bal. 3 *Fide ſacratâ* Æn. Bal. Bodd. Laud. Mag. cum aliis MSS. item Linc. & Mert. 2. alia manu; probatque Gronov. *Fide* vel *Fides ſacrata* al. 4 *Ad rem factam, noſtramque ven.* Æn. Bal. Mag. Mert. 2. Nov. *ad rem factaque* Manutt. *ad rem noſtram, factaque* Linc. 5 Tres voces *quæ erat talis*, à grammatiſta aſſutas, detraxit Lang. cujus conjecturam Lambin. approbat.

1 *Domus*

erat talis. manere in patria, esse [1] domi suæ cum uxore, cum liberis: quam calamitatem accepisset in bello, communem fortunæ bellicæ judicantem, tenere consularis dignitatis gradum. quis hæc neget esse utilia? [2] quem censes? magnitudo animi & fortitudo negat.

27. Num locupletiores quæris auctores? Harum enim est virtutum proprium, nil extimescere, omnia humana despicere, nihil, quod homini accidere possit, intolerandum putare. itaque quid fecit? In senatum venit, mandata exposuit, [3] sententiam ne diceret recusavit: quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se senatorem. Atque illud etiam, O stultum hominem, dixerit quispiam, & repugnantem utilitati suæ! reddi captivos negavit esse utile: illos enim adolescentes esse, [4] & bonos duces, se jam confectum senectute. cujus cum valuisset auctoritas, captivi retenti sunt, ipse Karthaginem rediit, neque eum caritas patriæ retinuit, nec suorum. Neque vero tum ignorabat, se ad crudelissimum hostem, & ad exquisita supplicia proficisci: sed jusjurandum conservandum putabat. Itaque tum, cum vigilando necabatur, erat in meliore causa, quam si domi senex captivus, perjurus, consularis remansisset. At stulte, qui [5] non modo non censuerit captivos remittendos, verum etiam dissuaserit. Quomodo stulte? etiamne si reipub. conducebat? potest autem, quod inutile reipub. sit, id cuiquam civi utile esse?

Perver-

1 *Domui suæ* Mertt. cum vett. codd. Lambin. Lang. Fabrit. 2 *Quid censes?* Gryphii & Lambini edd. *qua censes?* Æn. Bal. Bod. 2. Mag. nec aliter Gruter. *qua certè magnit.* &c. Bod. 1. 3 *Sententiam nec dicere rec.* Mag. *Sententiam, ne rediret, rec.* Bal. 4 *Et bonos duces* non sunt in Laud. 5 *Non modo censuerit.* ed. Lang. accedit Linc. nisi quod *censuerat* præfert.

28. Pervertunt homines ea, quæ ſunt fundamenta naturæ, cum utilitatem ab honeſtate ſejungunt. omnes enim expetimus utilitatem, ad eamque rapimur, nec facere aliter ullo modo poſſumus. nam quis eſt, qui utilia fugiat? aut quis potius, qui ea non ſtudioſiſſime perſequatur? ſed quia nuſquam poſſumus, niſi in laude, decore, honeſtate utilia reperire, propterea illa prima [1] & ſumma habemus: utilitatis nomen [2] non tam ſplendidum, quam neceſſarium ducimus. Quid eſt igitur, dixerit quis, in jurejurando? num iratum timemus Jovem? At hoc quidem commune eſt omnium philoſophorum, non eorum modo, qui deum nihil habere ipſum negotii dicunt, & nihil exhibere alteri: ſed eorum etiam, qui deum ſemper agere aliquid, & moliri volunt, numquam nec iraſci deum, nec nocere. Quid autem iratus Jupiter plus nocere potuiſſet, quam nocuit ſibi ipſe Regulus? nulla igitur vis fuit religionis, quæ tantam utilitatem [3] præverteret. An ne turpiter faceret? Primum, minima de malis. Num igitur tantum mali turpitudo iſta habebat, quantum ille cruciatus? deinde illud etiam apud Accium,

[4] *Fregiſti fidem neque dedi, neque do infideli cuiquam.*

Quamquam ab impio rege [5] dicitur, luculente tamen dicitur. Addunt etiam, quemadmodum nos dicamus, videri quædam utilia, quæ non ſint: ſic ſe [6] dicere, videri quædam honeſta, quæ non ſint: ut

1 *Et ſumma* deſunt in Bal. 2 *Non ita ſplendidum neceſſariumque duc.* Bod. 1. 3 *Perverteret* noſtri ferè; cum utroque MS. Græv. & edd. *præveniret* Lang. ex opt. ſuis codd. 4 *Fregiſtine fidem?* noſt. omn. quomodo Gruter. 5 *Dicitur* abeſt à Mert. 1. 6 Non habet *dicere* Pal. pr. *ſe videre dici* Grævii pr.

ut hoc ipſum videtur honeſtum, conſervandi juriſjurandi cauſa ad cruciatum revertiſſe: ſed fit non honeſtum: quia, quod per vim [1] hoſtium eſſet actum, ratum eſſe non debuit. Addunt etiam, quidquid valde utile ſit, id fieri honeſtum, [2] etiam ſi antea non videretur. Hæc fere contra Regulum. Sed prima videamus.

29. [3] Non fuit Jupiter metuendus, ne iratus noceret, qui neque irasci ſolet, neque nocere. Hæc quidem ratio non magis contra Regulum, quam contra omne jusjurandum [4] valet, ſed in jure jurando, non qui metus, [5] ſed quæ vis ſit, debet intelligi. eſt enim jusjurandum affirmatio religioſa. quod autem affirmate, quaſi deo teſte, promiſeris, id tenendum eſt. jam enim non ad iram deorum, quæ nulla eſt: ſed ad juſtitiam, & ad fidem pertinet. nam præclare Ennius:

O fides alma, apta pinnis, & jusjurandum Jovis!

Qui igitur jusjurandum violat, is Fidem violat, quam in Capitolio vicinam Jovis Opt. Max. (ut in Catonis oratione eſt) majores noſtri eſſe voluerunt. At enim ne iratus quidem Jupiter plus Regulo nocuiſſet, quam ſibi nocuit ipſe Regulus. Certe, ſi nihil malum eſſet, niſi dolere. Id autem [6] non modo non ſummum malum, ſed nec malum quidem eſſe, maxima auctoritate philoſophi affirmant: quorum quidem teſtem non mediocrem, ſed haud ſcio an graviſſimum, Regulum, nolite, quæſo, vituperare. quem enim locupletiorem quæri-

Y mus,

1 Excludit *hoſtium* Pal pr. & omnino delendum videtur J. Fr. Gronov. 2 *Etiamſi a natura non vid.* Æn. 3 *Num fuit* Bal. 4 *Valet* non legitur in Laud. 5 *Sed quod (quid* Bal.) *jus ſit*, Mag. 6 *Non modo ſummum* Bal. Laud. & Pal. pr.

1 *Cruc.*

mus, quam principem populi Rom. qui retinendi officii causa [1] cruciatum subierit voluntarium. [2] Nam quod aiunt, minima de malis, id est, ut turpiter potius, quam calamitose: an est ullum majus malum turpitudine? quæ si in deformitate corporis habet aliquid offensionis, quanta illa depravatio & fœditas turpificati animi debet videri? Itaque, nervosius qui ista differunt, solum [3] audent malum dicere id, quod turpe sit: qui autem remissius, hi tamen non dubitant summum malum dicere. Nam illud quidem,

Neque dedi, [4] *neque do fidem infideli cuiquam*:

idcirco recte à poeta; quia, cum tractaretur Atreus, personæ serviendum fuit. [5] Sed si hoc sibi sumunt, nullam esse fidem, quæ infideli data sit, videant, ne quæratur latebra perjurio. Est autem jus etiam bellicum, fidesque jurisjurandi sæpe cum hoste servanda. Quod enim ita juratum est, ut mens conciperet fieri oportere, id servandum est: quod aliter; id si non feceris, nullum est perjurium. ut, si prædonibus [6] pactum pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si juratus quidem id non feceris. nam pirata [7] non est perduellium numero definitus: sed communis hostis omnium. cum hoc nec fides debet, nec jusjurandum esse commune. Non enim falsum jurare perjurare est: sed, quod ex animi tui sententia juraris, sicut verbis conci-

1 *Cruc. sibi ferat voluntarium* Pal. pr. 2 *Nam qui aiunt* &c. *hi, ut turpiter* &c. ed. Mog. pr. nec displicet Lang. 3 *Audent malum id,* omisso *dicere* Mert. 2. Græv. pr. Pal. pr. 4 *Neque do infideli* excluso *fidem* plerique nostri. 5 *Sed (nam* al.) *si hoc sibi sument* Græv. pr. *sumeret,* item *videat* Linc. 6 *Pactum pro capite non att.* nonnulli MSS. & edd. 7 *Non est ex perduell.* nostri fere, quomodo Gruter. qui statim *definitus* ex glossatore putat, cum in ed. Rom. sit *numero deffinitur.*

concipitur more noſtro, id non facere perjurium eſt. Scite enim Euripides :

Juravi lingua, mentem injuratam gero.

Regulus vero non debuit conditiones pactioneſque bellicas [1] & hoſtiles perturbare perjurio. cum juſto enim & legitimo hoſte res gerebatur ; adverſus quem & totum jus fetiale, & multa ſunt jura communia. quod ni ita eſſet, numquam claros viros ſenatus vinctos hoſtibus dedidiſſet.

30. At vero L. Veturius & Sp. Poſtumius, cum iterum conſules eſſent, quia, cum male pugnatum apud Caudium eſſet, legionibus noſtris ſub jugum miſſis, pacem cum Samnitibus fecerant, dediti ſunt his : injuſſu enim populi ſenatuſque fecerant. eodemque tempore [2] Ti. Numicius, Qu. Mælius, qui tum tribuni plebis erant, quod eorum auctoritate pax erat facta, dediti ſunt, ut pax Samnitium repudiaretur. Atque hujus deditionis ipſe Poſtumius, qui dedebatur, ſuaſor & auctor fuit. quod idem multis annis poſt C. Mancinus, qui ut Numantinis, quibuſcum ſine ſenatus auctoritate fœdus fecerat, dederetur, rogationem ſuaſit eam, quam L. Furius, & Sex. Atilius ex s. c. ferebant : qua accepta eſt hoſtibus deditus. Honeſtius hic, quam Qu. Pompeius, quo, cum in eadem cauſa eſſet, deprecante, accepta lex non eſt. hic ea, quæ videbatur utilitas, plus valuit, quam honeſtas : apud ſuperiores utilitatis ſpecies falſa ab honeſtatis auctoritate ſuperata eſt : At non debuit ratum eſſe, quod erat actum per vim.

1 *Et hoſtiles* omittit Pal. pr. 2 *T. Minucius & Q. Æmilius* multi MSS. quibus accedunt Bal. Mert. 2. Nov. *Q. Æmilius* autem noſt. omn. *T. Minurius* (*Mutius* Mert. 1.) *& Q. Æmil.* Græv. pr.

1 *Diſſen-*

Quaſi vero forti viro vis poſſit adhiberi. Cur igitur ad ſenatum proficiſcebatur, cum præſertim de captivis [1] diſſuaſurus eſſet? quod maximum in eo eſt, id reprehenditis. [2] non enim ſuo judicio ſtetit, ſed ſuſcepit cauſam, ut eſſet judicium ſenatus: cui niſi ipſe auctor fuiſſet, captivi profecto [3] Pœnis redditi eſſent. ita incolumis in patria Regulus reſtitiſſet. quod quia patriæ non utile putavit, idcirco ſibi honeſtum & ſentire illa, & pati credidit. Nam quod aiunt, quod valde utile ſit, id fieri honeſtum: immo vero eſſe, non fieri. eſt enim nihil utile quod idem non honeſtum, nec quia utile, honeſtum eſt: ſed quia honeſtum, utile. Quare ex multis mirabilibus exemplis, haud facile quis dixerit hoc exemplo aut laudabilius, aut præſtantius.

31. Sed ex tota hac laude Reguli unum illud eſt admiratione dignum, quod captivos retinendos cenſuerit. nam quod rediit, [4] nobis nunc mirabile videtur, illis quidem temporibus aliter facere non potuit. itaque iſta laus non eſt hominis, ſed temporum. nullum enim vinculum ad adſtringendam fidem jurejurando [5] majores arctius eſſe voluerunt. id indicant leges in XII. tabul. [6] indicant ſacratæ, indicant fœdera, quibus etiam cum hoſte devincitur fides: indicant [7] notiones animadverſioneſque cenſorum; qui nulla de re diligentius quam de jurejurando judicabant. L. Manlio, A. F. cum dictator fuiſſet, M. Pomponius tribunus plebis diem dixit, quod is paucos ſibi dies ad dictaturam [8] gerendam

1 *Diſſenſurus eſſet* Mert. 2. Nov. 2 *Non enim ſub judicio* Æn. 3 *Pœnis* abeſt à Bal. 4 *Nobis non mirab.* Æn. Bal. Bodd. Laud. Mag. 5 *Maj. antiquius eſſe vol.* Bod. 2. *arctius vel antiquius eſſe* Mert. 1. 6 *Indicant ſacra, indicant fœd.* Bal. Linc. *Indicant ſacra fœdera quibus* Bod. 1. Laud. 7 *Notationes* al. *notitiones* Æn. 8 *Gerendam* delerunt quidam.

1 *Exhibere*

rendam addidiſſet: criminabatur etiam, quod Titum filium, qui poſtea eſt Torquatus appellatus, ab hominibus relegaſſet, & ruri habitare juſſiſſet. quod cum audiviſſet adoleſcens filius negotium [1] exhiberi patri, accurriſſe Romam, [2] & cum prima luce Pomponii domum veniſſe dicitur. cui cum eſſet nuntiatum; [3] qui illum iratum allaturum ad ſe aliquid contra patrem arbitraretur, ſurrexit à lectulo, remotiſque arbitris ad ſe adoleſcentem juſſit venire. At ille, [4] ut ingreſſus eſt, confeſtim gladium [5] diſtrinxit, juravitque, ſe illum ſtatim interfecturum, niſi jusjurandum ſibi dediſſet, ſe patrem miſſum eſſe facturum. Juravit hoc coactus terrore Pomponius. rem ad populum [6] detulit, [7] docuit, cur ſibi cauſa deſiſtere neceſſe eſſet: Manlium miſſum fecit. tantum temporibus illis jusjurandum valebat. Atque hic T. Manlius is eſt, qui [8] ad Anienem Galli, quem ab eo provocatus occiderat, torque detracto, cognomen invenit: cujus tertio conſulatu Latini ad [9] Veſerim fuſi, & fugati. magnus vir in primis, & [10] qui perindulgens in patrem, idem [11] acerbe ſeverus in filium.

32. Sed, ut laudandus Regulus in conſervando jurejurando, ſic decem illi, quos poſt Cannenſem pugnam [12] juratos ad ſenatum miſit Annibal, in caſtra

1 *Exhibere* Pal. pr. in quo annotatum aliàs legi *filii*, quæ ſcriptura non diſplicet Gruter. *filii* etiam Mag. 2 *Et primâ luce* plerique noſtri, cum vulgg. 3 *Quòd illum* Gruter. cum pleriſque noſtris. 4 *Ut congreſſus eſt* Pal. pr. quod ferè magis probet Gruter. 5 *Deſtrinxit* mallet Græv. recepitque Gronov. & ita habet Mert. 2. 6 *Tetulit* conjicit Gulielm. 7 *Docuit vim, cur* Bal. Mag. 8 *Ad Anienum* quidam libri, & ita Nonius. 9 *Verſerim* al. 10 *Qui nuper indulgens* noſt. ſex, cum Manut. 11 *Acerbus & ſeverus* Æn. Bodd. Laud. Mag. cum vulgg. 12 *Jur. ad ſenatum miſſos in caſtra redituros ea, quorum Pœni, niſi* &c. Pal. pr. membran. J. Fr. Gronov. Bod. 1. Mag. probatque Jac. Gronov. *jur. ad ſenatum in caſtra redituros ea, quotum erant..... hiti (erant tui* Pal. ſec.) *Pœni, niſi* &c. unus Langii. *jur. in caſtra redituros a ſenatu*

ſtra redituros ea, quorum potiti erant Pœni, niſi de redimendis captivis impetraviſſent, ſi non redierunt, vituperandi. De quibus non omnes uno modo. nam Polybius, bonus auctor in primis, ſcribit, ex decem nobiliſſimis, qui tum erant miſſi, novem revertiſſe à ſenatu re non impetrata: unum ex decem, qui paullo poſt quam egreſſus erat è caſtris, rediſſet, quaſi aliquid eſſet oblitus, Romæ remanſiſſe. Reditu enim in caſtra liberatum ſe eſſe jurejurando interpretabatur: non recte. fraus enim [1] adſtringit, non diſſolvit perjurium. Fuit igitur ſtulta calliditas perverſe imitata prudentiam. Itaque decrevit ſenatus, ut ille veterator & callidus vinctus ad Annibalem duceretur. Sed illud maximum: octo hominum millia tenebat Annibal, non quos in acie cepiſſet, aut qui [2] periculo mortis diffugiſſent, ſed qui relicti in caſtris fuiſſent à Paullo & Varrone conſulibus. eos ſenatus non cenſuit redimendos, cum id parva pecunia fieri poſſet: ut eſſet inſitum militibus noſtris aut vincere, aut emori. Qua quidem re audita, fractum animum Annibalis ſcripſit idem, quod ſenatus populuſque Romanus rebus afflictis tam excelſo animo fuiſſet. ſic honeſtatis comparatione ea, quæ videntur utilia, vincuntur. [3] Acilius autem, qui Græce ſcripſit hiſtoriam, plures ait fuiſſe, qui in caſtra revertiſſent, eadem fraude, ut jurejurando liberarentur, eoſque à cenſoribus [4] omnibus ignominiis notatos. Sit jam hujus

ſenatu, ea quorum erant uſi Pœni, niſi ed. Rom. anni 469. *jur. ad ſenatum miſit Hannibal, in caſtra redituros ea, quorum erant Pœni, niſi* cum ed. Mogunt. Æn. Bod. 2. ita etiam Mert. 1. niſi quod omittit *Hannibal. jur. aſſerant ad ſenatum miſſos in caſtra redituros; ſi non redierint* intermediis omiſſis, Bal. 1 *Diſtrixit* Bal. *diſtringit* cet. noſt. cum vulgg. probantque Lambin. & Fabrit. 2 *Periculum mortis effugiſſent* Pal. pr. 3 *Atilius* Æn. Linc. probatque Lang. ex ſuis MSS. *Actilius* Laud. Mag. 4 *Omni ignominiâ annotatos* al.

1 *Quod*

hujus loci finis. perſpicuum eſt enim, quæ timido animo, humili, demiſſo, fractoque fiant, quale fuiſſet Reguli factum, ſi aut de captivis, [1] quod ipſi opus eſſe videretur, non quod reipub. cenſuiſſet, aut domi remanere voluiſſet: non eſſe utilia, quia ſint flagitioſa, fœda, turpia.

33. Reſtat quarta pars, quæ decore, moderatione, modeſtia, continentia, temperantia continetur. Poteſt igitur quidquam eſſe utile, quod ſit huic talium virtutum choro contrarium? Atqui ab Ariſtippo Cyrenaici, atque Annicerii philoſophi nominati, omne bonum in voluptate poſuerunt: virtutemque cenſuerunt ob eam rem eſſe laudandam, quod efficiens eſſet voluptatis. quibus obſoletis floret Epicurus, ejuſdem fere adjutor, auctorque ſententiæ. Cum his [2] viris equiſque, ut dicitur, ſi honeſtatem tueri ac retinere ſententia eſt, decertandum eſt. nam ſi non modo utilitas, ſed vita omnis beata corporis firma conſtitutione, ejuſque conſtitutionis [3] ſpe explorata, ut à Metrodoro ſcriptum eſt, continetur: certe hæc utilitas, & quidem ſumma, ſic enim cenſent, cum honeſtate pugnabit. nam ubi primum prudentiæ locus dabitur? an ut conquirat undique ſuavitates? Quam miſer virtutis famulatus ſervientis voluptati! quod autem munus prudentiæ? an legere intelligenter voluptates? fac nihil iſto eſſe jucundius: quid cogitari poteſt turpius? Jam, qui dolorem ſummum malum dicat, apud eum quem habet locum fortitudo, quæ eſt dolorum laborumque contemtio? quamvis enim multis

1 *Quod ſibi opus* Bod. 1. Laud. cum Pal. pr. 2 *Veris æquiſque* Æn. Bodd. Laud. Mag. cum plurimis MSS. *velis æquiſque* vulgg. *veri pediſſequis* Mertt. Nov. nunc etiam Linc. ab emendatoris manu. 3 *Spe perfecte explor.* vet. lib. Urſini.

1 *Sicut*

tis in locis dicat Epicurus, [1] ſicut hic dicit, ſatis fortiter de dolore: tamen non id ſpectandum eſt, quid dicat, ſed quid conſentaneum ſit ei dicere, qui bona voluptate terminaverit, mala dolore: ut, ſi illum audiam de continentia & temperantia; dicit ille quidem multa multis locis: ſed aqua hæret, ut aiunt. nam qui poteſt temperantiam laudare is, qui ponat ſummum bonum in voluptate? eſt enim temperantia libidinum inimica, libidines autem conſectatrices voluptatis. Atque in his tamen tribus generibus, quoquo modo poſſunt, non incallide tergiverſantur. Prudentiam introducunt ſcientiam ſuppeditantem voluptates, depellentem dolores. fortitudinem quoque aliquo modo expediunt, cum tradunt rationem negligendæ mortis, perpetiendique doloris. Etiam temperantiam inducunt, non facillime illi quidem, ſed tamen quoquo modo poſſunt. dicunt enim, [2] voluptatis magnitudinem doloris detractione finiri. Juſtitia vacillat, vel jacet potius, omneſque eæ virtutes, quæ in communitate cernuntur, & in ſocietate generis humani. neque enim bonitas, nec liberalitas, nec comitas eſſe poteſt, non plus quam amicitia, ſi hæc non per ſe expetantur, ſed ad voluptatem, utilitatemve referantur. Conferamus igitur in pauca. Nam ut utilitatem nullam eſſe docuimus, quæ honeſtati eſſet contraria: ſic omnem voluptatem [3] dicimus honeſtati eſſe contrariam. Quo magis reprehendendos Calliphonem, & Dinomachum judico, qui ſe dirempturos controverſiam putaverunt, ſi cum honeſtate voluptatem, tamquam cum homine pecudem, copulaviſſent. Non recipit iſtam conjunctionem honeſtas,

1 *Sicut id dicit ſatis fortiter* Mart. 2. cum aliis duobus vett. codd. 2 *Volup. magnitudine doloris detractionem fieri* noſtri ferè. 3 *Dicimus aſſent.* omiſſo *honeſtati* Æn. Bod. 1. ſed hic *ei* inſerit.

1 Has

ſtas, aſpernatur, repellit. Nec vero finis bonorum [1] & malorum, qui ſimplex eſſe debet, ex diſſimilibus rebus miſceri & temperari poteſt. Sed de hoc, magna enim res eſt, alio loco pluribus. Nunc ad propoſitum. Quemadmodum igitur, ſi quando ea, quæ videretur utilitas, honeſtati repugnat, dijudicanda res ſit, ſatis eſt ſupra diſputatum. Sin autem ſpeciem utilitatis etiam voluptas habere dicetur, nulla poteſt eſſe ei cum honeſtate conjunctio. Nam ut tribuamus aliquid voluptati, condimenti fortaſſe nonnihil, utilitatis certe nihil habebit.

Habes à patre munus, Marce fili, mea quidem ſententia, magnum: ſed perinde erit, ut acceperis. quamquam tibi hi tres libri inter Cratippi commentarios, tamquam hoſpites erunt recipiendi. Sed ut, ſi ipſe veniſſem Athenas (quod quidem eſſet factum, niſi me è medio curſu clara voce patria revocaſſet) aliquando me quoque audires: ſic, quoniam his voluminibus ad te profecta vox mea eſt; tribues his temporis quantum poteris; poteris autem quantum voles. Cum vero intellexero, te hoc ſcientiæ genere gaudere, tum & præſens tecum propediem, ut ſpero, &, dum aberis, abſens loquar. Vale igitur, mi Cicero, tibique perſuade, eſſe te quidem mihi cariſſimum: ſed multo fore cariorem, [2] ſi talibus monumentis præceptiſque lætabere.

1 Has duas voces *& malorum* ab aliquo haud ſatis intelligente adjectas putat Muret. 2 *Si talibus monitis præceptiſque* Lambin. libris omnibus invitis; quod nequaquam probat Cl. Grævius.

INDEX

Rerum & Verborum.

Numerus Paginam indicat.

A.

ABdere. abdimus nos. 124. abduci à rebus gerendis. 11.
abeſſe à natura ferarum. 26. à ſpe conſulatus. 156. aberunt ab hoc. 120.
abhorrens à litibus. 110. aurium approbatione. 62.
abjicere obedientiam. 49. abjectâ cunctatione. 36.
abrogare alicui imperium. 140.
abſolvere operis partem. 126, 127. abſolutum officium. 128.
abſtinentia. 117. abſtinentes oculi, manus. 70. abſtinens fuit Africanus. 118. abſtinere injuriâ 153.
abſtrahi à ſolitudine. 124.
abundare præceptis philoſophiæ. 1. bellicis laudibus. 38. rebus. 84. omnibus copiis. 133.
Academia. 131. Academici. 82. 131. Academicæ quæſtiones Tullii. 82.
accedere ad rem gerendam. 36. ad remp. 76. acceſſit manus, & ars. 84. accedimus proximè. 123. accedit eodem. 126.
accipere injuriam 18, 117. beneficium. 113. dona. 115. rem. 117. pecuniam. 119. calamitatem. 143, 167. acceptorum beneficiorum delectus habendi. 25. acceptâ rogatione. 171. accepta lex non eſt. *ibid.*
Accius. 159, 168.
accommodare ſe ad *&c.* 7, 35. orationem ad opinionem communem. 95. tempus orationi. 141 accommodamus perſonam nobiſmetipſis. 56. accommodatum ad hominum conſociationem. 49. ad naturam. *ibid.* ad facultates. 118. ad obſtringendos homines. 111. accommodatiſſimæ ſibi fabulæ. 55.
accuſare aliquem, quando oporteat. 102.
acerbus in exigendo. 109. acerbè ſeverus. 173.
Acilius hiſtoricus. 174.
acriores morſus. 90. acer judex bonorum *&c.* 55.
actio omnis vacet temeritate *&c.* 49. actionis locus. 69. tempus opportunum. *ibid.* actionum ordo. 70. concentus. 71. actiones, i. e. orationes. 80. actio rerum cognitioni anteponenda. 74, 75, 76, 77, 78. in omni actione tria tenenda. 68.
acuere aliquem. 123.
acutiſſimè videre rationem. 10. cogitare. 76. acutiſſimus homo 144.
addere ſibi paucos dies ad Dictaturam. 172, 173.
addictus morti. 142.
addubitare in re aliqua. 130. addubitatâ re. 41.
adducere aliquem in invidiam. 157. adducuntur plerique, ut *&c.* 14. adductus temporibus. 21. adducta res in judicium. 151.
adhæreſcere juſtitiæ; honeſtati. 42.
adhibere tempus & diligentiam

ad &c. 10. doctos homines ad &c. 71. modum & ordinem rebus. 10. orationis vanitatem. 147. periculoſas curationes morbis. 49. reverentiam optimi cujuſque. 48. dignitatis diligentiam. 67. ſeveritatem, leporem. 65. ſolertiam agendi. 105. Deum teſtem. 141. quædam tormenta. 140 vim alicui. 172. adhibuit in concilium &c. 119. adhibendus auctor Themiſtocles. 113. adhibitâ correctione. 126.
adigere aliquem arbitrum. 151.
adimuntur alicui pecuniæ. 117.
adipiſci caritatem. 93. gloriam. 99, 103 omnia ampliſſima. 108. honores. *ibid.* utilitates. 86.
adire pericula. 33, 40. hereditatem. 164.
adjudicavit populo Rom. 18.
adjungere res futuras præſentibus. 7. acceſſionem ædibus. 67. animos ad &c 86. adjuncto verò, ut &c. 98.
adjuvare aliquem. 113. remp. &c. conſilio. 60. ad aliquid. 93. in rebus. *ibid.* injuriam. 154. adjuvari pecuniâ 119
adjutor conſiliorum. 140. ſententiæ. 175.
adjumenta hominum. 86, 97. rerum gerendarum. 36. adjumentum afferre alicui. 2.
adminiculis nullius. 137.
adminiſtrare remp. 43, 114.
admirabilitatem facere. 96.
admirantur homines ea omnia, quæ &c. 95. admiratus eorum fidem. 143. admiratione affici. 56. admiratio divitiarum. 113.
admittere facinus. 165.
admodum adoleſcens. 101.
admonebat me res, ut &c. 111. admonitionem deſiderare. 70.
admoventur dolorum faces 95.
adoleſcentiæ inſcientia ſenum prudentiâ regenda. 60. à libidinibus arcenda &c. *ibid.* in ea eſt max. imbecillitas conſilii. 57. ei favetur. 100. adoleſcentis eſt majores natu veteri. 60.
adſcribere, *vid.* aſcribere.
adſtringere, *vid.* attingere.
advehere frumentum Rhodum. 144.
adverſus aliquem ſervare officium. 18. hoſtem æterna auctoritas. 20. infimos ſervanda juſtitia 22. homines ſe gerere. 48.
advertere animum. 112.
adulterini nummi. 163.
advocatus alicui venire in rem præſentem. 17.
aduretat ſibi capillum. 90.
Æacus juſtus 47.
ædes peſtilentes, male materiatæ, &c. 145.
ædificandi deſcriptio. 67. modus. 68.
ædilitatis prætermiſſio. 107. ſplendor. *ibid.*
ædilitium maximum munus. *ibid.*
Ægina. 142. Æginetæ *ibid.*
æquabile genus orationis. 2. jus. 98. æquabilis partitio. 97. æquabilitas juris. 43. in omni vitâ. 44. univerſæ vitæ. &c. 54 æquabiliter diſpertire 97.
æqualis alicujus. 123. æquatio bonorum. 114.
æquarunt illos. *al.* ſe illis. 2.
æquitas lucet ipſa per ſe. 16. juſtitiæ maxime propria. 32. tollitur omnis ſi &c. 117. belli. 19. judiciorum & juris. 120.
æquus & facilis. 110. æquius melius. 149.
ærarii tenuitas. 115.
æs alienum ſuſcipere. 105. ne ſit in repub. 100. Coſ. Cicerone erat maximum. *ibid.*
Æſopus. 55.
affabilitas ſermonis. 101.
afferre adjumentum alicui. 2. in medium communes utilitates. 12 manum ſocio. 13 aliquid ad utilitatem communem. 27, 76. conſulatum in ſuam domum. 67. manus alienis bonis. 105. opinionem populo 101. conſulatus repulſam. 107. finem tributorum. 116. languorem alicui. 123. utilitatem reip. 135. ſpeciem utilitatis. 137. conſilium.

lium. 143. aliquid contra alium. 173.
affici incommodo. 13. admiratione. 95. injuriis. 97. laude. 101.
afficere pœna. 87. beneficiis 109.
affectus animo. 33. honore; imperio. 72. afficiendum corpus ita est, ut &c. 39. sic affecti erimus. 131. affectio animi 134.
affirmandi arrogantia 82. affirmatio religiosa. 169. affirmatè dici. *ibid.*
afflictis rebus. 174.
Africanus. 38, 43, 56, 59, 116, 114.
Africani dictum; ut equos &c. 44. se numquam minus otiosum &c. 123.
Agamemnon. 164
ager Arpinas: Tusculanus. 12. Picenus: Sabinus. 154. agros fertiles imitari debemus &c. 25. agricultura. 74. agrestis negligentia 63. agraria lex. 114. res. 117. agrariæ contentiones. 118.
aggrediar dicere. 79.
Agis Lacedæmoniorum rex. 118.
agitatio mentis 10, 124.
agere suum negotium 16 causam. 70. id, ut &c. 22, 66, 99, 104, 153. vitam in agris. 97. radices. 99. ex occulto: ex insidiis. 53. cum aliquo. 119, 161. sine insidiis. 144. augurium. 150. cuniculos ad locum. 162. agitur ex fide bona 148 bene inter bonos. *ibid.* 158. agendum popularibus verbis. 95. actum est vehementer. 120.
Agrigentinorum multitudo. 91.
Ajax. 55, 56.
Albutius M. 102.
alere familiam. 161. exercitum. 13.
Alexander Magnus. 44.
Alexander Pheræus. 90.
alienum à se. 16. ab honestis actionibus. 50. non est &c. 71. alienissimum homine. 22.
aliud agentes, aliud simulantes 148. aliorum judicio multa facienda &c. 72.
allicere studia hominum ad 88. multitudinis animos ad. 101. allicit nos ad se. 28. amari à subditis, quam metui præstat. 89, 92.
ambitio miserrima est. 42. ambitiosi, quales in repub. 32.
amicitia, quæ jucundissima. 29. ejus usus varius. *ibid.* in ea ultimum putavit Pythagoras &c. *ibid.* amicitias dissuere; præcidere. 59. de Amicitia Tullii liber. 93. amicitiæ præceptum. 141. amici causâ non omnia facienda, quæ ipse velit. *ibid.* amicorum esse omnia communia. 41.
amittere consuetudinem &c. 91. remp. *ibid.* agrum. 118. sua. 119. nomen & splendorem viri boni. 158. socios reip. gerendæ 80. amisso priore sacramento. 19. amissio liberorum. 133.
amor in natos naturalis 7. multitudinis. 94 amoris causæ. *ibid.*
amplificatio rei familiaris &c. 14. rerum. 87. honoris & gloriæ. 99.
ampla domus. 68. amplissima omnia. 108. amplitudo honorum. *ibid.* amplif. fortuna 88.
amputantur membra quæ reliquis nocent. 135.
angi timore 90.
angustus animus. 34.
Anien, fluv. 173.
animadversio contumeliâ vacet. 4, excitanda. 50. animadversores vitiorum. 71. animadversiones censorum. 172.
animalia duplicis ordinis sunt. 83. omnibus naturale est se tueri, &c. 7.
animus bene à naturâ informatus &c. 8. animi magnitudo vera & sapiens. 32. opera majora sunt, quam corporis. 100. vis atque natura duplex. 48. vitia. 133. animose vivere. 45.
Annibal. 21, 52, 166, 174.
Annicerii Philosophi. 175.
anquirere aliquid. 81. anquirituri in eum quomodo vivat. 100.
anteire ceteros virtute. 95.

Antigonus. 101.
Antiparer Stoicus. 121, 144, 155, 163.
Antipater Caſſandri pater. 101.
Antonius M. orator. 102, 151.
antiqua domus. 68. antiquari paſſus eſt. 114.
Apelles. 101.
apertus homo. 147. aperire rem familiarem. 105.
apiſci. ex quo aptum officium. 30.
apium examina. 76.
Apollinis Pythii oraculum. 117.
ἀποφθέγματα à Catone collecta. 50.
apparatus magnifici. 13. ludorum venationumque. 105. apparatio munerum. 102. apparatum opipare convivium 50.
appellare aliquem molli nomine. 20. milites blande. 101.
appetere alienum. 132. appetenter agere. 17. appetitus rationi obediant 49, 68, 69. contrahendi & ſedandi. 50. appetitus voluptatis. 51. impellit ad agendum. 64. appetitio alieni. 135.
applicare ſe ad philoſophiam, &c. 56.
apponere licitatorem. 149.
aptus ad rem militarem. 37. ad naturam. 49. ad tuendas opes. 89. apti & accommodati loci. 69. apta inter ſe. 70. aptè fieri. 71. aptior ad claritatem &c. 35. aptiſſimum ætati tuæ. 3. naturæ hominis. 8, 74, 77.
aqua hæret. 176. aquarum deductus. 85. ductus, 108. aqua intercus. 163.
Aquillius Ciceronis collega &c. 148, 149. Aquilliana definitio doli mali. *ibid.* Aquillius M' à Fuſio accuſatus. 102.
Aratus Sicyonius. 118.
arbitrium rei uxoriæ. 149. arbitria in quibus adderetur ex fide bona. 152.
arcere aliquem à libidinibus. 60.
arceſſere aliquem judicio capitis. 133.
archipirata. 97.
architectura 73.
arculæ muliebres. 90.
ardor amoris. 24.
Areopagus. 37.
argentariam facere. 147.
Arginuſiæ. 41.
Ariſtippus. 72, 175.
Ariſtides. 129, 143, 160.
Ariſto. 4.
Ariſtoteles. 3, 106, 137.
arma parvi foris, niſi eſt conſilium domi. 38. cedant togæ. *ibid.* impia. 124. armis tentata res eſt. 120.
arrogantia fugienda in rebus proſperis. 44.
artes quæ honeſtæ. 73. voluptatum miniſtræ. *ibid.* quæ in veri veſtigatione verſantur. 11. artium multitudo ab hominibus inventa. 85. artes operoſæ. 87.
aſcendere altiorem gradum. 118.
aſcribere aliquem in amicitiam. 142
aſſentatoribus non patefaciendæ aures. 44.
aſſentatores populi. 110.
aſſequi licentiam. 72. aliquid boni. 81. facultatem. 87. laudem. 102, 104. ſtudia, odia hominum. 105. officia. 128.
aſſiduitas bellorum. 115.
aſſumere ſibi aliquid. 2, 132.
aſtringere ſe ſcelere. 130. aſtrictus jurejurando. 21. ad aſtringendam fidem. 172. aſtringit perjurium: diſſolvit opp. 174.
aſtuti non placuerunt veteribus Rom. 151. aſtutiæ tollendæ. 153.
Athenienſes 42, 142, 143. Athenarum onus. 125.
Atilius Sext. 171.
Atreus. 47, 170.
attendere animum. 137. attentiùs cogitare. 70.
attingere naturam humanam. 10. virum bonum. 24. bellicam rationem. 38. cognitionem rerum. 77. attingendus erat locus. 115.
avaritiæ etiam ſuſpicio pellatur. 107, 110, 115. terrimum vitium eſt. præſertim in principibus. 116.
auctoramentum ſervitutis. 73.

auctoritas æterna adversus hostem. 20.
audacia in multis, in paucis facultas. 111.
avellere aliquem ab errore. 159.
auferre spem rei faciendæ. 127. cibum alteri. 134.
augere se scientiâ &c. 1. hominum utilitates. 75. suum munus verbis. 113. remp. agris, &c. 121. suum commodum alterius incommodo. 131. suas opes &c. aliorum spoliis. 132.
aurichalcum. 163.

B.

Bardylis latro. 97.
Basilus M. Minutius. 154.
Bellua quomodo differat ab homine. 7, 51.
bellum propter pacem suscipiendum. 18. 39. quando justum. 19. Italicum. 116. Punicum secundum. 143. Pyrrhi. 160. Punicum tertium. 39. bella quibus imperii gloria propolita. 20. bellorum civilium origo. 42, 92. bellicæ res. 37, 100.
benefacta bene locata, malefacta. 109.
beneficientia naturæ humanæ accommodata. 22. multas habet cautiones. *ibid.* ejus ratio duplex est. 103.
beneficium apud quos potissimum collocandum. 24. 25, 112, 113.
beneficia quæ operâ, non largitione dantur. 110. ultro cito, data accepta. 29. quæ ad remp. pertinent. 114.
beneficus in amicos. 23.
benevolentia fidelis vel ad perpetuitatem. 89. non ardore amoris &c. judicari debet. 24. ejus officium. *ibid.* ejus tria præcepta. 93. beneficiis capitur. 94.
benignitas quænam reip. utilis. 109. benignitate benignitas tollitur. 104. *vide* beneficientia.
blanditiæ officiorum. 154.
bonitas summi cujusque perfugium omnium. 109. bonus vir quis. 150, 155. nihil cuiquam detrahet. 155. nihil cogitabit mali. 156. bonum virum esse semper est utile &c. 150. bonis viris honesta, non occulta quæruntur. 139, 155. bonos alios, alios sapientes existimare, pernicies est. 149. boni viri nomen & splendor. 158.

C.

Cadere in deliberationem. 6. in rationem utilitatis. *ibid.* in quemquam. 158. in nostram intelligentiam. 130.
Cæsar C. Jul. 14, 23, 62. carpitur & notatur. 89, 91, 120, 159.
Cæsar C. L. filius. 52.
Caius. *vide* Gracchus, Marius, &c.
calida consilia. 40.
Callicratidas Lacedæmoniorum dux. 41, 53.
callida interpretatio juris. 17.
Callipho. 176.
Calpurnius Lanarius P. 150.
Calypso. 55.
campus Rhetorum. 31. noster, *se.* Martius. 51.
Canius C. 147.
Cannensis calamitas. 143. pugna. 173.
canora vox. 65.
cantare in foro. 70.
capere ignem ex igne. 27. fructus ex aliquâ re. 85. consilium. 94, 140. laudem ex aliqua re. 91. capit eos oblivio. 14. capi una domo. 28. voluptate. 51. spe largitionis. 89. benevolentia capitur beneficiis. 94. captus mente. 46. uti ne proter te &c. captus fiem. 152. capienda consuetudo exercitatioque. 30.
capitalis injustitia. 22. oratio. 114. Eteocles. 159.
captivi decem, quos ad senatum misit Annibal &c. 173.
caput est in procuratione negotii &c. 114.
caritas annonæ. 144, 161. hominum. 75. patriæ. 167. caritatem

tem quibus rebus adipiſci poſſimus. 93.
caſtigare aliquem verbis. 43. caſtigatio vacet contumeliâ & irâ. 43, 66.
Cato. 19, 39, 50, 55, 122, 123, 129, 151, 161, 169. Cato Major: liber Ciceronis. 74.
Catulus. 38, 53, 64.
Caudium. 171.
cavere intemperantiam. 60. in jure. 110.
cauponari bellum. 20.
cedere poſſeſſionibus. 119. cedant arma togæ &c. 38.
celare Deos hominesque ſi poſſimus, nihil tamen avare, &c. faciendum. 138. celare differt à tacere. 145. quid ſit. 146.
celeritates nimiæ. 63.
cenſorum notiones animadverſionesque. 172.
cernere vitam ferro. 20.
certare cum hoſte armis; venenis. 160. certamen honoris; capitis &c. 20.
cetarii. 73.
Chremes Terentii. 16.
Chryſippus. 140.
Cimbri. 20.
Cimon. 110.
Circe. 55.
circumſcriptio adoleſcentium. 148.
circumſonare aures talibus vocibus debent. 125.
circumveniri potentis opibus. 103. ne circumveniantur tenuiores 121,
civium ratio habenda. 134 civis bonus quis 61.
civitates quare conſtitutæ 115. civitatibus multa inter ſe communia. 27. civitatis divitiæ, ſingulorum facultates ſunt. 149.
claret viri gloria. 41. clara ſit vox. 64.
claudere rem familiarem. 105.
claudicare in officio. 58.
Claudius C. Appii f 101.
Claudius Centumalus T. 150.
clementia nihil laudabilius. 43.
Cleombrotus. 41.
Clodius P. 107.
Clytemneſtra. 55.
Cnæus. *vide* Pompeius &c.
Coactus metu. 17. terrore. 173.
Cocles. 31.
coercere aliquos imperio. 38. aliquem morte, &c. 132.
cœtus & celebrationes. 8. frequentiaque hominum. 124.
cogitatio verſatur in duobus. 11. maxime in vero exquirendo. 64. tacita. 125. eloquentiæ cedat. 79. cogitata injuria. 14.
cognoſcere cauſas. 119. cognitionem rerum &c. ad beate vivendum neceſſariam ducimus. 8. ejus cupiditate omnes trahimur. 10. in ea perſequenda duo vitia vitanda. *ibid.*
cohibere motus animi. 87.
colere amicitiam, juſtitiam, liberalitatem. 4. officium. *ibid.* virtutem: 127.
Collatinus. 140.
colligata inter ſe. 9. colligatio ſocietatis. 27.
collocare beneficium. 25, 112, 113, ſe totum in cognitione & ſcientiâ. 77. filiam alicui. 113. pecuniam. 122. aliquem in concilium cœleſtium. 133. collocatio filiarum. 105.
color quomodo tuendus. 63.
comitas conciliat animos. 101. ſermonis. 53.
commovetur amor fama. 94. commovet animos ſpecie ſua. *ibid.* commotus libidine; metu. 49.
commune animantium. 7. communis cum aliquo fortuna. 29. commune officium. 5. communitas omnium rerum. 26. vitæ. 11, 24. humana. 77. communitatis humanæ principia. 26.
comparat ſimilitudines 7. comparatio utilitatum. 74, 121.
Comœdia antiqua Atticorum. 50.
compendiaria via. 99.
competitor. 20.
complecti animo & cogitatione. 57.

complicata notio animi. 155.
compoſitio membrorum apta. 48.
comprehendit univerſas provincias uno calamitatis jure. 92.
comprimere alicujus conatus. 107.
compunctus notis Threiciis. 90.
conari magna. 45.
concedere laudem aliis. 35.
concentus actionum. 71.
conciliatio generis humani tuenda. 73. conciliare animos. 86. inter ſe homines. 26. hominem homini. 6.
concipere dedecus. 90. jusjurandum verbis. 171.
concludi in exiguum. 27.
concrepare digitis. 155.
condonare debitoribus pecunias creditas. 117.
conducti mercede. 89.
conferre ſermones cum. 66, 97. ſtudium &c. in aliquid. 11, 16. officia in aliquem. 25. pecuniam ad. 34. pecuniam in. 164. conſilium ad. 59. ſe è portu in agros. 74. ſe ad ſtudium. 82. ſe ex homine in beluam. 158. aliquam diſcrepantiam in actiones. 54. conferebam omnes meas curas in remp. 80. conferamus in pauca. 176.
conficere negotium. 143. benivolentiam. 97. conficitur communitas ex &c. 29. confici fame. 134. confectus angoribus. 80. ſenectute. 167. confecta res eſt vi. 38. bella ſunt conſilio. 39.
conflari. ex quibus rebus conflatur honeſtum. 9.
confligere cum aliquo. 40, 41.
conformari præceptis. 5.
confugere ad imperatorum fidem. 19.
confuſum cum virtute. 46. confuſio temporum 111.
congruere cum virtute. 128.
conjugium. prima ſocietas in conjugio eſt. 28.
conjugare amicitiam. 29.
conjungere Latina cum Græcis. 1.
conjunctio hominum. 10. fratrum. 28. ſanguinis. *ibid.* civium. 132. ordinum. 161. conjuncti familiaritate. 28. conjunctum cum virtute. 4. conjunctior vanitati. 24. conjunctiſſimus. 26. conjunctionis appetitus. 7.
conniti animo. 125.
connubia & affinitates. 28.
conquirere ſuavitates. 175.
conſcendere naves. 143.
conſcientiæ labes. 160. conſcius ſibi culpæ. 154.
conſcribere edictum. 157.
conſectatrices voluptatis. 176. conſectari opes &c. 42. benevolentiam. 104.
conſentaneum alicui dicere. 176. non eſt. 34. ſibi. 4. hominis excellentiæ. 47. naturæ. *ibid.*
conſentire ſibi. 4. inter ſe. 48.
conſequi ſuum inſtitutum. 57. opes. 32. gratiam. 117. aliquid commodi. 133. potentiam. 158. ingenii præſtantiam. 123.
conſervare conſtantiam, ordinem. 9. honeſtatem & decus. 10. fidem. 21. officium. 30. multitudinem. 40. æquabilitatem naturæ. 54. jusjurandum. 167.
conſiderate agere. 46. conſiderata actio. 78.
conſociatio hominum ſervanda. 73. vincit cognitionis ſtudium. 77.
conſtantis eſt non perturbari &c. 39. conſtantia dictorum conventorumque. 13. in omni re &c. maxime decet. 61.
conſtat inter omnes. 95. conſtare ſibi. 36. nobismet ipſis in vitæ perpetuitate. 58.
conſtituere te cuiquam advocatum eſſe venturum. 17. conſtituit Areopagitas. 37.
conſtitutio corporis firma. 175.
conſuetudinis depravatio. 152.
conſulere paci. 18. iis, quos viceris. *ibid.* parti civium. 42. omnibus. *ibid.* patriæ. 140, 164. vitæ & ſaluti. 164.

consultare ad vitæ commoditatem. 6.
consulto facere injuriam. 14.
consumere ætatem in studio. 2.
contagiones malorum. 138.
contaminare se scelere. 188.
contemnere, & male existimare. 95. contemtio rerum humanarum. 8.
contendere inter se. 43. ad magna. 100. labore. 125. contra naturam, 54. ab aliquo, ut &c. 148. contendendum nihil est contra æquitatem &c. 114.
contentio honorum. 42. causarum. 82. orationis. 63. 101. vocis. 66. contentiones præliorum. 42.
contentus & suo & parvo. 35.
continere se suis finibus. 45. omnes eadem æquitate. 119. continet remp. fides. 120.
continentia conciliat animos vulgi. 117. in victu, cultuque corporis. 121. continenter vivere. 52.
contrahere aliquid cum altero. 4. contractæ res rationesque cum multis. 27.
controversa jura Stoicorum. 163.
contumeliose dici de aliquo. 65.
conturbare animos. 130.
convenienter naturæ vivere. 128. convenit mihi cum aliquo. 149. convenientia partium. 8. naturæ. 48. bene convenientes propinqui. 29.
convertere aliena in rem suam. 23. totos ad se. 96. eloquentiam ad bonorum pestem. 103. librum è Græco in Latinum. 121. hereditates digitorum percussione. 156. convertimus omne studium ad scribendi operam. 125.
convivii dicta. 70.
Corinthus. 18, 142.
corpus exercendum est. 39. corporis venustas, & pulchritudo. 46. cultus. 51. partes venustæ, deformes. 61, 62. firma constitutio. 175.
corruere. corruerunt Lacedæmoniorum opes. 41.
corrumpere pecuniâ. 104. corrupti sunt mores. 113.
Crassus M. 13, 53, 109, 142.
Crassus L. 52, 65, 101, 107.
Crassus P. 107.
Cratippus. 1. 82, 125.
crudelitas maxime inimica naturæ. 142.
cultri tonsorii. 90.
cumulavit eloquentiâ bellicam gloriam. 56.
cumulatè perfectum. 128
cunctando restituit rem. 41.
cupiditas principatus &c. 14, 32. pecuniæ, honorum, gloriæ &c. 14, 34. regnandi. 138.
cupidi splendoris & gloriæ. 23.
cura rerum alienarum. 17. curare totum corpus reip. 42. curatio valitudinis & pecuniæ. 121.
Curio C. 108, 161.
currere stadium. 141. cursus totius vitæ. 7, 58. vivendi. 57.
custodia suarum rerum. 115. libera suæ rei. 117.
Cynici non audiendi. 62, 72.
Cyreniaci Philosophi. 175.
Cyrsilus Athenienses. 143.
Cyrus. 86.

D.

Damon Pythagoreus. 142.
dare consilium. 27. alicui laudi; vitio. 35. licentiam ludendi. 50. operam liberis. 62. fidem alicui. 168, 169. se jucunditati. 60. jusjurandum alicui. 173. danda opera. 60.
decedere de suo jure. 110.
decernendi ratio. 39.
decertare manu. 40. decertandi genera duo. 18. decertatur de imperio. 20.
decet id quemque, quod est cujusque maxime suum. 55.
Decii. 31, 129.
decipere, non judicare. 18. deceptus dolo. 17.
decorum duplex; utriusque definitio. 46, 47. ab honesto separari

rari nequit. 46. ad omnem honestatem perrinet. 46, 48. Græce πρέπον. 46. in quibus cernatur. 61. movet approbationem &c. 48. decori vis. 48, 49. decorum id, quod poëtæ sequuntur. 47.
dedecorare auctoritatem urbis. 125.
dedere se angoribus. 80. se doctrinæ. 35. se languori. 60. dediti hostibus clari viri. 171.
deducit ad convenientiam &c. 48. deduci ad parentium morem. 57. deductus aquarum. 85.
deesse sibi. 125.
defendere injuriam. 13, 154. nocentem licet 103. defensio laudabilior accusatione. 102, 103. defensitare causas. 59.
deferre beneficium. 25. rem ad populum. 173.
deflagravit ictu fulminis. 164.
deflexit de viâ. 83.
delabi in turpitudinem. 51.
delectus rerum. 5. dignitatis. 25. acceptorum beneficiorum. *ibid.* bonorum & malorum. 153.
delectari altero. 8. delectatus suo studio. 3. re sua familiari. 35, 45. delectant magnifici apparatus. 13.
deliberanda non sunt ea, quorum deliberatio ipsa turpis. 138. deliberatio quintuplex est. 6.
delicatè vivere. 52. delicatus sermo. 70.
delinire aliquos blande appellando. 101. multitudinem. 106.
demersæ leges alicujus opibus. 90.
Demetrius Macedonum rex. 91.
Demetrius Phalereus. 3, 108.
demoliri ædes. 67.
Demosthenes. 3, 101.
denuntiatum est bellum. 19.
depellere manu 141.
deponere imperium. 34.
depositum non semper reddendum. 16, 165.
deportare triumphum. 39.
depravatio consuetudinis. 152. depravati sunt mores. 113.
derelictio communis utilitatis. 135.
deripere aliquid alteri. 141.
derivationes fluminum. 85.
descriptio ædificandi. 67. juris. 85.
desistere sententiâ. 129. causâ. 173.
despicere humana omnia. 167. despicientia rerum externarum. 33.
destinare diem necis alicui. 142.
detorquere animum à virtute. 96.
detrahere aliquid alteri sui commodi causâ. 131, 132, 134, 135. de commodis alterius. 135. de communi utilitate. *ibid.* detractatâ opinione probitatis 95.
detrudere. necessitas nos detrusit ad ea &c. 56.
devincere aliquos vi. 18. devictæ bello civitates. 19.
devincire societatem hominum inter homines. 12. homines caritate. 28. devinciri firma societate. 29. devincitur fides cum hoste. 172.
Deum adhibere testem. 141. Deum nihil habere negotii &c. 168. numquam irasci nec nocere. *ibid.* semper aliquid moliri. *ibid.* Deos placatos pietas efficiet. 84.
devovere aliquid numini. 164.
Dicæarchus. 86.
dicere diem alicui. 173. dicendi vis. 2.
differentia naturarum quantam habeat vim. 54.
difficile. quo difficilius, hoc præclarius. 32.
diffluere luxuriâ. 52.
diffugere periculo mortis. 174.
digladiari inter se de &c. 15.
dignitas sapientis. 34. formæ. 52, 63.
dignus quicum in tenebris mices. 156.
dilabi sinere rem familiarem. 110. dilaberetur respub. 118.
dilatatum imperium. 37.
diligi. nihil aptius ad opes tuendas, quam diligi. 89. diligendi causæ. 93.

diligentiâ conservatur res familiaris. 121.
dimicare cum aliquibus de imperio. 20. cum fluctibus. 166.
dimittere unam legionem. 19.
Dinomachus. 176.
Diogenes Babylonius Stoicus. 144. 163.
Dion Syracusius. 76.
Dionysius tyrannus. 90, 142.
dirigi officium utilitate putat. 162. dirigenda utilitas honetate. 159.
dirimere conjunctionem civium. 132. societatem. 134. controversiam. 176.
diripere urbes. 40. direptio sociorum. 116, 138.
discedere ab officio. 17. à naturæ statu. 34. à ratione. 39. à fide, justitia. 157. discessit terra magnis imbribus. 138.
discere. discendo aliter mens. 51. si discendi labor est potius, quam voluptas. 125.
discrepare ab humanitate. 70. ab officio. 71. inter se. 159.
dispertire prædam. 97.
disrumpi necesse est humani generis societatem. 131.
dissentire cum aliquo. 161. dissensio inter P. African. & Q. Metell. 43.
dissidet â sapientiâ. 82. dissidentia à Peripateticis. 2.
dissimilitudines corporum & animorum. 52.
dissimulare appetitum. 51. dissimulatio tollenda. 148.
dissolvere consortionem. 133. perjurium. 174.
dissuere amicitias. 59.
distrahere societatem. 134. distrahitur animus in contrarias sententias. 6.
distribui in quinque partes. 6.
distringere gladium. 173. districto gladio. 90.
divellere commoda civium. 119. res à natura copulatas. 155. divelli à virtute. 128.
divisio tripartita. 126.
divites esse volumus non nobis solum &c. 149.
divitias amare, angusti animi est; contemnere contrà. 34. divitiarum admiratione depravati sunt mores. 135. divitiæ quare expetantur. 13.
docti non solum vivi erudiunt, sed &c. 76. ad hominum utilitatem suam prudentiam conserunt. 76.
dolor ne malum quidem est. 169. dolorem summum malum qui putat, apud eum nullum locum habet fortitudo, nec aliæ virtutes. 175. dolorum faces 96.
dolus malus quid sit. 148. legibus erat vindicatus. *ibid.* simulatione continetur. 149. quæ quis promittit dolo deceptus, non facienda. 17.
domesticæ fortitudines.. 39.
domus hominis honorati qualis esse debeat. 67. domus domino, non dominus domo, honestandus. *ibid.* O domus antiqua &c. 68. domum vitiosam vendere. 145, 151, 152.
Drusus M. 52.
dubitatio cogitationem significat injuriæ. 16. in dubitatione adhibendi sunt docti homines 71.
ducere bellum. 157. pro nihilo. 15. animi magni. 34. duci benevolentiâ &c. 89. gloriâ. 23. delectatione. 51. pretio & mercede. 88.
duri hominis est. 102. durius nomen. 20.

E.

Efferre fruges. 25. se. 61. aliquem laudibus. 95.
efficiens utilitatis. 127. quibus rebus effectum est, ut &c. 14.
effrenati rebus secundis. 44.
effugere vitium. 10.
effundere patrimonia. 105. effusiones pecuniarum. 106.
ejicere rationem alicujus. 72. aliquem de nave. 162.
εἴρων. 52.
elatus animus. 30. principatûs nimis cupidus est. 32. facile ad res

res injuſtas impellitur. 33. elati voluptate. 51. elatio animi. 31, 32
eloqui copioſe &c. melius, quam acutiſſimè cogitare. 76. eloquentiâ quid præſtabilius? &c. 111. à naturâ ad ſalutem hominum data. 103. eloquentiæ intermiſſio; interitus. 111.
elucere. eluceat animi magnitudo. 10. elucebit conſtantia. 49. probi ingenii lumen. 50. probabile. 82.
emergere. ex quo magis emergit, &c. 54. emergunt hæc aliquando. 90.
emtori notum vitium eſſe debet, quod noſſet venditor. 145. &c.
Ennius. 26, 41, 89, 103, 149, 169.
Epicurus. 145, 146.
Epigoni. 55.
epiſtola Philippi ad Alexandrum. 104. epiſtolæ trium regum prudentiſſ. ad filios. 101.
eripere aliis, quod aliis largiare. 23
erranti comiter viam monſtrare. 26. non monſtrare Athenis execrationibus publicis ſanctum eſt. 145.
eſſe, non fieri. 172. eſſe in gratiâ & gloria. 160.
Eteocles. 159.
evagantes longiùs appetitus. 49.
evertere urbes. 40. ſocietatem. 132, 134. everſa reſp. ſtans oppon. 125.
εὐνομία. 69.
evolvere animi complicatam notionem. 155.
Euripides. 159, 171.
εὐτακτία. 69.
exaggerare rem familiarem. 45.
examina apium. 76.
excedere è vitâ. 74.
excellere animi magnitudine. 31. in ſermone. 65. pulchritudine & viribus. 133. excellentia animi. 10.
excelſus animus. 96.
excerpere ex malis. 124.
excitare amores. 9. aliquem ad legendi ſtudium. 80. ſtudia hominum ad &c. 88. feras. 152. excitantur plauſus. 47. excitandi diligentia eſt. 50.
excludere alios ſermone. 65. ſuos ab uſu rei familiaris. 45.
excuſatione utendum eſt adverſus eos, quos invitus offendas. 112.
exempla principum plerique imitantur 68.
exequi negotia. 39.
exercitatio dicendi. 1. exercitatio & uſus. 30.
exhaurire ærarium 114. benegnitatis fontem. 104.
exhibere negotium alicui. 173.
exigere operam. 22. promiſſum ab aliquo. 164.
exire de caſtris. 21. in alias domos. 28. in ſolitudinem. 57.
exiſtimare bene de ſe. 135. male de aliquo. 95. exiſtimationem ſuam negligere arrogantis eſt &c. 48.
exortus eſt rex. 139.
expedit. eos lædunt, quos non expedit. 112. quoniam expedit faciam. 145. eſt illud honeſtum, verum hoc expedit. 155. expedit nihil, quod non juſtum. 155, 156. expedire rem. 93.
expers rationis & orationis. 26.
expilare fana. 162. expilatio ſociorum, 116, 138.
explebimus partem relictam. 137.
explicare rationem. 10. explica intelligentiam tuam. 158. explicata re. 41.
exploratum habere. 155.
expoſita ſententia eſt. 4.
expreſſæ literæ. 65. expreſſa effigies. 152.
exquiſitum judicium. 64. ſupplicium. 167. exquiſita nimis munditia. 63.
exſcindere urbem. 38.
exſolvere id, quod promiſit. 126.
exſtincto ſenatu. 124.
exſuſcitat animos cura. 8.
exſultantes ferocitate equi. 44. appetitus. 49.
extenuare munus verbis. 113.
exterminantur optimates. 118. exterminandus ex hominum communitate. 135.

F.

Fabius Labeo Q. 17. Maximus Qu. 41.
Fabricius. 22, 129, 160.
facere impetum in quempiam. 13. promiſſum. 16, 165. injuriam alteri. 32. jacturam rei. 41, 162. nomina. 148. ſponſionem. 155. aliquem conſulem. 157. aliquem heredem. 164. pacem cum. 171. aliquem conſulem. 173.
facetum jocandi genus. 50.
facilitas exercenda. 43. faciliores mores. 4, 5.
fallax ne ſit vir bonus. 32. fallere fidem. 21. jus. 166.
familiaritates fidas habere. 93.
faſtidium fugiendum in rebus proſperis. 44.
faſtigium imponere operi. 136.
fatigare vinculis & carcere. 154
feneratorum quæſtus improbantur. 73. fenerari. 122.
ferre alicujus mores. 35. res adverſas immoderate. 44. nomen alicujus. 154. legem. 142. rogationem. 171. ferri ad voluptates omni impetu 51. multitudinis judicio. 57.
fides rerum contractarum. 9 quid ſit. 12, 13. juſtitiæ fundamentum eſt. 12. unde apellata. 13. ut habeatur quibus rebus effici poteſt. 93. in fide quid ſenſeris cogitandum. 22. remp. vehementiſſime continet. 120. O fides alma, apta pinnis, &c. 169. in Capitolio vicina Jovis Opt. Max. fuit. *ibid.* ſæpe cum hoſte ſervanda 170, 172. infideli data. 170. cum piratâ nulla. *ibid.* ex fide bona agitur. 149.
filius patrem fana expilantem &c. debeatne arguere? 162. filii puberes cum parentibus non lavantur. 63.
Fimbria conſularis. 154.
fingimus ſapientem &c. 144. finxerat ſibi principatum opinionis errore Cæſar. 14. fingere favos, 76. ficta omnia tamquam floſculi decidunt. 99.
finis bonorum & mal. debet eſſe ſimplex. 177.
flatus proſper fortunæ. 87.
fons officii. 11. juris. 153. fraudium &c. 155. fontes Stoicorum. 5.
forenſe dicendi genus. 3, 65. forenſes literæ. 80.
forma. omnis à formâ removeatur viro non dignus ornatus. 63. formæ dignitas coloris bonitate tuenda. *ibid.* in formis aliis dignitas ineſt, in aliis venuſtas. 52, 63. forma honeſtatis. 9.
formula quædam conſtituenda eſt. 131. formulæ de dolo malo. 148.
fortis animus duabus rebus cernitur. 33. in homine non perfecto ferventior plerumque eſt. 24. fortis animi eſt non perturbari in rebus aſperis &c. 34, 39. forti vis adhiberi nequit. 172. fortes quinam habendi. 32.
fortitudo utilitate communi impellitur. 32. nulla eſt ſine juſtitiâ. *ibid.* eam in feris eſſe ſæpe dicimus. 26, quomodo à Stoicis definiatur. 31. quomodo ab Epicureis. 176.
fortuitu agere. 50.
fortuna minus firma, quam natura. 88. ejus vis magna. 87. ejus caſus rariores, procellæ, &c. 88.
frangi metu; cupiditate. 34. infamiâ. 36. frangere alicujus opes. 143. fractus eſt Annibalis animus. 174. fracto animo fieri. 105. fregiſti fidem. 168. fregit Viriatum Lælius. 97.
fraudandi ſpe ſublata, ſolvendi neceſſitas conſecuta eſt. 120. fraus adſtringit perjurium. 174. vulpeculæ videtur. 22.
frumentarius Rhodius. 144, 146, 151.
Fufius L. 102.
fundamenta juſtitiæ. 16. naturæ. 168.
funditus tollere. 18. delere. 29.
furari aliquid cuipiam. 97.

G.

Gaza Macedonum. 116.
generi cum ſoceris non lavantur. 63.
geometræ non omnia docent, ſed poſtulant &c. 136.
gerere animos muliebres. 31. remp. 36. nos debemus tanto ſubmiſſius, quanto ſuperiores ſumus. 44. ſe adverſus homines. 48. perſonam civitatis. 61. immanitatem beluæ, hominis figurâ. 158. magnas res & ſalutares. 86.
germana juſtitia. 152.
geſtire nimiâ voluptate. 49.
geſtus qualis eſſe debeat. 63.
gladiatoria munera. 105.
gloria rerum geſtarum merces. 33. ſumma & perfecta conſtat ex tribus. 93. nonnullis vitâ carior. 43. radices agit &c. 99. non acquiritur ſimulatione. *ibid.* ſed officiis juſtitiæ. *ibid.* ejus cupiditas eripit libertatem. 34. ejus hereditas ad filios pertinet. 38. via ad eam compendiaria. 99. de Gloriâ duo Ciceronis libri. 93.
glorioſum militem imitari. 67.
Gracchus T. P. fil. 99. ejus filii. *ibid.* Gracchus Ti. 38. Gracchus C. 114. Gracchi Ti. Gracchi filii. 118.
Græca cum Latinis conjungere, utile. 1. Græca verba inculcantes jure irridentur. 54.
grandis pecunia. 119.
Gratidianus. 151, 157.
gratificari cuipiam. 23.
gratioſus apud omnes. 147.
gravate ille primo. 148.
gravis ſocietas. 29. grave periculum. 38. graves morbi. 40. res. 50. graviora ſtudia. *ibid.* graviſſime dicere. 3. graviter cadere. 36. vivere. 45. gravitas verborum. 66.
greſſus cavendum ne tarditatibus utamur in greſſu mollioribus. 63.
Gygis annulus. 138, 139, 156.
gyrus rationis. 44.
Gytheum oppid. 143.

H.

Habere aliquem carum. 8. incognita pro cognitis. 10. benevolentiam erga aliquem. 24. delectum civis & peregrini. 72. rationem rei alicujus. 48, 61, 149 opes magnas. 35. delectationem. 66. fidem alicui. 88, 93, 94. cauſam celebritatis. 99. religioni aliquid. 103. remp. quæſtui. 117. omnes numeros. 128. gratiam; & referre. 112. exploratum. 155. aliquid offenſionis. 172. habentur ſermones de. 65.
Hamilcar Annibalis pater. 166.
haſta cruenta quam Sylla vibravit &c. 92. haſtam in foro ponere. 119.
haurire è fontibus Stoïcorum. 5.
Hecato Rhodius. 148. Hecatonis liber de Officiis. 161.
Hercules Prodicius vidit duas vias &c. 57. Hercules pro hominibus labores ſuſcepit. 133. inconcilium cœleſtium collocatus. *ibid.*
hereditas optima quænam. 59. cupiditatum. 92.
Herillus. 4.
Hernici. 8.
Heſiodi præceptum. 25.
hiſtriones fabulas ſibi accommodatas eligunt. 55. hiſtrionum geſtus inepti. 63.
Homerus. 165.
Homo. inter hominem & belluam quid interſit. 7, 8, 51. hominis mens diſcendo alitur, &c. 51. hominem homini detrahere maxime contra naturam eſt. 131, 132, 134, 135. homo homini plurimum prodeſt & obeſt. 84, 85, 86. non ſibi ſolum naſcitur &c. 12. non naſcitur ad ludum & jocum. 50. homo homini aliquid tribuit propter aliquam è ſex cauſis. 88. hominum adjumenta omnis inſti-

tutio vitæ deſiderat. 86, 97. homo naturæ obediens homini non nocet. 133, 134. hominis vita artibus exculta diſtat à victu ferarum. 85. homines natura congregati ſunt, ſicut apes. 76, 115. ſubjiciunt ſe imperio alterius de multis cauſis. 89. inter homines naturâ conjuncta ſocietas eſt. 145. homo homini conſultum ut velit, natura præſcribit. 133. homines quidam ſunt, non re, ſed nomine. 51. homo honoratus. 67. novus. *ibid.*

honeſtas aut ſola expetenda, ut Zenoni viſum eſt; aut omni pondere gravior, quam reliqua omnia, ut Ariſtoteli. 137. manat ex quatuor generibus. 30. ex quatuor partibus. 74. cum voluptate copulari nequit. 176. honeſtatis & utilitatis eadem eſt regula. 154. honeſtate dirigenda utilitas eſt. 159.

honeſtum animos omnium ſpecie ſuâ commovet. 28. quod proprie dicitur in ſapientibus eſt ſolis. 128. quomodo ſummum bonum ex Peripateticorum ſententia. 127. nihil eſſe poteſt quod juſtitiâ vacat. 91. oritur ex aliqua quatuor partium. 9. totum eſt poſitum in animi cura & cogitatione. 39. cum utili convertitur. 83, 127, 136, 137. ſi oculis cerneretur mirabiles amores excitaret ſapientiæ. 9. ſpeciem utilitatis obſcurat. 143. honeſtorum contentio & comparatio. 74. cum decoro convertitur. 46. cum utili non comparandum. 130. in factis ponitur. 32. animi viribus *&c.* efficitur. 39. natura eſt laudabile. 5. per ſe nobis placet *&c.* 94. ſolum bonum eſt, ut placet Stoïcis. 127. ſolum, vel ſaltem maxime, propter ſe expetendum. 136. honeſta anteponuntur utilibus à Peripateticis & Academicis. 136. ſecunda honeſta. 129. honeſta bonis viris, non occulta, quæruntur. 139.

honeſta oratio. 112. honeſtanda domus domino. 67.

Hortenſius Q. 154.

horti Pythii. 147.

hoſpitalitas à Theophraſto merito laudatur. 110.

hoſtis olim dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. 20. cum hoſte ſervanda fides. 170.

Hyppolitus. 16, 164.

I.

Jacere: valere oppon. 142.

Jactantia deformis eſt. 67.

Jacturam facere. 41, 161.

Janus medius. 122.

Jaſon Pheræus. 52.

Igni ſpectatus. 98.

imbecillitas rerum humanarum. 44. valitudinis. 35. conſilii. 57.

imbuti præceptis. *ibid.*

imitari agros fertiles. 25. militem glorioſum. 67. facta principum. 68. imitatio factorum parentum adli beros pertinet. 38.

immanitas bellua in figura hominis. 136.

immemor beneficii. 109.

immoderate ferre res adverſas. 44.

impediri occupationibus. 15. diſcendi ſtudio. *ibid.*

impelli cupiditate. 32. ad res injuſtas. 33. ad aliorum ſtudia. 57.

impenſæ in remp. optimæ. 108.

imperiti laudant non laudanda. 129.

imperium debet eſſe fultum gloriâ *&c.* 161. imperia non expetenda. 34.

impertiendum indigentibus, & quomodo. 105. impertire reip. 45.

implicari certo genere vitæ. 57. contrahendis negotiis. 97. implicita inter ſe. 9.

imponere faſtigium operi. 136. impoſuit nobis perſonam natura. 47.

importari. ſi quid importetur nobis incommodi. 87.
improviſo opprimere. 118.
impunitate propoſitâ vix quiſquam abſtineret injuriâ. 153.
incenſus cupiditate. 148.
inceſſus teneat decorum. 62.
incidere in cupiditatem honoris. 14. in injuſtitiam. 15. in luctus. 16. in moroſitatem. 43. in homines &c. 80. in perturbationes. 64 in clades. 92. incidunt tempora, cum &c. 16. mulctæ cauſæ. 140, 144. incidunt feræ. 152.
incitatus irâ. 13. repentino impetu animi. 25.
inculcare Græca verba. 54.
incurrere in injuſtitiam. 15. in odia hominum 73. in fraudem. 145. in domum vitioſam. 152.
indagatio veri. 9.
indicare fundum. 149.
indicere bellum. 19.
indignum. ſi hoc uno Sol quidquam vidiſſet indignius. 92.
indoles virtutis. 129.
inducere aliquem in ſpem. 104. aliquem in errorem. 146. ſeditionem in civitatem. 42.
ineuns ætas. 60, 99. ineunte adoleſcentia. 57.
inferre alicui injuriam. 13. bellum. 39, 160, 165, 166. periculum capitis multis. 102. ſermonem delicatum in re ſeverâ. 70. intulit ſtuprum reginæ. 138.
infirmitas valitudinis. 59.
inflammatus aviditate. 97. cupiditate vincendi. 32.
inflatus opinionibus. 45.
influere in hominum animos. 93.
ingenuus jocus. 50.
ingenerat amorem natura. 7.
ingeniis ſplendidiſſimis maxime exiſtit ambitio. 14. ingenium ſuum quiſque noſcat. 55.
ingratum omnes oderunt. 109.
ingredi viam vivendi. 57. vitam honeſtam. 124.
inimicis non eſt graviter iraſcendum. 43.
inire prælium. 19. gratiam. 25.
injuria quænam maxime capitalis. 14. fit duobus modis. 22. injurioſi in proximos. 23.
injuſſu populi & ſenatus. 171.
injuſtitiæ duo genera. 22. quæ capitaliſſima. *ibid.*
innaſci in animo. 32
innocentem in judicium capitis ne arceſſas. 103.
inquinatum vitiis factum. 148. inquinatiſſima ratio. 88.
inſervire alicui. 25. mulieribus. 55. honoribus. 80.
inſitus. ut eſſet inſitum militibus 174.
inſtar mortis putant. 113. vix minimi momenti inſtar habet. 127.
inſtitutio vitæ. 5, 97. de aliqua re. 5. inſtituit bonum, ut &c. 5.
inſtructus ad injuriam faciendam. 96. inſtructi horti. 148. inſtruere ſe ita, ut &c. 90.
intemperantia libidinum. 60.
intereſt per multum, utrum &c. 14. inter hominem & belluam. 7. intereſſe in negotiis. 60.
integra res. 119.
interjectus inter Philoſophos. 45.
interior ſocietas. 27, 152.
invaſit in remp. hoc malum. 115.
invehere pecuniam in ærarium. 116. invectio rerum. 84.
invenit cognomen. 173.
inveſtigatio veri. 11.
inveteravit jam, ut &c. 106. inveterata invidia. 107.
invictus à labore. 34.
invidiæ metu, nonnulli quod ſentiunt non audent dicere. 42.
inviſior. 95.
invitâ Minervâ nihil decet. 54.
jocandi genus duplex. 50. joco quomodo uti liceat. *ibid.*
Iphigeniam immolavit Agamemnon. 164.
ira in puniendo & objurgando prohibenda 43. cum eâ nil recte fieri poteſt. 66. non iraſcendi inimicis. 43.
iracundiam laudant Peripatetici. 43, 44. eam repudiandam cenſet Cicero. 44

iratus Jupiter non metuendus. 168, 169. iratorum ora qualia. 49.
irrepere nomen ſuum in teſtamenta. 155.
irriſio audientium. 67.
Iſocrates. 3.
Italia ornata, domus Mummii ornatior. 116.
Ithaca. 166.
judex ponit perſonam amici, cum induit judicis. 141. cum jurato ſententia dicenda eſt. meminerit ſe Deum adhibere teſtem. 141. judicis rogandi mos. *ibid.* judicis eſt in cauſſis verum ſequi. 103.
judicia ex accuſatione & defenſione conſtant. 102.
jugum. ſub jugum miſſæ legiones 171.
Jugurtha. 157.
juravi linguâ, mentem *&c.* 171. quod ita juratum eſt, ut *&c.* id obſervandum. 170.
jus bellicum. 18, 170. fetiale. 19, 171. Prætorium. 17. civile & gentium, quomodo differant. 152. æquabile. 98. juris interpretatio callida. 17. æquabilitas. 43. cognitio in honore fuit. 111. jura belli in rep. maxime ſervanda. 18. jus humanæ ſocietatis. 12. ſi violandum eſt, regnandi gratiâ eſt violandum. 158.
jusjurandum eſt affirmatio religioſa. 169. arctiſſime adſtringit fidem. 172 ejus magna religio apud veteres Rom. 173. in jurejurando, non qui metus, ſed quæ vis ſit, debet intelligi. 169. cum hoſte ſervandum. 170. & cum infideli. *ibid.* non cum piratâ. *ibid.*
juſtitia voluntaria eſſe debet. 15. adverſus infimos ſervanda. 22. & liberalitas maxime nos ad ſe allicit. 28. quomodo differat à verecundiâ. 48. ex ea viri boni appellantur. 11, 12, 96. in ea virtutis ſplendor eſt maximus. 11. nullum tempus eâ vacare debet. 32. omni ratione colenda eſt. 99. tria confici, benevolentiam, *&c.* 97. ejus fundamentum. 12, 16, 22. munera. 12, 48. miriſica quædam multitudini, videtur. 96. ad fidem faciendam plus pollet, quam prudentia. 94. fundamentum eſt perpetuæ commendationis. 114. honeſtum nihil eſt, quod eâ vacat. 31. ejus officia præponenda ſtudiis ſcientiæ. 75. omni hominum ordini neceſſaria eſt. 97. omnium eſt domina & regina virtutum. 134.
juſtus nemo eſſe poteſt, qui mortem, *&c.* timet. 96. nihil cuiquam detrahet. 155. juſtum omne decorum eſt. 46. juſta præbenda ſervis. 22. ſæpe commutantur, fiuntque contraria. 16.

K.

Καθῆκον quid. 6.
Karthago à Romanis deleta. 18.
Κατόρθωμα quid 5.

L.

Labefactare fundamenta reip. 117.
labes conſcientiæ. 160.
labi, errare, &c. turpe ducimus. 10.
Lacedæmonii. 31, 41, 91, 118.
lacerare patriam ſcelere. 29.
laceſſitus injuriâ. 12, 155.
Laciades. 110.
Lælius C. 44, 52, 97, 129. Tullii liber ſic dictus. 93.
Lanarius P. Calpurnius. 150.
languens vox. 65.
largiri inconſulte. 105. largitio fontem benignitatis exhaurit. 104. eam corruptelam dixit Philippus. *ibid.* fundum non habet. 105. eam ſequuntur rapinæ. *ibid.* ejus cauſæ. 107. genere vitioſa, temporibus neceſſaria eſt. 108. eſt adſentatorum populi. 109.
largorum duo genera. 105.
latebra perjurio. 170.

latro-

Iatronum leges esse dicuntur. 97. Iatrocinari. 62, 97.
legere intelligenter voluptates. 175.
lenis sermo. 65. lenior vita. 54. leniores virtutes. 24.
Lentulus P. 107.
lepos quando adhibendus. 65.
Leuctræ. 31. Leuctrica calamitas. 91.
lex de pecuniis repetundis à quo lata. 116. lex Lætoria. 148. naturæ. 134, 135. leges ad puniendum æquitate ducuntur. 44. quomodo tollant astutias. 151. quid maxime velint 132 quare constitutæ. 98. leges XII tab. sacratæ. 172.
liberalitas multas habet cautiones. 22. efficit, ut eos diligamus in quibus inest. 26. ejus duo genera sunt. 25. duplex ratio est. 103. in quos propensior esse debeat. 26, 108, 109. hominum naturæ accommodata est. 22. nos ad se allicit. 28. ejus modus adhibeatnr. 105.
liberare se invidiâ. 107.
liberis dare operam. 62.
libertatis proprium. 35. pro ea magnanimis viris omnis debet esse contentio. 34.
libidine commotorum ora qualia. 49. libidines consectatrices voluptatis. 176. libido procreandi: 28.
limatur veritas in disputatione. 95.
linguâ maxime conjunguntur homines. 27.
litteræ neque expressæ, neque oppressæ. 63. forenses & senatoriæ. 80.
lites vitandæ. 110.
loci magna vis est. 70.
locuples testis. 126. auctor. 167. 169. locupletes i. e. divites obligari beneficio nolunt. 112.
lubricus locus. 33.
Lucilli. 102.
luculenter. 148.
Lucullus L. 68.
ludendi licentiam dare. 50. ejus modus retinendus.. 51. ludo & joco quomodo uti liceat. 50. ludorum apparatus. 105. ludus talarius. 73.
lustrare omnia animo & cogitatione. 29.
Lutatius Pinthia M. 155.
luxuria omni ætati turpis, senectuti fœdissima. 60.
Lycurgi leges. 37.
Lysander. 37, 53. Lysandrum Ephorum expulerunt Lacedæmonii. 118.
Lysis Pythagoreus. 76.

M.

Macedones. 91.
Mælius Q. 171.
magistratus legum similes sint. 44. iis magnificentia &c. adhibenda. 36. eorum officium. 61.
magistratus adipiscendi iis, qui &c. 36.
magnanimi qui habendi. 32. magnanimi est punire fontes &c. 40. magnus animus duabus rebus cernitur. 33. ejus opera. 40. cupidus principatus & pertinax sæpe est. 32.
magnifici apparatus. 13. magnificentia adhibenda est capessentibus remp. 36.
magnitudo animi in quibus eluceat. 10, 32, 167.
majores natu verendi sunt. 60. majorum vitæ genus plerique imitantur. 56. majores quomodo imitandi. 59.
male pugnatum. 171. male materiatæ ædes. 145.
malitia tollenda. 154. plurimum distat à prudentiâ. ibid. malitiosa interpretatio juris. 17. malitiosæ blanditiæ officiorum. 154.
Mamercus. 107.
Mancia Q. Mucius. 53.
Mancinus C. 171.
mancipium. 151.
mandare aliquid scriptis. 80. literis. 81, 124.
Manlius L. A. F. 172. Tit. Torquatus. 173.

manſuetudo quatenus probãda. 43. manſuetudo morum. 94.
manuum motus teneant decorum. 62.
Marathon. 31.
Marcellus M. *ibid.*
Marcus, *vide* Cato, Craſſus, *&c.*
Marius] Gratidianus. 151, 157. Marius C. 37, 156.
Marte noſtro. 137.
Maſſilia. 92.
Materiata. male materiatæ ædes 143.
maximam partem. 13.
Medi. 98.
medici ad urendum inviti veniunt. 66. leviter ægrotantes, leniter curant. 40.
medicina. 73.
mediocritas, quæ eſt inter nimium & parum, recte placet Peripateticis. 43. in pleriſque rebus optima eſt. 63.
meditata injuria. 14.
medium officium. 6, 128.
melius emere, vendere. 148. melius æquius. 149.
membra, quæ reliquis nocent, amputantur. 135.
Menalippa. 55.
mendacium ex rebus contrahendis tollendum. 149.
mens ſemper aliquid anquirit aut agit. 51. mentis agitatio. 124. mente nihil divinius dedit Deus. 141. mente captus. 46.
mercatura quando ſordida *&c.* 73. mercatura bonarum artium, Athenæ. 125.
mercenarii. 73. merces auctoramentum ſervitutis. *ibid.*
Metellus Qu. 43, 156.
metiri ſummum bonum ſuis commodis. 4. ſtudia naturæ regulâ. 54. omnia emolumentis & commodis. 130. res expetendas vel voluptate, vel indolentiâ. 127.
Metrodori ſententia. 175.
metuentium ora qualia. 49. metui. quem metuunt, oderunt. 19. qui metuuntur, metuunt. 90.
metus malus diuturnitatis cuſtos. 89. abſit, caritas retineatur. 90. ei nulla vis imperii poteſt diu obſiſtere. 91, 92. promiſſa non ſervanda, quæ quis facit coactus metu. 17.
micare. dignus quicum in tenebris mices. 156. micando victus. 162.
migrare. 16.
militem glorioſum imitari. 67. ſacramento obligare. 19.
Milo P. 107.
minima de malis. 124, 168.
miniſtræ voluptatum artes. 73. miniſtrare victum alicui. 85.
Minos juſtus. 47.
minuere conſuetudinem. 91. minuenda eſt hæc opinio. 37.
miſſus factus. 19.
moderatio dictorum & factorum. 48. ex quo eluceat. 49.
modeſtia definitur. 69. prima commendatio ab ea proficiſcitur. 100.
modus optimus eſt, decus tenere. 69. modus rerum. 46.
molli nomine appellare. 20 molliores in dolore. 36. molliter vivere. 52.
monſtrare viam erranti. 26. non monſtrare, Athenis exſecrationibus publicis ſanctum eſt. 145.
monumenta literarum. 76. ingenii. 124. monumenta præceptaque. 177.
morbus animi. 25.
morоſitas inutilis & odioſa. 45.
mors ſervituti turpitudinique anteponenda. 40.
morſus acriores. 90.
mos rogandi judicis. 141 mores hominum, non fortunam ſequi. 112. mores ſpectandi. 24. morum ſimilitudo amicitiam conjugat. 28, 29. morum diſſimilitudines. 52, 53.
motus animi. 49, 64. corporis. 49, 63. palæſtrici. 63. motus animorum duplices. 64.
movere oculos. 48. approbationem. *ibid.* poſſeſſiones. 118. veros hæredes. 155, moveri ſenſu.

ſu. 7. pecunia. 96. movetur benevolentia benefica voluntate. 94.
Mucii P. domus. 101. Mucius filius P. 58.
Mucius Q. 107. Mucius Q. Mancia. 53.
multiplicata domus. 67.
multitudinis imperitæ error. 33.
multitudinis amor quibus rebus maxime commoveatur. 94, 117.
Mummius L. 116.
munditia qualis adhibenda. 63.
munificus in dando. 109.
munus proprium magiſtratus. 61.
munuſculum alieni facinoris. 154.
Muſicorum aures vel minima ſentiunt. 71.
mutatio officiorum. *al.* mutuatio. 12.
mutatio morum facienda, ſi *&c.* 59.

N.

Naſica P. Ti. Gracchum interemit. 38. Naſica P. Scipio. 53.
Natura hominem conciliat homini. 7. ingenerat amorem in natos. *ibid.* naturæ quid aptiſſimum. 8. perſonam nobis impoſuit. 47. dedit nobis conſtantiæ, moderationis, &c. partes. 48. docet decore nos gerere adverſus homines. *ibid.* naturam ſequi ducem. *ibid.* naturæ excellentia & dignitas. 52. duas perſonas nobis induit. *ibid.* naturæ regulâ ſtudia noſtra metiamur. 54. naturæ repugnare non attinet. *ibid.* 55, 56. naturam aliorum ſequi, ſuam omittere. 54. naturarum differentiæ. *ibid.* naturæ ratio maxime habenda, in deligendo genere vitæ. 58. natura firmior eſt quam fortuna. *ibid.* à naturâ quid deceat exquirimus. 62. ducuntur homines. 72. congregati ſunt homines. 76, 115, 145. natura non patitur, ut aliorum ſpoliis diteſcamus. 132, 153. præſcribit, ut homo homini conſultum velit. 133. violare alterum prohibet. 134. recta *&c* deſiderat. 137. natura univerſa. 54. naturæ fabrica. 62. ratio. 132.
natis ſepulchro ipſe eſt parens. 47.
navis conducta non domini eſt, &c. 162.
Neapolitani. 17.
neceſſitati parere. 62, 115.
neceſſitudinum gradus. 30.
negligentiâ omnis actio vacare debet. 49. negligentia agreſtis in veſtitu, &c. fugienda. 63. negligenter agere. 50.
negotium. in omni negotio diligens præparatio adhibenda eſt. 36. negotium exhibere alicui. 173.
Neptunus. 16, 164.
nervoſius differere: remiſſius oppon. 170.
Nicocles tyrannus. 118.
niti alterius conſilio *&c.* 60.
nocentem, modo ne nefarium, defendere licet. 103.
Nolani. 17.
nomina facere. 148.
Norbanus C. 102.
nota turpis temporum. 154.
notiones cenſorum. 172. notio complicata animi. 155.
novus homo. 67.
Numantia. 18, 38.
numeros omnes habet. 128.
Numicius Ti. 171.
nummi adulterini. 163. nummaria res. 157.
nuncupata linguâ 150.

O.

Obedire conſilio rationique. 39.
objecta ſpecies utilitatis eſt. 137.
obire cœtus hominum. 8.
objurgatio qualis eſſe debeat. 66.
oblectare ſe. 147.
obligare aliquem ſacramento. 19. beneficiis. 29, 112.
obruere aliquem lapidibus. 143.

obſcœ-

obſcœnitas fugienda. 51, 62, 63.
obſcurare ſpeciem utilitatis. 143.
obſervare homines bene-meritos debemus. 72.
obſideri ab hoſtibus. 106.
obſiſtere injuriæ. 13. odiis. 89. vitiis. 96.
obſoletis his. 175.
obſtringere homines beneficiis. 111. ſe parricidio patriæ. 159.
obtinere numerum jure cæſorum. 99. teſtamentum. 154. regnum. 159.
obtingere. quod cuique obtigit. 12.
obvenire. ſin obvenerit ejus neceſſitas. 115.
occultandi ſpes ex omni deliberatione removenda. 138.
occupare tyrannidem. 162. occupatio. 12.
occurritur nobis. 82.
Octavius Cn. 67.
Octavius M. 114.
oculi abſtinentes. 70. conjiciun in eum. 99 oculorum obtutus. 71.
odiis multorum nullæ opes obſiſtere poſſunt. 89. odia hominum multum valent ad peſtem. *ibid.* oderint dum metuant. 47.
offenſionis aliquid habet. 170.
offerre ſe periculis. 40.
officere auſpiciis. 150.
officina nihil ingenuum habere poteſt. 73.
officium duplex. 5. medium, rectum, perfectum & abſolutum. 5, 6, 128. in omni vitæ parte neceſſarium eſt. 3. commutatur, commutatis juſtitiæ fundamentis. 16. officii deſcriptio quæ. 49. forma. 50. officium magiſtratus, peregrini, incolæ. 61. quod ad conjunctionem hominum tuendam valet. 74. officia quæ naturæ aptiora. *ibid.* aliis magis, quam aliis debentur. 29, 78. ſervanda adverſus eos, à quibus injuriam acceperis. 18. juſtitiæ, præponenda officiis ſcientiæ. 75, 77. cui officii plurimum debeatur. 29. in officio colendo, ſita eſt vitæ honeſtas, in negligendo turpitudo. 4. officiorum malitioſæ blanditiæ. 154.
omittere pietatem & humanitatem. 140. utilitates noſtras. *ibid.*
operâ benigne facere. potius quam pecuniâ, debemus. 103, 104. operâ prodeſſe multis licet. 111.
opes cum infamia non ſunt utiles. 161.
opifices omnes in ſordidâ arte verſantur. 73.
opinionis error. 14. opinio hominum de ſe non negligenda. 48.
opipare apparatum convivium. 147.
opiculari alicui. 25.
oppetere mortem. 29, 42, 55.
opponere cauſam muri. 140.
opportunitas temporum. 69. eſt locus actionis. *ibid.*
oppreſſæ literæ. 65. oppreſſio legum & libertatis. 159.
opprimere aliquem improviſo. 118.
oraculum Apollinis Pythii. 117.
Orata C. Sergius. 151.
orationis facultas. 1. contentio. 64. vis magna, eaque duplex. *ibid.* duplex ratio. 101. oratio vinculum ſocietatis eſt. 26, 27. orationis indicem vocem habemus. 64. oratoris proprium. 2.
orbatus filio. 16. reip. muneribus. 81.
ordo rerum. 69. ordinis definitio. *ibid.* ordo actionum qualis adhibendus. 70.
Oreſtes. 107.
ὁρμή. 87.
ornatus virtutibus. 24. ingenii magnitudine, *&c.* 58. ornate dicere. 2.
ornatus viro indignus removeatur. 63.
ortûs noſtri partem patria vindicat, *&c.* 12.
otium pleriſque languorem affert. 123. otioſorum vita. 35. numquam minus otioſus, quam cum otioſus. 123.

P.

Paci quali ſemper eſt conſulendum. 18. pace Quirini dixerim. 140.
paſtæ cum hoſtæ induciæ. 17. pactum prædonibus pro capite pretium. 170. pacta ſemperne ſervanda. 163.
Palamedes. 164.
pala annuli. 139.
palæſtrici motus. 63.
Panætius. 6, 74, 86. 108, 126, 127, 136.
Papius. 142.
parare claſſem. 41. paratus ad periculum. 32. paratiùs dimicare. 41.
parentibus plurimum officii tribuendum. 29.
parcere libertati populi. 21.
parere rationi. 49, 68. neceſſitati. 62, 115. parentiores exercitus. 37.
parere ſibi laudem. 101. otium civitati. 124.
parietes extrema ſcelera metuentes. 92.
parcimoniâ augeatur res famil. 45.
parti civium conſulere, &c. 42.
particeps rationis. 7.
partes à natura occultatæ, ab oculis removendæ ſunt. 62. ſuis nominibus non appellantur. *ibid.*
paſcere bene, maxime expedit in re familiari. 122. paſci maleficio & ſcelere. 97.
patefacere aures aſſentatoribus. 44.
pateat res familiaris liberalitati &c. 45. patere domos hoſpitibus, &c. decorum eſt. 110.
patrem fama expilantem, &c. debeatne arguere filius? 162. patrum gloriæ æmuli filii. 56.
patria vindicat ortûs noſtri partem. 12. omnes caritates complexa eſt. 29. præſtat omnibus officiis. 162, 163. patriæ primò tribuendum officium. 29. patriæ ſubveniat ſapiens, relictis ſtudiis. 75. patriæ parricidium. 159.
patrocinium orbis terræ. 91.
patroni victarum civitatum victores ſunt. 19. patrono licet veriſimile defendere. 103.
Paullus Macedonum gazâ potitus eſt. 116.
Pauſanias. 37.
peccare numquam eſt utile, quia ſemper eſt turpe. 150.
pecuniæ cupiditas infinita. 14. fugienda eſt. 34. pecuniæ quærendæ & collocandæ ratio eſt. 99. pecuniam qui habet, non reddidit, &c. gratiam vero &c. 112. pecuniæ fructus. 110. pecuniâ res tentatur. 88.
pellere ſuſpicionem. 115. poſſeſſores ſuis ſedibus. 117.
pellicatus ſuſpicio. 90.
pendere ex errore multitudinis. 33
Pennus. 142.
pepulit animum ſpecies utilitatis. 140.
peragrantes rura. 104.
percipere fructus. 30, 85. artis præcepta. 30. perceptio frugum. 84.
percrebuiſſet. 145.
percuſſio digitorum. 155, 156.
perduellis olim, qui nunc hoſtis, vocabatur. 19.
peregrini officium. 61. peregrinos urbis uſu prohibuerunt Papius & Pennus. 142.
perfuga à Pyrrho pollicitus eſt, ſe regem necaturum, &c. 160.
perfugere ad otium. 34. perfugium. 29.
Pericles. 52, 70, 108.
periculoſa conſilia. 40. periculoſæ curationes. *ibid.*
perimere conſilium alicujus. 136.
Peripatetici. 43, 127, 131. Peripatetica non multum diſtant ab Academicis. 2. Peripatetica philoſophia, antiquiſſima & nobiliſſima. 82.
perjurare quid ſit. 170, 171.
perlucet decorum ex eis virtutibus. 94.
permanere in propoſito. 55.
permiſſu alicujus. 21.
permovere homines 96.

perrumpere legum pœnas. 138.
perſcrutari arculas. 90.
perſeverare in aliqua re. 164.
perſonis duabus à naturâ induti ſumus. 52.
perſpicientia veri. 9.
perſpicuum eſt. 85,93,98,163,175.
perſtare. in eo perſtant. 139.
perturbare conditiones perjurio. 171. perturbari in rebus aſperis. 39. perturbatio animi, brevis eſt plerumque. 14. in omni vita fugienda eſt. 66. quæ cum perturbatione fiunt, conſtanter fieri non poſſunt. 67.
pervenire ad aliquid. 55,138. pervenit ad unum licentia. 92. ad aliquem nomen alterius. 154.
perverſe imitari. 174. perverſitas. 70.
pervertere officium. 4. jura divina & humana. 14. fundamenta naturæ. 168.
peſtilentes ædes. 145.
petulantia. 62.
Phaëthon. 164.
Phalaris. 91, 134.
Philippus Alexandri pater. 44, 104.
Philippus L. 52.
Philippi capitalis oratio. 114.
Philippus, Q. fil. 107, 161.
philoſophia laudatur. 81. eſt ſtudium ſapientiæ. *ibid.* tota frugifera eſt &c. 125. philoſophandi ſcientia. 2. philoſophorum vita. 36.
Phintias Pythagoreus. 142.
φρόνησις. 75.
pictores ſuum opus à vulgo conſiderari volunt. 72.
pietas Deos placatos efficiet. 84.
pirata communis hoſtis omnium. 170.
Piſo L. 116.
placabilitas magno viro digniſſima. 43.
Plateæ. 31.
Plato. 3, 10, 76. Platonis dictum in philoſophos. 15. duo præcepta. 42. dictum in ambitioſos. 43. dictum præclarum. 32, 123.
Platonici. 2.
Plautus jocis refertus. 50. pleniore ore laudare. 31.
Pœni fœdifragi. 20.
pœna ne ſit major quam culpa. 43. irrogetur ſine favore. *ibid.* ſine irâ. *ibid.* ſine contumelia. 66.
pœnitere injuriæ ſuæ. 18. non pœnitebit te. 2.
poëtæ quando decorum ſervent. 47. opus ſuum à vulgo conſiderari volunt. 72.
Polybius. 174.
Pompeïus Sext. 11. Cnæus. 38, 100, 107, 158. Quint. 171.
Pomponius M. 172.
ponderandum eſt. 25. ponderare res judicio certo. 106.
ponere perſonam. induere oppon. 141. operam in. 11, 39, 80. tabulam. 152. rumores ante ſalutem. 41. haſtam in foro. 119. bonum in voluptate. 175, 176.
poſitis armis. 19.
Pontius C. Samnis. 115.
Poppilius imperator. 19.
popularis. 42, 88, 117, popularia verba. 95. munera. 106. popularis gratia. 157.
portitorum quæſtus. 73.
portus & refugium. 91.
Poſſidonius. 126.
Poſtumius Sp. 171.
potitus eſt urbe. 118.
præ ſe ferre ſpeciem boni viri. 97.
præbitor. 104.
præberi. ut omnia præberentur. 110. præbere ſe utilem. 45. ſe ſpectatores otioſos. 91.
præcidere pollices alicui. 142. amicitias. 59.
præcipere futura cogitatione. 39. hoſtium conſilia. 52.
præcepta uſum & exercitationem deſiderant. 30.
præconis voci ſubjicere. 119.
prædari ex alicujus inſcientia. 153.
prædicare de ſeipſo. 67. prædicat præco. 146.
præſidentes ſibi. 44.
præfracte agere. 161.
præmia inſtigant ad agendum. 25, 112. ſunt cauſa peccandi. 156.

præparare res neceſſarias. 7. præparatio diligens adhibenda in negotiis. 36.
præponderari honeſtate. 130.
præripere collegis gratiam. 157.
præſens in manum quod datur, gratum eſt. 108. præſens animus. 39.
præſidia vitæ quibus maxime debeantur. 29.
præſtare omnibus. 32. juſtitiam, fidem, &c. 59. ſe invictum. 34. aliquâ gloria. 56. non omne dictum præſtandum eſt. 146. præſtari emtori damnum oportet. 151. præſtat edicto edilium. 153.
prævertere utilitatem. 168.
premi ab aliquo. 98. calamitate. 108.
πρίνον. 46.
preſſe loqui. 64.
princeps philoſophorum. 2. principes ſint patria & parentes. 29. principis domus qualis eſſe debeat. 67. principum facta pleriquè imitantur. 68.
privati officium. 61. privata nulla ſunt natura. 12.
probabilis ratio. 6. probatio athletarum. 70.
procreandi libido. 28.
procuratio reip. 42. negotii. 115.
prodere memoriam rei poſteris. 109. patriam. 162. ut prodiderunt poëtæ ‖ 103. proditum à Tantalo regnum. 159.
prodigi. 105.
prodire in ſcenam. 63. extra modum ſumtu. 68.
proferre fabulam. 137. formulas. 148.
proficere in aliquo ſtudio. 3.
proficiſci ab oſtentatione. 23. à noſtrâ voluntate. 56.
profundere vitam pro patria. 41. omnia. 51. pecunias in aliquid. 105. profuſum jocandi genus. 50.
progreſſio ad virtutem. 130.
prohibere aqua ‖ profluente. 27. aliquem injuria. 98. peregrinos uſu urbis. 142. prohibitus à forenſibus negotiis. 124.
promiſſa non ſemper facienda. 16. 17, 163, 164, 165.
promptus ad periculum. 41.
pronunciavit judex. 151.
propagatio & ſoboles. 28.
propenſior in aliquem. 108, 112. ad voluptatem. 51.
propinquorum ſocietas. 27. propinquum citius quam vicinum defendas. 30.
proponere ſibi magna. 56. largitiones. 88. præmium alicui. 160.
propugnare pro. 31.
propulſare injuriam. 13, 32, 148, 154.
propylæa. 108.
proſcribere ædes. 146, 150, 152.
proſpicere futura. 94.
proverbium ſermone tritum. 17. vetuſtate tritum. 156. in proverbii conſuetudinem venire. 105.
provideat, ne &c. 65. multo ante provivendum. 115.
provocati beneficio. 25.
prudentia quid. 75. in quibus locata. 153. quot in ea inſint. 9. utilis & vera quænam. 94 ſine juſtitiâ nil valet ad faciendam fidem. 95. prudens quis. 10.
Ptolemæus Ægypti rex. 119.
Publius. *vide* Craſſus, Lanarius, &c.
publicare bona civium. 92.
pulchritudo corporis. 48. movet oculos. *ibid.* à valetudine fecerni nequit. 46. pulchritudinis duo genera. 63.
puniri aliquem. 43.
putare pro nihilo. 35. non putaram. 40.
putidum. 65.
Pyrrho. 3.
Pyrrhus Epiri rex. 22, 160. Pyrrhi illa. *Nec mi aurum* &c. 20.
Pythagoras. 29, 52.
Pythius. 147.

Q

Quæſtiones ab Hecatone tractatæ. 161, 162.

quæſtus qui liberales, qui ſordidi. 73.
Quanto ſuperiores fumus, tanto nos geramus ſubmiſſius. 44.
quietum diſputandi genus. 3.
Quintus, *vide* Lentulus, &c.
Quirinus, vel Romulus. 140.
quotus enim quiſque reperietur, &c. 153.

R.

Rapere hominem huc &c illuc. 49. ad ſe utilitatem communem. 133. rapi ad aliquid. 97, 168.
rapinæ largitionem ſequuntur. 105.
ratio vinculum ſocietatis eſt. 26. præſit, appetitus obtemperet. 49. ratione longiſſime abſumus à feris. 26. rationis gyrus. 43. ratio poſtulat, ne quid inſidioſe, *&c.* 152. ratio ſordidiſſima & inquinatiſſima. 88. ſtabilis & firma. 34. ratio domeſtica, bellica. 38. recondita. 46.
ratiocinatores officiorum. 30.
ratum eſſe. 169.
recedere à naturâ. 64. ab officio. 131. à repub. 35. à ſceleratiore haſtâ. 92. receſſit nomen à peregrino. 20.
recipere ſe à cœtu. 124. ſe in concilium. 139. civitatem in fidem. 19. recepit ſe ad djem. 142.
recondita ratio. 46.
recta vitæ via. 58.
reddere depoſitum. 16, 165. cauſam probabilem. 49. pecuniam. 112.
redhibeatur mancipium. 163.
redigere aliquem in poteſtatem. 157.
referre gratiam, officium maxime neceſſarium. 25. referre & habere, gratiam & pecuniam. 112. referri ad *&c.* 16, 46.
reflavit fortuna. 88.
regnare inutile ei, qui id injuſte conſecutus eſt 159. ſi violandum eſt jûs, regnandi cauſâ violandum eſt, *&c.* 158.
regnum à Tantalo & Pelope proditum. 159. regni nulla ſocietas, nec fides eſt. 14. regno iniqui atque infideles multi, *&c.* 159.
Regulus an bene fecit &c? 166, ad 173.
relaxare animos. 60.
relegare aliquem ab hominibus. 173.
religio anteponenda amicitiæ. 142.
relinquere obedientiam. 49.
remanere in exercitu. 19. in vitâ. 135. remanſit nomen in eo, *&c.* 20.
remiſſo animo. 50.
removere ſe à negotiis. 34. aliquid ab oculis. 62. remotus à juſtitiâ. 31.
repellere humanitatem. 31. contumeliam. 66. iracundiam. 67. injuriam. 154.
repentinus motus. 14.
repetendum altius. 26.
reprimere ferocitatem alicujus. 98.
repudiare rem. 143. munuſculum. 154. pacem Samnitium. 171.
requies curarum. 81. requieſcere à reip. muneribus. 124.
reſiſtere angoribus 80.
reſtituere rem civitati. 41.
res familiaris primum bene parata ſit, *&c.* 45. quibus rebus quærenda. 121. eam dilabi finere flagitioſum eſt. 110. res proſperæ & ad voluntatem noſtram fluentes. 44 urbanæ majores, quam bellicæ. 36, 37. ſecundiſſimæ. 44. adverſas & ſecundas immoderate ferre levitatis eſt. 44. res nummaria. 157.
referare rem familiarem. claudere oppon. 105.
reſpublica. reip. præfuturi duo Platonis præcepta teneant. 42. legum ſimiles ſint. 44. ab iis res res maximæ geruntur. 45. iis majores animi motus concitantur. 36. reip. cauſa adhibenda ſeveritas. 43. reip. procuratio quo-

quomodo gerenda. 114. 115. remp. capeſſere quinam debeant. 36. reip. corpus. 42. rerump. origo. 28 fundamenta. 117. cum rep. unicuique cariſſima ſocietas eſt 29. De Repub. Ciceronis libri. 108.
reſtrictus. 109.
reticentiæ pœna conſtituta eſt. 150.
retinere modum. 51. gravitatem. 67. recta & honeſta. 42. ſummos cum infimis pari jure. 98. aliquid in poſſeſſione ſuâ. 111. officium. 170. honeſtatem. 175. nec eum retinuit caritas patriæ, nec ſuorum. 167. retineri à ratione. 49. â propinquis. 21.
reverentia adverſus homines adhibenda. 48.
revocare rationem ad veritatem. 159. modum villarum ad mediocritatem. 68. revocavit me patria de medio curſu. 177. revocetur oratio ad &c. 65.
rhetorum campus. 31. turbâ referta omnia. 64.
Rhodus. 144.
robuſtus animus. 34.
Romanus pop. animi magnitudine excellet. 31. præclariſſimum factum putavit occidere tyrannum. 130.
roſtra. in roſtra deſcendere. 157.
rudis Græcarum literarum. 2.
Rupilius. 55.
Rutilius P. 101, 127.

S.

Sacramento militiæ obligare. 19.
Sacratæ. 172.
Salamis. 37.
Salmaci da ſpolia &c. 31.
ſaltare in foro. 155, 164.
ſanciri lege aut jure civili. 152. exſecrationibus publicis ſanctum eſt. 146.
ſanctam ſervare ſocietatem. 14.
ſanguinis conjunctio. 28.
ſapiens quis. 10, 129. ſi hominem videre non poſſit, excedat è vitâ. 74. ſubveniat patriæ, abjectis ſtudiis. 75. ſi fame conficiatur, utrum cibum alteri inutili abſtulerit? &c. 134. ſi Gygis annulum haberet. nihilo plus peccet. 139. ſapientis eſt nihil contra mores &c facientem, habere rationem rei familiaris. 149. fruſtra ſapit, qui ſibi ipſi prodeſſe nequit. *ibid.* ſapientes, idem boni *ibid.* nollet irrepere nomen ſuum in teſtamenta. 155. ſolitudinem fugeret. 77.
ſapientia princeps omnium virtutum. 74. quid ſit. 81. nihil eâ optabilius &c. *ibid.* ejus ſtudium laudatur. *ibid.*
ſatiatus quæſtu. 73.
ſatisfacere ſeriis rebus. 50.
Satrius M. 154.
Scævola Q. 149, 152.
ſcalmus. 148.
Scaurus M. 37, 52, 67, 107.
ſcenici ſibi accommodatiſſimas fabulas eligunt. 55. in ſcenam ſine ſubligaculo non prodeunt. 63.
ſcientia ſine juſtitiâ, calliditas appellanda eſt. 32. ſcientiæ cupiditate omnes trahimur. 10. in ea quærendâ duo vitia vitanda. *ibid.*
ſcio. ſciverunt Athenienſes, ut &c. 142.
Scipionis P. dictum. 123. Scipiones duo. 129.
ſcribere aliquem heredem. 155, 164.
ſecerni à valitudine. 46.
ſecundum deos. 84. naturam. 128.
ſecundis rebus maxime utendum amicorum conſilio, &c. 44.
ſedare calorum moleſtias. 84. ſedatio perturbationum. 46.
ſeditiones unde oriantur. 42.
ſejungere utilitatem à dignitate. 160. utilitatem ab honeſtate. 168.
Seïus M. 107.
ſemen bellorum civilium. 92. ſeminarium reip. 28.
ſenatus regum perfugium & portus. 91.
ſenum officia. 60. ſeneſtuti multum

tum tribuendum. 72.
ſequi rectam vitæ viam. 58. mores hominum, non fortunam. 112. naturam ducem. 48.
Sergius C. 151.
ſermo ubi locum habeat. 64. qualis eſſe debeat. 54. 65. ſermonis comitas affabilitaſque. 101. ſermones quibus de rebus plerumque habeantur. 65.
ſervare æquitatem. 32. ſocietatem ſanctam. 14. officia. 18. leges inſtitutaque. 37. id quod deceat. 47. præſcripta. 45. conſtantiam. 61. promiſſa. 163.
ſervire utilitati communi. 16. perſonæ. 170. ſuæ utilitati. 140. ſerviebant ædes Sergio. 151.
ſervorum conditio infima. 22. quomodo eis utendum. *ibid.*
ſeveritas quando adhibenda. 43.
ſicarii. 153.
Sicyon. 118.
ſignificatio virtutis. 24. magna ſignificatio fit. 64.
Silanus. 107.
ſimilitudo morum ſocietatem firmat. 28, 29.
ſimplex & apertus. 53.
ſimulachra virtutis. 24.
ſimulare aliud, aliud agere. 148. ſimulatio, diſſimulatioque ex omni vitâ tollenda eſt. *ibid.* ſimulatio intelligentiæ in malitiâ, vitæ maxima pernicies. 153. ſimulatio bonitatis in malitiâ, maxime capitalis injuſtitia. 22. ſimulatio liberalitatis vanitati conjuncta eſt. 23, 24. ſimulatum nihil diuturnum. 99.
ſingulorum copiæ, divitiæ civitatis ſunt. 149.
ſita in caſu. 56.
ſobrinorum conjunctiones. 28.
ſocietas omnium inter omnes, & eorum qui ſunt ejuſdem gentis. 26, 27, 152. humana diſrumpetur, ſi quiſque propter ſuum commodum violet alterum. 131. quomodo ſervari optime poſſit. 26. ratio qua continetur. 11. ſocietatis plures gradus. 26, 27. à Diis inter homines conſtituta. 134. graviſſima eſt cum repub. 29. firmatur morum ſimilitudine. 28. ejus principia. 26. vinculum. 26, 134. in ſocietate hominum tuenda verſatur honeſtum. 9. ejus partes duæ ſunt. 11. officium ad eam tuendam valens, anteponendum cognitioni. 77. maxime ſecundum naturam eſt. 131.
Socrates. 44, 52, 72, 99, 127. Socratici. 2.
Sol nil vidit indignius. 92.
ſolida effigies juſtitiæ. 152.
ſolitarius homo. 92.
ſolitudo pleriſque languorem affert. 123. tamquam portus eſt. 124. ſolitudinem fugere. 77. in ſolitudine vivere. 133.
ſolivaga cognitio. 77.
ſollertia quæ fugienda. 18.
Solon. 37, 53.
ſolvere Alexandriâ. 144. ſolvendo eſſe. 116. ſolutio rerum creditarum. 120. ſolutus jurejurando. 22.
ſonare unum. 159.
Sophocles poëta. 70.
ſorte victus. 162.
Sparta avaritiâ peritura. 116.
ſpecies utilitatis pepulit animum. 140. ſpecies utilitatis falſa. 171. ſpecie utilitatis ſæpe peccatur. 142.
ſpectare ad vitæ inſtitutionem. 5. ad opes. 13. in aliquem. 29. magna. 103. ad perniciem patriæ. 163. ſpectandi ſunt mores. 24. ſpectatus igni. 96. non id ſpectandum *&c.* 176.
ſplendidiſſima ingenia. 14.
ſpoliare alterum. 131, 135. ſe patrimonio. 110. aliquem veſtitu. 134. aliquem famâ. 155.
ſponſionem facere. *ibid.*
ſtadium currere. 141.
ſtare promiſſis. 17. conventis. 165. ſuo judicio. 172. ſtans reſp.: everſa oppon. 125.
ſtatuæ ornatu fere militari ſunt. 51. in omnibus viciſ Mario. 157.

ſtatuere voluptatem ſummum bonum. 4.
ſtatus dies cum hoſte. 20.
ſtigmatias. 90.
ſtipatores. *ibid.*
Stoïci. 4, 12, 62, 127, 128. Stoïcorum fontes. 5.
ſtomachari Canius. 148.
ſtudere alicui rei. 64. ſtude: ſe gratum videri. 113.
ſtudia hominum diverſa. 56. quomodo ad noſtras utilitates allicere poſſimus. 88. ſtudia noſtra naturæ regulâ metiamur. 54.
ſuaſor & auctor ſententiæ. 171.
ſubducere claſſem. 143.
ſubeſſe cauſas oportet eaſdem. 20.
ſubjicere ſe imperio alterius. 89. bona civium voci præconis. 119.
ſubire nomina vitiorum. 147. incommoda. 134. cruciatum voluntarium. 170.
ſubligaculum. 63.
ſubterfugere militiam. 165.
ſubtilitas. 95.
ſubvenire tempeſtati. 41. patriæ. 75. ægris. 84. ei, qui potentis opibus urgetur. 103. neceſſitati. 106. ſubveniri tecta non poſſunt. 84.
ſuccumbere homini, fortunæ, &c. 33.
ſuffragari alicui ad conſulatum. 67.
Sulla. 23, 91, 92.
Sulpicius C. 11. Sulpicius P. 102.
ſumere ſibi otium. 124.
ſummum jus, ſumma injuria. 17. ſummum bonum. 4, 128, 137.
ſummiſſiùs ſe gerere. 44.
ſuperbia in rebus proſperis fugienda. *ibid.*
ſuperciliorum remiſſio aut contractio. 71.
ſupereſſe amicorum & reip. temporibus. 80.
ſuperior potius vi, quam juſtitiâ par. 32. quanto ſuperiores ſumus, tanto nos geramus ſummiſſius. 44.
ſupplantare aliquem. 141.
ſuſcipere inimicitias, labores, ſumtus. 14. nimias celeritates. 63. æs alienum. 105. onus grave. 125. cauſam. 172.
ſuſpicere aliquem. 95.
ſuſtinere expectationem non parvam. 125. dignitatem & decus civitatis. 61.
ſuum quiſque noſcat ingenium. 55. ſuæ utilitati quatenùs ſervire liceat. 140. ſua cuique tenenda. 53. ſuum cuique incommodum ferendum. 135.

T.

Tabulæ novæ. 120.
talarius ludus. 73.
talem eſſe, qualis haberi velles, via eſt ad gloriam compendiaria. 99. quomodo fias talis. *ibid.*
Tantalus. 159.
tanti eſtne ulla res? 158.
tardior ad injuriam. 18. tarditates in greſſu molliores. 63.
Tarquinius Collatinus. 140.
temeritate quadam facere multa. 25. temeritas à ſapientiâ diſſidet plurimum. 82.
temperantia vitæ ornatus. 45. libidinum inimica. 176. temperatum genus orationis. 2.
tempeſtatem adverſam in tranquillo optare. 41. tempeſtati ſubvenire. *ibid.*
tempus actionis oportunum, Græcè εὐκαιρία. 69. temporis magna vis. 70, 130, 165. temporis inſcientia. 70. tempore venit. 147. magnum aliquod tempus reip. 164. temporibus gubernari. 56.
tendere plagas. 152.
tenere provinciam. 19. præcepta. 42. mediocritatem. 43. modum voluptatis fruendæ. 51. populum concionibus. 59. conſtantiam. *ibid.* decorum. 62. animos attentos ad 64. hominum ſtudia. 87. aliena. 119. tenere aſtutias manu; ratione & intelligentia. 151, 152. tenebantur omnia dominatu unius. 80. multa hereditatibus, &c. 119.

tenebatur imperium beneficiis. 91. teneri mercede. 88. jurejurando hoſtium. 167. teneri non poſſunt ſervi. 90.
tentare rem agrariam. 117. tentatur res pecuniâ. 88. armis & caſtris. 120.
Terentius. 73. Terentianus Chremes. 16.
tergiverſari. 176.
terminare fines. 18. bona voluptate, mala dolore. 176.
teſtamentarii. 153.
teſtamentum L. Minut. Baſili falſum, &c. 154.
teſtis loculeſ. 126.
Thebe Alex. Pheræi uxor. 90.
Themiſtocles. 37, 52, 113, 143.
Theophraſtus. 3, 105, 110.
Theopompus hiſtoricus. 97.
Theſeus. 16. 164..
Threïciæ notæ. 90.
Tiberius. *vide* Gracchus, Numicius, *&c.*
timefacta libertas. 90.
timeri. *vide* metui.
timidus. cavendum eſt, ne periculi fugâ timidi videamur. 40.
Timotheus Cononis filius. 56.
tiro. 19.
Titus. *vide* Centumalus, Torquatus, *&c.*
titillare levitatem multitudinis voluptate. 109.
togæ cedant arma. &c. 38, 39. togâ dignitatis. 111.
tolerare laborem. 39, 100.
tollere hominem ex homine. 133. civitatem funditus. 18, 116. bellum, adverſarium. 160. tolli in currum. 164.
tormenta quædam adhibemus. 139, 140.
torquentur ora. 64.
tractare. cum tractaretur Atreus. 170.
tradere ſe totum reip. 42, 80. ſe Cæſari. 54. bellum facile reliquis. 98. Ajax traditur, malle *&c.* 55. traditur hereditas liberis. 59.
traducenda eſt opinio ad eam ſpem. 83. traducere ad ſe proximi membri valitudinem. 131.
tranquillitas. 34. 36. tranquillum. 41.
transferre ſimilitudinem ab oculis ad animum. 9. copias ſuas ad alienos. 23. tranſlatio pecuniæ à juſtis dominis, ad alienos. *ibid.*
tribuere ſuum cuique. 9. aliquid voluptati. 51, 177. multum temporis philoſophiæ. 80. munus reip. 102. aliquantum temporis libris. 157. tributum eſt à natura. 7. tribuit hoc mihi. 39.
tributum ne ſit conferendum in repub. 115.
tritum ſermone proverbium. 17. vetuſtate proverbium. 156.
Troëzene. 143.
turpe quod eſt, honeſtum fieri nullo modo poteſt. 156. nec utile. 148. *vide* honeſtum, utile, *&c.*
turpitudo maxime contra naturam eſt. 137. maximum malum eſt. 170. cum utilitate in eadem re eſſe non poteſt. 170. turpitudinis pœna acerbiſſima. 138. *vide* utilitas.
turpificatus animus. 170.
tutela quomodo gerenda. 42.
tyrannus vix quiſquam ſicca morte periit. 89. tyrannorum omne genus extermandum. 135. nulla Romanis ſocietas cum tyrannis. *ibid.* tyrannum occidere ſceleſtum non eſt, judicio populi Rom. 130.

V.

Vacare injuſtitia. incurrere in injuſtitiam oppon. 15. temeritate & negligentiâ. 49. offenſione. 63. vacandum eſt omni perturbatione. 34.
vacui negotiis curiſque. 8. vacuitas ab angoribus. 36.
vagatur animus errore. 84.
valeo. valuit ejus auctoritas. 89. valet ad incolumitatem. 90. verbum quid valeat non vident.

dent. 139. valeat honeſtas, jaceat utilitas. 142. valebant claſſe. 132.
valitudinis curatio. 121. quomodo ſuſtentetur. *ibid.*
vanitate nihil turpius. 73. vanitas orationis. 147.
varietates animorum & corporum. 52.
veſtigales habere ſocios. 143.
venditor an vitia ejus, quod vendat, dicere oporteat? 144 ad 153.
venire advocatus cuipiam in rem præſentem. 17. in contentionem. 113. in poſſeſſionem. 65. in proverbii conſuetudinem. 105. in mentem alicui. *ibid.*
Venus Coa ab Apelle inchoata. 127.
venuſtas muliebris eſt. 63.
verborum gravitas acrior. 66.
verecundia retinenda eſt. 62, 63, 72. verecundiæ partes ſunt, non offendere. 48.
vereri majores natu. i. e. revereri. 66.
veritas prudentiæ ſubjecta eſt, tamquam materia quam tractet. 10.
verum naturæ hominis aptum. 8. veri inquiſitio hominis propria. *ibid.* veri ſtudio à rebus gerundis abduci, contra officium eſt. 11.
verſari in veri veſtigatione. 11, 15. in conſiliis capiendis. 11. in acie. 40. in erroribus. 45. in honeſtate. 47. in ſordidâ arte. 73. in clariſſ. luce. 100. in hominum ignoratione. *ibid.*
vertere. vertit ad extremum omnia. 41. vertitur in ſeipsâ cogitatio. 76. in tribus virtus. 87.
Veſeris fluv. 173.
Veturius L. 171.
vexatis exteris nationibus. 92.
via ad gloriam compendiaria. 99. viæ duæ, una voluptatis, altera virtutis. 57. via vivendi. 57.
vicinus adjuvandus in fructibus percipiendis, citius quam frater. 30.
viciſſitudo ſervanda in ſermone. 65.
victus ad valetudinem referatur. 51.
videri tales eſſe, quales ſumus. 99.
vigent conſilia: *&c.* in amicitia. 29. vigeat induſtria. 60.
vigilare pro re alterius. 111.
vincat utilitas. 161. victis conſulendum eſt. 18. vinci naturæ bonitate. 4. à voluptate. 34.
vindicare aliquid. 2. vindicat ortus noſtri partem patria. 12. vindicavit Gracchi conatus. 53.
vinum fugiens. 163.
violare jus humanæ ſocietatis. 12. alterum, lege naturæ prohibemur. 133, 134. jusjurandum, fidem. 169. violatur æquitas. 157. id quod violatum eſt, compenſandum. 112.
vir, qui pecuniâ eget, præſtat pecuniæ, quæ viro. 114.
viris equiſque decertandum eſt. 175. viriliter. 46.
virago. 31.
virgula divina. 77.
Viriathus Luſitanus. 97.
virtus. virtutis laus in actione conſiſtit. 11. virtus omnis nos ad ſe allicit, *&c.* 28. virtutis primum eſt, conciliare animos hominum. 86. in tribus rebus ferè vertitur. 87. virtutes inter ſe connexæ ſunt. 95. virtutis diſciplina. 81. ſplendor & pulchritudo. 96. indoles. 129. virtutes leniores. 24. ex quibus conſtatur honeſtum. 9. quæ pertinent ad verecundiam. 70. quæ pertinent ad manſuetudinem morum, & ad facilitatem. 94 virtutis famulatus voluptati ſervientis miſerrimus. 175. virtutum chorus. *ibid.* virtutem ideo laudandam putarunt Annicerii, quod ea efficiens eſſet voluptatis. *ibid.*
vis dicendi. 2. vis quando adhibenda. 18. quaſi leonis videtur. 22. forti adhiberi nequit. 172.
viſcerationes. 105.
vitæ curſus. 7. præſidia debentur paren-

rarentibus, &c. 29. vitæ genus eligere, deliberatio eſt difficillima. 57. inounte ætate ſit. *ibid.* in eo eligendo naturæ ratio maximè habenda eſt. 58. in vitâ, ſicut in oratione conſtanti, omnia ſint inter ſe apta & convenientia. 70, 71.
vitia duo vitanda ei, qui ſcientiæ ſtudio ducitur. 10. vitia emptori dicenda, quæ nota eſſent venditori. 144 ad 153. in vitio eſſe. 13, 31.
vivere in celebritate, in oculis civium. 124. animoſe, graviter &c. 45.
ulciſcendi modus ſit. 18.
Ulyſſes. 55, 165.
umbrâ juſtitiæ utimur. 152.
unguentarii. 73.
unus de multis. 53.
vocare aliquem in odium &c. criminibus falſis. 42. aliquem in judicium. 102. vocari in diſcrimen de vitâ, &c. 41.
voluptas corporis non ſatis digna hominis præſtantiâ. 51. ejus appetitum occultant homines propter verecundiam. *ibid.* ejus fruendæ modus tenendus. *ibid.* voluptas omnis honeſtati contraria. 176. condimenti nonnihil, utilitatis nihil habet. 177. cum honeſtate, tanquam cum homine pecudem, copularunt Callipho & Dinomachus. 176.
vox clara & ſuavis eſſe debet. 64. nec languens nec canora. 65. orationis index eſt. 64. magnifica vero vox. 123.
urbes nec ædificari, nec frequentari poſſunt, ſine hominum cœtu. 85. de urbibus evertendis valde conſiderandum eſt. 40.
urbanæ res. 37.
urgere jus. 151. urgeri potentis alicujus opibus. 103.
uſurpatur ſapiens. 97.
uſus & exercitatio. 30.
uti ſuo judicio. 2. liberalitate. 23. excuſatione adverſus aliquem. 112. alicujus patrocinio. 113. quæ utenda acceperis, majore menſurâ reddere jubet Heſiodus. 25. de utendâ pecunia. 122.
utile nihil, quod non honeſtum & juſtum. 83, 140, 143, 148, 155, 160, 172. nihil quod turpe. 137, 158. numquam utile eſt peccare. 150. ſemper eſt, vitum bonum eſſe. *ibid.* utilitas ad ſe rapit. 6. cum honeſtate contendere numquam poteſt. 127, 128, 129, 130, 136. eadem ſit uniuſcujuſque & univerſorum. 133, 134. nonnumquam videtur repugnare honeſtati. 144, 154. honeſtate dirigenda eſt. 159. ab omnibus expetitur. 168. utilitatis ſpecie ſæpe peccatur. 142. & honeſtatis, eadem eſt regula. 154. utilitatem ab honeſtate ſejungentes, fundamenta naturæ pervertunt. 168. utilitate, magis quam humanitate, officium dirigi putat Hecato. 162. utilitates noſtræ nobis omittendæ non ſunt. 140.

X.

Xanthippus Lacedæmonius. 166.
Xenocrates ſeveriſſ. philoſophorum. 53.
Xenophon Socraticus. 57, 121.
Xerxes. 148.

Z.

Zeno. 137.

FINIS.

432827